

Коваль Г.П.

УКРАЇНЦІ ЗА ОКЕАНОМ

Миколаїв – 2020

Рецензенти:

В.А. Пархоменко – доктор історичних наук, професор кафедри історії України Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Ф.І.Кокошко – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика.

В.С.Дробний – аспірант кафедри історії МНУ ім. В. О. Сухомлинського, краєзнавець, голова правління ГО "ОКМР" "Світовид", член ГО "Краєвед".

УДК 94:314.15-022.324(477+100)

Коваль Г.П.

Українці за океаном / Геннадій Павлович Коваль. – Миколаїв, 2020. – 337 с.

Koval G.P.

' אוקראינים מעבר לים / גנאדי פבלוביץ 'קובל. - מיקולאייב, 2020. - 337 עמ

В книзі, на основі багатьох джерел, розповідається про еміграцію українців за океан в США, Канаду, країни Південної Америки та Австралію. Показано життя українців на новій батьківщині. Розміщено різноманітні карти держав, де поселилися українці. Наведено великий статистичний матеріал. Написано про національний, політичний, релігійний рухи українців за океаном. Розказано про перших українців в Америці. Підкреслено велику зорганізованість українців в діаспорі, їхній нерозривний зв'язок з Україною.

© Геннадій Коваль, 2020 р

ЗМІСТ.....	3
ПЕРЕДМОВА.....	4
Розділ 1. ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ЗА ОКЕАН, УКРАЇНЦІ В США.....	18
Розділ 2. УКРАЇНЦІ В КАНАДІ.....	206
Розділ 3. УКРАЇНЦІ В КРАЇНАХ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ.....	274
Розділ 4. УКРАЇНЦІ В АВСТРАЛІЇ.....	365
ПІСЛЯМОВА.....	378
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА.....	379

ВСТУП

В кожній сім'ї настає момент, коли діти виростають і покидають батьківський дім. Так само є і в державах, звичайно, не всі подаються світ за очі, на чужину, за Океан. Дуже багато українців покинули неньку Україну і переселилися за океан, за Атлантичний, Індійський, до Америки та Австралії. Вони все своє життя з сумом, радістю, захопленням, щемом серця думали, згадували про Старий край, про рідну Країну. Вони жили в нових країнах з новими прапорами, гербами, паспортами, освоювали нові землі і завжди дивилися на ту грудочку землі, яку привезли з Отчого краю України, і з якою заповідали поховати їх у новій країні.

США, Канада, Бразилія, Аргентина, Парагвай, Уругвай, Венесуела, Австралія – це країни, які стали для українців новою Батьківщиною. Вони молилися Господу Богу, створювали свою церкву, росли дітей, вивчали мову, освоювали землю, творили свої організації. Надзвичайно цікаво бачити, слідкувати, порівнювати нашу рідну українську мову в українських газетах різних періодів – Російської імперії, Радянської України, періоду фашистської окупації, українських закордонних емігрантських газет. Зовсім різні думки, напрямки дій, теми. Це просто абсолютно різні Всесвіти, різні Епохи. Але все це – МИ УКРАЇНЦІ, які росли, зростали, повставали, боролись, гинкули від голодоморів, репресій, яких окупували, нищили. Українці, які змогли вижити та умудрилися, змогли залишитися УКРАЇНЦЯМИ за тисячі кілометрів від НЕНЬКИ УКРАЇНИ.

Це справжнє ДИВО. Українці стали невід'ємною частиною націй, народів своїх держав. Ми повинні вивчати, знати історію нашої української діаспори, яка дуже збагатила історію світу та рідної України своєю діяльністю, роботою, звитягою, вірою у відродження незалежної України.

Мені – сину батька Коваля Павла Григоровича, який народився в українському хуторі Ягідний Покровського району Оренбурзької області в Росії, надзвичайно близька та цікава тема «УКРАЇНЦІ ЗА ОКЕАНОМ».

УКРАЇНЦІ – ЕМІГРАНТИ, ПЕРЕСЕЛЕНЦІ, СКИТАЛЬЦІ – КНИГА ПРО НИХ.

РАДА

Мова: Українська

Місце видання: Київ

Доступні дати: 15.09.1906 - 11.09.1919

Доступних номерів: 2126

Газета політична, економічна й літературна.

Єдина щоденна (крім понеділку) українська громадсько-політична, економічна і літературна газета ліберального напрямку українською мовою на Наддніпрянщині, яка виходила в Києві з 1906 по 1914 рр ..

Головні редактори: Федір Матушевський, Мефодій Павловський (1907–1913), Андрій Ніковський (1913–1914, 1919).

Видавець Євген Чикаленко.

Обсяг газети - 4 сторінки.

У 1906 р. до 18 серп. газета називалася "Громадська думка".

Протягом 1917–1919 рр. газета виходила під назвою "Нова Рада", з 3 вересня 1919 р. – відновлено попередню назву "Рада".

«КАНАДІЙСЬКИЙ ФАРМЕР» – найстаріша українська газета в Канаді з власним видавництвом та друкарнею. Виходила 1903–81 щотижня у Вінніпезі; 1981 об'єднана з г. «Український голос». Засн. англ. ліберал. партією (перший видавець – Ф. Сміт). Організаторами-засновниками й дописувачами газети були І. Бодруг, К. Генік-Березовський, І. Негрич (перший ред.). Часопис кілька разів змінював власників, а також політ. напрями. Тривалий час власником був Ф. Доячек (1913–27 та 1932–51), потім (до 1973) його син Чарльз. Газету редагували З. Бичинський (1908), А. Новак (1909–12), О. Гикавий (1913–32 і 1944–45), В. Біберович та Т. Дацків (1932–40), К. Андрусишин (1941–44), М. Гикавий (1945–61), М. Шкавритко (1963–73), Б. Мартинович (1974–78), Ю. Мулик-Луцик (1978–81).

Спочатку «К. ф.» підтримував позиції Ліберал. партії і був під впливом т. зв. Незалеж. Грец. Церкви, що викликало спротив греко-католиків. Потім газета набула заг.-укр. характеру (закликала до розбудови укр. шкіл, створення наук. установ та закладів, збереження й примноження духов. багатств укр. народу). Часопис висвітлював проблеми укр. фермерів та робітників, обстоюючи їхні інтереси, займав центрист. позицію в укр. і громад. житті Канади; сприяв утвердженню УГКЦ у Канаді (1918), а також нац. самоусвідомлення українців Канади; публікував вірші та оповідання укр. письменників Канади. З метою відображення культ.-осв. життя українців на чужині редакція газети 1908 зніціювала вид. календаря-альманаха, перший випуск якого вийшов під назвою «Поселенець» восени 1908 за кошти «Руської книгарні». Спільно з нею до 1920 «К. ф.» видав 6 річників «Календаря “Української родини”», 3 – «Календаря “Канадійського фермера”», 2 – «Календаря “Християнської родини”», 6 – «Народного ілюстрованого загального календаря для кожного віку і стану», 5 – «Приятеля жовніра», 2 – «Веселого друга» та один «Ілюстрований народний календар» (ред. усіх календарів був О. Гикавий). Від кін. 1916 «К. ф.» видавав «Бібліотеку “Канадійського фермера”» (переважно передруки оповідань, розвідок та повістей, що друкувалися у газеті): «Семен Палій. Герой українського народу» О. Барвінського, «Побіда Хмельницького під Збаражем і Зборовом» І. Нечуя-Левицького, «Наука і ціль життя» Ф. Нансена, «Національні відносини в Бельгії» С. Русової, «Богдан Хмельницький в Галичині» І. Крип'якевича (усі – 1917), «Розвій поглядів на Вселенну» А.-Д. Вайта, «Ідеали гуманності» Т. Масарика, «Кобзар» Т. Шевченка (у 2-х т.), «Ілюстрована історія України» М. Грушевського (усі – 1918). Із відбитків «Кобзаря» вид-во «К. ф.» у серії «Ілюстрована Шевченківська б-ка» випустило окремі книжечки (усього 23 назви, наклад кожної – 2000 прим.).

Літ.: Боровик М. Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді. Мюнхен, 1977; Бачинський Л. Бібліографія творів Т. Шевченка, виданих у Канаді: Мат. до укр. бібліографії. Т. 8. Нью-Йорк, 1978.

М. О. Гринько

http://esu.com.ua/search_articles.php?id=9238

"СВОБОДА" — найстаріша укр. газета в США. Заснована 15 вересня 1893. Від вересня 1893 виходила двічі на місяць, від 1894 — щотижня, від серпня 1914 — тричі на тиждень. Від січня 1921 — 5 разів на тиждень. Від липня 1998 — щотижня. До червня 1895 друкувалася в Джерсі- Сіті (шт. Нью-Джерсі, США), у липні 1895 — 1896 — у Шамокіні (шт. Пенсильванія, США), 1896—1900 — у Маунт-Кармелі, 1900—03 — в Оліфанті, 1903—06 — у Скрентоні (шт. Пенсильванія), із 1906 — у Нью-Йорку (США), а з квітня 1911 до теперішнього часу — у Джерсі-Сіті. Гол. редактори: о. Г.Грушка (1893—95), о. Н.Дмитрів (1895—97), о. С.Макар (1897—1900), о. І.Ардан (1900—07), А.Цурковський (1907—10), О.Стеткевич (1910—19), В.Лотоцький (1919—26), О.Рев'юк (1926—33), Л.Мишуга (1933—55), А.Драган (1955—79), В.Тершаковець (1979—80), З.Снилик (1980—98), Р.Галешко (1998—2000), І.Яросевич (2000—07), Р.Гадзевич (від 2007). У 1920—30-ті рр. співредакторами "С." були В.Кедровський, Є.Ляхович та С.Демидчук, а після 1945 — І.Коровицький, Л.Луців, І.Кедрин-Рудницький, В.Давиденко, Б.Кравців, М.Сосновський. Зі "С." співпрацювали відомі укр. журналісти, письменники, громад. та політ. діячі, зокрема В.Будзиновський, В.М.Гнатюк, Б.Лепкий, М.Лозинський, М.Павлик, І.Франко та чимало ін. До 1903 друкувалася етимологічним, а пізніше — фонетичним правописом. Нині видається за харків. правописом або правописом Голоскевича. Із 1908 — офіц. орган Українського народного союзу. "С." була ініціатором створення Амер. рус. нар. ради (1914) та Українського конгресового комітету Америки (1940). Редакція "С." видавала спец. серії інформаційних і освіт. брошур, літ. твори, книги пам'яті, істор. студії, а також щорічні календарні альманахи, в яких видрукувані розвідки та матеріали на істор. і культ. теми, у т. ч. про історію газети, зокрема в ювілейних альманахах 1936, 1944, 1963, 1973, 1978, 1983, 1993 і 2003. Як додаток до "С." видавалися англomовний "Український тижневик" (від 1933), дитячі, юнацькі

часописи та ін. видання. У "С." друкувалися матеріали та статті, які висвітлювали біжучі події в Україні, на еміграції та в діаспорі, у т. ч. присвячені суспільно-політ., екон., нац., демографічним процесам, розвідки з літератури, мист-ва та к-ри, міжнар. відносин і політики, зокрема про події Української революції 1917—1921, Голодомору 1932—1933 років в УСРР та сталінського терору в 1930-ті—40-ві рр. в УРСР, польс. репресій супроти українців в Західній Україні в 1920—30-ті рр., дисидентський рух в СРСР та ін. У "С." публікувалася інформація про життя українців у Канаді та Бразилії до появи там укр. преси, а також широко висвітлювалося побутування укр. діаспори Пн. Америки та Зх. Європи. Протягом 1950—80-х рр. на шпальтах "С." систематично вміщувалися розвідки з укр. історії. Деякі з них друкувалися в низці номерів. Зокрема, у "С." була видрукувана перша версія статті О.Пріцака "Що таке історія України?", виголошена 17 травня 1980 на відзначення 30-ліття Української вільної академії наук (1980, № 165—170). Поважне місце у "С." відводилося висвітленню проблем організації укр. наук. життя, зокрема діяльності Наукового товариства імені Шевченка, УВАН, Українського історичного товариства, Канадського інституту українських студій, Українського наукового інституту Гарвардського університету та ін. Від поч. 1990-х рр. у "С." регулярно друкуються розвідки та матеріали дописувачів із різних регіонів України. Нині поширюється як звичайна — паперова, так і електронна версія "С." для передплатників, а також відкритий вільний доступ усім користувачам мережі Інтернет до електронного архіву газети: понад 23 тис. чисел у форматі PDF (<http://www.svoboda-news.com>).

Бібліографічний покажчик газети: Swyrypa F., Makuch A. *Ukrainian Canadian Content in the Newspaper "Svoboda", 1893—1904*. Edmonton, 1985.

<http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?>

по конфіскації — наклад другий.
 Ч. 16 (10109). Львів, четвер 24. січня 1924. Почтову належність оплачено гуптом. Рік XLII.

ДІЛО

ВИХОДИТЬ ЩОДЕННО ПЕРЕДПОЛ.

<p>РЕДАКЦІЯ І АДМІНІСТРАЦІЯ: Львів, Ринок 10, П. пош. Котло пошт. шл. 143.322. Адреса для телеграм: „Діло“ Львів. Нач. Редактор приймає від 10—11 год. передпол. Рукописів не звертається.</p>	<p>ПЕРЕДПЛАТА: Місячно в гривню 3,750.000 Мп. ЗА ГРАНИЦЕЮ: В Америці 1 дол., Франції, Голландії, Бельгії 10 фл. ф., Італії 10 л., Німеччині 6,000.000 п. марок, Швейцарії 5 шв. фр., Чехословаччині 30 ч. ко- рон, Румунії 100 лей, Болга- рії 50 л., Австрії 6,000.000 шп. Зайня адреси 25/0/0 шп.</p>	<p>В спеці оголошень звертатися до Адмі- ністрації. ЦІНА ОДНОГО ПЕРМІРНИКА 150.000 Мп.</p>
--	---	--

Видає: ВИДАВНИЧА СПІЛКА „ДІЛО“.
 Начальний редактор: Д-р ДМИТРО ЛЕВИЦЬКИЙ.

ДІЛО

Мова: Українська

Місце видання: Львів

Доступні дати: 02.01.1917 - 30.08.1939

Доступних номерів: 5109

Українська суспільно-політична газета, яка виходила у Львові у 1880–1939 рр. (з перервою у 1918–1922 рр.; у 1914–1915 рр., часопис виходив у Відні).

Провідний український суспільно-політичний часопис Галичини народовського та національно-демократичного спрямування.

Видавці: Михайло Коссак (1880–82), Володимир Барвінський (1881–83), Антон Горбачевський (1883–84), Іван Белей (1884–1902), Володимир Охримович (1902, 1906–07), Євген Левицький (1902–04), Олександр Борковський (1902–06, 1908–11), Льонгин Цегельський (1907, 1908), видавнича спілка «Діло» (1911–39).

Відповідальні редактори: Володимир Бачинський (1912–1913), Володимир Целевич (1922), Олександр Кузьма (1923–24), Василь Мудрий (1924), Олександр Костик (1924–25).

Обсяг газети – від 4 до 8 сторінок, з 1936 р. стандартний обсяг – 10 – 12 сторінок. Наклад наприкінці 1930-х рр. – 8–10 тисяч примірників.

УКРАЇНСЬКИЙ ВІСНИК

Мова: Українська

Місце видання: Берлін

Доступні дати: 01.01.1941 - 22.03.1945

Доступних номерів: 106

Газета Українського Національного об'єднання.

Газета виходила у Берліні у 1937–1945 рр. "на правах рукопису" неперіодично: спочатку щомісяця, потім що два тижня, згодом – тричі на місяць, з 1941 р. – щотижня.

Редактори: Володимир Янів, Володимир Панченко-Юревич, Андрій Білинський, Денис Квітковський, Тиміш Омельченко, редколегія під керівництвом В. Маруняка, Павло Богацького (послідовно).

Обсяг газети – 8 сторінок.

Наклад газети до 15 000 примірників у 1942–1944 роках.

ПРОМІНЬ (ЗАЛЬЦБУРГ)

Мова: Українська

Місце видання: Зальцбург

Доступні дати: 07.04.1948 - 22.04.1949

Доступних номерів: 52

Український тижневик.

“Promin” (Der Strahl) Ukrainische Zeitung in Oesterreich

Газета виходила в Зальцбурзі у 1948 р., щотижня (середа або неділя).

Редактор: Редколегія.

Видавець: Видавництво “Промінь”.

Обсяг газети – від 4 до 8 сторінок.

НАШЕ ЖИТТЯ

Мова: Українська

Місце видання: Аугсбург

Доступні дати: 31.08.1946 - 22.12.1947

Доступних номерів: 50

Український часопис.

Ukrainian newspaper “Our life”

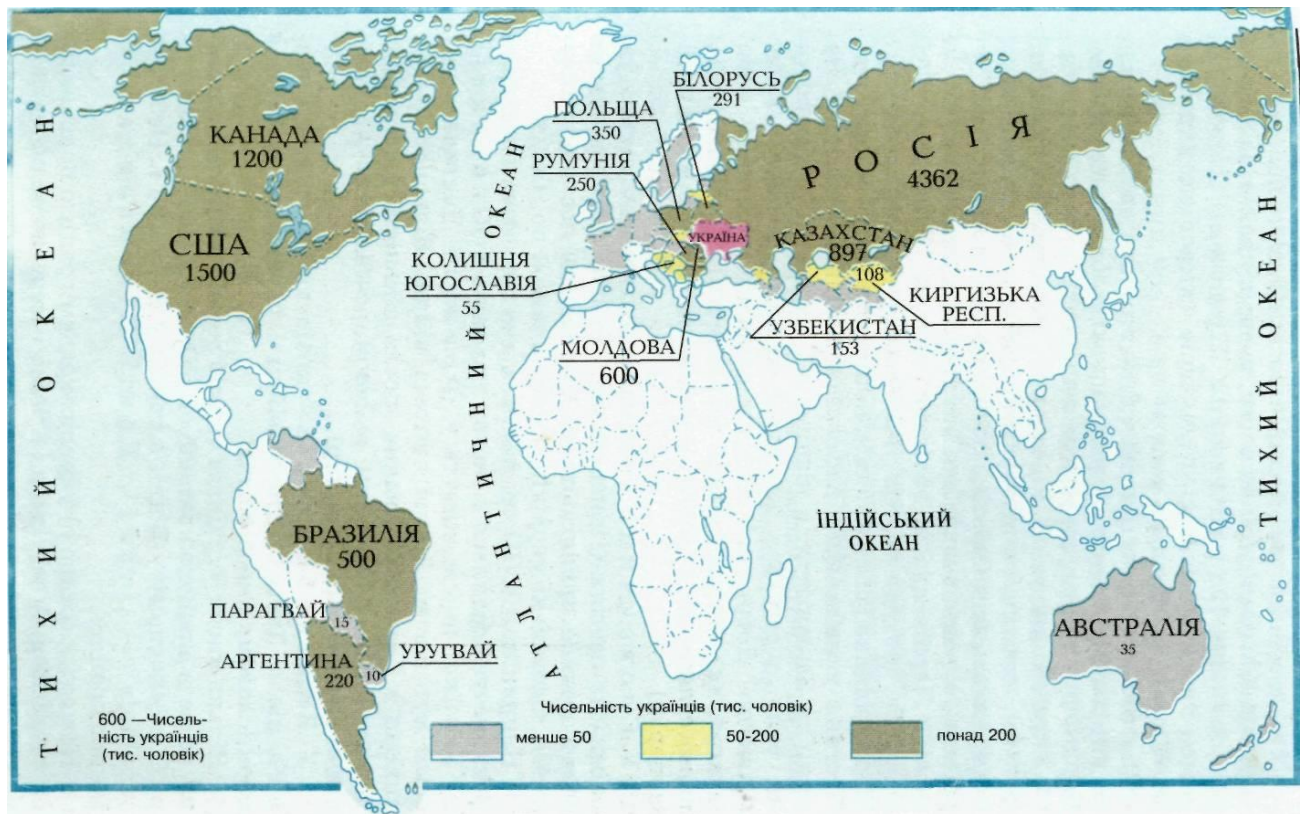
Газета виходила в Аугсбурзі у 1946–1967 рр. щотижнево.

Головний редактор Панас Феденко.

Видавець: Секція журналістів при Спільці Українських Письменників і Журналістів в Аугсбурзі.

Обсяг газети – від 4 до 6 сторінок.

Розділ 1. ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ЗА ОКЕАН, УКРАЇНЦІ В США

[1]

Скитальці, біженці, емігранти – наші українці – зовсім не хотіли повертатися в радянський «рай» «рівності та процвітання». Тому про свій вибір склали в кінці лютого 1949 року таку цікаву та дотепну гумореску.

МАЛИИ ФЕЙЛЕТОН.

«Еміграційний оракул» (Гумореска.)

Щоб знати, яку саме державу обрати собі перед виїздом у світ, ви обов'язково мусите простудіювати «еміграційний оракул». Складений він на географічних, геополітичних, етнографічних, демократичних, практичних і «найдемократичніших» матеріалах. Візьмемо за порядком:

БЕЛЬГІЯ. Беруть туди виключно гірників, але не Йосипа... Праця – в копальнях. добре оплачується... Якщо втягнетесь – то зостанетесь, якщо зостанетесь – то витягнетесь...

ФРАНЦІЯ. Один француз – кафе, два французи – кабаре, три французи – страйк... Щоб піти до кафе чи кабаре, ви мусите мати франки, а щоб заробити франки – ви мусите страйкувати. Але ми, люди з «найдемократичнішої» в світі держави, що не вміємо страйкувати і то, демократично кажучи, з НКВД – демократичних мотивів...

НІМЕЧЧИНА. Один німець – салдат, два німці – дисципліна, три німці – підготовка до війни... вміють докоряти, що їмо їхній хліб і будусмо в готичному „стилі триповерхові шварцмаркти... ..пишатися не дуже приємно.

АНГЛІЯ. Після того, як англійці знайшли собі добрих «союзників», країна перебуває в тумані... Один англієць – джентельмен. два англійці – політика, три англійці – держава... Якщо ви прагнете бути джентельменом, політиком і державним мужем – їдьте до Англії, або до Мюнхену на Дахауерштрассе . . .

РОДІНА. Ето – «Шірика страна мая Радная...» заселена плем'ям «оскалів». Один оскаль – геній, два оскалі – провокація, три оскалі – п'ять забитих, а сім поранених... справжній «рай»! Слів замало!..і Там вас зустрінуть з «розпростертими» обіймами, посадять у Байкало- Амурську колісницю і як святого Іллю пророка живим повезуть туди, де небо сходиться з землею... А там вам «ясне сонечко» так почне припікати, що з кліматичних мотивів коментарі зайві...

ПАРАГВАЙ. Країна не дуже велика й не дуже мала, але мало заселена. Радимо туди їхати з великими родинами або довговічній і плідотворчій молоді... За наших продуктивних спроможностей цю державу за п'ять років можна асимілювати на Україногвай і починати з Південної Америки будувати самостійну Україну.

УРУГВАЙ. Те саме, що й майбутній Українґвай (дивись «Парагвай»).

КАНАДА. Країна гарна в консервах і оригіналі... Якщо натрапите там на «вуйка», «тітю» або «стрічного» з прокомуністичною хворобою, радимо законсервувати цих «родичів» у відповідну посудину, щоб не зіпсувалися; і керпакетами відправляти в «рай».

АМЕРИКА Колумб відкрив Америку, Америка тепер починає відкривати очі... й розуміти політику «оскалів»... Найбільший заробіток там для нас – замітати

спозранку вулиці. Завжди можна назбирати кілька доларів. А вже «бичків» – то напевно! Найбільше заробляють фенстерпуцери – ті, що на хмародерах миють вікна. За місяць ви капіталіст!... Але треба мати добрі в'язи і дротяні нерви. Це робиться так: вам на шию закидають петлю. Ви відповідаєте «гут бай»! Потім вас на мотузку підтягають через бльок десь аж на 125 поверх під вікна. Якщо вам під хмарами замкітрило в голові і зрадили дротяні нерви, то ви а височини свою авторитету можете демократично плювати на всіх і вся... Вікна можна і не мити. Бо однак ніхто не зважиться піднятися так високо і перевірити: мили ви їх чи ні...

АВСТРАЛІЯ. Є дві демократичних країни: Австралія і Стаханія. З Австралії хоча б вигонили – не хотять, із Стаханії всі повтікали б – та не пускають... Жонатим їхати до Австралії не рекомендуємо, а навпаки – неодруженим і «незарядженим»... Якщо ви одружилися з австралійкою, вам на весілля видають допомогу в 100 фунтів стерлінгів. Тоді ви вже і не українець, і не турок, і не козак... За хлопчиків у Австралії ви зможете одержати таку винагороду: за першого – 5 тисяч фунтів, за другого – 10, за третього – 15, за четвертого... Взагалі, навіщо там і працювати?!

Я, наприклад, записався в Адіс-Абебу до негуса і вже вивчаю абісінську мову, а про всякий випадок студіюю конфуціянство, зороастротизм, чорну і білу магію і вже на підступах до оракула нічної правди...

Отже, щасливої подорожі, купу грошей і якнайскорішого повороту на вільну батьківщину! Степан Підкова [2].

Росія, росіяни діставали українців і за кордоном. Про це написав у Петербурзі 4 жовтня 1907 року Віктор Піснячевський [3].

З невських берегів.

Нововременська «каракатиця» і український архирей. б в морських водах паскудне створіння – чорнильною каракатицею зветься. Не встигнеш його в руки взяти, як воно вже випустило цілий каскад чорної муті і так нею запаскудило воду, що ніяк і не розбереш—де воно й сидить. Як відомо, — «чорнильні каракатиці» з нововременської помийниці реагують чорнильним мулом не лиш на „смертельную

опасность», але й на «презреннейший металл». Принаймні у всіх справах, що так чи инакше дотикались українства — вони завжди реагували всіми шпарами свого нечистого тіла як сребролюбія ради, так і з інстинкта «самосохранен».

Ось не далі як сьогодні на сторінках суворинського «парламенту» якась «каракатиця» аж з Нью-Йорка доносить начальству на тамошнього українського архирея Сотера Ортинського.

В Америці, як відомо, живе більше двох мільйонів українців. В одному Нью-Йоркові мешкає їх до 500,000. Та ще й в останні часи через політичний і економічний гніт в Російській Україні наші земляки емігрують туди десятками і сотнями тисяч. Серед них є багато уніятів, що мають своє духовенство – попів, дяків, словом весь причет церковний.

Через щось в останні часи – мабуть з жиру – ті дяки з попами почали п'ячити, грать в карти і інші чинить непотребства. Не подобалось це парахвіянам. І стали серед українських уніятів появлятись всілякі безпоповські секти, почався масовий перехід в інші обряди – католицький і православний.

Тоді львівський митрополіт гр. Шептицький послав до Америки архирея – українця Ортинського. Ортинський, молодий, жвавий і енергичний архієпископ, рішив звернуть увагу не тільки на уловлення душ своєї пастви, а і на її економічне і національно-культурне становище.

Найтяжче буває емігрантові добратись до Америки і знайти собі на перший час якийсь притулок і роботу. Частогусто приходиться чуть, що які-небудь гешефтмахери, хоч би і «від наших», беруть підряд за 100—150 карб, з штуки доставить емігранта в Америку і вишукать там йому роботу. А потім в дорозі забірають од простаків всі гроші і кидають без всякої заповоги. Таким чином дуже ймовірні дядьки попадають на чужий беріг без копійки в кишені і без всякого заробітку. Німці, шведи, французи і інші культурні нації давно вже знайшли способи допомагати своїм землякам – емігрантам. Вся Америка покрита їх національними бюро труда, улаштованими спеціально для земляків-емігрантів.

Тільки славянські народи і особливо росіяне примушені тинятись спочатку без всякої заповоги навіть од своїх консулів, биископ Сотер Ортииский і задумав устроїть хедер свої всеславянські бюро труда і організації для заповоги емігрантам-славянам – сербам, болгарам, росіянам і особливо українцям. Йому з європейських портів будуть висилатись списки емігрантів. І на пристанях в Америці їх будуть зустрічати свої люди, що приютять їх в емігрантських домах і відшукають їм роботу. Щоб українці «не винародовлювались», Ортииский при кожнім приводі одкриває школи з рідною мовою, бо «мова – найважніший звязок чоловіка з його нацією і народом»...

Здавалось би, що ж тут «крамольного» – в тих бажаннях Ортииского? Самим же великоросам од цього буде тільки користь. Бо досі, як визнає і сама кореспондентка, вони були в становищі „безпризорных».

Але не були б нововременці спеціалістами «по сыскной части», як би вони й тут не відшукали «крамоли».

І нововременська «каракатиця», випотрошивши Ортииского на інтерв'ю та полюбобавшись «красивымь лицомь» і «карими глазами» 4 «типичнаго малоросса», все ж таки донос „состряпала».

Не сподобалось їй в архирея і те, що він не умів розмовлять «по московски», а говорив ввесь час «на галицкомь наречіи», і то, що він думає боротись з «винародовлення» і попівською деморалізацією. А найбільше «каракатиці» не припала до вподоби заява єпископа, що він буде допомагать не тільки українцям, а й великоросіянам...

– «Вони наші брати, російські люди, казав єпископ. Вони теж славяне... не забудьте, добродійко, що ми, русини, іменно нащадки тих славян, що залюднювали береги Дніпра; не забудьте, що од нас, полян, і пішла земля Руская і князівство кийвське. – Це історично «доказано»...

А каракатиця, вислухавши таку заяву, мабуть по відомому закону логіки – «на городі лобода, а в Київі дядько!» – починає репетувать:

„Какая опасность угрожает теперь нашей церкви, членов которой будут стараться отвращать от православия уніатські священники, пользуясь их беспомощностью на чужбине!..

Изъ зтого разговора ясно можно видеть, какого серьезнаго соперника иметь в лице Ортынского православная церковь!»...

І хоч «русских очень мало в Америке», але «каракатиця» радить начальству бути дуже «бдительным».

Так нововременське око винайшло «крамолу» і в Америці. Навіть там наші земляки, вигнані з рідного краю «прелестями» російського і австрійського політичного і економічного панування, не можуть найти собі спокою од „бдительнаго» начальства і його агентів.

Ми, з своєї сторони, можемо тільки щиро побажать архирееві Ортинському багато сил і великого успіху в боротьбі за економічний і культурний добробут українських мас, тяжкою недолею і ненажерливими експлуататорами вигнаних з рідної хати!

Петербург. 28 сент. Віктор Піснячевський [3].

Найбільше українців їхало за океан із Австро-Угорщини [4].

Под словом эмигрант обыкновенно подразумевают лицо, по той или другой причине оставившее свое отечество с целью основаться на чужбине; самый же акт передвижения подобных лиц называется эмиграцией или выселением, в противоположность иммиграции или вселению [5].

Къ эмиграціи малоросовъ въ Америку. За послѣднее время изъ уѣздовъ Харьковской губ. и особенно изъ Изюмскаго и Сумскаго масса крестьянъ-малоросовъ выѣхали въ Аргентину. Одинъ изъ переселившихся видныхъ крестьянъ «сектантовъ» Сумскаго уѣзда пишетъ, между прочимъ: «...Обмана здѣсь много и честности совсѣмъ мало. Честноти держатся только англичане и испанскіе колонисты, которые и кормятъ хорошо, платятъ за работу честно и безъ обмана... Жизнь для русск. людей здѣсь плохая и опасная. Только что видѣлъ 8 человекъ зарѣзанныхъ и ограбленныхъ русскихъ людей... Страдаетъ здѣсь русскій народъ, обманутый парходными агентами. Много болѣютъ кровавымъ поносомъ, дезинтеріей. Еще и климатъ очень тяжелый, какъ-то кости ломитъ, и человекъ дѣлается совсѣмъ слабый. Заработокъ здѣсь въ день 2—3 руб., но и одежда и пища очень дороги, въ три раза противъ Россіи». Это письмо получилъ писатель Ив. Наживинъ, сотрудникъ «Р. Вѣд.».

К эмиграции **малороссам** в Америку. За последнее время (середина березня 1916 року – Г.К.) из уездов Харьковской губ. и особенно изъ Изюмского и Сумского масса – крестьян-малоросов выехали в Аргентину. Один из переселившихся видных крестьян «сектантов» Сумского уезда пишет, между прочим: «...Обмана здесь много и честности совсем мало. Честности держатся только англичане и испанские колонисты, которые и кормят хорошо, платят за работу честно и без обмана... Жизнь для русск. людей здесь плохая и опасная. Только что видел 8 человек зарезанных и ограбленных русских людей... Страдает здесь русский народ, обманутый пароходными атентами. Много болеють кровавым поносом, дезинтерией. Еще и климат очень тяжелый, как-то кости ломит, и человек делается совсем слабый. Заработок здесь в день 2—3 руб., но и одежда и пища очень дороги, в три раза против России». Это письмо получил писатель Ив. Наживин, сотрудник «Р. Вед» [6].

Из поступающих в «министерство внутренних дел отчетов» (в середині червня 1913 року – Г.К.) губернаторов усмотрено чрезмерное усидете за последнее время эмиграционного движения в С.-А. Соединенные Штаты и Южную Америку. Главная волна эмигрантовъ идет из губерний Волынской, Киевской, Харьковской, Минской и Саратовской. Русские, литовцы и поляки направляются преимущественно в С.-А. Соединенные Штаты, и кавказцы в Канаду. Свыше 3,000 домохозяев из слободы Покровской, близ Саратова, и ближайшихъ селений едутъ на плантации Южной Америки. Отправляются преимущественно мужчины – немцы, хохлы, часть едет и с семьями. По полученным дополнительным сведениям, в Либаву еженедельно прибывают до 6,000 эмигрантов [7].

Послѣднія новости.

ЭМИГРАЦІЯ.

Изъ поступающихъ въ министерство внутреннихъ дѣлъ отчетовъ губернаторовъ усмотрѣно чрезмѣрное усиленіе за послѣднее время эмиграціоннаго движенія въ С.-А. Соединенные Штаты и Южную Америку. Главная волна эмигрантовъ идетъ изъ губерній Волынской, Кіевской, Харьковской, Минской и Саратовской. Русскіе, литовцы и поляки направляются преимущественно въ С.-А. Соединенные Штаты, а кавказцы въ Канаду. Свыше 3,000 домохозяевъ изъ слободы Покровской, близъ Саратова, и ближайшихъ селеній ѣдутъ на плантаціи Южной Америки. Отправляются преимущественно мужчины-нѣмцы, хохлы, часть ѣдетъ и съ семьями. По полученнымъ дополнительнымъ свѣдѣніямъ, въ Либаву еженедѣльно прибываютъ до 6,000 эмигрантовъ.

Виселення з Росії. Єсть офіційні відомості (середина вересня 1907 року – Г.К.), що з усіх країн світу, з 1-го юня 1906 до 1 юня 1907 року, до Америки виїхало 1 мільйон переселенців; з самої Росії (в цьому числі) – 215,665 чоловіка: євреїв – 125,234 чоловіка, поляків 46,204, фінів 13,461, німців 10,279, литовців 13,697 та руських 5,282. (Русь) [8].

— Виселення з Росії. Єсть офіційні відомості, що з усіх країн світу, з 1-го юня 1906 до 1 юня 1907 року, до Америки виїхало 1 мільйон переселенців; з самої Росії (в цьому числі) — 215,665 чоловіка: євреїв—125,234 чоловіка, поляків 46,204, фінів 13,461, німців 10,279, литовців 13,697 та руських 5,282. (Русь).

Надзвичайно цікавим є порівняння **П.Терненко** української та китайської еміграції в США, яку дала газета «Діло» в червні 1925 року.

Китайська і наша еміграція в Америці.

Многі відразу запротестують супроти такого порівняння. Що спільного між нами і Китайцями? – Ні чого! Недавно в наших галицьких часописах було зачеплено питання нашої еміграції до Америки. Було це більше якесь оголошення. Хтось кликнув а потім все замовкло. Загально на еміграцію дивляться у нас в метрополії як на небажану річ, а з другого боку сподіються від еміграції не знати якої допомоги, не маючи з нею в дійстюсти майже ніякого зорганізованого зв'язку...

Але хай нам практика китайської еміграції в Північній Америці покаже шляхи до зрозуміння нашого еміграційного питання.

Китайців до Зєдинених Держав не пускають, хіба на шкільні студії або як купців; до Канади Кита єць може приїхати лише за кавцією 500 доларів.

Не вважаючи на такі обмеження, Китайців повно в цілій Північній Америці. Їдуть вони туди всіма способами: як студенти, заможнійший складає кавцію за біднішого – а їдуть і в пачках від чаю.

Китаєць їде до Америки не з тією думкою, то в нього всі мости до Китаю попалені. Ні, він їде до країни чудес, щоби набути майно або знання і вернути з ними до своєї рідної батьківщини. Він мріє, щоб його Китай став другою Америкою. Зв'язку з рідним краєм не перериває ніколи, а ці піклування за рідний край обєднують усіх Китайців в Америці в однудушну силу, не зважаючи на їхні політичні та релігійні ріжниці, а навіть расові і мовні, бож Китайці це не однорідний нарід. Дивлючись на цик смаглявих, на перший погляд покірних людей, як вони немов мурашки снуються по своїх китайських передмістях кожного великого міста Америки, уявляєш собі, що не китайський вулий розпустив по Америці своїх бжіл збирати до рідної спіжарні мід.

Китайці змонопозували собі в Америці пральні і їдальні, забирають в свої руки огородництво, але є й багаті китайські крамарі і банкирі. Та хтоб той Китаєць не був

– він навіть дека рижу не купить від чужого або коли та річ не випродукована в Китаю, або Китайцями в Америці.

У великих містах понад берегом Спокійного Океану, хоч би у Ванкувері, в Канаді, стоять величезні китайські склади, куди заходять тягарові потуги і розвозять Китайцям по цілому американському суходолі продукти з далекого Китаю. Китаєць купує тільки те з некитайськиг виробів, чого у своїм виробі або у своїй торгівлі під той час не зможе дістати.

Звичайно складає він свої ошадности або обіжний капітал у китайські банки і при кожній можливості відсилає свої зарібки домів. В паперові гроші Китаєць не вірять. Він знає тільки вартість золота. І досить виставити якомусь банкові або розмінній конторі у Америці золотий гріш на виставу, як негайно з'являється до нього Китаєць з проханням обміняти йому папірці на золото. Добуте таким чином золото йде до рідного Китаю. Китайці слабенькі на вигляд люде. З них найбільше люблять глузувати наші багато про себе думаючі молодики-емігранти. Але та зовнішня непоказність і слабосилість Китайця не стримує його лізти скрізь, де він чує можливість поліпшення своєї особистої долі, яку він уважає складовою частиною долі цілого Китаю. Кого більше в а американських та канадійських школах, чи приїхавших з Європи Українців, чи з Азії Китайців ? Дітей українських, а особливо народжених в Америці, безперечно більше, – але що до дорослих, то Китайців без порівняння більше! Китаєць просто пхається до Англьо-Саксів за наукою. А ті тому й раді – от скрізь по всіх містах та за кутинах Америки Китаєць вчиться! Деколи можна побачити в старім опущенім склепі кількадесять смаглявих облич і білошкіру учительку, що вчить новоприбильців англійської абетки. – Але коли станете біля дверей якоїсь колегії чи університету, то побачите, як туди входять і виходять цілі ряди китайських студентів.

Китайського студента стрінете і в американській військовій академії, а білі студенти туди встати ніколи не квапляться. Китайців повно і по колегіях усіх релігійних сект одним словом вони є скрізь, де тільки можуть дотиснутися до

джерела науки. Китаєць знає, що коли той чи інший фах потрібний в Америці, то його треба і в його рідному Китаю.

Китаєць не їде до Америки з тією думкою: «От добре, що я з рідних злиднів вискочив». Він їде здобувати силу духа, знання і капітал, та принести це все в дарунку для рідної країни. А коли дійде до того, що Китаєць умирає на американській землі, то по сімох роках його кістки викопують, кістяк звязують дротиками і відсилають на рідну землю.

Звичайно і китайська еміграція пропадала б для Китаю, коли б зі старим краєм не вязала їх традиція, коли б у старому краю не було сильних організацій, що вмілою рукою розпускають свою еміграцію поза межі рідної землі, але і держать її під своїм непереможним впливом, виховують відповідно та не допускають до зірвання звязків з батьківщиною. П.Терненко [9].

Українська еміграція зовсім протилежно від китайської дивиться на свій переїзд до Америки, як на справу чисто особисту. А українські провідні верстви, замість того, щоб створити контролюючий апарат над заморською еміграцією, поставились до тої справи або байдуже, або ворожо. Правда, що не можна відмовити патріотизму навіть найменше свідомим національно нашим переселенцям. Візьміть хоч би той глибоко вразливий сентимент, коли умираючий на канядійській прерії український осадник каже покласти собі до домовини «грудочку рідної землиці», яку він колись, вибираючись з рідного краю, узяв зі собою.

Про цей похоронний звичай наших людей уже писалось і в англійській, канадійській літературі, а один письменник запитує: „Чи у нас Канадійців знайдеться стільки любови до нашої батьківщини, як у чих верховинців Із Бескиду?" Так! Любоб до рідного далекого, милі спомини про країну, в якій минули веселі діточі літа, де стільки радощів і горя пережито, не дає серцю українського емігранта відтатись від старої Батьківщини. Але свої національні обов'язки до того улюбленого рідного краю він мало розуміє.

Візьмім хочби ту величезну клясу українських фермерів, що насю люють тепер у Західній Канаді за галом 300.000 кв. миль англійських, котрі випродуковують річко половину намолоту тої славетної на цілий світ канадської пшениці – чи у них зродилася колинебудь думка познайомити українських рільників у старім краю з легшими і поплатнійшими способами господарки? Чи в них є мрія вертати до краю тисячами, ябо котрогось зі своїх синів післати на Україну, щоби підняти старокраєве господарство, щоби сотворити систему елеваторів, щоби торгівлю українським збіжам зв'язати безпосередно зі світовим ринком, поминаючи дрібних жидівських купців? Такої думки у наших каадійських фармерів нема. Правда, вони дуже журяться недолею старого краю, дають принагідно жертви на ту чи иншу ціль, але серіозної допомоги, про яку по вище ми згадали – ще ніхто з наших фермерів не підіймався.

Чуємо, що діти українських фермерів винароловлюються. Це велика помилка так думати! Дивуватись треба, що діти таких національно нерозвинених батьків є до тої міри українськими патріотами, до якої вони є ними тепер, хоч ніколи не бачили України. Коли Україна має надію на своїх дітей, так повинна надіятися перш за все на українську фермерську молодь в Канаді! Це Українці англійського виховання, це та рухлива, підприємчива генерація, котра може оживити старокраєву українську оспапість і втягти наш народ у крутіж англо-саксонського світа. Треба тільки ближче зазнайомити ту молоду генерацію зі старою Батьківщиною, шоб абстрактне кохання ні коли ними не виданої «Царівни» знайшло реальні основи в дійсности. Треба, щоби наше американське фермерство, особливо молодше покоління, розуміло, шо його обов'язком не є тільки скуповуван ня «кводрів» та «секцій» землі, лише будова елеваторів, але по ворот частини, хоч одного сина, на Україну для підняття хліборобства і хлібозбуту на Старій Україні. П.Терненко [10].

Та коли в Канаді на 500.000 нашої еміграції фермери становлять три-пятих, то в Злучених Державах перевищає робітнича еміграція. Цю клясу треба розділити на старших і молодших віком. Старші віком українські робітники сповняли і сповняють

свій обов'язок перед Україною тим, що виплачують довги на своїх Грунтах у Старім краю та удержують там родини. Щож торкається июлодшого побітнитгвз, то воно в Америці «пішло своїм шляхом». Це молодше покоління (роджене в Старім краю) теж України зі свого серця не викинуло, але окрім випадкових жертв на ту чи іншу стаокраєву потребу у них нема вищих зобовязань для ріднього краю. В Америці легко вчитися, доступ до найвищих становищ створений кожному. Гріш у досягненню найвищої освіти не є головною перешкодою. Найбільша перешкода – це неохота вчитись. І от наша молодша робітнича верства не має того розуміння, що є для науки у китайської молоді в Америці. Наші молодики не пнуться до заповнення собою американських шкіл, а тим більше з тою думкою, щоби осягнувши освіту, вернути до Старого краю, або ставши на вищу позицію в Америці, служити старій батьківщині.

Правда, в українських молодших робітників, а особливо зпоміж фермерських дітей уже вийшло кілька сот учителів, кількадесять проповідників, кілька адвокатів та лікарів, але у них (особливо в західній Канаді) уже витворюється свій автохтонський дух. Хоч вони і великі українські так сказати, етнографічні патріоти, але тісного зв'язку аї старою батьківщиною в справах освіти, торгівлі, промислу в них нема. Навіть у церковних справах мало єдності зі старим краєм.

Українська еміграція на превеликий жаль не витворила в собі торговельної, а ще менше промислової верстви. Все наше крамарство в Америці не дрібні крамниці віктуалів. І лиш де-не-де можна вказати на знатнішого українського промисловця або банкира. Та й ця торговельно-промислова верства ніяких зв'язків зі своїми співбратами в Старім краю не має. А тут широчезне поле для бизнесових взаємин. Сирівець на сотки мільйонів доларів річно йде з Галичини та Волині до Америки через посередництво Жидів і Німців. В Старім краю український промисел та торгівля платять нечувано високі відсотки за позичений капітал, коли в Америці близько 300.000.000 амер. доларів українського гроша переховується по всіляких банках, за що наші оцадники дістають ледви 3 – 4 прц. річна А хіба так тяжко

створити пару філій «Дністра» в головних осередках Північної Америки? Китайці мають там свої банки, то чому Українцям їх не мати?

Можна все шати, лиш треба тут у Старім граю зрозуміти, що може дати Старому краєві наша американська еміграція. Безперечно може дати далеко більше як те, що вона нині дає. Нині – це жертводавство. Україна потребує не милостині, але сповнення національного обов'язку кожним з її на чужині перебуваючих дітей. Вона вимагає, щоби кожний з нас, чи він вчиться, чи доробляється, памятав, що він усе це робить для вищого добра України.

Звичайно про це вище розуміння національної повинности мусить навчити нашу еміграцію сама метрополія. Наша еміграція з жадобою ловить вказівки зі Старого і любить їх виконувати.

Тут, у Старім краю треба створити якусь інституцію американсько-українських взаємин, поділити її на кілька відповідних відділів і при її допомозі наблизитися до нашої еміграції та наблизитися до виконання усього того, про що в цьому нарисі згадано. П. Терненко [11].

А. Терненко 7 серпня 1925 року розповів про «Можливість виховування нашої молоді в Америці».

Нью-Йорк, липень.

Усі журимось, коли згадуємо ті тисячі наших гімназистів та студентів, що тепер поневіряються по селах і містах Галичини без жадної надії закінчити свої студії. Коли вони лишаться в тім «недовершенім» стані, в яким вони є тепер, або коли не візьмуться до господарки чи торгівлі, ми будемо мати незабаром цілу клясу «бувших людей», котра тяжким тягаром ляже на нашу суспільність.

Цікаво знати, скільки в дійсности є в Галичині цієї молоді, що недокінчила своєї освіти? Корисне діло для розв'язки питання ліквідації цього аномального явища зробилиб наші інституції, якби зібрали точний перепис полишеної поза мурами гімназій та університету молодиків. Тоді булоб видніше як радити.

Та покищо наша думка звертається до Америки. Чому не післати би ту нашу молодь туди, щоб во на сповнила свою освіту ?

Неодному такий запит може видатись вибриком української уяви. Як, з нашими злиднями та вчити дітей аж в Америці?!

Та коли ближше приглянемо до цієї справи, побачимо, що це не така зовсім неможлива річ.

І Зєдинені Держави і Канада не мають ніяких іміграційних обмежень для заграничної молоді, що хотіла би вчитись в їхніх школах. Американський консуль у Варшаві і канадійський комісар у Данцігу видають візи кожному студентові, котрий викажеться, що його прийняли до якоїнебудь школи в цих державах.

Тут більше може зайти питання, де взяти гроша на переїзд та прожиток в Америці, а також куди саме їхати на науку?

Фінансове питання розділимо на два пункти. Є такі, що можуть на студії власним коштом поїхати. Утримання студента на протязі чотирьох років у Львові винесе яких 1200 доларів, рахуючи по 300 доларів річно. І на ті гроші родина мусить стягнутись. На утримання студента в Америці родина не потребує стільки витратити. Тут треба купити йому «шифкарту» та пашпорт, що винесе разом 200 дол. на першу зиму. Відтак студент буде на себе сам заробляти. Прецінь у цілій Америці студенти на вакаціях їдуть на роботу і за робляють собі від 150 до 300 дол., що дає їм можливість безжурно пеоежити літа науки.

Багато з наших опущених студентів та гімназистів має в Амери ці крєвняків, а дехто може й родичів, яким лиш треба піддати думку, щоб узяли їх до американських шкіл. І дещо вже йде в цьому напрямку, але цей рух не масовий, як це треба би зробити. Нам наприклад відомо, що один галицький студент з Торговиці ПільноТ, пов. Городенка вчиться на університеті в Саскатуні, Саск. в Канаді, а кільканацять молодиків від'їхало на студії до Колегії в Блумфілді, у Зєдинених Державах, куди їх забрали їхні крєвняки.

Так само треба призадуматись над тим: до яких наукових центрів нашої молоді їхати. У Канаді перше місце це Саскатун з його чудовим університетом і Українською Бурсою ім. П. Могили, за сотворення котрої Українці повинні вічно бути вдячні Василеві Свистунові, тепер урядникові українського збіжевого товариства у Вінніпегу. Саскатун лежить у центрі українського моря в західній Канаді, і невдовзі прийде той час, коли в тім університеті будуть учитися десятки тисяч нашої української молоді. Другий університет це в Едмонтоні в Альберті; це теж центр української освіти, бо там теж є наша Бурса ім. М. Грушівського. Тай університети у Вінніпегу, Торонті і Монтреалі добрі, славетні, лише в них буде студентів спочатку тяжше бо нема української бурси.

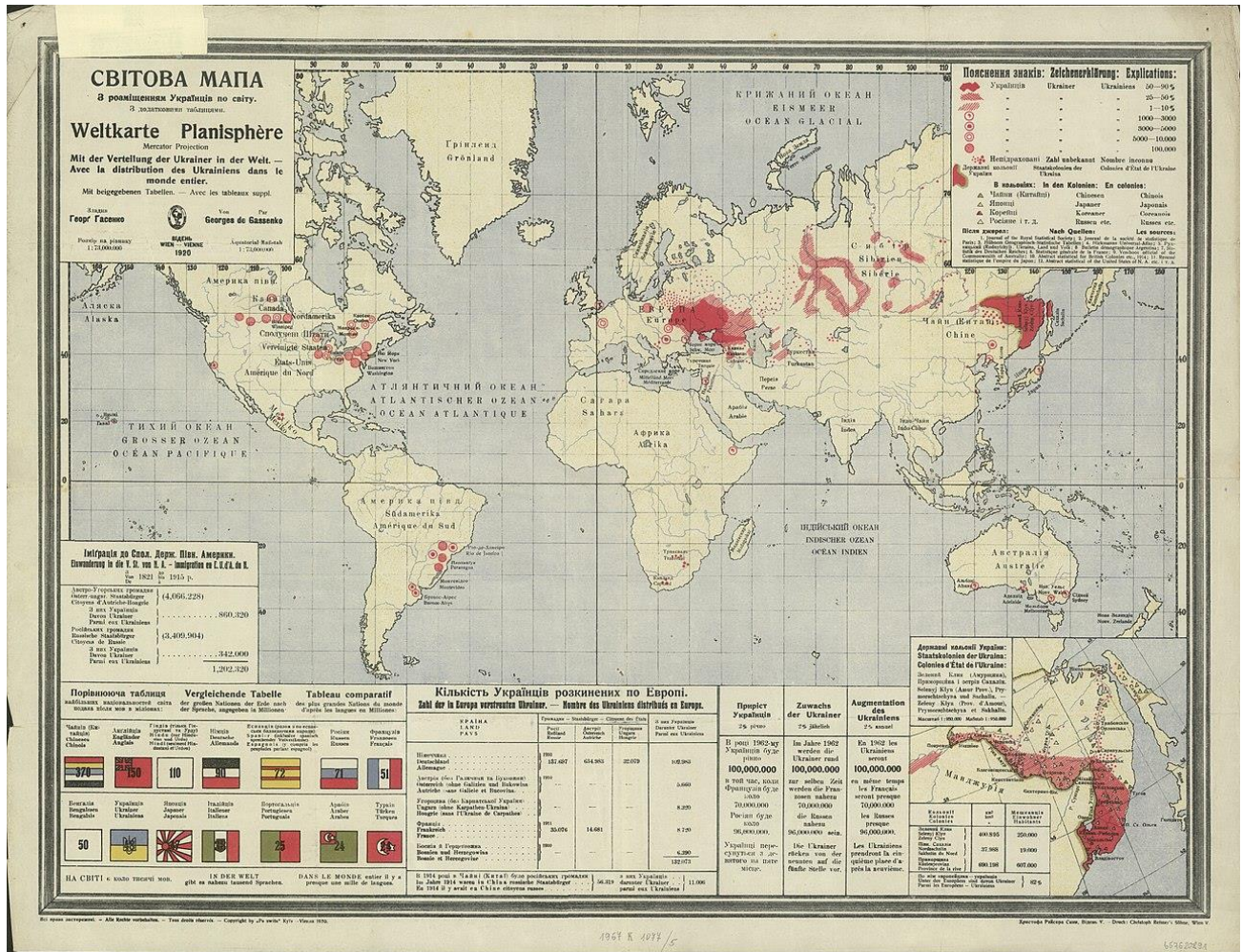
Взагалі це одна з перших перешкод. Але вона не така страшна, як здається. Добрий студент починає розуміти мову від трьох до шести місяців. Звичайно, добре би було взяти трохи лекцій ще дома перед виїздом до Америки.

Для таких, що мусять починати англійщину від самого початку, або таких, що не мають повної гімназії, найкраще буде надаватись колегія в Блумфілді. Ця колегія слава на цілу Америку тим, що в ній, і лише в ній, обовязкова українська мова, як також українська література й історія. Підготовчі кляси теж ведуться для Українців в українській мові. Між професорами є двох Українців. Цієї зими в Блумфіляській колегії буде від 30 до 40 українських студентів.

Варто також запровадити у нас звичай виміни родичів студентами. В Америці є багато батьків, що раді би дати свого сина-студента на докінчення гімназії, або й університету, на рідну землю, щоб запізнався ближше з рідним краєм і українською мовою. Ця виміна дітьми студентами зміцнила би духове обеднання української метрополії з її американською еміграцією. А відтак українські Американці і американські Українці стали би тим зєднуючим лачцюхом між Північною Америкою і українською нацією в торговці і інших ділянках життя.

Посилаючи нашу молодь на науку до Америки, треба її переконувати, щоби звертала найбільше уваги на американські способи промислу та торговлі, та щоби

робила найбільше знайомостей у промислово-торговельних колах. Добрі наслідки такої науки і заприязнення хутко відчули би ви у добробуті на українських землях. А. Терненко [12].

Стаття доктора М.Дудра «Українська еміграція в З'єдинених Державах Північної Америки» в трьох номерах газети «Український вісник» в квітні 1943 року – була надзвичайно цікавою, змістовною та об'ємною, гарно структурованою.

З усіх наших виходців, що по волі чи неволі кидали свою батьківщину й мандрували «в світ за очі», щоб знайти кращу долю, найважливішою є так під оглядом свого числа, як і значіння – українська еміграція в Злучених Державах Америки. Про цю еміграцію писалось вже не раз в нашій пресі, вийшли також окремі публікації про неї, та всеж таки віримо, що не буде зайвою, і нинішня стаття, в якій хочемо сказати дещо про цю нашу еміграцію. Очевидно не зможемо зробити цього вичерпуюче в

короткій пресовій статті, а торкнемось тільки найважливіших ділянок і проблем, і то схематично. Пишучи ці рядки, спираємось на деяких матеріалах, як також на власних спостереженнях.

Чисельність й склад.

Українська еміграція в З'єдинених Державах Америки є найсильнішою групою з бездержавних народів цієї країни. Яке її точне число, важко сказати, так, як не є легким сказати точне число взагалі якої-небудь національності в Америці. Українська Загальна Енциклопедія подає це число на 700.000. Василь Галич, що збирає матеріали до історії української еміграції в Америці, подає в 1936 р. цифру 801.466, а чужинець М.Маркварт (в своїй цікавій статті про українців в Америці в науковому журналі «Цайтшріфт фір Геополітік») подає аж 1 мільон. Та жадна з цих цифр не є оперта на стислій статистиці, а є це тільки менш чи більш можливі оцінки. Провірити це число на підставі урядової статистики неможливо, бо вона або взагалі не узглядноє цього питання (до 1899 року американська урядова статистика не записувала взагалі національності емігрантів, лише їх державну приналежність) або не відповідає дійсному станові (через несовісність переписчиків чи невідомість деяких наших людей, що подають себе за «русских», «мадярів», чи ще якоїсь іншої національності). Ми схильні прийняти цифру Василя Галича за найбільш правдоподібну.

Цікаво було б провирити, коли прибули Перші українські емігранти до Нового Світу. На жаль, ці спроби за лишаються до нині лише спробами.

Деякі наші дослідники дошукуються наших перших емігрантів ще з часів визвольної-американської війни (1775 – 83). А саме по іменах чужинців, що брали участь у цій війні по стороні Америки, догадуються, що між, ними були і українці.

Отець Агапій Гончаренко, священник з Великої України, який прибув до Америки в 1865 р. та який мав би бути першим свідомим українцем емігрантом, розказує в своїх споминах, що коли Росія виправила в 1724 року німця, капітана Берінга,

шукати нових земель, то його провідниками були камчатські моряки козаки, які відтак і зістались в числі около 20.000 на Алясці, зглядно на Алеєтським архипелазі.

Одне і друге, це здогади, які не мають ніякого наукового потвердження.

Певним є, що перші наші емігранти приїздили до Америки в 60 – 70 рр. минулого століття. Властива еміграція на більшу скалю розпочалась від 1877 р. Це були переважно виходці з Лемківщини та Закарпаття. Еміграція з Східньої Галичини й з Буковини розпочалась аж в 90 рр., а ще пізніше з В. України. Найбільша хвиля емігрантів поплила за море на переломі 19 – 20 ст. Світова війна стримала еміграцію, а від 1930 р. вона знова майже цілком замкнена.

Переважаючу частину нашої американської еміграції становлять лемки та закарпатчани, відтак слідує українці зі Східньої Галичини й з Буковини, а вже в цілком малому числі вихідці з Наддніпрянщини. За соціальним станом 90% з них це робітники в копальнях вугля, в сталевих гутах та в різних інших промислових підприємствах, як також фермерські помішники; деякі з них осіли на своїх власних фармах. Щасливіші могли піти до самостійного «бізнесу»: є власниками «салунів», – цеб то шинкують, мають «гросерш» споживчі склепи, ресторани, пекарні, майстерні, фотографічні ателіє, аптеки, кіна, а деякі торгують навіть нерухомостями та засновують будівельні спілки.

Осіли вони головно над північним атлантийським побережжям, зокрема в стейтах Нью-Йорк, Нью-Джерзі, Кенектікет і Мессечусето, та в північно середніх стейтах: Пенсилвенія, Мічіген, Іллинойс, Міннесота, Північна Дакота.

Старокраєву інтелігенцію поза священниками, можна почислити на пальцях. Вона очолює українські народні організації та пресу. Деякі з них ввійшли також в американське життя, вибиваючись в ньому та приносячи славу українському імені, як от, приміром, кількох наших вчених, що стали професорами американських університетів; найбільш знані зпоміж них це покійний вже лікар др. В. Сіменович та з сучасних проф.-економіст В.Тимошенко та агроном О.Грановський.

Молода інтелігентська верства по волі наростає з тут вже родженого покоління. Українська Загальна Енциклопедія начислює, що українці Америці видали з себе 25 молодих лікарських сил, 12 дентистів, 40 адвокатів, 20 інженерів, 100 учителів і учительок в народніх і вищих школах та ін.

Церква як організуючий чинник.

Першим організаційним зв'язком серед українців в Америці була рідна церква. Наш селянин, виїжджаючи з рідного краю, поніс зі собою на чужину глибоке релігійне почування і його задушевним бажанням було дістати якнайкорше свого священника та збудувати свою церковцю, щоб могли в рідному обряді заспокоїти свої релігійні потреби. Це святощі, якими він жив і в старому краю і без яких він не уявляв собі життя і тут на чужині. Рідна церква, обряд та священник нагадували йому найбільше старий край і він міг легше знести розлуку з ним, коли мав їх і тут на чужині. Як сильно відчували перші наші емігранти потребу духовного корму в своїй рідній мові, хай свідчить хоч би факт, про який розказує в своїх споминах один з перших світських інтелігентів-емігрантів з Галичини, др. В.Сіменович. Він оповідає, що наші емігранти, яким не пощастило ще дістати свого священника з рідного краю, змушували його не раз надівати на себе фелонта правити Богослуження...

Бажання наших емігрантів дістати своїх священників з Рідного Краю сповняються вперше в 1884. р., отже о яких 20 літ пізніше від приїзду, перших наших емігрантів до Америки. В цьому році митрополит Сильвестер Сембратович висилає до Америки першого укр. греко-католицького священника, о. Івана Волянського. Вже в слідуєчому році організує він першу українську парохію та першу українську церкву в Америці, а саме між нашими лемками-майнерами в Шенандо, Па. Рівночасно об'їзджаяє він і другі українські колонії та закладає в них комітети для організування парохій та будовання церков.

Вкоротці по нім приїзджаяє більше священників з Галичини та з Закарпаття, які обнімають зорганізовані парохії та закладають нові. В 1907 р. приїзджаяє до Америки

перший український гр.-кат. єпископ Сотер Ортинський, якому в 1913 р. вдається зорганізувати особну українську гр.-кат. дієцезію, унезалежнюючи її від юрисдикції рим.-кат. єпископів. Нажаль його ревну діяльність перериває незабаром смерть і єпархія опиняється від 1916 р. під адміністрацією о. П. Понятишина.

В міжчасі, через непорозуміння головно на тлі національному, доходить до організації особної гр.-кат. закарпатської дієцезії, і в 1926 р. Рим висилає вже до Америки двох гр.-кат. єпископів, Константина Богачевського для гр.-кат. українців з Галичини й Василя Такача для гр.-кат. закарпатських русинів. Галицька гр.-кат. єпархія начисляє нині около 150 парохій, около 100 священників та около 250.000 вірних. Закарпатська гр.-кат. дієцезія начисляє около 170 церков та около 300.000 вірних.

Роллю в українському національному житті грає, властиво, тільки галицька гр.-кат. дієцезія, бо вірні, священники та сам єпископ закарпатської дієцезії почуваються «русинами» і не знаходять спільної мови з українцями.

Як було вже згадано, українська гр.-кат. церква, це найстарша, а також найсильніша українська організація в Америці. Побіч чисто церковної праці виконує вона і дуже важливу національну роботу. Може найбільша її заслуга лежить на полі шкільництва, В кожній українській громаді є парохіяльна вечірня школа, в якій діти наших емігрантів вчать своєї рідної мови. Учителем є звичайно місцевий дяк, а наука відбувається по церковних «далях», (це залі, побудовані під церквами, в яких крім науки відбуваються всякі інші зібрання, як парохіяльні мітинги, відчити, аматорські вистави, а в громадах де нема українських народних домів, навіть віча і всякі інші громадські зібрання). Крім вечірніх парохіяльних шкіл є також кілька цілоденних, де вчать сестри василіянки. Тільки в декількох громадах є цілком приватні українські народні школи, вдержувані батьками дітей, що вчащають до них. Крім народних шкіл, гр.-кат. дієцезія вдержує ще й дві вищі школи, а саме школу для сестер служебниць у Філадельфії та «гай-скул» (гімназія) в Стемфорді, де вчать та виховуються пізніші українські гр.-кат. питомці, які звичайно на богословські студії

їдуть до Риму, або до Галичини. При гайскул у Стемфорді знаходяться рівножодинокі в Америці Український Музей та Бібліотека, а в Філадельфії Дім Старців, Сиротинець та Шпиталь. Розвестись ширше над значінням української церкви в житті українців в Америці не дозволяють нам рамці цеї короткої статті, та згадаємо ще хоч би те, що в багатьох громадах священники є самотніми українськими інтелігентами, на яких спочиває весь тягар ведення побіч церковної також національної праці.

Побіч гр.-кат. дієцезій існують ще тут дві православні українські дієцезії, а саме українська автокефальна церква під проводом архієп. І.Теодоровича (що підлягає церкві митр. Липнівського), з околи 30 церквами і священниками, та українська православна церква, заложена 1932. р. бувшим гр.-кат. священником, а пізнішим єпископом цієї дієцезії, Йосипом Жуком (що підлягає вселенському патріархові), також з околи 30 церквами та священниками. Її вірні та священники це бувші гр.-католики, які ізза непорозумінь відділились під оглядом адміністративним від гр.-кат. дієцезії, не ріжнячись впрочім в майже нічому від гр.-кат. церкви. На її чолі стоїть зараз єпископ Богдан Шпилька.

Громадянське життя

Зі світських організацій найстаршими та найсильнішими чисельно й фінансово є заповомові, або асе кураційні організації. Що організоване життя пішло тут якраз цим шляхом, це цілком природньо та зрозуміло. Жали милось організувати наших, назагал мало свідомих, емігрантів в перших початках, то не можна було зачинати цієї праці від, скажім, політичної акції, а треба було знайти такі організаційні форми, де члени мали б не тільки обов'язки, а й користь, і то матеріальні корнети. Такими організаціями могли бути тільки заповомово асекураційні, які забезпечували своїх членів на випадок нещасливого випадку У копальні чи фабриці, або їх рідню на випадок смерті. А вже попри це можна було б думати й про народню роботу.

Найстаршою та найсильнішою такою заповомово-народньою організацією є Український Народний Союз з осідком в Джерзі Сіті, Н. Дж. Він заложений ще 1894

р. (дев'ять літ пізніше від заложення першої української церкви в Америці) й начислює нині поверх 400 відділів та поверх 30.000 членів. Це найсильніша фінансова інституція в українському світі взагалі: її маєток доходить тепер до 5 мільонів, а виплачені премії та заповоги сягають 4 і пів. мільона. Пресовим органом УНС є «Свобода», також найстарший та найбільший український щоденник в Америці, з 16-тисячним тиражем. (Найбільший тираж, який мала зцо між українських часописів в Галичині «Народня Справа», доходив також щось 16 – 18 тисяч – тут на 7 міль. українців, там на 800.000!). Напрямок цього часопису національно-демократичний, з симпатіями до націоналізму; такий же напрямок має і його тижневий додаток – «Юкреїпен Вікли», писаний англійською мовою для молоді. Історія та значіння цього Союзу зв'язані тісно з історією та значінням української еміграції в Америці.

За УНС слідуєть молодші та менш сильні допомогово-народні організації: Український Робітничий Союз з 14.000 членами та з 1 ½ міль. майном, – з органом «Народна Воля» радикального напрямку; Провидіння з 10.000 членами 2/4 міль. майном, з органом «Америка» католицького напрямку; Українська Народна Поміч з 9.000 членами та ¼ міль. майном, – з органом «Народне Слово» національного напрямку з симпатіями до націоналізму.

Всі ці організації об'єднують в собі господарчі й культурно-національні завдання. Їх ціллю не є зиск, як у приватних асекураційних підприємствах, а матеріальне скріплення нашої еміграції та її культурно національний розвиток. Щорічні конвенції цих Союзів та збори місцевих відділів служать трибунами, на яких вироблюється та розвивається українська національна та політична думка. Більшість українських громад в Америці мають свої власні Народні Доми, в яких скупчується всенародне життя місцевих громадян, а які побудовані переважно збірними зусиллями місцевих від ділів заповогових організацій. Кожний з цих Союзів має окремий фонд призначений на підтримку різних народних цілей на еміграції та в старому краю. Побіч газет, в українській – для старших та в англійській – для молоді

мовах, видають вони в обох мовах різні книжки, пропагандивні брошури та інші публікації, які мають метою запізнати чужинецький світ з Україною та, спопуляризувати між ним нашу визвольну справу. Зокрема замітну в цьому на прями діяльність виказує Український Народний Союз.

Треба ще замітити, що велика частина лемків та закарпатців належать до «русских», цебто москвофільських допомогівих організацій. Найбільші з них «Общество Русских Брацтв» і «Соединеніє». Ці організації ще старші, ніж українські, їх організовано в самих початках, як не було ще взагалі української інтелігенції в Америці й наші несвідомі лемки та закарпатчани далися за тягнути московським агентам до чужих і ворожих нам організацій, з яких тепер дуже тяжко витягнути їх.

Націоналізм як вирішальний політичний чинник.

Під оглядом політичних переконань, американські українці діляться на угруповання подібно як і в старому краю. Найсильнішою та найбільш активною групою є українські націоналісти. Їх революційні гасла та максимальні політичні постуляти, їх безкомпромісовість та непримиримість супроти ворогів, найбільше промовляють до свідомости та сердець американських українців і здобувають собі між ними щораз то нових приклонників.

До започаткування та поширення націоналістичного руху в Америці причинилась у великій мірі праця чоловічих провідників українського націоналістичного руху на рідних землях. На протязі останніх 15 літ американських українців відвідує цілий ряд чільних членів націоналістичного руху, які об'їзджаючи українські колонії в Новому Світі, нав'язують особистий контакт з нашими виходцями та живим і писаним словом, запалюють їх вогнем Української Національної Революції. Такі постаті як: полк. Коновалець, ген. Капустянський, ген. Курманович, полк. Сушко знані добре зі своїх виступів між американськими українцями. Та може найбільш знана і люблена тут постать, це Омелян Сенік-Грибівський. Він кількома наворотами відвідує З'єдинені Держави та об'їздає українські колонії, відбуваючи

сотки віч, відчитів та рефератів, та організуючи моральну й матеріальну піддержку для революційної праці на Рідних Землях. Він стає золотоустим евангелистом нового націоналістичного світогляду на американському ґрунті.

Завдяки цій праці й цьому сталому живому контактові, між рідним краєм і еміграцією, український націоналістичний рух розвинувся на протязі кількох літ в могутню організовану силу, яка чим далі тим все більше витискає своє тавро на українське життя та українську політичну думку в Америці – Організація Державного Відродження України (ОДВУ) начислює нині коло 150 відділів з тисячами членів з старокраєвої еміграції. Українське жіноцтво зорганізоване в окремих відділах Українського Червоного Хреста, а молодь у відділах Молодих Українських Націоналістів. Органом цієї націоналістичної організації є тижневик «Україна» (спершу «Націоналіст») з англійським додатком, що появляється два рази в місяць. Для молоді редагується крім того окремий журнал-місячник «Трайдент» Тризуб.

Акція цієї організації захоплює щораз то ширші круги та поширюється на всі ділянки національного життя. Головним її завданням це є перевихованн українського американського громадянства на новому динамічному світогляді українського націоналізму та мобілізування моральних і матеріальних сил для підтримки Визвольних Змагань Рідного Краю. Її ідея, крім визнавців-членів, має також шари визнавців-приклонників, які при різних нагодах співпрацюють з ОДВУ та піддержують її почини.

Головними соперниками є Союз Гетьманців-Державників, якого відділи – є зорганізовані головно при гр.-кат. парохіях, та «Оборона України» – організація українських радикалів, – якої напромак заступає часопис «Народна Воля». Та ці організації не розвивають надто великої діяльності, хоч, наприклад, число членів першої з них є досить поважне.

Ще менш активними є «Американсько-Український Комітет Визволення України», якого напрямок заступає часопис «Америка» (католицький) та «Ліга Визволення України», якої напрямок заступає «Народне Слово».

Партійна боротьба між поодинокими угрупованнями точиться не раз доволі гостро. Пресова полеміка з цього приводу прибирає часто далеко гостріші форми ніж подібна полеміка в старому краю. Це вже американський демократизм та лібералізм відіграє тут певну роллю. Та всежтаки є справи загального національного значіння, зокрема, коли ходить про спільний виступ перед чужинецьким світом, тоді ці різні угруповання, а бодай більшість з них, знаходять таки спільну мову. Більшість українських політичних і взагалі народних організацій, що стоять на національній платформі, є: навіть в сталому об'єднанні, в «Об'єднанні Українських Організацій в Америці», яке, як таке, є найбільшою політичною організацією американських українців.

Для американської політики «українці зорганізовані в українсько-американських республіканських і демократичних клубах та вони не грають покищо більшої ролі. Дотепер вдалось українцям дістати за ледви кількох своїх послів в стейтових деіслятурах, зате ані одного до вашингтонського парламента. Під тим оглядом стоять вже далеко краще канадійські українці, яких хоч є тільки 300.000 та вони становлять поважну частину населення Канади (10 міл.).

Із інших важніших не-політичних організацій слід згадати б ще Союз Українок Америки, що має завдання подібні до старокраєвого Союзу і Українок та Стрілецьку Громаду, що об'єднує бувших вояків Української Армії. (Закінчення буде) [13].

Большевицькі витівки.

Не пощадила українську еміграцію і комуністична бацяля.

Америка країна контрастів: з одної сторони бачимо там Рокфеллерів, Морганів, Вандербільтів, Фордів, Ванамейкерів і сотки інших мільонерів, а з другої – в часах кризи – мільони безробітних. Велика світова криза, яка з цілою гостротою виступила зокрема в рр. 1929 – 33, мала в Америці свої своєрідні форми. В той час, коли

Європа, переживаючи кризу в наслідок воєнної руїни, терпіла недостаток, то Америка «дусилась» через надмір багатства. Вона продукувала багато більше ніж сама могла спожити, а збути надвишку продуктів на світовому ринку було їй тяжко через загальне політичне напруження та через збіднення європейських держав. І так дійшло до того, що треба було палити цей чи інший продукт, або переорювати поле засіяне пшеницею чи бавовною, за що американський уряд ще й виплачував дотичним продуцентам нагороди. Це дійсно курйоз, який тяжко було зрозуміти «сірому чоловікові з вулиці». В його голові не могло поміститися, що він мусить бідувати якраз тому, що Америка занадто багата. Його «хлопський розум» казав йому, що тут не так, як повинно бути, що господарчо-соціальна система цієї країни щось псується. І він зачав шукати для себе поради.

Цю його скруту використали несовісні комуністичні агітатори. їм тим лекше було «ловити рибу в каламутній воді», що свободолюбна Америка дозволяє кожному говорити та писати публічно, що тільки захоче, та не забороняє ніякої організації чи партії. Комуністична партія існує в Америці легально та голосить свої кличі зовсім явно та приватно. З другої сторони, чим народ менш свідомий, тим лекше йде на гасла демагогів. Він сам добре не розуміє скрути, а чує, що там десь на вічу, плаче над нею «крокодилячими сльозами» большевицький галалайко та іде за ним, не питаючи, чи по трапить він поправити його долю. Йому вистарчає того, що він його «жалує», щоб бути, переконаним, що це добрий чоловік, який напевно йому pomoже. Відома річ, що говорити «до жолудка» є далеко лекше, як до чи навіть до серця. Американські публіцисти Виказують, що з чистих американців-янкесів тільки одиниці опинились в комуністичному таборі, в той час коли львина частина приклонників руйнуючого большевизму рекрутується саме з несвідомих емігрантів.

Був час, що комуністична дурійка охоплювала тут щораз то ширші кола та ставала на перешкоді національній праці. Бувало, тяжко було не раз відбутися якимось національним віче чи збори, бо большевицькі ворохобники вдирались всюди та розбивали національне життя. Та нині під тим оглядом значно покращало.

Большевицькі проводирі знаходяться вже не в наступі, а в обороні. Маси побачили, що не дали їм вони того раю, який легкодушно обіцували, а до червоного раю Сталіна якось не мали відваги вибиратись, хоч Америка не забороняла їм і цього. Їх асекураційно-політична організація та щоденна газета «Українські Щоденні Вісті» мусять задовольнятися щораз то меншим числом членів і читачів.

ЛЕМКИ

Окрему проблему являють собою лемки. Вони становлять чи не одну третину цілої української еміграції в Злучених державах, та з них ледви чи одна четверта є свідомими українцями.

Як було вже згадано, лемки – це найстарші наші емігранти до Америки. Приїжджали вони з гір Карпат, з цієї найдалше на захід висуненої частки української землі, де національна свідомість донедавна ще рівнялась майже зеру, а що вже говорити про останні „десятиліття минулого століття, коли то більшість лемків вимандрувала до Америки.

Приїжджали вони з рідного краю переважно неграмотними, несвідомими своєї національності, називаючи себе рускими, а вже в найкращому випадку русинами.

Про Україну в старому краю, як багато з них ще і досі говорить, вони нічого не чули. А тут в Новому Світі не було спершу нікого, хто міг би їх навчити «чиї сини? яких батьків? ким, за що закуті?» Перші наші інтелігенти, які могли перебрати національний провід в свої руки, приїхали о цілих 20 літ пізніше від перших гуртів нашої зарібкової еміграції до Америки. І так наш брат з Лемківщини попадав в чужі організації та під чужі національні впливи, в чужу церкву та в чужі запомогово-народні організації. Їх брали під свою «опіку» перш за все москалі, а далі, зокрема закарпатських лемків, словаки, та мадяри.

Відносини ці не змінились багато і тоді, коли приїжджали вже до Америки наші інтелігенти. Це були переважно «східняки», цебто люди зі Східньої Галичини, яким тяжко було розуміти психіку лемка та його говір. Лемко ж зі свого боку мав недовірря до кожного. Хто не говорив його мовою та не походив з його сторін. Їм

тяжко було знайти спільну мову і тому по перших невдалих спробах «українізації» наших виходців з Лемківщини, українська інтелігенція махнула взагалі на тих «блудних синів» рукою, втрачаючи всяку надію врятувати їх для української нації.

Найбільше ще може врятувала їх гр.-кат. церква, до якої лемко був сильно прив'язаний зі Старого Краю і тримався її, хоч і не все погоджувався з «українською політикою» свого священника. Велику частину з них врятував також УНО, якого лемки властиво закладали (тоді ще під назвою Руский Нар. Союз, а від якого відтак майже не відступали, вже хоч би через матеріальні користи). Правда, між піонерами українського життя в Америці є і певна частина свідомих лемків, світочів, якими Лемківщина не потребує встидатися, та це був малий процент в порівнянні зі загалом, який ще і до нині, хоч навіть і стоїть в українських організаціях (головно допомогових товариствах і церквах) воліє назватись русином, або, русином-українцем, як прямо українцем.

Більшість з них, як було вже сказано, опинилась у ворожому таборі: в російській православній та в закарпатській (москвофільській) гр.-кат. церкві, як також в російських чи радше москвофільських допомогових організаціях. Це, так звані, царславні москвофіли, які орієнтуються на царську «матушку Расею». В протиставленню їм повстала по світовій війні і група комуністичних москвофілів, що орієнтуються на большевицьку Росію. Вони об'єднані в сильній активній організації «Лемко-Союз» зо своїм органом «Лемко».

Як далеко пішла колотнеча, під національним оглядом, між тим нашим малим, племенем в Америці, свідчить той факт, що називають вони себе такими різними назвами; українець, русин-українець, русин або руснак, русский, карпато-рос, угророс, лемко, а навіть... грек (це останнє непорозуміння через гр.-кат. обряд!).

На такий сумний стан вплинуло багато причин та в першу чергу брак відповідних провідників, які б знали душу, ментальність, говір та проблеми цього нашого «тирольця Заходу» та підійшли до нього зі зрозумінням та тактом. Що можна зробити дещо між тим нашим народом, коли підійти до нього з того боку, де його

болить, мав я нагоду переконатись зокрема в рр. 1935 – 38, коли з рамени Т-ва «Просвіта» у Львові відвідав я майже всі лемківські колонії в Злучених Державах і Канаді. Моїм завданням було протистати москвофільським та комуністичним впливам та організувати лемківську еміграцію на українській платформі, як також організувати, сталу матеріальну допомогу для освіти та національного освідомлення Лемківщини. На протязі трьох з чимось років вдалось мені зорганізувати лемківсько-українську організацію («Організація» Оборони Лемківщини, Західньої України) з клітинами в 50-ти осередках та часопис «Лемківський Дзвін», а також зібрати певні фонди на Старий Край.

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ В АМЕРИЦІ

Найважливішою проблемою, перед якою стоїть зараз українська еміграція в Америці, є проблема молоді. Наша тутешна еміграція знаходиться саме тепер на переломі своєї історії. Старе покоління, що приїхало з краю, поволі вимирає, нової еміграції не допускають, і її заступає нове, молоде покоління, що народжене й виховане вже тут в Америці. Чи перебере воно на себе національну спадщину своїх батьків та буде її гідно берегти й розбудовувати далі, чи втопиться в американському морі? Проблема незвичайно складна, а перед нею стоять не тільки українці, але всі інші національні групи Америки.

Положення української еміграції в тому випадку є тим виїмкове, що за нею не стоїть своя власна держава на рідних землях, яка б стала їй до помочі, хоч би тільки в; моральному відношенні. Іншими національностями в Америці опікуються їх держави; вони дбають за живий зв'язок між еміграцією та рідним краєм, основують спеціальні товариства опіки над емігрантами, організують масові відвідини рідного краю зем'яками емігрантами, стягають до батьківщини емігрантську молодь на студії, і тп. – одним словом, докладають усіх моральних і матеріальних зусиль, щоб вдержати цю еміграцію для себе. Наша ж еміграція віддана на свої власні сили; вона не тільки що не має цієї опіки та підтримки з рідного краю, але ще й сама мусить йому помагати.

Дальше: Діти емігрантів інших національностей можуть з гордістю та з піднесеним чолом говорити про своїх батьків та своє походження з народу, що може похвалитись власною державою; наші ж емігрантські діти мусять нераз паленіти, розказуючи чужинцям, що вони походять виравді з чудової «медом і молоком пливучої» землі та з великого народу, але що цей народ не має своєї держави, що він на своїй землі та не своїй хаті, що батьки їх му сіли втікати з цеї хати, бо їх хазяїн чужинець вигнав з неї, та що й їм самим поворот в прадідівську хату замкнений.

Тут перед ними мерехтить безжурне американське життя, стоїть отвором кожному, хто тут родився, чи хоч би тільки зложив присягу громадянської вірности, «країна свободи та неограничених можливостей». А там за морем, звідки приїхали їх батьки, «кругом неволя, робота тяжкая...», там хіба «не буде ніколи раю, в цім кривавім краю». Чи не краще забути вже раз його, zostавити тугу та біль за ним своїм батькам, а самому не роздвоювати себе, й пірнути з душею й тілом у вир американського життя, тут де вони родились і виховались. Спокуса дійсно велика.

Правда, Америка каже їм, що вона заохочує їх до піддержування зв'язків зі старою батьківщиною та до плекання своєї національної культури. Але чи якраз не тому святощі, якими живуть батьки, стають для родженого тут покоління буденними та індеферентними? Видомо ж, що християнство ширилось найбільше тоді, коли було гонене та ховалось в катакомби.

В таких обставинах праця над освідомлюванням та над задержанням нашої молоді при українській нації не є легкою. Передовсім треба мати на увазі й то, що, як ми вже згадували, не всі наші емігранти приїхали з краю свідомими українцями. А свідомі діти можуть бути тільки там, де є свідомі батьки. Бо коли несвідомий батько лемко, чи закарпатчанпи, називає себе рідною мовою «руснаком», чи «русским», то годі вимагати, щоби дитина називала себе по-англійськи інакше як «рошієн», чи в кращому випадку, «рутєнієн». Такі батьки не могли освідомити своїх дітей, ані не могли сказати їм нічого гарного про свій край.

Та й свідомим батькам не все легко вдержати своїх дітей гiри собі. Вплив американської школи та взагалі американського оточення, хоч не форсований, та дуже великий. Йому підлягають не тільки діти наших емігрантів, але взагалі всі чужинці. Цікаве спостереження в цьому відношенні робить, наприклад, знаний німецький світовий мандрівник, Колін Рос, який стверджує, що навіть японська молодь, що бачить в Америці свого природного ворога, по 2 – 3 річному побуті на студіях в З'єдинених Державах вертає до хати з симпатіями до цієї країни. Що ж тепер говорити про молодь, яка там родилася та стало живе.

Велику роль грає тут вже сама мова. Живе життя вимагає того, що би наша молодь послуговувалася переважно англійською мовою. Поза тими кількома годинами в українській парохіяльній школі та поза хатою, в якій вона назагал мало перебуває, чує вона тільки англійську мову, і тому немає нічого дивного, що їй тяжко опанувати мову своїх батьків. Вплив англійської мови відчуває зрештою на собі й старокраєва еміграція. Такі речення, як прим., – «бойси файтуються на стріті», – хлопці б'ються на вулиці, або поодинокі слова як «стріткара», «дрес», «бізнес», «сюр», «гросерня», «бучерня», «вокувати» і сотки їм, подібних, не можуть, звичайно, свідчити про чистоту української мови наших емігрантів. А їх уживають не тільки звичайні люди, але часом, хоч, очевидно, в меншій мірі, й інтелігенти, бо навіть в наших часописах стрічаються подекуди подібні мовні «квітки».

Можна припускати, що нині яких 60% нашої молоді в Америці говорить краще чи гірше українською мовою, решта ж розуміє її менше чи більше та вже не може нею говорити.

І з цим фактом старокраєва еміграція, хоче чи не хоче, мусить числитися. Для молоді закладаються осiбні організації, в яких «урядовою» мовою є англійська мова, їй присвячується окремі сторінки в українських часописах, писані англійською мовою, вона має також зовсім осiбні часописи та журнали в англійській мові. Ба, навіть українська церква змушена достосовуватись до цього факту. Маючи до вибору, або триматись твердо церковно-славянської мови в відправах та української

в проповідях і не знаходити зрозуміння серед молоді, а навіть відчувувати її від себе, або перейти на чужу мову, та зате прив'язати цю молодь до себе й втримати її при рідному обряді та народі, – вона рішається поволі саме на це друге. Що раз то більше церков заводять в себе осібні відправи та проповіді для молоді в англійській мові. Зокрема переводиться це в життя в українській гр.-кат. дієцезії, яка має вже поважний відсоток священників, що вийшли з молоді українсько-американської генерації. Тій цілі служить оснований еп. Богачевським гр.-кат. семинар в Стемфорді, де виховуються молоді американські українці, які опісля докінчують свої богословські студії звичайно в Римі, рідше в Галичині. Це діється часом зі шкодою для старшої еміграції, бо молоді священники, роджені та виховані в Америці, не все опановують як слід українську мову й часом вірні з старшої генерації мусять слухати проповідей, що нагадують їм проповіді чужих місіонарів, які з бідною навчилися української мови (як, прим., «тото церква збудоване від камені» й інше в тому роді). Та зате ці священники розуміють прекрасно молодь та опановують вповні її зрозумілу мову.

Не зовсім позитивно впливають також на тутешню молодь «чвари» батьків та їх політичне й релігійне роздроблення. Молодь не завжди може зрозуміти суть справи та розібратись у всіх нюансах старокраєвої політики. Вона воліла б, щоби було менше партій і угруповань, а більше об'єднання.

Та всежтаки, поминувши не сприятливі обставини та від'ємні явища, мусимо ствердити, що наша молода генерація в Америці не дає нам надто великих підстав до нарікань чи песимізму. Безсумнівно, американський «мелтінг пат»*) *) Котел, що все перемелює. Ред.) робить поволі своє, в ньому змелюються ступнево всі чужонаціональні групи в одну американську націю, та ця наша генерація не є втрачена для нас. Ми схильні твердити, що наше молоде покоління в Америці виявляється під тим оглядом може навіть краще від деяких інших чужонаціональних груп, які мають піддержку від своїх держав. Може навіть якраз тому, що ми не маємо держави, наша молодь в Америці, хоч часом з цього приводу мусить

боронитися перед чужинцями, та рівночасно вона відчуває, що їй, а власне її батькам та братам за океаном діється найбільша кривда й що вона, хоч би тільки в ім'я: гуманности та вселюдської справедливости, мусить постояти за свій народ на рідних землях, Вона, вслухується в голос своїх гноблених братів і хоч часом розум каже їй пірнути в американське життя, та серце говорить їй, що вона не могла б спокійно жити, коли б пробувала зробитись глухою на цей голос. Зокрема вслухується вона в голос націоналістичної України. Вона довідується з уст передових провідників цієї воюючої України та безпосередних учасників цієї боротьби, що там на рідних землях ведеться величезний кривавий змаг і вона чує, що не сміє і не може стати осторонь цього змагу. Ідея українського націоналізму, як революційна, пробоева ідея, що не знає ніяких компромісів, найбільше промовляє до душі українсько-американської молоді. «Молоді Українські Націоналісти», які зорганізовані при Організації Державного Відродження України, хоч існують ще не цілих 10 літ, вже об'єднують в своїх рядах поважну частину цієї молоді.

Поза націоналістичною організацією існують ще й інші, відносно великі організації української молоді. Найбільша з них, це Ліга Української Молоді Північної Америки, зорганізована і при Українському Народньому Союзі та «Свободі». Вона об'єднує в своїх рядах всю національно думаючу українську молодь, без огляду на релігійні переконання та конфесійну приналежність. Її органом є «Юкрейнен Вікли» («Український Тижневик») – додаток до «Свободи». Далше йдуть: Ліга Української Католицької Молоді з органом «Ют» («Молодь») та Ліга Української Православної Молоді. Крім цього є ще багато інших, менших, молодечих організацій; звичайно, кожна українська народна чи церковна організація старається втримати молодь при собі та гуртує її в своїй секції.

Особливе заінтересовання виявляє наша тутешна молодь українською народньою культурою, яку вона залюбки плекає та якою пишається перед чужинцями. Український народний танок, пісня, музика та драматичне мистецтво – це ділянки, в яких вона працює та пописується своїми осягами перед своїми й чужинцями.

Вокальні, танкові та драматичні точки українських народних імпрез виконуються щораз то більше мистецькими продукціями молоді, американсько-української, генерації. На цьому полі вона виказує не раз дуже поважні осяги. От згадати б хоч би виступи Українських Злучених Народних Хорів околиці Нью-Йорку в найбільших музичних центрах міста Нью-Йорку, під орудою нашого славного диригента Кошиця, в яких брали участь виключно молоді українсько-американські сили, в числі 300 осіб, та які здобули собі велике признання не тільки серед нашої, але і серед чужинецької суспільности. Або взяти під увагу український танок: обчислюють, що через саму школу танку Авраменка перейшло понад 6.000 молодих американських укра їнців; їх виступи між своїми і чужими знаходили все якнайкращу критику та одушевлення; їх, мабуть найбільший, виступ в знаній на весь світ Метрополитен Опера зворушив цілу американську пресу, яка ще довго по миступі присвячувала з цієї нагоди свої шпальти українцям та українській культурі. Може і кілька публікацій про Україну в чужій мові не досягло б цієї пропагандивної ролі, яку сповнює такий один мистецький виступ нашої молоді на світовій естраді.

І в цьому може найбільша заслуга нашої молоді в Америці, що вона несе українську культуру й в чисто американське товариство, куди не має не раз доступу старша еміграція. Вона її ширить в своїх американських клубах, музичних, танкових та інших мистецьких та взагалі товариських гуртках; вона іде з нею також на міжнаціональні американські мистецькі змагання, де дуже часто збирає перші нагороди та приносить славу українському імені.

Ділянкою, в якій також дуже радо працює наша тутешня молодь та яка також служить засобом пропаганди між чужинцями, є спорт. В багатьох українських громадах є різні спортові клуби, які беруть участь в спортових змаганнях з місцевими американськими спортовими клубами та з іншими українськими клубами, як от, напр., в 1936 р., на влаштованій Лігою Української Молоді Північної Америки, 1-шій Українсько-Американській Олімпіаді Філадельфії, де змагались численні українські спортові клуби з цілої Америки.

Коли говориться вже про заслуги молодії генерації, то слід би тут також згадати, що її заслугою є, між іншими, і створення катедри української мови на одному з найславніших американських університетів, а і саме на Колюмбійському Університеті в Нью-Йорку.

Брак місця не дозволяє нам, на жаль, зупинитися на інших ділянках національної праці нашої молоді. Скажемо тільки, що українська молодь в Америці сповнює свій національний обов'язок в міру сил, і хоч не раз говорить чужою мовою, або не зовсім поправною українською, та всежтаки вона думає про і Україну, живе нею та старається допомогти їй словом і ділом. І хоч може і наше національне життя в Америці прибере інші організаційні форми, коли до голосу прийде виключно молоде покоління, та всеж таки воно залишиться українським.

Спільним фронтом пропаганди.

Поза розбудовою власного життя в Америці та зусиллями ужитими на вдержання свого національного обличчя на чужині, американські українці не забувають, що їх обов'язком є також постояти за своїх братів в Старому Краю; та що вони тільки тоді сповнять свою функцію, яку накладає на них Україна, коли використовують всі ті можливості, які дає їм побут на вільній землі Вашингтона. Вони знають, що їх обов'язком є не оминати найменшої нагоди, щоби не піднести голос в обороні своїх братів на рідних землях, які хоч і є в своїй хаті, та не господарями й часто не можуть, навіть, сказати світові, чого вони домагаються та в чому діється їм кривда. Львина частина діяльності американських українців і спрямована якраз в цьому напрямі. Вони зуживають багато часу, енергії і матеріальних засобів, щоби повести відповідну освідомлюючу акцію в чужинецькому світі та ознайомити його з українською справою.

Тій цілі служать різні засоби. В першу чергу входить тут під увагу живе та писане слово. Нині українська еміграція в Америці має вже не тільки дрібні пропагандивні брошурки, як ще до недавня було, але також цілий ряд поважніших видань про Україну на англійській мові, які ознайомлюють чужинців, зокрема американців, з

нашою історією, культурою, з нашими визвольними змаганнями та пекучими політичними проблемами. Важніші з них це: «Право України на самостійне життя», «Дух України», «Польські звірства», «Голод на Україні» та інші.

Велику працю на полі пропаганди виконують теж Українські Пресові Бюро. Зараз їх є два (чи, певніше, було до вибуху війни), а саме в Нью-Йорку та Вашингтоні. Особливе значіння має Вашингтонське Бюро, яке є свого роду українською амбасадю в столиці Америки. Воно має своїм завданням не тільки до стачати американській пресі статті про Україну та видавати відповідні пропагандивні памфлети й брошури для американських читачів, як також інформувати українську пресу, подаючи матеріали з американського життя, зосібна прояви заінтересування українською справою американського світу, але також нав'язувати живий особистий контакт з впливовими політичними колами Америки та приєднувати їх для української справи.

Нині українці можуть похвалитися вже поважним числом визначних американських особистостей, головно з кругів парламентарних, університетських і публіцистично журналістичних, які стали щирими приятелями українського народу та й не раз нам стали в пригоді. Своїми статтями, івідчитами по радіо, в університеті, в політичному, професійному чи товариському клубі, чи, врешті, відповідними публікаціями про Україну, вони приносять нам неоцінені прислуги. Бо ясно, що навіть маленька стаття знаного американського професора чи політика може мати не раз більше значіння для розголосу української справи, ніж наших десять чи більше статей.

Матеріалами, з яких американці черпають відомості про Україну, можна вважати теж українсько-американські часописи та журнали, що призначені для молоді та писані по-англійськи. Наша молодь не тільки читає їх, але несе їх також в своє американське оточення та ознайомлює його в цей спосіб з країною своїх батьків. Окремою популярністю серед молодих американських читачів тішиться згадуваний нами вже, прекрасно редагований «Трайдент» («Тризуб»).

До писаного слова, що пособляє поширенню доброго українського імені в світі, треба вчислити й покищо нечислені, переклади кращих творів української літератури на англійську мову. Тут на особливу увагу заслуговує майстерний переклад Явору Туринського «Поза межами болю», зроблений українським автором, та переклад деяких кращих віршів Шевченка, що його зробив американець, професор ню-йорського університету. Помітно, що в останніх часах, щораз то більше перекладів, головно з української поезії, робить молодь, поміщуючи їх в українських та американських часописах і журналах, а також друкуючи їх особними відбитками.

Зокрема дає про себе знати наша еміграція в Америці в хвилинах, коли на рідних землях відбуваються якісь виїмкові події. Тоді спонтанно відзивається ціла американська Україна, стаючи солідарно в обороні своїх братів на рідних землях. А таких «нагод» буває, на жаль, доволі багато. Згадати б хоч би тільки важніші з них, як от, приміром, польська пацифікація Галичини в 1930 р., голод на Україні в 1933 р., визнання большевиків Америкою і т. п. Тоді зривається по всіх українських колоніях одна велика буря протесту, відбуваються віча, маніфестації на вулицях міст та демонстрації перед ворожими посольствами, засипуються офіційні чинники сотками протестних, письменних і телеграфічних, резолюцій та меморандумів, висилаються окремі делегації і т. д.

Правда, рідко коли кінчаються ці протести аж таким успіхом, щоби офіційні чинники Америки інтервенювали в нашій справі на міжнародньому форумі. Політика, звичайно, не знає сентиментів, а в цьому випадку і американська політика не являє собою виїмку. Але всежтаки ми маємо тут бодай змогу розказати світові про ці всі, до неба о пімсту кличучі злочини, які докопуються на українському народі на рідних землях, а про які наш народ переважно й говорити не може. І світ, хоче чи не хоче, мусить слухати нашого голосу, дарма що його совість звичайно глуха й нечула та що наші противники ведуть відповідну протиакцію, стараючись перекричати нас.

Ми говоримо тут про це все отверто й цього піхто но забороняє нам. Ба, що більше, ми переводимо зовсім явно й з добрим вислідом збірки на боротьбу з окупантами наших земель і, помимо протесту з боку наших національних ворогів, нам цього не забороняють. Пригадую собі, наприклад, один такий протест з боку поляків, коли вони довідалися, що на одному українському вічу бесідник в розпалі своєї промови закликав громадян зложити таку суму, щоб можна було перевести атептат бодай на одного польського міністра. На скарги поляків, амери канські чинники відповідали: – «Нашим громадянам вільно все го ворити та вільно їм збирати гроші на які завгодно цілі. А дбати про те, щоби польському міністрові не скрутили голови, є обов'язком польської поліції». Подібні перепалки з поляками доводилось мати й мені особисто, головно підчас моїх виступів в Канаді. Реферуючи мої відчити та віча, канадійська англійська та французька преса висказувалась нераз дуже гостро проти поляків, називаючи їх, прм., «червоними індіанами», «дикими людьми» і ти. На бурю протестів з польської сторони та на їх домагання видалити мене з Канади, діставали вони від канадійських властей відповіді, що американським громадянам, на засаді взаїмности. Вільно в Канаді говорити про все.

Американські українці є вже свого роду майстрами у веденню пропаганди та в аранжовані демонстрацій і маніфестацій. Вони мають вже в цьому той відповідний розмах та драматичний підхід, що характеризує американців взагалі. От для прикладу подамо один маніфестаційпий похід, що відбувся в Нью-Йорку з нагоди голоду па Україні. На вулиці міста з'являється 100-тисячна маса українців з Нью-Йорку та околиці: (Сотки транспарентів з відповідними написами та вантажні авта з драматичними інсценізаціями надають походові особливе обличчя. Ось наперед образ, що звертає па себе загальну увагу: На тягаровому возі хрест, на ньому розп'ята жінка (Україна), а тут же з одного боку москаль, що підрізує її пилою, а з другого поляк, що рубає сокирою; маленькі діти плачуть за мамою та відганяють від неї кровопійців. Образ дійсно дуже драматичний, що потрясає до глибини не тільки українського глядача, але й чужинців. Такий похід машерує цілими годинами

головними вулицями американської метрополії, звертаючи на себе загальну увагу цього 10-мільйонного американського міста, а відтак через пресу й цілої Америки.

Увагу чужинецького світу звертають на себе американські українці і своїми виступами та осягами на полі української народної культури. Може найбільшу роль тут грає український народний танець. Виступи знаного українського танцюриста В.Авраменка та його учнів в різних осередках Америки й Канади спопуляризували в великій мірі не тільки український танець, але перш за все звернули увагу світа на самих українців, як творців цієї народної культури. Його виступи з 300 танцюристами в славній американській Метрополітен Опері, чи в президента Америки в Білому Домі, принесли не тільки йому славу, але й Україні взагалі.

Подібні тріумфи святкувала й українська пісня, введена нашим незрівнаним диригентом О.Кошицем. Його поїздка по важніших центрах Америки з Українським Національним Хором, а відтак виступи в найбільших музичних центрах Нью-Йорку з Збірним Українським Хором з околиці Нью-Йорку, принесли йому та українській пісні одноголосні суперлативи рецензії найкращих американських фахівців-критиків та захоплення і подив серед американської публіки.

Велику прислугу українській справі може виконати й молода українська фільмова продукція. Вона щойно в своїх початках і має ще свої недостачі та всежтаки вже ці перші фільми, що їх випродукували американські українці, здобули собі прихильну оцінку американських критиків, головню під оглядом вокальним. При дальшому розвиткові цього промислу відкриються перед нашою еміграцією великі можливості пропаганди та ширення української культури.

На услугах українській справі стоїть також до диспозиції й американське радіо. Американські ра дійрві висильні станції є в приватних руках й вони відступають радо певні години кожному, хто заплатить за це відповідну, до речі не дуже високу, оплату. З цієї можливосте користають зокрема наші «бізнесмени», які купують собі на різних американських стаціях години та використовують їх для своєї реклами, як

також для продукції української пісні і музики та пропаганди української справи взагалі.

Знаменитою нагодою показати нашу народну культуру не тільки американцям, але чужинецькому світові взагалі, є світові вистави. На останніх світових виставах, що від булися в Чикаго й Нью-Йорку, українці були самотнім недержавним народом, якому дозволено мати свій павільон та виставити свої експонати. Хоч кошти, зв'язані з будовою такого павільону з виставкою експонатів і різними культурними продукціями, є дуже високі, та американські українці не занедбують цієї нагоди, щоб виступити на світовій естраді в колі великих культурних народів.

Можна сказати, що український мистецький світ в Америці є назагал гідно заступлений. Тут є цілий ряд українських мистців, що осіли настало в Америці чи приїжджають на короткий чи довший побут до Америки, та які заступають гідно українську культуру перед своїми й чужинцями. Деякі імена ми вже подавали. Згадаємо ще такі мистецькі сили, як відомий добре американському світові різьбар Архипенко, композитор Гайворонський, співаки Марія Сокіл, Антін Рудпицький, Михайло Волинський, бандурист Василь Ємець. Всі вони маюють вже свої імена не тільки між нами, але і в американському світі.

Прислугу, яку зробили українській справі американські українці на світовому форумі, є справді не оцінені. Часи, коли американці зі здивованням питали, що це таке Україна, належать вже нині до історії. Вони знають нині добре, хто ми такі і до чого стремимо.

ЕМІГРАЦІЯ КРАЄВІ.

Українська еміграція в Америці розуміє також дуже добре, що одним в її головних завдань є несення матеріальної помочі Рідному Краєві. Можна сміливо сказати, що нема ані одної справи в Старому Краю, яка би мала якусь відношення до скріплення нації, і якій не дали би своєї допомоги американські українці. На кожний поклик своїх братів з Батьківщини вони готові зложити свою цеголку до розбудови національного життя. Від закінчення минулої світової до вибуху сучасної війни не

було майже року, щоби не приїжджав до Америки делегат від якогось українського товариства з Рідного Краю, для переведення більшої збірки; не раз бувало їх двох і трьох нараз.

Годі подати вичерпуючо всі суми, які поплили до Рідного Краю від наших заокеанських братів, та всеж таки бодай деякі цифри хай унагляднять жертвенність наших виходців:

Державна позичка переведена делегатом Зах. Укр. Нар. Республіки в 1921 р. принесла 140.000 дол. На Рідну Школу вплинуло в рр. 1921 – 35 – 87.000 дол., в тому тільки за один рік (1928) підчас побуту делегата Рідної Школи – 20.000. Українське Товариство Допомоги Інвалідам одержало до 1935 р. – 75.000 дол., на Дім Українських Інвалідів зібрано в короткому часі – 30.000 дол.

В останніх роках особливою популярністю тішився «Боевий Фонд», збираний українськими націоналістами. Спричинились до цього в немалій мірі кількакратні поїздки по Злучених Державах Омеляна Сеника-Грибівського та його золотоусті, пламені промови на сотках віч та інших масових зібраннях. За один тільки рік, підчас його побуту, зібрано – 40.000 дол.

Об'єднання Українських Організацій в Америці обчислює, що воно само за час свого існування (від 1922 р.) збрало на народні потреби в краю понад – 300.000. Це тільки головніші суми. А скільки гроша пішло прямо до поодиноких сіл, на будову читалень, народних домів і тп., які нігде незаписані, або принайменше не дадуть зчислитися. Тут належалоб вчислити також ті матеріальні тягарі, які поносить українська американська еміграція на удержування інформаційно-пресових бюр в різних європейських центрах та в Америці, на висилку різних делегацій (згадати хоч би українсько американську делегацію на Версайську Мирову Конференцію), чи висилку укр. амер. делегації до Європи з нагоди подій на Закарпатті в 1938 р. і т. п.

Неможливо подати докладну загальну суму цієї допомоги, але заключаючи по певним даним можна сказати, що сума ця сягає мільона доларів.

Це тільки гріш, який пішов на чисто народні потреби. А властиво, коли ми вже говоримо взагалі про матеріальний вклад еміграції в Рідний Край, то мусимо вчислити і ті приватні посилки, які пили від наших емігрантів до Рідного Краю, а за які їх родини докупували поле, будували хату, закладали підприємство, чи ратували їх від ліцитацій, зберігаючи чи побільшуючи в цей спосіб наш національний стан посідання. Анкета переведена в цій справі Укр. Нар. Союзом вказує, що за останніх 30 літ поплило так до Старого Краю коло 150.000 міл. дол. Коли додати до цієї суми приватні посилки попередніх літ та посилки на чисто народні цілі, то не перебільшимо, коли скажемо, що загальна сума вислана американськими українцями до Рідного Краю сягає 250 міл. Коли возьмемо під увагу, що ці жертви склалися переважно українськими робітниками та фермерами, то мусимо ствердити, що це була дуже й дуже поважна сума.

Взагалі роботу української еміграції в Америці слід нам оцінити як дуже поважний актив в нашому національному білянсі [15].

М.Лозинський схарактеризував, який стан мала «Закордонна Україна в 1908 р.»

На еміграції, як в Північній та і в Південній Америці, на першому місці між нашими земляками стоїть церковне питання. Галицьке виховання, в якому уніатська віра і українська народність злилися майже в одно поняття, відбивається тут сумними наслідками.

По-за тим, очевидно, іде організаційна праця в усіх областях громадського життя, закладаються читальні, економічні спілки, робітницькі організації, витворюються політичні партії на тлі місцевих обставин, але свободний розвиток всього того в великій мірі сковує церковне боротьба.

Окремо треба згадати, що в минулому році українці в Південній Америці здобулися на свій власний орган: газету «Зоря», що виходить у Курітібі.

Як національно-політичним центром життя всієї закордонної України являється Галичина, так само являється вона також її центром духовим, культурно-просвітнім.

М.Лозинський [16].

Українська газета «Рада» стала справжнім вікном українців у великий світ, в тому числі, в світ української еміграції. Вона часто писала в рубриці «Українці в Америці» про життя наших людей в США, Канаді, Бразилії, Аргентині. Її статті цікаві, насичені надзвичайними фактами, статистикою. Газета була, ніби то, справжньої односторонньою, односторонньою українських газет «Канадійський Фармер», «Свобода». «Рада» постійно наводила матеріали про життя наших українців за океаном.

Українці в Америці. Написав В.Корольов. Видання товариства «Просвіта» у Києві. 1909., № 28; книжка на 110 стор., з малюнками; ціна 15 коп.

Не один десяток літ вже наші люди мандрують до Америки, шукаючи там вільних земель, кращих заробітків, взагалі кращого життя та більших достатків. Тимчасом ні уряд, ні громадянство довго не зважали на цей переселенський рух до дальньої й маловідомої країни. До самого останнього часу не було ні реєстрації переселенців, ні організованої помочі їм в дорозі і на місці, в далекій і чужій країні, одно слово, – не було ніякого піклування про емігрантів. «Помандрували – ну, й слава Богу: туди їм і дорога», – мовляли. Через це ми й не знаємо напевне, скільки саме людей вибуло з своєї рідної країни до далекої Америки; що-то за люди, якого вони роду й племені, коло якого діла тут вони ходили і з чого хліб їли; де вони саме в Америці оселилися, коло якого діла там стали і з чого мають заробіток, як їм там живеться, чи добре чи погано, куди слід переселятися і куди не слід; є добра земля чи заробітки є, і де їх нема, чи трудно знайти і таке інше. Тим то кожну книжку, що дає хоч будь які відомості про Америку чи так званий «Новий Світ» та про життя в йому переселенців, треба вітати, як річ потрібну й корисну, надто під теперішній час, коли наші юди тисячами посунули до цієї далекої країни. І київська «Просвіта» безперечно добре зробила, що надумалася видати таку книжку. Зміст її розпадається на чотири розділи. В першому автор подає загальні відомості про те, чого й куди тікають люди з рідного краю; потім – коротенько оповідає про Америку, що це за сторона і нарешті – знайомить читача, якими способами оставляються люди до

Америци. В другому розділі автор розповідає про Північно-Американські Сполучені Штати і про життя переселенців в цій країні, в третім – про Канаду і так же само – про життя емігрантів в їй; в четвертім – про Південну Америку. Цей розділ розпадається на дві частини: в першій йде мова про Бразилію, а в другій – про Аргентину.

Щоб скласти цю невеличку книжечку, автор поклав не мало праці. Він мусив вишукувати матеріал для неї по газетах, журналах, по усяких книжках, в яких можна натрапити на якусь звістку, на цифру, на якийсь факт і звозити все до купи, щоб намалювати загальну картину переселення до Америци і життя в їй наших переселенців. Вважаючи на всі труднощі, що довелося зазнати авторові при складанні цієї книжки, а також і на те, що д. Корольов перший зробив спробу познайомити людей з переселенням до Америци, треба сказати, що книжка ця варта доброго слова. В ній читач може знайти багато цінних і дуже цікавих відомостей і фактів про життя українців в Америці, які д. Корольов старанно зібрав по всіх усядах і звів до купи. Особливо цікаві ті місця в книжці, де йде мова про національне життя наших братів в далекій Америці. Значна частина їх несе з собою в далекий «Новий Світ» свою предківську мову, свої предківські звичаї та обичаї, свою любов до рідної культури і її найвидатніших представників і в цьому «Новому Світі» розголошує ім'я України і її народу. Українські «просвіти», товариства, читальні в далекій Америці, на яких красуються, як і на Вкраїні, імена Котляревського, Шевченка то що, здаються чимсь дивовижним і близьким, рідним та приємним. До того ж автор – добрий оповідач. В легкій і простій формі, доброю українською мовою, він переказує здобутий ним матеріал і вміє своїм переказуванням зацікавити читача.

Хвалючи нову книжку київської «Просвіти», треба вказати й на деякі хиби її.

Говорючи про те, чого й куди тікають люди з рідного краю, автор спиняється тільки на економічних причинах переселення і словом не згадує про інші, наприклад, правові й соціальні. Далі, подаючи таблицю переселення людей з Росії до Америци з

року 1885 по рік 1902, автор не зазначає виразно, що в цю таблицю увійшли переселенці зо всієї геть Росії, а не з самої тільки України, а потім, не зазначає він і того, що в це число переселенців чи не найбільше входить євреїв.

Не можна не закинути авторові й тим, що він занадто вже мало сказав читачам про Америку. Всьму великому «Новому Світові» автор присвятив всього тільки чотири сторінки. Видима річ, що на чотирьох сторінках про Америку багато розповісти не можна. І автор не сказав того, що йому треба було сказати в своїй книжці. Наприклад, автор занадто мало і неясно каже читачеві про державний лад в Америці, про місцеве самопорядкування. Потім, – він видимо має на оці Америку тільки як країну з великими земельними просторами, до якої мандрують люди найбільш ради землі. Почасти воно так і справді. Але Америка вкупі з цим є країна великого капіталізму. Тимчасом автор на цей бік справи якось мало зважає і згадує про це тільки між іншим. Не спиняється він і на тих різноманітних підприємствах, що існують в Америці і дають людям заробіток, взагалі на всіх інших багатствах Америки, що є на землі і під землею, крім тільки самої землі і хлібороства.

Можна й треба було б зазначити де-які хиби в книжці д. Корольова, та наша рецензія і так вже розрослася. Не вважаючи, тимчасом, на де-які хиби, книжку д. Корольова, ми вважаємо за цікаву, корисну і рекомендуємо її читачам. Ф.Матушевський [17].

Рух переселенців в Америку.

Статистичні данні (початок листопада 1912 року – Г.К.) переселенчеської комісії в Нью-Йоркові показують, що цього року було найбільше переселення в Америку. Між іншим, за перших десять місяців 1912 року прибуло 750.553 переселенців, себ то більше на 200.000, ніж на цілий 1911 рік. Гадають, що до кінця 1912 року буде переселенців більше мільйона душ

Більш усього постачали переселенців – Росія, Австро-Угорщина й Італія [18].

1913.

Закон про іміграцію (січень 1913 року).

Сенат Сполучених Штатів Америки після палких дебатів одкинув законопроект про іміграцію. В сучасній редакції законопроекту єсть норми, дуже незручні для імігрантів з Росії і Румунії, особливо євреїв. Проти цих обмежуючих норм повстав сенатор Лафолет, бувший кандидат на посаду президента республіки.

По пораді сенатора Лоджа законопроект про іміграцію повернуто в палату депутатів для нового обговорювання і виключення з нього цих обмежуючих норм [19].

Нова справа.

Торік під таким самим заголовком у «Раді» була надрукована стаття про еміграцію наших селян до Америки й про конечну необхідність широких заходів до впорядкування цього нового руху. Минув рік, а ні з боку уряду, ні з боку громадських організацій ніяких заходів у цім напрямі не вжито. Разом з тим, еміграційний рух не тільки не припинився й не зменшився, а поширився ще більше, чого власне й треба було сподіватись.

Офіціальні губернаторські звідомлення за останній рік констатують надзвичайний розвиток еміграції до Америки. Головна маса емігрантів суне з українських губерній: Волині, Київщини, Харківщини та інших. Щотижня до Либави прибуває 6.000 емігрантів. Місцеві джерела цілком потверджують правдивість намальованої в губернаторських звідомленнях картини, кореспонденти місцевих газет з різних сел та містечок України (у тім числі й кореспонденти «Ради») останніми часами все частіше вертаються до цього питання.

Ось що, наприклад, писав недавно наш кореспондент з Чернігівщини: «Почувши про Америку, наші селяни останніми роками почали туди виїздити. Їдуть селяни найбільше в Канаду, Аргентину й Сполучені Штати. Перше їдуть самі чоловіки, а потім забирають жінок та дітей. Надто багато виїздить до Америки селян з північних повітів нашої губернії, де в багатьох селах виїхала вся здатна до праці людність. Наші поміщики дуже лякаються, щоб переселенський рух за-кордон не зробився загальним, і вони вже прохають уряд заборонити його, щоб мати дешевих

робітників. Де-які утиски вже робляться, але рух за-кордон не припиняється, а поширюється».

До Волині маємо компетентне свідощтво повітових землеустроїтельних комісій. Ці комісії раз-у-раз доносять про зріст еміграційного руху серед селян. Як писала «Ж. Вол.», рух цей особливо поширився цього року, причім селяни подаються переважно до Канади й Аргентини.

Найбільшого розвитку цей рух, очевидно, досяг на Київщині й Поділлі. На Київщині еміграційний рух особливо поширений у південно-західних повітах – Черкаським, Липовецьким та інших. З Липовецького повіту недавно був у «Раді» дуже характерний допис. «Років 10 тому, – писав кореспондент з села Зарубинців, – у наше село прийшла звістка про американські заробітки. Скільки душ селян-хліборобів пішло в Америку й через рік вислали одому по 600 і по 1.000 карбованців. Цей надзвичайний заробіток викликав цілу еміграційну заверюху. Ні злиденність селян, ні величезні проценти лихварів (од 25 до 50), ні звістка про трагічну смерть першого емігранта, розірваного динамітом, – ніщо не могло зупинити еміграційну течію. Коло 200 селян, один по одному, продавши останню корову, конячину й напозичавшись по вуха, щоб роздобути 300 карбованців на дорогу, подались до Нового Світу шукати щастя. Найбільше їх пішло до Канади. Хлопці навіть додому не вертаються: женяться з галичанками й застаються там назавжди. Чоловіки-ж за 2-3 роки встигають виплатити борги, заробити на дорогу й вернутись до-дому не з порожньою кишенею. Хто був в Америці, довго дома не застається, а мандрує знову туди-ж. Де-які вже по третьому разі їдуть».

З Черкаського повіту наш кореспондент писав: Чимало селян нашого повіту стало в останні роки відходити до Америки не на вічне життя, а на заробітки: їдуть туди гарні тесляри, столяри, а також і селяни-хлібороби, котрі працюють у тамтешніх фермерів, заробляють грошей і навчаються американського хліборобства. За рік наші селяни заробляють в Америці 300-400 карбованців, а трапляється й більше.

Інший селянин кілька років ходить на заробітки в Америку, а потім переселяється туди зовсім на життя з сім'єю.

На Поділлі загальна картина така сама: переселяються великими масами, їдуть переважно в Канаду, виходять найкращі робітники. З Кам'янецького повіту за цей рік переселилось більше, ніж за всі попередні роки разом. «Ті, що вже там давно, – пише наш кореспондент з села Чемерівців, – присилають добрі гроші: буває, що один за рік висилає від 500 до 800 карбованців».

Було б дуже довго зупинятись на причинах, що викликали на Україні такий великий еміграційний рух. Досить того, що цей рух є безперечним фактом і що з кожним роком він все більше шириться. Інше питання, наскільки цей рух бажаний і корисний: тут погляди можуть бути різні. Але знов-таки при стихійнім характері емігрантського руху не може бути й мови про те, щоб його зупинити. Єдине, що можна й необхідно зробити, це – ввести рух у певні рямці, унормувати його, щоб захистити селян од зайвих страждань і помилок. Тепер наші емігранти покинуті на призволяще, вони не мають ніяких точних відомостей ні про дорогу, ні про умови, які ставить Америка до емігрантів, ні про американські заробітки. Наслідком того наших емігрантів розстрілюють вартові солдати на кордоні, дурять еміграційні агенти, завертають назад з Америки, тяжко визискують американські підприємці. Очевидно, що коли не уряд то хоч земства повинні прийти на поміч селянам. Час для цього вже настав, бо можна вважати остаточно виясненим, що рух цей не хвилевий, а постійний, і не дрібний який-небудь, а масовий.

Що ж робити? Очевидно, що українські земства повинні скласти еміграційну спілку, як склали вони кілька років тому переселенську спілку. Ця нова спілка повинна мати своїх агентів принаймні в кожній губернії, а також у портових містах і в самій Америці.

Агенти повинні подавати селянам усякі відомості, доглядати за ними в дорозі, знаходити для них роботу на місці, стежити, щоб їх занадто не визискували. Без

такої організації наш еміграційний рух може закінчитись яким-небудь грандіозним скандалом, в яким наші селяни будуть без вини винуваті [20].

Волинське Полісся та селянська еміграція.

В той час, коли майже зо всієї України мандрує за море самий що не найбідніший клас хліборобської людності, – з польської частини Волині вирушають до Америки люди більш-менш заможні. Поліщук, рівняючи з селянином Полтавщини чи Поділля, має багато землі. По де-яких селянські ґрунти (наділи) займають 80-100 десятин. Здавалося б, що господар, маючи чверть ґрунта (десятинок 20-25), повинен жити в великих достатках: треба тільки рук докласти.

Та українця-поліщука їхати до Америки спонукає не земельний голод – загальна причина масової селянської еміграції, – а інше, далеко сумніше з'явище. Робочої землі на Поліссі мало: всього-на-всього десята частина всієї земельної площі, а по де-яких селах і того менше. Через те жодного плодозміну нема, а здебільшого сіють саме жито та садять багато картоплі. Відсутність плодозміну погано відбивається на врожайності. Мокрого ж літа картопля дощенту вигниває на полі. Так що навіть й багатоземельним поліщукам, що мають півґрунта, а той й цілий, – частенько доводиться купувати хліб, щоб дохарчуватись до нового.

Для поліщука єдина стаття доходу – це скотарство. Але й ця галузь сільського господарства дуже вже хистка: тут здебільшого перепадають такі роки, що заготувати сіна на зиму ніяк не вдається. До того ще трапляється, що й сніг впаде на незамерзлу добре землю і нескошені болотні трави (шувар) втопить у болотяних водах. Поліщук було сподівався хоч на підстилку шувару вкосити по льоду, – та не туди йшло... Худоба, крім того, що завжди не доїдає взимку, ще ночами й дріготіє на змерзлих кізяхах: бо слати у хлівах нічим, – солома, яка тільки є, піде на харч.

Що далі з побільшенням людності, потреба розорювати нові землі все зростає та зростає. Обертати під поле поліські лугові місця без осушування країни неможливо. Значить збільшити кількість робочої землі зараз можна тільки за рахунок лісової площі. Селянські ліси зовсім знищуються: Полісся з лісової країни робиться якоюсь

болотяно-степовою. Про колишні великі ліси нагадує тільки одна назва «Полісся». До голоду для шлунка прилучається ще й дров'яний голод – на паливо. Так, наприклад, минулої зими сажень добрих дров у м. Ковлю платився 35-40 карбованців. Київські ціни та й годі! І це в самому осередку Полісся.

Корчуванням та розорюванням лісової площі селянство підняти свого добробуту: бо на Поліссі землі під лісом здебільшого піскуваті – маловрожайні. Крім того, невміле порання коло таких піскуватих полів хутко приведе їх в стан поля-видми, а то й у звичайні летючі піски. Цим збільшується площа непридатних для господарювання земель, яких тут і без того багато.

Виходить, що таке збільшення робочої землі на кошти ліса тільки шкодливе: від цього країна ще гірше убожіє. Тут треба якогось іншого земельного фонду: перше всього привести в стан культурних земель поліські ні-на-що непридатні багна, що позаростали корчами й знаходяться під випасом. Але останнє можливо тільки після спуска води та й взагалі після планомірної осушки Полісся. Наш уряд на Волинське Полісся (яке займає мало не цілком шість повітів) чомусь не звертає жоднісенької уваги. Убога ж людність края, щоб взятись за це діло самим, не має жодної змоги. Тут треба технічного знання та не аби-яких коштів.

Правда, що кошти на це тепер легко добути з меліоративного капіталу. І селяни де-не-де радяться, як би то позичити грошей та покопати рови. Та річ в тім, що таких щасливих селищ, де-б воду можна було спустити в річку – мало: болота Полісся здебільшого мають рівень однаковий з берегом річки. Навіть ті рови, що й потягнуть воду, для більшості людності тільки ще нашкодять: вода, збігаючи ровами, буде спинятись у позаросталих річках і більш раптово затоплюватиме прирічні місцевості. Річища поліських річок, навіть більших – так званих сплавних, як наприклад: Прип'ять, Стоход та почасти й Стир – зовсім позапливали намулом та позаростали очеретами і всяким ситняком.

Без прочистки наших поліських річок ніякі меліоративні заходи принести бажаної користі не зможуть. Тут в першу чергу треба прочистити, поглибити, а місцями вирівняти річища. Але такі завдання поодинокі громади здійснити не в силі.

На Волині є дві системи каналів: Турська і Білозерська. Ці канали покопані на те, щоб постачати воду для Дніпро-Бугського водного шляху. Перший канал стягає воду з болот Володимирського та почасти Ковельського повіту, а також Турського озера. Другий же канал – воду з річок Прип'яті, Турії та Вишовки через озера Волянське й Біле – одводить в самий Дніпро-Бугський водний шлях. Здавалось би, тут зовсім щасливі люди: їм би й вдома – жити та Бога хвалити. Але на превеликий жаль ті канали ще гірше заболочують країну. Весь час рівень води штучно піддержується дуже високий. Вода з болот не спадає в канал, а ще з каналу тягне часом на болото. Так наприклад: озера Волянське та Біле сполучено каналом, але вода тягне не самим каналом, але вода тягне не самим каналом, а розливається на верстов десять у бік. Ось далі з південної сторони Білого озера тягнеться берегом дамба. Рівень води в озері більше як на аршин вище рівня води в болоті.

Щоб підійняти свій добробут, поліське селянство знайти іншої ради, як еміграція, не може. Але це доступно більш менш заможному поліщукові. Я робив дослідження в північній частині Ковельського повіту виявилось, що емігрантів з Полісся дає клас багатоземельних та взагалі більш заможніших господарів. Ось вам село, де ґрунт займає 79 десятин. На все село тільки-но два господарі, що мають по цілому ґрунті. Робочих рук у них не багато, проте з обох тих господарств самі найкращі робітники в Канаді. З одного навіть двора аж два найздоровіших робітника. Ось друге село: тут на ґрунт припадає 84 десятини. Тут так само вирядили в Америку (потрібних у себе вдома) робітників самі що найкращі господарства. Ось чоловік покинув гарне хазяйство з півґрунта земельки і вже третій рік живе в Канаді, а хазяйством керує сама жінка з дітьми.

Коли запитає, на що такі багатоземельні господарі, маючи здавалось би змогу дати працю робочим рукам у себе вдома, проте виряджають робітників у далеку Америку,

– то почуєте відповідь, що сидіти в дома нема рації. Одне через те, що мокрого року тут зовсім ні-за-що рук зачепити. Погідливого ж літа роботи вдома хоч і знайшлася б, проте далеко вигідніше бути на заробітках в Америці. Тут же за гроші робітника легко знайти: харпаків тут не буває.

І дійсно тієї голоти – харпаків, що ведуть своє господарство на восьмій та шістнадцятій частині ґрунту, тут досить. Дорога до Америки їм заказана: бо такому бідоласі збитись на двісті карбованців потрібних на дорогу просто таки неможливо. Такий, рівняючи з другими країнами, багатоземельний господарь (бо при кращих обставинах хазяйство в 6-8 десятинок неможна зараховувати до дрібненького) нидіє в себе вдома, поневіряючись у наймах по панських економіях та в свого більш заможного сусіда за вельми мізерну плату.

Коли прочитаєш, що десь там у непривітній Данії селянин, маючи менш як чотири десятини піскуватої земельки, живе в достатках, – то цьому дивом дивуєшся. Трудненько прожити з хліборобства, то хитрий данець хвативсь до молочарства. Не хватає харчу для скотини, то він приставляє більш пожиточну харч: макуху, кукурудзу та інші зернові продукти.

А наш поліщук, що не кажіть, великий лінюх! Справив би собі човника, та й коси траву – клади в човен та вивозь на сухе місце сушити. Де-хто вже взявся за розум; так-таки й робить. Шкода тільки, що вельми вже мало того сухого місця – ніде сушити!

Знову ж якийсь впертий той поліщук: ніяк не береться до молочарства. Щось ніяк не зважиться купити для худоби харчу; навіть й сам не доїдає. Мабуть звик так! А може шкода витратити гроші? Бо, бачите, зернові продукти на Поліссі в дуже великій ціні. Пуд жита 1 р. 25 коп., а то й дорожче, бо доставка того пуда по поліських болотяних шляхах обійдеться до 40 копійок.

Куди ж нам рівнятися з данцями. В їх є парламент, а в нас «слава Богу нема».

Взагалі ж земельного голоду на Волинському Поліссі нема. Про нього можна тільки сказати: «Земля наша велика й обільна... водою, але ладу в їй нема». М.Луцкевич [21].

Аматорський гурток імені Марії Заньковецької збирає (кінець січня 1914 року – Г.К.) співацькі сили до хору і повідомляє українську публіку в Вініпегу, що приготує і незабаром виставить драму «Мати-наймичка» [22].

Звичайно, в СРСР не забували про США в 1924 році.

Відбитки Жовтня в Америці.

(Спогади селянина-емігранта).

До 1917 року в Америці проживало більш як три мільйони подданих колишньої Російської імперії. З них 400 тисяч – це українці, білоруси та великороси. Біля 90 відсотків з тих 400 тисяч – селяни, колоді парубки та чоловіки.

Лише маленька частка з них до цього року жили спільним життям, гуртувалась в організації, провадило освітню працю та революційну підготовку. На чолі цих гуртків селянських та робітничих передовиків у деяких місцевостях – стояли політичні в'язні, революціонери усіх напрямків політичної думки, що прибували до Америки в Сибіру та європейських держав.

А величезна більшість робітників та селян жили відозремлено. Відірвані жорстокими злиднями від плуга та степів рідньої країни, викинуті у вир бурхливого американського промислового життя, вони жили распорошено кожен у тому місці, де тримала його праця. Тяжка праця – забирала волю, а бігання до ваводу й в заводу – все життя.

Царя скинуто.

Як раз, пам'ятаю, 28 лютого, біля вальців, що місили смердюче резинове тісто, на резийовій фабриці в місті Гартформі, штату Конектікут, почув я цю вістку.

Після новини про революцію в Росії – якось уже не працювалося. Странне слово „швидче" – вже не лякало так, як раніш. Але страшним воно не перестало бути через

днів декілька. Форлин нас як дуже розумних, що революції раділи, звільнив з фабрики.

Байдуже – безробітні, але зі звісткою про революцію в Росії – ми відчували себе далеко краще, ані ж прикуті до машин.

Наша робітнича влада!

Але, ось прилетіла звістка й про, те, що в Росії, після Жовтня, радянський уряд став. Вона глибока зворушила американських росіян. Звістці про лютневу революцію, про скинення царату – раділц. А звістці про те, що робітничий радянський уряд, що владу взяли до своїх рук такі ж робітники, як і тут, що по фабриках працюють американських, поневірядася просто віри не йняли – така вона чудна була. А коли персвідчились – як діти раділи, справляли свято. С того часу в робітничій колонії починається кипуче політичне життя.

Найчисленішою була культурно освітня та професіональна організація російських робітників та селян в Америці.

На допомогу російській революції.

У січні 1918 року в Нью-Йорку зібрався колоніальний з'їзд усіх робітників та селян – що виїхали до Америки. Підготували з'їзд різні професійні організації, під впливом відділів російських більшовиків, що видавали газету «Новий Мир».

На з'їзд зібралось біля 300 делегатів від 150.000 робітників та селян що працювали в Америці та Канаді, їхали з усіх кінців – з Сан-Франціско, Нью-Орлеана, Вініпегу, Вашингтону.

Усі течії з'їзду з великим захопленням прийняло один програм – за соціальну революцію прота контр-революції.

З'їзд обрав виконавчий комітет російських робітничих професійних революційних організацій. Виконкому нааададо було видавати щоденну газету, провадити по тезах з'їзду організаційну працю в колонії, маючи на меті організувати революційну, матеріальну та технічно-господарську допомогу радянській владі в Росії.

Перший виконком обрано було з т.т. М. Гурвича (працював уторік, як ректор Волинського Інституту Народної Освіти), Меншого та Стоклінського (працює в московських газетах). Перший виконком не здійснив усіх завдань, через те, що активні робітники виїхали до Росії. Було організовано лише видання часопису „Рабочий и Крестьянин" та докладено сотки робітничих організації.

Другий з'їзд, влітку 1919, р., поглибив та поширив культурно-освітню та організаційну працю в Американській Русі. Радам с тим, вживляється й життя колонії. Більш свідомі робітники – всіма силами намагались допомогти пролетарській революції в Росії.

По містах – збудовано було робітничо-селянські будинки. Створено було власну робітничу пресу, з редакції „Рабочего и Крестьянина” – вигнано було меншовиків, що туди хилились, куди вітер віє. У кожному листі, де було кілька десятків робітників, утворювалась вечірня школа, організовувались курси для вивчення с.-г. машин, тракторів, автомобілів, утворили кооперативні майстерні кравців, механиків, слюсарів, машинистів, організували с.-г. комуни – все для того готувалось щоб пересадити на новий ґрунт, з'оранний Жовтнем у Росії.

По «демократичному».

Чи могла американська буржуазія спокійно дивитись на зріст свідомости в російських емігрантів? «Найдемократичніша» в світі країна, що допомогала російським «демократам» задушити Радянську владу в Росії – цього не могла потерпіти.

Робітничі організації було розбито, в цілковитому розумінню нього слова. Усіх робітників, що захопили було в 10 годин вечора по школах, клубах, робітничих домах, редакціях робітничих газет, били „клобами", „джеками“, били до нестями. Збивши по черзі всіх, жертви кидали до гругозах автомобілів й везли до в'язниць.

Закінчивши бити людей, поліцаї почали троцтити все майно робітничих організацій, подерли книжки, зруйнували друкарні. Щоденні робітничі часописи „Новий Мир", „Рабочий и Крестьяин" у Нью-Йорку – було зруйновано до щенту.

Усіх заарештованих у цю пам'ятну для нас, російських американців ніч висипали в в'язниці на так званому „острові сліз" в н'ю-йоркській гавані, й недопускали до арештованих ані рідніх, ані знайомих.

Так американська демократія розправила з робітничими організаціями.

Селянин В.Петричун [23].

В середині квітня 1932 року лише 68.485 імігрантів заявило себе в Америці українцями.

Офіційна статистика перепису населення у Злучених Державах.

Дня 31 березня Цензусове Бюро Департаменту Торговлі у Вашингтоні проголосило звідомлення про чужинецьких іміігрантів у Злучених Державах, що подали свої рідні мови підчас цензусу (спису населення) дня 1 квітня 1930, себто саме тому 2 роки.

Треба відразу зазначити, що це тільки мова про чужинців, уроджених у чужих краях, що приїхали до Америки як емігранти. Значить, їх діти туди не вчислені. Таких емігрантів було в Америці 1 квітня 13.366.407.

З них понад 3,000.000 подало англійську мову за свою рідну (родом з Англії або британських доміній); понад 2.000.000 подали німецьку мову і понад мільон скандинавську.

Італійців близько два мільйони подали італійську мову за свою рідну. Жидів більше як 1.200.000 подало за свою рідну мову жидівську (їдіш), а поляків 965.000 польську мову. Потім ідуть менші числом іміграції.

Українців лиш 58.685 подало українську мову за свою рідну. Крім того 9.800 подали мову руську (Рутінієн), яких Цензусове Бюро теж причислило до українців.

З інших груп подали свою рідну мову: греки 189.066, чехи 201.133, словаки 240.196, росіяни 315.721, словінці 77.671, хорвати 79.802, серби 30.121, болгары 12.128, литовці 165.053, мадяри 250.393, фінляндці 124.904.

Всі іміграції пра обчисленні в рубриці рідної мови вийшли у меншому числі тому, що діти імігрантів туди невчислені. Наприклад поляки числять, що їх найменше

4.000.000 в Америці, а 500.000 в самім Шікаго, однак цей виказ подає всіх поляків емігрантів у цілій Америці, що говорили по польськи, всього на 965.899, а в цілім стейті Іллиной, де є Шікаго, 153.038.

В числі 58.685 українців це тільки галицькі українці, уроджені в старім краю і свідомі українці. В числі 9.800 це переважно підкарпатські (угорські) русини, котрі подали свою рідну мову як „рутнієн“. Галицькі кацапи і збаламучені ними підкарпатські русини подали свою мову як „карпато рошен“ і були вчислені до рубрики з російською мовою. Так само теж наші „малороси“ і всі білорусини були туди вчислені. Трохи пішло туди жидів, які подали російську мову. Таким робом виросло в Америці аж 315.721 росіян, хоч поправді москалів майже зовсім нема в Америці [24].

Агапій Гончаренко піонер українства в Америці.

Пишучи статтю про українську еміграцію в З'єдинених Державах Північної Америки, що була поміщена в попередніх числах «Українського Вісника» (ч. ч. 7, 8, 10), присвятили ми в ній, між іншим, кілька рядків питанню перших наших переселенців до Нового Світу. Питання це, як ми вже згадували, тоді ви працювати вичерпуюче. Спроби провірення, коли прибули перші українські емігранти до Америки, залишаються, на жаль, і по нинішній день лише спробами.

Шукаючи за першим українським емігрантом до Америки, різні автори подають різних людей. Так: д-р Юліян Чупка (що під псевдонімом «Бузько» писав свої «Образки з Америки») згадує про Івна Макогона з Станиславівського повіту, який поселився на початку 60-тих років м. ст. в Денвер, Колорадо; американська «Свобода» називав лемків: Юрка Кашицького з Нової Веси, Новосандецького повіту, Михайла Золяка з Ганчови, Горлицького повіту, й Ілька Пивоварчука з Угруна, Новосандецького повіту, що мали бути в З'єдинених Державах при кінці 70-тих років; Український Національний Музей у Львові переховує в себе, світлинку якогось Рожанковського, що наче б був першим історичним емігрантом, а львівська «Діло» свого часу доносило, що першим емігрантом був брат Маркіяна Шашкевича.

Всі ці емігранти відносяться до початків другої половини минулого століття. Та є дослідники, які перших наших емігрантів до Америки дошуковують далеко раніше, хоч і не називають їх імен. Як ми вже згадували в нашій статті (дивись: «Укр. Вісник», ч. 7/106), вони по іменах чужинців, що, брали участь у визвольній американській війні (1775 —83) по стороні Америки, догадуються, що між ними були також українці. Гончаренко пише (про це мова далі), що наші козаки з Камчатки прибули на Аляску разом з капітаном Берінгом в 1724 р. А Олександр Сушко, дослідник української праісторії, що живе в З'єдинених Державах, розказує нам, що вже з скандинавсько-ісляндськими норманами приїжджали до Америки безсумнівно й «русичі» з Києва та Новгород. (Звичайно прийнято уважати за дату відкриття Америки 1492 р. Тимчасом Америка стала відкритою далеко раніше, а саме, згадуваними О.Сушком, скандинавсько-ісляндськими норманами. Наявним пам'ятником побуту скандинавців; в Америці далеко до Колумба є, т. зв., «кенсингтонський камінь» в стеїті Міннесота, датований 1362 р. Американський, конгрес усталив, що Америка стала вперше відкритою норвезьким мореплавцем Лейфом Еріксоном року 1000).

Якби не було з тими першими емігрантами, та ми не можемо сказати про них нічого інше. Зате в галерії образів піонерів нашого емігрантського життя на землі Вашингтона вирізняється одна видатна та дуже оригінальна постать, про яку маємо доволі точні дані та можемо про неї дещо більше сказати. Мова тут про право славного священника з Великої України, о. Агапія Гончаренка, що рахується першим свідомим українським емігрантом, котрий зіставив по собі ім'я в Америці та який до смерти підтримував живий зв'язок з рідним краєм. Постать ця настільки цікава та оригінальна, а життя її таке інтересне, ба прямо фантастичне, що вона повинна цікавити не тільки історика української еміграції в Америці, але і взагалі кожного українського читача.

Андрій Онуфрієвич Гончаренко родився у священничій родині 19 серпня 1832 р. в селі Кривині, на Київщині. Покінчивши нижчі школи в київській бурсі, вступив він у київську духовну семінарію і 1853 р. поступив в Печорську Лавру, в ченці. Тут він прийняв імя Агапія, яке й зісталось при ньому до кінця його життя (так він підписувався згодом у всіх своїх листах та статтях). 1857 р. його призначають до православної церкви при російському посольстві в Атонах, в Греції, і він тоді ж покидає Україну, щоби вже ніколи не повернутись до неї. За свого побуту на Україні Гончаренко мав нагоду познайомитися з деким з тодішніх визначних українців.

Відомо нам, напр., що стрічався він з Драгомановим, що був на весіллі Куліша з Ганною Білозерською, та бачив там також Тараса Шевченка.

В Атенах Гончаренко зв'язався російськими революціонерами, а зокрема з Олександром Герценом, що в той час видавав в Лондоні часопис «Колокол». До нього дописував Гончаренко дещо про соціально-економічний стан нашого народу. 1860 р. царські агенти заманюють його на російський корабель, арештують і вивозять в Константинополь, щоб звідси відставити його далше в Росію. Та приятелям Гончаренка вдається викрасти його і він переїжджає у Лондон, де проживає в гурті російських революціонерів більш півтора року. Опісля вертає знова у Грецію, а відтілля мандрує спершу в Туреччину, а опісля на Атонську Гору, де він і висвятився на священника та поїхав у паломництво в Єрусалим. Тікаючи звідси перед російським урядом, який домагався його видачі, він виїжджає в Ливанонські гори, далі переноситься до Каїро в Єгипті. Тут з намови російського консула виконано на нього замах звідки він знова вернувся в Атени.

18 жовтня 1864 р. всідає Гончаренко в Смирні, в Малій Азії, на товаровий корабель і по 2-х пів-місячній подорожі, на самий Новій Рік 1865 р., пристає до берегів Нового Світу.

Тут осідає він спершу в Нью-Йорку. На життя заробляє головно гравированням, при цьому навчає також грецькій мові та править православні богослуження по-старослов'янськи і по-грецьки. Працює також складачем в Біблійному Товаристві при друковій перковно-славянської й арабської Біблії. В тому часі познайомлюється з італійською родиною Чітті з Філадельфії і одружується з їх дочкою Альвіною. Заробивши трохи грошей, виїжджає до Сан-Франціско, щоби там відкрити друкарню.

Коли Злучені Держави купили від Росії Аляску (1867 р.), то заангажували Гончаренка, щоби він помагав новій владі порозумітися з тамошнім населенням. З тою метою почав він видавати англійською і російською мовами двотижневик «Аляска Гералд». В першому числі, що появилось 1-го березня 1868 р., поміщено,

між іншим, статтю в англійській мові п. н. «Інтересні ідеї поета Тараса Шевченка». Ця стаття є першою згадкою про Шевченка в Америці англійською мовою. Подібні статті про Шевченка й переклади його віршів друкував він і пізніше, при чому цікаво відмітити, що всі ці вірші друкував він по пам'яті.

Та співпраця Гончаренка з американським урядом не триває довго. Він починає виступати в обороні місцевого населення проти визиску з боку американських компаній та американської військової влади. В наслідок цього він був змушений припинити своє видавництво «Аляска Гералд» вже в травні 1872 р. В слідуючому році Гончаренко пробує ще раз видавничого щастя, приступаючи до видавання журналу «Свобода», та і це видавництво йде по кількох числах слідами першого. Тоді він про дає свою друкарню і оселяється на хуторі, близько місточка Гейвардс, в Каліфорнії, щоби доживати віку.

З цього короткого, незвичайно цікавого, життєпису могло б повстати у читача вражіння, що Агапій Гончаренко, як багато йому подібних в то діпшу епоху, був зв'язаний більше з Росією чим з Україною. На таку думку можуть наводити нас зокрема його зв'язки з російськими революціонерами. Та хто знає цей час й обставини на Україні, тому відомо, що між українськими революціонерами соціялістами, які дуже часто задля тактичних міркувань ішли разом з московськими революціонерами проти царського режиму та гніту, було багато таких, що по своїй суті були чистими українськими націоналістами. До таких революціонерів належав саме і Гончаренко. Про його велике, ба перечулене патріотичне наставлення та любов до України свідчить хоч би така маленька статейка, поміщена свого часу в ним видаваній «Свободі»:

«Україно, моя ненько! Козакуючи по світу вже стільки років, mezi вся ким людом, я не бачив ще нічого кращого, як тебе українська земле! Ой люба моя, мамо моя! Я не піду жити з тобою; бо там москаль сквернивець панує. Він скажений вже запоганив всіх дітей слав'янських, тільки ще не вкусить йому козацьких дітей своїми червивими зубами, бо вони дуже міцні для москаля.

«Підемо по світу і зобачите, що козацьке назвисько славніше за все слов'янського люду. Я те чув і бачив в турських, грецьких і всяких бусур манських землях. Другі діти слав'янські, вони всі жебрають милостинки у царя московського; в них нема ні душі своєї ні серця, все в лапах царя.

«Україно, моя ненько! Москаль ще не запоганив міцних дітей твоїх козацький люду ще і до сего часу порядніший за все слав'янського люду: не забувай того, ненько моя, і научай тако діточок своїх.»*)

*) Користаємось статтею «Агапій Гончаренко», поміщеній в Календарі Україн. Робітн. Союзу, Скрантон, Па. 1934. З неї черпаємо і деякі інші дані. Дальші матеріали про А. Гончаренка:

Про козаків та свою понад все улюблену країну писав Гончаренко також багато в американській пресі. Найбільш помітною є може його стаття п. н. «Козаки поневолений народ», яку помістив Гончаренко в 1899 р. в «Овкленд Енквайрер», що виходив в Овкленді в Каліфорнії, де він тоді проживав. Там читаємо, між іншим, таке:

«Чимало є ще таких людей, що вважають козаків (синонім українців.) за дикунів, розбишак та хижих звірюк. Щоб увіковічнити насильства на поляках та жидах, грізний цар Москви вжив найманих дикунів, називаючи їх козаками. Тими звірюками в дійсності є татари, калмуки й москалі. Правдиві козаки не служили охотно нажерливому цареві, щоб поповнити чорні вчинки. Це був нарід вищого полету духа й високо розвиненої моралі.

«Різьбарство, що було вироблюване в козацьких селитьбах України (давніше – край скитів) показує лучність з грецькою і єгипетською цивілізацією. Безперестанний вандалізм це засада москалів. Вона нищить усі пам'ятки великих документів кожного нею поневоленого народу, щоб потомки тих підданих не дізнавалися про своє походження та щоб вкінці назвали себе москалями. Коли б так замість цього москалі вглиблялися в пам'ятники історичного народу, як і чому він повстав, вони були б мудріші, більш людяні й менше звірські ніж досі...

(1. Спомин. Агапія Гончаренка, українського козака * священника. Видав М. Павлик, Коломия 1894, 2. Про-, пам'ятна Книга Українського Народного Союзу в Джерзі Ситі; Н. Дж. 1936, 3. Україна в Америці, «Народ», Коломия, 1893, ч. 19, 20, 4. Календар з друкарні «Свобода», Джерзі Ситі, Н. Дж., 1901).

«... Москалі хочуть вмовити в цілий світ, що козаки не ліпші від шмати, якрю обтирається ноги; але козаки, мешканці України, мали свою флоту перед мурами Візантії. І далеко перед заняттям москалями Аляски козаки з Камчатки доплили аж до Сан Дієго і Мендосіно.

«Рільничий промисл козаків славився цілими століттями. Їх міста були чисті, а їх мешканці промислові і меткі. Вони ніколи не визнавали іншої форми правління, крім демократичної.

«Суспільне життя козаків "стояло і стоїть вище від московського. В тім лежить їх сила...

«Вигляд козаків дуже різниться від московської породи. Їх ранішня і вечірня молитва благає для України Мацінні і Гарібальді, щоб їх визволили з московського ярма.

«Козаки завжди мужньо билися, коли давив хто людськість. Їх широкі груди були покриті численними ранами, бо здержували азійські орди перед їх наїздом на Європу, чим хоронили європейську цивілізацію перед варварством...

«Замешкують вони (козаки-українці) край від Уралу поза Карпатіи. Цілий край над берегами Чорного Моря належить до них. Вони це знають і відчувають, що та Україна, поки краплиночка крові лишається в їхніх жилах, мусить остатися при них...

«Ми невдоволені московським ярмом й готові повстати в обороні нашої незалежности. Ці наші почування ніколи не згаснуть. Нашою теперішньою релігією є релігія мучеництва, але завтра буде вона релігією побіди...» Під статтею підпис: Агапій Гончаренко, козак вільної України. Так підписувався він у всіх сво їх статтях.

З козацького патріотизму Гончаренка впливали й такі статті, як прм. «Країна козаків в північній Америці, або Аляска», що була по міщена в коломийському «Народі», з 15 січня 1894 р. Скорочений її зміст слідуочий:

Вже да початку 18 століття була козакам знана дорога з Камчатки на Курильські острови. Звідси вони заплили на байдаках аж до Сан-Дієго і Мендосіно в Каліфорнії та Асторії в Орегон. Коли Росія порозумілась з Англією, тоді наші смільчаки мусли вертати назад на Камчатку. Коли в 1724. р. капітан Берінг виправляється з доручення Росії шукати нових земель, то його провідниками є камчатські моряки-козаки. І підчас коли Берінг вилежувався, то козак Черпихів з другими козаками пильно шукали островів та їх знаходили. На тих островав осідали відтак родини козацьких камчатських поселенців. Вони і охрестили ці острови Алеутськими. Коли Росія продала в 1867 р. Аляску Злученим Державам, козаки знова дістали приказ, щоб верталися на Камчатку. Але вони цього наказу не послухали, остаючись на Алясці в числі яких 20.000. Американці думали зразу, що це індіани, та згодом пізнали, що це потомки славних українських лицарів-козаків.

Очевидно, ця «теорія» Гончаренка про козацьке походження населення Алеутських островів, хоч як приваблива для нас, не має наукового потвердження. Та цікаво, що про цю «теорію» писав і російський журналіст Матросов, який відвідав Гончаренка в дев'ядесятих роках і якому це все Гончаренко розказав, в своїй статті «Заокеанская Русь» в петербурзькому журналі «Історичний Вісник», 1897 р. Подібне оповідання переказав Гончаренко Матросові про запорожського козака Беняка, що мав збунтуватися на Сибірі в 1770 р., добрів до устя ріки Амура, звідки оплив з своїми товаришами цілу Азію і згинув на острові Мадагаскарі, беручи участь в боях тамошніх мешканців проти французького уряду.

Ось стільки наводимо з його писань, щоб, подати характеристику людини, що вперше надрукувала українське слово по тім боці океану та розповіла мешканцям Нового Світу про Україну та її визвольні змагання. Багато дечого можна було б довідатись про цю цікаву постать ще і з записок, газет та споминів, що їх Гончаренко

перед своєю смертю переслав до Українського Національного Музею у Львові та які чекають на своє опрацювання.

На кінець подаємо ще одну картину з його приватного життя, яку змалувала українська емігрантка в Америці Текля Денис в своїм «Споміні про Агапія Гончаренка», поміщенім в «Народній Волі», чч. 71 – 72, 1929. р. В ньому авторка описує відвідини гуртка, українців з Сан-Фрнаціско на фермі Гончаренка біля Гейвардс в Каліфорнії, де Гончаренко дозкивав свого віку:

«...Так гуртком доходимо ближче до його хутора; треба ще перейти малий потічок. В паркані фіртка, а на ній видніє напис великими буквами червоного фарбою «Україна». В мене серце так і забилося. «Україна в Каліфорнії», хтось із наших замітив, «а на Україні Московщина». Переходимо через фіртку і тут бачимо домок, а над самими дверми напис жовто блакитними літерами «Свобода» ...

«Нас привитав перше його Брисько; на то вийшов з хати старець середнього росту з костуром в руках, в козацькій шапці на голові. На його похилені плечі спадало сріблясте волосся наче пелюстки відцвілого дерева. Це був той священник Гончаренко, про якого мій муж так багато говорив і якого я так хотіла бачити.

«Він попросив нас відпіchnути тай почувати себе як в дома. Ми не вціли з ним розговоритися, як із хати вийшла старенька бабуся малого росту, умученого вигляду. «Це моя дружина», він сказав. Вона по-українськи не говорила, сама була італіянка, українську мову розуміла добре, бо коли в розмові Гончаренко яке слово, дату або імя помилив, то вона його сейчас поправляла по-англійськи. Він виніс нам меду, що був його власним продуктом, бо мав свої пчоли, а Альвіна пішла варити чай. Потім виніс велику візитову книгу і попросив кожного із нас під писатись. В цій книжці були записані відвідувачі мабуть за всі часи його життя в цих горах (18 тисяч підписів було на той час). Між звичайними підписами помітно було там імена професорів з університетів, письменників, артистів американських і європейських.

«... Альвіна принесла чай, а Гончаренко наливав в шклянки і ставив перед кожним з нас. Коли вже все-було готове, він сказав, що, треба помолитися, але по-

українськи. Ми глянули один на другого. «Грицю, «Ще не вмерла Україна», звертаючись до мого мужа, з яким вже раніш були знайомі. Ми встали і за співали – цю нашу молитву. Піднявся і старенький Гончаренко, зняв свою козацьку шапку з голови, на якій вітер розвівав сиве волосся, коли він стояв подпершись костуром. По його обличчю покотилися як великі перли, дві сльози, які він пообтирав полою свого сукмана. Коли «молитва» втихла, він промовив: «Земляки, я був мент на Україні...»

«Після чаю повів нас до городу по казати своє господарство. Перед хатою росла велика сосна, яку він привіз з собою і тут посадив. Потім привів, під вишню і сказав, що це наша українська квасна вишня: «Тут таких нема. Вишня і сосна це емігрантки». Потім прийшли до потоку. «Тут моя святиня», показуючи палицею на камінну печеру, на якій виднів образ Матері Божої і хрест. «Тут я вінчаю молодих, хрещу діточок і хвалю Всевишнього», сказав він...

«Потім повів нас під невеличкий горбок і почав там відвалювати великий камінь; наші хлопці помогли йому. Він тоді підняв велику дошку і ми побачили могилу. «Ось тут я і моя Альвіна будемо колись спочивати вічно, а дух наш буде поноситися понад цими горами, а може і полетить на Україну», додав він. Могилу цю викопав для нього Верещагін (відомий російський маляр в товаристві одного грецького ученого, якого не пам'ятаю тепер імені).

«Коли почалась світова війна в 1914 р., покійний Гончаренко мав великі надії сповнення його бажання: «Тепер вже не вмру, поки не буде мій народ вільний», казав. «Може моє тіло старе, однак дух мій молодий. В нашім краю будемо хазяйнувати по свому та й в церкві будемо співати по-українськи. Московський прапор скинемо, а на його місці поставимо жовто-блакитний...

«Однак не сповнилися його бажання. Він умер, поки Українська Центральна Рада проголосила Україну незалежною».

Помер Агапій Гончаренко, український козак – священник, 3 травня 1916 року [25].

1907 рік.

15 березня американські українці, з ініціативи редакції газети «Свобода», почали збирати гроші на користь арештованих українських студентів у Львові. Всього, разом з попереднім, зібрано 309 доларів 67 центів (Свобода) [26].

Еміграція. На протязі останнього місяця – квітня через Ганге виїхало за кордон 2.002 емігрантів, між ними фінів 1.262 й з корінної Росії – 7632 душі (Русь) [27].

Американська «Свобода» пише, що за перші чотири місяці цього року прибуло до Канади з Галичини та Буковини 2500 русинів [28].

Таращанський повіт, (Киїщина). Страшне убожество та злидні здавен примушували селян нашого повіту залишити рідні оселі, і, начепивши на тружені плечі сакви, шукати по всіх-усюдах заробітків. Кілька років тому таким чином дехто з селян забивсь аж до Північної Америки. Ці піонери-емігранти були легкими на руку: потім того люди добре втоптали туди стежку. Не що давно мировий посередник 2 участка Таращанського повіту, виконуючи наказ згори, зібрав з приводу цього еміграційного руху відомості в своїй окрузі, при чому виявилось, що зараз в Північній Америці живе на заробітках понад 400 хазяїв з його округи, де які навіть викликали до себе жінок і дітей. Дістаються вони до Америки не однаково: одна частина їде таємниче (контрабандно) – без паспортів, а друга – за посередництвом еміграційних контор, що повідчиняли виключно євреї на місцях, а головну – в Ровні. Контори беруть 125 – 150 карбованців за приставку кожної душі. На ців гроші вони вже самі добувають закордонний паспорт, преправляють емігранта за окіян і годують в подорожі. Заробляють емігранти в Америці добре, біля 4 доларів (на наші гроші – до 8 карбованців) на день, а додому щороку один чоловік присилає по 1.000 і більше карбованців.

Незабаром має піти до Америки нова партія емігрантів-селян, котра саме тепер гуртується [29].

Виселення з Росії. Єсть офіційні відомості, що зі всіх країн світу, з 1-го червня 1906 до 1 червня 1907 року, до Америки виїхало 1 мільйон переселенців; з самої

Росії (в цьому числі) – 215.665 чоловіка: євреїв – 125.234 чоловіка, поляків 46.204, фінів 13.461, німців 10.279, литовців 13.697 та руських 5.282. (Русь) [30].

Українська вистава в Нью-Йорку. Америк. «Свобода» повідомляє, що 16 (29)-го сентября сього року драматичний гурток ім. Ів.Котляревського в Нью-Йорку виставляє „Невольника“ драму на 5 дій з співами і танцями М. Кропивницького [32].

В жовтні повідомлено, що робітники-українці в Нью-Йорку починають закладати власні організації й товариства. Недавно вони завели свою власну українську друкарню й скликали перше віче всіх українських робітників, які тільки живуть в Нью-Йорку [33].

Несподівана небезпека для емігрантів до Америки.

Бурхливе сучасне життя нашої держави цілком природно примушує і пресу, і громадянство звертати всю увагу переважно на події політичного характеру, дякуючи чому багато сучасних з'явищ, котрі мають дуже велику вагу з соціального або економічного боку, лишаються в тіні, майже зовсім не освітлені, або навіть і цілком незапримічені. До таких справ, які безперечно мають право на увагу нашого громадянства, належить небувалий зріст еміграційного руху наших земляків з Галичини, а також і з російської України. Правда, в русській пресі («Товариш», «Новое Время»), по части і в нашій («Рада», «Слово») часами проскакують дрібні замітки, що торкаються цієї справи; але здебільшого вони носять цілком випадковий, епізодичний характер і не виявляють тенденції глянути «в корень вещей», обміркувати й дослідити більш-менш докладно цю важну й дуже цікаву справу. А що ця справа дійсно цікаво і для нас, про це досить свідчать статистичні дані про число українців, які емігрували до Америки. Так, по новіших відомостях американської статистики в 1904 році емігрувало до Америки самих слов'ян 272.393 чоловіка*(«Вестник Европы» 1906 р. кн. 9), в якому числі значне місце належить українцям з Галичини та Буковини; також дуже значний еміграційний рух починається й з російської України: з Київщини тільки за минулий рік поїхало шукати щастя до Америки 886 селян**) («Рада ч. 252 ст. Х.Майстренка). Зважаючи

на те, що на російській Україні еміграційний рух тільки ще починається під впливом тих непевних політичних і економічних обставин, які ми тепер переживаємо, не може бути сумніву, що в дальнішому часі український еміграційний рух буде збільшуватися, бо ті причини, що виганяють людей з насиженого кубла, не тільки не покращали, а навпаки – погіршали. Через те ми гадаємо, що російська преса і українська з-осібна повинна звернути свою увагу на це важне соціально-економічне питання, освітлити його по змозі більш-менш ґрунтовно, щоб з одного боку встановити якийсь певний погляд громадянства й уряду на нове з'явище, а з другого – стати в пригоді тій здебільшого темній людності, що складає головний елемент еміграційної стихійної хвилі.

Не маючи на думці зачіпати в цій статі більш-менш глибоко згаданого питання, ми хочемо звернути увагу своїх читачів на те непевне і навіть небезпечне становище, в якому цілком випадково опинились наші емігранти в Америці.

Як уже знають читачі «Ради»***) (Ч. 236. «За кордоном»), в останніх числах октября в Нью-Йорці вибух нечуваний фінансовий кризис, який вихрем пронісся скрізь по всіх Північно-Американських Сполучених Державах. Цілком несподівано разом почали закриватись один за одним самі найбагатші, самі надійні банки. Фінансові підприємства, що мали по 50 і більше мільйонів доларів, припинили платежі й об'явили себе банкрутами. Всю Америку охопила паніка, яка незабаром перекинулася і до Європи, особливо до Англії та Німеччини, котрі мали багато фінансових зв'язків з Америкою. Правда, фінансовий американський кризис одбився в Європі порівняючи в мало помітній мірі, але ж в самій Америці він раптово викликав величезний занепад різних промислових підприємств. Як сповіщає «Громадський Голос»****) (ч. 87), «в Америці й тепер банкрутує банк за банком; найбільші багатирі падають жертвою загального кризису... Наслідком цього явився застій не тільки на біржах, ринках та взагалі в торгівлі, але навіть в фабричному промислі. Банкрутства банків, капітали яких були вложені в фабрики, що

займаються обробленням заліза, потягли за собою застій на цих фабриках, що останніми часами послужило причиною для їх замкнення».

Розуміється, все це мусить страшенно відбиватися на долі робітників і багато їх вже втратило свій зарібок, бо одні фабрики зачиняються зовсім, а інші стараються якомога зменшити продукцію і зменшують число робітників. Таким чином, сотні тисяч нещасного робочого люду мусять покутувати різні шахрайства великих капіталістів, що вели непевні та ризиковані спекуляції.

Безперечно, що в числі цих сотень тисяч, яких тепер викинуто з фабрик та заводів, найбільша частина робітників-переселенців, а поміж переселенцями переважно тих, які недавно подалися до Америки. Бо тим часом, як місцеві робітники, з'єднані у всяких спіках та професійних синдикатах, мають змогу боротися з експлуатацією фабрикантів та капіталістів і володіють спеціальними фондами на випадок безробіття, переселенці, незвиклі до тамошніх обставин, без знання мови, не організовані, – не мають ніяких засобів до боротьби і лишаються цілком безпомічними. І цій безпомічності ще більше допомагають ті обмеження, яких почав останніми часами уживати американський уряд що до емігрантів. З цих обмежень безперечно найбільшу вагу має ухвалена на Вашингтонському конгресі постанова, яка не дозволяє висажуватись на американські землі тим робітникам-емігрантам, котрі підписали контракти або в тій країні, відкля вони виїхали, або по дорозі до Америки. Закон цей, викликаний надзвичайним напливом до Америки робітників з різних країв, вплинув так на переселенців, що вони, прибувши до Америки, мусили ставати на роботу на всяких умовах, які їм пропонували на березі, аби тільки уникнути голодної смерті. Через це платня новим робітникам призначалася значно менша, ніж місцевим або тим, що прибули раніш.

Правда, заробітна платня в Америці незрівняно вища за нашу, але ж і обставини життя такі, що ті нові робітники, які підпали під постанову Вашингтонському конгресу, опинились в досить прикрому становищі; вони могли існувати, поки була

робота, але про те, щоб скласти собі якусь готівку про чорний день їм нічого було й мріяти.

І от тепер, коли через фінансовий кризис та застій в промислових підприємствах силу переселенців-робітників викинуто на вулицю без жодних засобів до життя їх почали виселяти з Америки в Європу; частина ж і сама тікає, не сподіваючись на швидке поліпшення свого становища.

І як колись попереду хвиля емігрантів стихійно линула до Америки, так тепер ця хвиля, тільки мабуть у більшому розмірі, повернула назад до Європи. Подаємо за «Русланом» *) (ч. 258) числа цього надзвичайного повороту. З самого Нью-Йорку – каже газета – повернуло до Європи робітників: 1-го листопада – 1014; 2-го – 1223; 3 – 1378; 4 – 1400; 5 – 1095; 7 – 2118; 14 – 1600; 16 – 4000; 21 – 2000; 23 – 3300; 24 – 2000 й 26 – 22000; разом за один цей місяць – 22.328 чоловіка. Останні ж вісті ще більш страшні. «З нью-Йорку звіщають, що з самих залізних фабрик та копален видалено 400.000 зайвих робітників, а певно – неменше видалено також і з копалень руди та вугілля. Нью-Йоркська корабельня агенція сповістила, що вже продані заздалегідь всі місця на пароходах, котрі незабаром мають одпливти до Європи. Пароходи, що припливають до німецьких та голандських портів, переповнені робітниками, що вертаються до дому**») (Ibid. ч. 259).

Нема чого казати, що в числі тих втікачів чимале місце займають наші земляки. Це вже ясно з того, що українські емігранти переважно селяни, живуть в Америці фабричним та поденним заробітком.

Зважаючи на те, що більша частина всяких переселенців, їдучи до Америки, розпродує дома все своє майно, щоб зібрати потрібну суму грошей на дорогу, стає зрозумілим, що більшість цих втікачів і в рідному краї жде теж невесела доля. Правда, частина емігрантів мандрує до Америки тільки на заробітки і, значить, лишає дома сім'ю й свій притулок. Але не треба забувати, що число таких, більш-менш забезпечених переселенців, дуже мале – всього біля 17 %***) («Вестник Европы» т. 2, 1907 р.).

З огляду на всі згадані події галицькі газети рішуче застерігають всіх тих, хто збирався в близькому часі емігрувати до Америки, не поспішати та почекати більш відповідного часу. Тим більш таке застереження варто зробити емігрантам з російської України, бо, як відомо, в нашій державі справа з еміграцією поставлена зовсім зле і уряд не вживає ніяких заходів що до впорядкування еміграційного питання, тоді як еміграція з Галичини все ж має хоч яку організацію.

А тим часом, як пише американська часопись «Свобода»****) (ч. 47); «криза фінансова в Америці не тільки не проминула, а навпаки з кожним днем все збільшується. Через те – застерігає газета – робітники мусять бути приготовлені на найгірше, бо ми стоїмо на передодні економічного застою, який потягне за собою цілу повінь банкруцтва та упадків, а для робітників принесе ще багато нужди, холоду й голоду».

А що це справді так і що надії на дуже швидке розв'язання цього кризиса немає, показує звістка «Руслана» про те, що і в Німеччині, куди останніми часами був великий наплив робітників з Галичини, теж помічається економічний кризис, який, безперечно, стоїть в зв'язку з американським. І тут також «деякі підприємства вже оголосили невиконання, припинили роботи та роштили робітників, і можна сподіватися, що це набере ще ширшого розміру».

З огляду на це несподіване лихо, яке спіткало наших земляків-емігрантів, еміграційних рух наших селян мусить на якийсь час припинитись, не зважаючи навіть на те, що до попередніх причин, які сприяли еміграції з України, в цьому році до них ще треба додати й можливий голод. В.Корольов [34].

«Русь» писала, ніби з американської статистики видно, що 1906 року в Америку виїхало 1.100.735 емігрантів; в цьому числі з самої Росії – 215.665 чоловіка. Ці 215.665 переселенців ось як розпадаються по національності: фінляндійців – 13.461, німців – 10.279, євреїв – 125.234, литовців – 13.697, поляків – 46.34 та руських і українців (здебільшого з південних губерній) 5.285. Ця сама статистика показує, що за шість років з Росії ось скільки приїхало в Америку емігрантів:

1901 рік.....85,257 чоловіка

1902 «.....107,347 «

1903 «.....136,093 «

1904 «.....145,141 «

1905 «.....184,897 «

1906 «.....215,665 «

В 1906 році російські емігранти заплатили закордонним пароходним товариствам за перевозку до 13.000.000 карбованців [35].

Сполучені Штати Америки.

Наслідки кризи. Одним з головніших наслідків фінансового кризи в Америці являється величезний зріст еміграції з її меж. Почалося, як висловлюються англійські газети, поголовне втікання до Старого Світу.

В одну тільки Італію за останні дні повернулося 50.000 емігрантів. Сто тисяч італійців ще в дорозі. Через німецькі порти за останні тижні повернулося 63.250 емігрантів. Величезна лава «втікачів» суне до Галичини, Царства Польського й Познані. Масами повертаються ірландці, особливо ж сільсько-господарські робітники [36].

Осторога перед виїздом до Америки.

В «Руслані» надруковано цікавого листа від священика В.Петрівського з Філадельфії, в якому він застерігає тих, що захотіли б їхати до Америки шукать заробітку. – «Багато людей з Галичини просило мене, щоб їх звістити, чи легко можна найти роботу в Америці і чи є там гарні заробітки? То ж всім зацікавленим подаю до відома, що про заробіток в Америці тепер дуже тяжко, а як що і удасться найти роботу, то треба тяжко робити за півдармо. Вже тисячі робітників не мають роботи, бо багато фабрик або припинили цілком роботу, або зменшили продукцію своїх виробів. Це, звичайно, буває так, коли приходить о вибору президента. То ж і тепер це повторяється. Також застерігаю наших інтелігентів, як учителів, гімназистів, півців церковних і взагалі тих людей, що не привикли до тяжкої праці, щоб не їхали до Америки «так собі», не маючи певної в Америці роботи. Бо роботи не найдуть, а хоч найдуть, то при ній розхоруються і потім буде хто його зна що робити, бо вертатися нема за що, а до роботи нема сил і ті люди стають тягарем своїх

знайомих, часто незасібних людей. То ж, на мою думку, ліпше б було, як би наші люди їхали на роботу до Прусії, а ті, що хотіли б легшим способом заробити на хліб, хай не їдуть насліпо, «не спитавши броду» [37].

З життя земляків. Українська часопись в Північній Америці «Свобода» повідомляє, що в Ботлері тамошні свідомі русини-українці оснували читальню «Просвіти». Першого ж дня записалося 40 членів [38].

1908.

Крадіж дітей. В City of Mexico вже кілька місяців організувалась дуже оригінальна шайка злодіїв, що виключно крадуть малих дітей. За два місяці вкрадено 22 хлопчики та 27 дівчаток. Що сталося з дітьми, й куди їх забрано – нікому не відомо [39].

40 день під землею. Нещодавно в Ely Newb одній копальні кам'яного вугілля сталось нещастя: від вибуху газу обвалилась земля й загородила вихід з шахти. Зважаючи на те, що хутко взялися до розкопок, пощастило – хоча аж через 40 день – виратувати з під землі частину робітників живими. Як тільки трапилось лихо, зразу ж почали вертїти машиною дірку над тим місцем, де повинні були працювати шахтарі на глибині 1.000 футів під землею. Крізь ту дірку було протягнуто трубу, якою й спускали робітникам страву, аж поки не викопали підземного ходу [40].

З Волині. Еміграція селян до Америки. Поміж селянами на Волині помічається рух до переселення в чужі краї, переважно в Америку. Багато їх переселилось уже туди, а не мало ще тільки збираються, не зважаючи на те, що в Америці саме тепер лютує фінансовий кризис. Це через те, що селяни нічого не знають про справжнє сучасне становище цього «золотого дна» [41].

Еміграція українців до Америки.

Торік прибуло до Північно-Американських Сполучених Штатів 24.031 українців з Галичини, Буковини та Угорщини. Поляків за той же час прибуло 138.033. Що до грамотності – то на 24.031 українців неграмотних було 12.930 або коло 50 процентів, тимчасом як на 138.033 поляків тільки 49.842 не уміло читати [42].

Виселення в Америку. «Б.В.» мають відомості, що од 1 січня до 15 березня 1908 року через Лібаву виїхало (морем) до Америки 82.000 емігрантів з Російської держави [43].

Українське віче. Нещодавно (початку квітня – Г.К.) в Нью-Йорці одбулось численне віче українців. Віче це розпочав голова М.Заверуха короткою промовою, закликаючи всіх присутніх о тактовного поведження, зважаючи на важливість нарад, що виповняє програма цього віча. Далі було прочитано доклад про «теперішнє безробіття, його причина і самооборона». Присутні з великим зацікавленням і з напруженою увагою слухали про це важливе економічне питання, тим більш, що доклад було подано популярний і дуже приступний.

Ухвалено ось які резолюції:

1) Для самооборони українці повинні єднатись між собою, щоб таким чином і український народ мав вплив на хід справ економічних та робітничих і домагався рішучо реорганізації системи банкової та закону що до контролю над продукцією й продажем.

2) Щоб українці брались до науки англійської мови; знаючи про мову, певний загальний робітничий може бути забезпечений од різного визиску.

3) Щоб українські робітники подбали як найшвидче завести своє робітниче бюро; щоб гуртувались в робітничі клуби, які б взагалі пильнували за справами робітничими.

Після цього д. М.Заверуха заявив, що уже пришукано в Брукліні хату під українську читальню.

На прикінці міркували ще про справи церковні, що мають там досить гострий характер.

На пропозицію одного з присутніх, д. Мельника, тут же зразу було зібрано 7 доларів 19 центів для вдови й сиріт небіжчика Марка Каганця, якого вбито в Галичині підчас виборів до сейму. (Свобода) [44].

Українська читальня в Джерзі Сіті. Нещодавно в Джерзі Сіті відбулися збори для заснування української читальні. На збори прибуло дуже багато українців, які одногосно ухвалили дати назву читальні „Просвіта“. В члени читальні записалося 88 душ, грошей зібрано 14 дол. 85 цент. В кінці зборів обрану раду читальні [45].

„Руський народний союз“ (український) в Північних Сполучених Штатах мав к апрілю місяцю сього року 10.120 членів. Це організація, якою можуть гордитись наші американські земляки. Члени „Р. Н. С.“ платять невеличкі місячні вкладки, чим забезпечують по своїй смерті 300 або 600 доларів для своєї семьї [46].

Читальня «Просвіти» в Брукліні. 19 апріля сього року заходами бр. Пр. Тройці та при співучасте нью-йорського гімн, т – ва «Гайдамаки» відбулось одкриття читальні «Просвіти» в Брукліні. Одкриття читальні відсвятковано вечором з декламаціями й співами. До читальні вписалося кількадесять членів і вибрано було уряд. Треба радіти цій новій читальні, коло якої певно усі американські українці з Брукліна згуртуються, щоб самим научатися і освічувати других, щоб пізнати, «чия правда, чия кривда і чиї ми діти». (Своб.) [47].

„Кружок українських акідемиків в Америці“. В Нью-Йорці, як повідомляє „Свобода“, заснувалося нещодавно нове товариство „Кружок українських академиків в Америці“, що ставить своїм завданням подавати взаїмно матеріальну й моральну поміч в кінчений) студій на американських університетах, згуртувати усі інтелігентні сили на американській землі до спільної праці над просвітним і економічним розвитком українського народу на чужині та взагалі подавати усякі інформації в краєвих органах і часописах про стан, відносини й життя українців-емігрантів [48].

З життя земляків. Про околицю Старлей мало хто знає в Америці – чи там в Сполучених Штатах, чи й в Канаді, то через те, що наші люде так довго дрimalи. І дрimalи б певне ще довше, та прийшли наші вчителі й розбуркали. Тепер в околиці Старлей заснувалася читальня „Ідея независимої України“. Збори відбулись 30 мая сього року. Членів зразу ж записалось 14 чоловіка, з вкладкою по 50 цент.

Одноголосно ухвалено, що читальня повинна передплачувати ось які часописи вкраїнські: „Громадський Голос“, „Вістник“, „Свободу“, „Канадійський Фермер“, „Червоний Прапор“ і американську „Свободу“. (Своб.) [49].

Робітники-вкраїнці штату Нью-Йорк у Північній Америці нещодавно оце прислали галицьким робітникам 52 карб. 54 к. на видання газет, бо на їх думку газета заступає чи не перше місце в боротьбі людини за свої права. Разом з тим вони шлють своїм галицьким товаришам глибоке спочуття в їхній боротьбі за кращу долю [50].

На початку жовтня Український клуб в Нью-Йорку. У великім городі в Нью-Йорку, північній Америці, заснувався український клуб під назвою „Молодечий клуб“. Там часто впоряжаються вечірки для розваги тамошніх українців. На тих вечірках завжди можна очути українські пісні та українську музику. Нью-Йоркські українці дуже задоволені, що в них на чужині є своя хата, де можна всім українцям збиратися й розважатися. (Р. Край) [51].

Наука вкраїнською мовою. Як повідомляє нью-йоркська українська «Свобода» в одкритій ще минулого року вечірній українсько-англійській школі в місті Торонто, Онтаріо, записалось цієї зими коло 50 мушин і жінок. У другій такій самій школі в Ждонш єсть 37 українців. Наука по школах провадиться українською мовою [52].

Величезне збурення, резонанс, відгуки набула в Америці справа М. Січинського.

До ПОДІЇ М.Січинського. „ДІЛО“ повідомляє, що українці, емігранти здебільшого з Галичини, в Vegreville в Альберті (у Канаді) заснували читальню ім. Мирослава Січинського. Українці в Wert Foit Willion Canada зібрали 41 долар і 35 с. на його оборону. В Нью-Йорці видано листи з віньєток., на якій уміщено портрет Січинського з підписом: „Местник кривд робочого люду“; над головою у Мирослава алегорична постать свободи простягає вінець [53].

Свято „Просвіти“ в Чікаго. 4 январа в Чікаго відбулося українське віче з приводу сорокалітнього ювілею галицької „Просвіти“. На віче зійшлося чоловіка з 300. Першим говорив відомий в Чікаго український діяч, д. Бабій про польсько-українські відносини в Галичині і про вчинок Мирослава Січинського, як наслідок

ненормальности цих відносин. В.Ценкий сказав промову про боротьбу пролетаріята з капіталістами і про значіння в ній просвіти. Інші промовці говорили про розвиток т-ва „Просвіти“, про його заслуги, про культурнопросвітні здобутки українців, про потребу, значіння і силу просвіти і т. ин. Збори, врешті, ухвалили таку резолюцію; 1) одногосно протестуємо проти господарки польської шляхти та її самоволі в Галичині; 2) виказуємо погорду нашим доморослим москалям за їх хуліганство, що допомагали польським шовіністам бомбардувати українські будинки та ін ституції і не милували навіть малих неповинних і безборонних діточок; 3) висловлюємо своє співчуття местникові наших кривд Мирославі Січинському; 4) вимагаємо увільнення Січинського. (Свобода) [54].

Про засуд М. Січинського українці в Америці. Віча з приводу нового смертного засуду Мирослава Січинського відбувають американські українці далі, хоч що правда—тільки в Північній Америці. 19 априля (2 мая) відбулося таке віче в Чикаго, 3 (16) мая —в Когусі, 8 (21) —в Скрентоні, Па, 10 (23) мая —в Пітебурзі й Ансонії, 17 (30) мая —в Ньюарку, 18 (31) мая —в Брукліні і в Деві, а крім того в Канаді: 2 (15) мая —в Едмонтоні й 3 (16) мая —у Ферні. Всюди ухвалено відповідні резолюції. Президіум віча в Едмонтоні звернувся до міністра провінції Альберти К. Кроса, а він, за посередництвом англійського правительства, вислав телеграму до австрійського цісаря з проханням канадійських українців, щоб помилувати Січинського. Цю телеграму послано й послові Ю, Романчукові у Відні.

18 (31) мая, як у нас уже згадувалось, відбувся величавий демонстраційний похід усіх місцевих українських братств і товариств в Нью-Йорку поуз австрійське консульство, щоб запротестувати проти засуду М. Січинського. В поході цьому несено таблиці з відповідними написами по українському й англійському та портрет Мирослава. Американські газети подають число учасників не більш як 2000 людей. По поході відбулося численне віче, на якому зібрано щось 80 карб, на шкільний фонд імени Олени Січинської [55].

Американські українці і справа Січинського. Засуд на смерть Мирослава Січинського серед американських українців викликав велике обурення. Майже по всіх українських газетах, що виходять в Америці, було надруковано гарячі заяви, в котрих висловлювалося домагання, щоб Січинського було помилувано. Товариство „Просвіта“ в Нью-Йорку на прикінці аоріля місяця скликало народне віче з приводу засуду на смерть Січинського; та й по багатьох інших місцях, де живуть українці, мають відбутися такі самі віча для висловлення протеста проти засуду. Недавно на руки посла Ю. Романчука надіслали українці з Едмонтома в Альберті (Канада) депешу, в котрій повідомляється про те, що канадійські українці послали до австрійського імператора Франца Йосифа петицію з проханням помилувати Мирослава Січинського. (Діло) [56].

Поляки в Америці проти М.Січинського. Великий рух серед українців у Канаді й цілій навіть Америці з протестами проти смертного засуду Мирослава Січинського за убийство галицького намісника гр. Потоцького дуже не до вподоби американським вшехполякам. Вони одписуються в місцевих своїх газетах, заправляючи всю свою мудрість їдою безсильної злости та ненависти. В часопису „Kuryer Tugodniowy“ ч. 39 з 21 мая сього року вміщено таку статю „Więc Ukrainciow ala Siczynski w Newi-Jorki“, а як додаток до неї 26 мая с. р. з'явилась нова в „Kuryer- i Polsk-im“ під назвою „Rusini a Polacy w Ameryce“ [57].

Протест проти засуду Мир. Січинського. З Канади надходять звістки, що там серед українців одбуваються далі зібрання та віча в справі смертного засуду Січинського. Заходом українського робітничого т-ва ім. Мирослава Січинського в Носмег скликано віче, на котрому протест проти засуду підписало 140 учасників. 20 мая відбулося зібрання в LiHe Alta, 31 мая віче в Драй Рівер Мап. (92 підписи), 2 іюня—віче в Michel B. C. (157 підписів), 10 іюня—віче в Corbin B. C. (85 підписів). В Coleman Alta підписали протест 92 члени товариства ім. Ів. Франка. Усі протести з підписами одіслано в Галичину д-рові Старосольському. Про такі ж протести повідомляє вінніпегський „Робучий народ“ (за іюнь): „На протестах проти засуду

тов. Мир. Січинського, виданих і розісланих редакцією „Робучого народу“, підписалося досі 7919 людей. Підписувалися поперед всього українці, але між підписаними видно і поважне число поляків та євреїв, румунів, чехів і мадярів. Крім того до протесту прилучалися і члени позаавстрійських народів: росіяне, англічане, ірландці. Навіть один індіянин є підписаний, і один китаєць. У двох пакунках вислано протести до міністра справедливости у Відні" [58].

Фонд ім. Мирослава Січинського. З ч. 22 американської „Свободи" довідуємося, що на вічу в Пітсбургу, скликанному в справі помилування Січинського, повстала думка втворити фонд ім. М. Січинського. На цю річ зібрано вічем 200 долярів і утворився комітет з 11 чоловіка, котрий має взятись до збирання жертв серед американських українців. Вітаючи цю думку, „Свобода" вважає її за далеко кращий і корисніший доказ пошани до Січинського, як ті численні віча та підписи на просьбах про помилування, котрі не можуть мати ніякого реального успіху. Американські українці сподіваються до кінця року скласти фонд з 10,000 долярів, який може віддати неоцінені услуги національному та культурному об'єднанню Американської Русі [59].

В справі засуду М.Січинського все далі йдуть українські віча в Канаді. В кінці мая й в перших числах сього іюня відбулися такі віча в різних місцевостях. 23 мая відбулося віче в Андріїв Альта в читальні імени д-ра Івана Франка, Про заеуд Січинського тут говорив священник Михаїл Гутникевич, а д. Василь Никифорчук говорив про убивство Марка Каганця, на яке вказував Січинський після того, як застрелив намісника Галичини. Протест проти засуду підписали 145 учасників, який і вислано до головного комітету в Едмонтон. 30 мая було віче в Давфіні Ман. в школі. Промову сказав д. о. Березовський, після чого 168 учасників (чоловіків і жінок) підписали протест проти засуду. 1 іюня відбулося віче в Етельберт Манде, де так саме учасники підписали протест проти засуду на смерть Січинського. 2 іюня в Мічель В. Ц. На вічу запротестували тамошні українці проти засуду М.Січинського.

Промовляв тут д. Кравець. Протест з 63 підписами вислано на руки д-ра В.Старосольського до Львова [60].

Американський суд і справа Січинського. 7 іюня відбулося польське віче в Weymond Tex, на якому мали обговорити справу Мрослава Січинського. На зібрання зійшлося чоловіка і 20 поляків, змобілізованих швіністичними газетами і цілком перейнятих ідеєю польського stanu posiadania. Замість того, щоб гаразд розглянути справу, вони почали несамовито лаяти український нарід, вживаючи для цього таких виразів: «Gajdamaki», «Smierdzace Rusine», «Pasy drec z Stiezynskiego» і т. інше. На цьому зібранню було кілька українців і оден з них, д. М.Турляк, запротестував проти образ, що кидають на вільній землі українському народові, але це не по могло. Тоді д. Турляк поскаржився в суд. Обвинувачував американець Henry Moherd, який в своїй промові, багатій на ілюстрації польської політики в Галичині, прохав присяжних суддів, як синів вільної землі Вашингтона, щоб вони поклали край образам українському народові. „Український нарід, – сказав між иншим оборонець, уживає ріжних засобів, щоб боронитися проти нахабности польських шовіністів, а коли легальні протести не домагають, цей нарід береться до нелегальних засобів. Це політика в Галичині під пануванням Польщі. Але ми, американці, не повинні дозволяти, щоб і на нашій землі оден нарід ображав другий". По короткій нараді судді визнали обвинувачених поляків винними і за образу українського народу засудили їх на грошову кару 88 доларів 88 центів, (Діло) [61].

Про засуд Мирослава Січинського.

В цілій Північній Америці, де тільки живуть українці, все одбуваються віча в справі нового смертного засуду Мирослава Січинського. Як повідомляє американська „Свобода", 3 (16) мая відбулося таке віче в Провіденсі R. I. Мінеатолісі, Тейльорі і ще в кількох місцевостях; 10 (23) мая – в Пітебурзі й Джерсі Сіті, а 18 (31) мая відбувся в Нью-Йорку великий демонстраційний похід американських українців поуз австрійське консульство. Віче в цій же справі відбулося 30 априля (12 мая) в Госмері,

в Канаді. Всюди ухвалено відповідні резолюції й зібрано підписи на меморіал, котрий американські українці збираються вислати до австрійського цісаря [62].

1909 рік.

Колонія Чіпман, Алта. В колонії Чіпман мивуть майже виключно українці. Живеться колоністам не зле: в кожного коло хати щось видко, якесь хазяйствечко; вже там хоч багатства і не помітно, але є здобутки канадійської господарки. Таким чином все було б гаразд, коли б коло ніетам не бракувало просвіти, щоб розумітися на тому, як і що в світі робиться. В темноті українських колоністів Чіпмана найбільше їхнє лихо; через цю темноту всякий шахрай ошукує їх, обдирає, поки хитрощів стане. А темний український фермер, як віл, працює без спочинку, кінця краю не бачучи своїй праці, не помічає, що здобутки його праці йдуть не на добро йому.

Успіх українців. До „Канадійського Фармера и пишуть з колонії Чіпман, що на муніципальних виборах пощастило українцям провести трьох своїх кандидатів. Крім того, українці заснували тут свою читальню [63].

Нові часописі. 25 січня (нового стилю) стала виходити в Salem Mass. під редакцією д. І.Слюсаря газета «Хлопський Параграф», орган українських вільнодумців. 1 лютого (новий стиль) вийшла під редакцією священника о. П.Понятишина газета «Душпастир», присвячена справам уніатської церкви в Америці. Але опріч церковних справ, газета містить і статі на політичні теми. «Душпастир» являється урядовим органом уніатського єпископа. «Свобода» [64].

Товариство «Гайдамаки». В Нью-Йорку українська молодь заснувала товариство «Гайдамаки». Про завдання цього товариства довідуємося з ч. 1 його часопису «для українського робочого народу в Америці» ось що. Український робітник, ступивши на вільну американську землю, зараз же, дякуючи своїй темноті і несвідомості, попадає в неволю усяких п'явок, що, взявши з його все, що можна, пускають на всі чотири вітри, мов турецького святого. Відчуваючи велику кривду і недолю українського робочого народу, нью-йоркська молодь зорганізувалася біля товариства

«Гайдамаки» для завзятої боротьби з глитаями, що заснували свою павутину на вільній землі. За зброю в цій боротьбі має бути їй – просвіта. «Нашою метою і надією, читаємо в ч. 1 газети товариства Гайдамаки», – є просвітити цей робочий народ, показати йому світло правди, щоб він прозрів». Ставлючи собі виключно культурно-просвітну мету, товариство «Гайдамаки» цілком одкидає боротьбу на політичному полі серед самих українців. Замість того, щоб спільними силами вдарити на ворогів, – каже воно, – українці поділилися на партії: націоналів, клерикалів, демократів, радикалів, соціал-демократів і таке інше та сваряться поміж собою. Хто ж, на думку товариства українців? Звичайно, всякий – не українець. І шовіністична нотка у нью-йоркських гайдамаків – це власне єдина, що дзвенить найвиразніше. Соціально-політична фізіономія їх зовсім невиразна, що можна вже бачити з того, що вони навіть не розуміють причин, які ділять українське громадянство на різні політичні партії [65].

Український концерт в Джерзі Сіті (в Північних Американських Сполучених Державах). 21 лютого в Джерзі Сіті українці улаштували національний концерт. Концерт почався промовою про українську народну пісню, про її лірику та про веселі мотиви. Потім були співи хорів («Вулиця» Колеси) і соло («Місяцю ясний»). Прорекламовані були: «Циганська оборона» Яричевського і «Біда з бідною». Далі було виставлено комедію на дві дії Мидловського: «Мужики аристократи». Концерт улаштовано було гарно і він зробив на українських переселенців в Джерзі Сіті велике вражіння. («Свобода») [66].

Робітничий з'їзд. За почином українських вільнодумців ухвалено скликати робітничий з'їзд, в якому запрошують взяти участь як товариства, так і окремих людей, що спочувають робітничому рухові. Метою з'їзду буде з'єднати всіх українських робітників в Америці в одну партію, скласти програму цієї партії і взагалі поставити на раціональних підвалинах працю освідомлювання українських робітників. З'їзд має відбуватися в Нью-Йорку наприкінці травня або на початку червня. До комітету, що дбає про організацію робітничого з'їзду, увійшли

представники товариств «Подільська Січ» і «Січ» в Нью-Йорку. (Хлопська Порада) [67].

В Тексасі. Кільканадцять вже літ минуло, як з Галичини до Тексасу переїхало чимало українців. Більшість з них не довго жили тут і незабаром перебралися до Канади. Зараз цих українських переселенців в Тексасі лишилося мало. Поміж фермерами американцями, німцями, чехами та поляками зосталося ще кілька українських родин, що переселилися сюди з Борщівського і Гусятинського повітів. Здебільшого вони не мають своїх власних ферм і арендують землю у других. Національна свідомість у них не розбужена зовсім. Тільки де-котрі з них добре балакають по-українському; дітей своїх в науку посилають або до англійських шкіл, або до польських «ochronek». В осени майже всі українці звідси перебираються до української колонії Dundee; де-хто з них навіть вже й землю собі там придбав. (Зоря) [68].

Робітничий з'їзд в Нью-Йорку. Українські товариства «Подільська Січ» і Січ в Нью-Йорку скликають робітничий з'їзд, в якому запрошують взяти участь товариства та приватних людей. Мета з'їзду – з'єднати всіх українських робітників в Америці в «одну партію». З'їзд цей має відбутися в Нью-Йорку при кінці мая або в початку червня. (Канадійський Фармер) [69].

„Нове т-во „Боян“. Як пишуть до української ню-йорської „Свободи“ з Мк.-Аду, Па, три місяці тому організувалось там товариство «Боян». 19 априля (2 мая) це товариство перший раз виступило публично, впорядивши український спектакль. Виставлено було в товариській залі п'єсу „За сиротою Бог з калитою“. Зваживши, що товариство ще молоде та що й аматори тільки вперше виступали на сцені, треба признати, що гра аматорів пройшла дуже гарно.

В т-ві „Просвіта" в Філадельфії, Па. 26 априля (9 мая) сього року відбулись загальні рокові збори. До уряду т-ва ввійшли: Гавриїл Слободзян – голова, Ст.Демків – касір, Ник. Росолович – секретарь, Роман Слободзян – бібліотекар. Читальня

просвітянська міститься на S. Second str., ч. 605 та має власного майна на 325 доларів і силу часописів [70].

Українська духовна семінарія. Греко-католицький часопис „Душпастирь" в статі: „Під розвагу русинам як в Спол. Штатах, так і Канаді" закликає всіх американських українців допомогти одкрити свою духовну семінарію. В цій справі, говориться в статі, повинні українці скликати віча і збирати жертви, бо єпископ Сотер дбає за це всіма силами. „Як що подбаємо за дім і приміщення наших дітей в Філадельфії, то все дальше буде вже готове" – запевняє і закликає часопис [71].

Одкриття української школи й читальні в Нью-Йорку. Американська „Свобода" сповіщає, що українці в Нью-Йорку (на горі города) вже від довгого часу мали на думці придбати собі якийсь куток, де б могли частіше сходитися та зажити трохи живішим життям. Були тисячні проекти, гадки на велику скалю, та всі вони — мабуть через те, що на велику скалю – не довели ні до чого. І так говорилося, говорилося, відкладалось з дня на день, аж ось в марті сього року на вічу братства св. Андрея, члени цього братства порушили цю справу і порішили зробити хоч маленький початок. Найняли хату, куди ходитимуть діти тричі на тиждень і навчатимуться своєї рідної мови. Крім того поміститься там і читальня для старших і молодших, а на зіму школа читання й писання для старших, котрі цього не навчилися в своїх славетних школах в Галичині. Це був би найпевніший і найскорший спосіб, щоб привести несвідомих до більшого самопізнання і вказати їм, хто вони є і чого мають триматися. По короткій дискусії всі члени згодилися одноголосно зробити забаву, щоб зібрати фонд на цю мету, та запросили до участі еєстричне братство св. Ольги (з гори міста), щоб спільними силами взятися до переведення так потрібного і корисного діла. Уладжено забаву 1 мая, з котрої було чистого доходу більше 70 долярів. Опісля вибрано комітет з д. д. В. Дичка, Д. Павлика і П. Зятика, котрий занявся енергійно долею школи і закупив для неї ціле уладження. На вічу 17 іюня по промові о. Підгорецького рішено одкрити школу 27 іюля. Цього дня, в неділю, вже коло години шостої над вечір почали сходитися до

зали делегати покликаних братств і товариств з долини міста та свої. Усіх людей зібралось коло сотні. Віче одкрито піснею: „Щасть нам, Боже“, а по пісні став промовляти о. Шдгорецький і заохочував родичів, щоб посилали свої діти як найточніше на науку. Опісля він звернувся до старших, заохочуючи й їх, щоб записувалися як найчисленніше в члени читальні, при котрій буде можна заложити і місцевий хор. По промові о. Підгорецького діти співали пісні, а потім декламували. Опісля взяв слово Гр. Партко, председатель братства св. Андрея і висловив бажання, щоб шкільний комітет міг похвалитися успіхами своєї праці, аби ця мала українська школа процвітала на славу нашого народа. Говорили ще інші бесідники про становище американських українців то-що. Співаючи пісні: „Ще не вмерла Україна“ і „Не пора“, розійшлися одушевлені ньюйорські українці зі своїми дітьми [72].

1910 рік.

Український січовий з'їзд в Америці.

19 грудня в Ансонії Конн. одбувся «український Січовий З'їзд» січових організацій та інших товариств і союзів.

Метою цього з'їзду було з'єднати в один компактний союз український робітничий пролетаріат, якого в Сполучених Штатах налічується більш 2 ½ мільйонів з Австрії та Росії і тільки частина цього пролетаріату організована в «Січі», «товариства» та «союзи», розкинуті по всіх штатах.

Після довгих дебатів було ухвалено з'єднати всі українські організації та союзи в «Українську Робітничу Партію в Америці». (Посл.Нов.) [73].

В середині лютого страйк швачок в Філадельфії не скінчився й досі. Менші фабрики згодилися задовольнити домагання робітниць, але більші уживають всяких засобів, щоб перемогти швачок і примусити їх на капітуляцію. Між іншим, останніми часами робляться заходи заснувати таку школу, яка щодня виучувала б по 50 дівчат на швачок-страйколомів. В цьому страйку бере участь багато українських дівчат, але чимало також українок і серед страйколомів. (Діло) [74].

Товариство «Запорожська Січ» в Оберн, Н.Й. скликало на 23 січня народне віче, на якому обговорювалися усякі організаційні справи. (Діло) [75].

Справи «Русского Народного Союза». В «Свободі» (американській) зустрічаємо цікаві відомості про фінансове становище товариства «Русский Народний Союз», що виплачує своїм членам заповоги та пенсії. В грудні місяці минулого року до каси «Союза» заплатили свої вкладки 270 його філій на суму 12410, 24 доларів; всього прибутку каси «Союза» в грудні місяці мала 13114,19 доларів. Того ж таки місяця «Русский Народний Союз» виплатив пенсій та дав заповогу на суму 8980,83 доларів, а на видавництво, платнб служащим і інші видатки пішло 4027,98 доларів (всього – 13008,81 доларів). На прикінці грудня місяця лишалося в касі «Союза» 62204,44 доларів (фонди: сиріцький – 34119,57 доларів, резервовий – 14048,33 доларів, народний – 2921,70 дол., фонд убогих – 3683,87 дол. і розпорядимий – 7430,97 дол.). Відомості ці виразно показують, як зростає фінансова сла «Русского Народного «Союза». За кілька ще літ перед цим загальний фонд його досягав тільки кільканадцять тисяч доларів, а тепер «Союз» має вже більше, як шістьдесят тисяч доларів [76].

Шевченкові роковини. «Сестричине Брацтво» і «Товариство самостійної церкви» в Нью-Йорку, Н. Дж. улаштували 22 лютого вечірку в пам'ять Тараса Шевченка. На цій вечірці збиралися гроші на пам'ятник поетові в Києві. («Діло») [77].

„Славянський страх" в Америці.

Останній народний перепис в Америці викликав багато розмов в американських газетах про «славянську небезпеку». Націоналістична преса перестерігає уряд, що славянські переселенці, через свою велику плодючість, незабаром пригнітять англосаксів в Америці, які винесли на своїх плечах всю важку працю будівлі незалежної американської держави. Зважаючи на це, американські націоналісти дають досить щирю і одверту пораду: уряд повинен якомога швидче вжити всіх заходів, щоб спинити переселення славян в Америку.

Впливова велика польська газета в Америці – „Згода" (виходить в Чикаго) дає відповідь на ці надто вже прибільшені страхи американців перед славянами. Газета доводить, що ніякі законодавчі заходи ніколи не зможуть спинити руху славянських переселенців на американський захід. Єдиний рятунок проти виродження англо-саксонської раси, на думку польської газети, може бути тільки тоді, коли американці не залишать французької „системи двох дітей" і взагалі, коли оздоровлена буде семья. Вже й тепер в деяких великих американських містах, як в Чикаго, славян 75 процентів зо всіх тих, що вінчаються. Коли ж так буде ще років 40—50, то, само собою, поляки, чехи і українці витиснуть зовсім англо-саксів [78].

Наша американська народна преса. Українська еміграція за море триває вже коло 25 літ. Найперше почали наші люде їхати з Галичини з повітів лемківських, а потім з східних галицьких повітів і з Буковини. Наших переселенців на американській землі єсть вже коло 800 тисяч душ. З того в а Канаду припадає 200 тисяч, Сполучені Держави 500 тисяч.

Тепер всякі духовні і культурні потреби наших заморських переселенців заспокоюють українські газети, друковані в Америці, яких є 14. Більше всього читають газету „Свободу", котра має 12 тисяч передплатників в Америці.

„Свобода" одна з найстарших газет і виходить вже 18 літ. Далі виходять в Сполучених Державах ще такі наші часописи: „Душпастир", „Союз", „Гайдамаки", „Шершень" (гумористична), „Американська Русь" (москвофільська), „Правда" (москвофільська).

Що до передплатників то їх має: „Душпастир" 2500, „Союз" 1500, „Американська Русь" 500.

Крім цього в Канаді виходить тепер 6 народніх часописів: „Канадійський Фармер", Український Голос", „Робучий Народ", „Новий Край", „Ранок" і „Свідок Правди", з цих дві останні більше релігійного характеру. Що до передплатників, то канадійські часописи мають їх: „Капалійський Фармер" 5000 предплатн.,

„Український Голос" 1200, „Робучий Народ" 1500, „Новий Край" 2000. „Ранок" 1000, „Свідок Правди" 500.

З наших канадійських часописей „Робучий Народ" репрезентує соціалістичну партію, „Кан, Фарм." подирає канадійську ліберальну партію, „Укр. Гол." безпартійний, „Нов. Край" орган товариства руських фермерів, безпартійний, „Ранок" і „Свідок Правди" як перше сказано – релігійна (Новий Край) [79].

1911 рік.

Український „Народній дім" в Нью-Йорку. Українці в Нью-Йорку захожуються коло будівлі великого „Народнього Дому", який мав би бути осередком культурно-просвітнього життя всієї української нью-йорської громади [80].

Посвячення Січового прапора в Чикаго, в Північній Америці відбулося 25 іюня дуже урочисто. Наші земляки, розуміючи вагу численної приєутности на народнім святі, в чужій країні, явилися у великім числі і тим дали самим американцям зрозуміти, що наші переселенці єднаються і працюють для народнього єднання і на чужині. Переконав їх наглядно в цьому здвиг членів брацтв св. Миколая, Стефана і Дмитрія, котрий зібрався, щоб справити Січове свято. По посвяченню прапора виїхали на конях січовики із своїм прапором під приводом свого кошового. Маніфестація мала величавий вигляд. Свято докінчилося великою народньою забавою у великій залі «Atlass Hall». – Це, що українці тут гуртуються в народні товариства, це величезна заслуга їхнього духовного отця Струтинського, котрий невтомимо працює для слави України [81].

Новий часопис. Останнє число «Шершеня» приносить вістку, що часопис цей перестає виходити. На місце його буде виходити новий часопис п. з. «Народна Воля», під ред. д. Гвоздика в Оліфанті, Па [82].

З «Руского Народнього Союзу» в Америці. «Русский Народний Союз в Америці» не зважаючи на все лихе, розвивається гарненько: доказом цього в, що його Головний Уряд купив в місті Джерсі-Сіті при вул. Гранд (недалеко Н'ю-Йорку) за 13 тис. 500 долярів дім у власність. В тім домі буде міститися „Русский Народний

Союз" та його орган „Свобода". Коди вже згадалося про „Свободу", то трудно не замітити радісної вістки, що ця справді добре видавана часопись має широкий круг читачів, котрий все росте, тому видавництво рішило видавати „Свободу" у збільшенім розмірі (з 8 на 12 сторін, формат далеко більший, як львівської „Свободи"). В „Свободі" працює два редактори: головний є п. Осип Стеткевич з місячною платнею 150 доларів, а співробітником п. Антін Цурковецький з платнею 80 доларів в місяць; п. Андрій Гела (з платнею 80 дол. міс.) видає словенську „Свободу" (8 стор. друк.) [83].

Системою трійок на «Народний Дім». В Н'ю-Йорку загадали собі наші українці вибудувати свій власний народній будинок, а не маючи на це фондів, вдалися до жертволюбивости н'юйоркських українців з системою „трійок", з такою самою системою, якою заряд народньо-демократичної партії збирав жертви на виборчий фонд [84].

1913 рік.

Еміграція. З Волині пишуть, що там, коли наступить весна, багато людей переселиться в Америку та Південну Африку [85].

Черкаський повіт (на Київщині). Переселення.

Чимало селян нашого повіту стало в останні роки відходити до Америки не на вічне життя. а на заробітки; йдуть туди гарні плотники, столяри, а також й селяни-хлібороби, котрі працюють у місцевих фермерів, заробляють грошей і навчаються американському хліборобству. За рік наші селяни заробляють у Америці 300-400 карбованців, а трапляється і більш. Другий селянин кілька років ходить на заробітки у Америку, а потім переселяється туди зовсім на життя з сім'єю.

Крім Америки наші селяни в останні роки стали поселяться на життя в різних російських губерніях на землях, купованих в банку, чи з грошовою допомогою від нього. Є й такі що бідують, але де-які, як вони пишуть до дому, живуть досить гарно [86].

Іміграція і неписьменність. Недавно на вашингтонському конгресі одкинато проект, по якому заборонено було б переселятися до Америки всім тим, хто не вміє ні читати, ні писати.

Проект цей найбільше пошкодив би литовцям та українцям, серед яких процент неграмотних надзвичайно великий (у литовців – 47 процентів, в українців – 45 процентів) [87].

Український одділ в нью-йоркській бібліотеці. Заходами гуртка нью-йоркських свідомих українців цими днями засновано в прилюдній американській бібліотеці в Нью-Йорку український відділ, у котрім можна щоденно брати безплатно українські книжки старокраєвого видання всякого змісту від години 9 рано до години 9 вечором [88].

Єпископ Платон в Америці. Нам не мало доводилося читати в російській реакційній пресі нападок на уніатських єпископів в Америці і похвал православному єпископові Платонові (був послом від Києва в другій Державній Думі), що працює тепер в Нью-Йорку. Аж в органі самих москвофілів новокурсників «Прикарпатской Руси» знаходимо такі відомості про діяльність цього єпископа. Якийсь Гузель, повернувшись з Америки, оповідає, що там «найбільше заколоту і непорозумінь виникає через церковні справи. Парафіяни незадоволені з своїх єпископів. Православний архирей Платон своїми різкими заходами при запровадженні нових порядків у народній організації товариства «Взаимопомощь», а особливо при запровадженню «нормального устава», який надає йому або його представникові-священикові в парафії повну, необмежену владу, а парафіяни не мають ніякого значення, – наробив собі стільки ворогів серед мирян, що Бог зна, як все це наладиться. Коли вже й москвофільська газетка обізвалася проти свого приятеля, то це вже свідчить про те, що єпископ Платон допик своїм прихильникам до живого [89].

Галичина.

Торговля емігрантами. Галицьких емігрантів перевозять до Америки два конкурентних т-ва: „Canadian Pazifik railway“ та північно-атлантийське „Pool“. Тепер ці товариства порозумілися між собою, поділили сфери впливу. Кораблі цих товариств плаватимуть по черзі. Плата за подорож до Америки тепер значно зросте. Українські газети з обуренням пишуть про те, що концесію на еміграційне бюро канадійського підприємства Canadian Pazifik, яке вивозить український люд в чужі краї, добули д-р Волод. Кушнір з М. Топущаком [90].

Українська вистава в Нью-Йорку. Від 12 – 22 квітня відбулася в Нью-Йорку, заходом United Catholic Works вистава, в якій взяли участь всякі народи, між іншими і Нью-Йоркські українці, котрі уладили у двох павільонах вистави виробів нашого домашнього промислу. Окрім церковних риз, прикрашених гуцульськими вишивками, церковних книг, гарно гаптованої плащаниці і т. д. можна було бачити багато інших предметів прикрашених народньою орнаментикою. Загально звертали на себе увагу хрести, рами і інші деревляні предмети чисто гуцульської роботи та народні дівочі убрання. Сміло можна сказати, що український відділ належить до найкращих, тож не диво, що живо заінтересував тисячі американців, які відвідували виставу. Український виставовий комітет, зорганізований під проводом українського Нью-Йоркського пароха о. Підгородецького, доложив своїх старань, щоб вистава вдалася як найкраще та щоб заінтересувати американців нашим народом. Українські Нью-Йоркські дівчата, убрані в народню одіж, давали кожному охоче інформації про наші вироби, а звісний приятель українців Нью-Йоркський адвокат Андрій Шімпан написав окрему брошуру про українців (The Ruthenian greek catholics), котру продавано на виставі.

Нью-Йоркські часописи, подаючи звіт з вистави, звернули особливу увагу на український відділ, а „The evening“ помістила навіть довгу статю п. н. A Ruthenian exhibit, в котрій описуючи український відділ, подає також звістки про розвій життя українців в Нью-Йорку [91].

Американці. В Полтавську губернію їде екскурсія американців, яких послали Американські Штати для ознайомлення з кооперативними справами. На чолі цієї екскурсії – спеціаліст головного землеустроюства Криштофович [92].

Еміграція. Переселенчеський рух до Америки з Галичини шкодливо відбивається на австрійському військові. Воєнне міністерство вже звернуло на це свою увагу й наказало корпусним командам подіяти на політичні власті так, щоб задержувати еміграцію людей, які мають йти на військову службу [93].

Нова українська часопись в Америці. У Вініпегу почала виходити нова місячна українська часопись „Наша Сила“ – місячник просвітній, критичний та інформаційний. Річна передплата один доляр.

В програмовій статті першого числа читаємо, що „Наша Сила“ має на меті переважно давати огляд американської преси, та гуртувати роз'єднанні сили до спільної національної праці [94].

Преосвященний Платон і православні українці в Америці. Ті з американських українців-галичан, що тепер під впливом православних місіонерів, звернулись до Північно-Американського архієпископа Платона з проханням, щоб архієпископ став в оборону православних в Австро-Угорщині. Арх. Платон дав на прохання гуртка дуже прихильну відповідь в російській газеті „Свет“, що виходить в Нью-Йорку, і пожертвував для австрійських православних 100 доларів, заохочуючи й інших до жертв [95].

Концерти в честь Ів. Франка. По всіх більших містах Америки, де живуть українці, відбуваються тепер концерти присвячені ювілеєві 40-літньої діяльносте Івана Франка. Так, 1 листопаду (н. ст.) заходами вчителів і учнів українсько-англійської учительської семінарії та читальні „Просвіти“ відбувся концерт в Брендоні (Канада). Увесь прибуток призначено на ювілейний дар Ів. Франкові [96].

Соціально-політичні реформи в Сполучених Штатах Америки. Сенат Сполучених Штатів Америки затвердив склад «комісії дев'яти», яка має провести широку соціально-політичну реформу. Праця комісії розрахована на скільки літ, бо нею

зачеплено такі важні питання: 1) загальне становище робітників, або умови праці в головніших ділянках промисловості і сільського господарства; 2) які межі встановлено конституцією для соціального законодавства центральних законодавчих установ і які бажані зміни в цьому питанні; 3) заходи для поліпшення санітарних умов праці на фабриках і за для охорони від нещасних пригод; 4) професійні спілки робітників і спілки підприємців; 5) заходи до забезпечення миру між робітниками та підприємцями; 6) контрабандний привоз азійських робітників; 7) споживчі товариства та інші кооперативи. Комісія складається з однакового числа (по 3) представників держави, підприємців і робітників.

Тепер уже асигновано на праці комісії 100.000 доларів (долар – біля 2 руб.), а потім ще буде асигновано 400.000 доларів [97].

1914 рік.

Безробіття в Північно-Американських Штатах. До редакції «Ради» надіслано таку заяву од емігрантської колонії і Філадельфії:

«Піклуючись про добробут робітників, що подаються до Америки, колонія прохає оповістити людність про пануючий тепер в Америці промисловий кризис. Тому робітників, які хочуть їхати в Америку, можна попередити, що шукати працю новим емігрантам дуже важко. Сотні тисяч безробітних ходять голодні, без усякого притулку. Нужда страшenna. Бідують, так, що трудно описати» [98].

Народна поезія американських емігрантів. Одриваючись од батьківщини, тиняючись на чужій чужині, емігранти зазнають звичайно всякого лиха. Цілі тисячі застаються – як наприклад під теперішнє безробіття в Америці – без праці й без хліба. Блукають серед чужих людей у чужім краю, шукаючи заробітку – а в серці нудьга, голод, жаль за всім тим, що зосталося десь за широким морем. З біди, з жалю, з туги за рідним краєм – утворюється нова народна поезія серед американських українців.

Тепер одному з емігрантів прийшло в голову зібрати зразки цієї поезії.

«Я постановив зібрати їх до купи, – пише він – коли буде така збірка, то кожний буде знати та ще й своїм знайомим до рідного краю пішле.

Найбільше бажані пісні такі:

- 1) Виїзд до Америки.
- 2) Прощання жінки, дітей, родичів і др.
- 3) Подорож до Америки.
- 4) Шукання роботи.
- 5) Робота в фабриці, лісі, копальні, фермі і т. д.
- 6) Життя, писання листів і всякі пригоди в життю наших емігрантів» [99].

Новий український часопис Північно-Американських Штатів. Зветься він «Робітник» і виходить в Детройті. Це єдиний часопис, присвячений інтересам працюючих класів у Америці. Редактор її – Тимош Починок. Виходить тричі на місяць. Передплата для Америки – долар, для закордону – 1 ½ долари. Адреса: The Worker 1745 Michigan Ave. Detroit, Mic. [100].

Ювілей Шевченка в Філадельфії, в Північно-Американських Штатах. В Філадельфії, одсвятковано столітній ювілей Тараса Шевченка вечером, впорядкованим тамошніми українцями по такій програмі:

1. Реферат, присвячений життю і творчості Т.Г.Шевченка, читав п. Володарський.
2. «Назар Стодоля» драма на 3 дії Шевченка, відіграла група аматорів драматичного мистецтва.
3. Різноманітний дівертисмент виключно з творів Т.Шевченка, в яким приймали участь український хор і кращі місцеві читачі та декламатори [101].

Шевченкове свято в самотній українській колонії. Свято Тараса Шевченка урядила у себе і читальня «Просвіти» якогось невеличкого і мабуть глухого американського городка Йонгставка з маленькою самотньою українською колонією.

Вислухали відчит Притули, і декламацію восьми-літнього хлопця.

Він сказав так щиро і чуло, що зворушив публіку до сліз своїми гарячими словами. В промові оповів людям ціле життя Т.Шевченка, а далі широко оповів

публіці про долю та злидні українського робітника, а також – про місцеві організації та їх значіння.

Приїздили до нас, каже місцевий кореспондент, вже багато промовців та делегатів, але того щиро-правдивого серця не відкрив нам жаден попередник, так як Вп. т. Ревюк. Він нам сказав те, чого ми ще тут не чули.

Він сам те сказав, чого рідний брат братові не скаже. Він нам те лишив, що ми будемо передавати з рук до рук, а з хати до хати [102].

Адам Дідур в Нью-Йорку. В замітці газети «Гостина нашого земляка Адама Дідура в новім Йорку» «Канадійський Русин» пише так: «На днях приймав у себе Нью-Йоркнашого земляка, одного з найбільших світових співаків артистів, п. Адама Дідура, де виступав як головний герой в російській опері Мусоргського «Борис Годунов» і інших, одушевляючи англійську публіку як своїм голосом так і незрівняною грою. Англійські часописи не знаходять прямо сів похвали славному співакові і недосяжному артистові. Перебуваючи в Нью-Йорку, не забув наш славний громадянин своїх земляків і явився на службу Божу в церкві святого Юрія. Весь час він прислухувався пильно до гарних співи хору, а далі пішов на хори висловити подяку українським співакам за їхній гарний спів. Поговоривши з кількома і попрощавшись, зайшов гість ще до парафіяльного дому, де його сердечно привітав нью-йоркський парох о. Підгорецький. На прощанні обіцяв славний земляк в осени знову прибути до Нью-Йорку і тоді проспівати кілька церковних пісень підчас служби Божої [103].

Смерть священика-патріота. Недавно помер О.Ємліян Бартіш, греко-католицький парох в Міннеаполіс Мінн. Покійний народився в Білогорщу, Львівського повіту, а по скінченню теології висвятився на священика. До Сполучених Штатів прибув в 1908 році і зараз записався в члени Р. Н. Союзу. Покійний працював щиро для добра народу за морем. В історії боротьби за український університет у Львові відіграв також свою роль. Підчас пам'ятної бучі у

львівським університеті в 1907 році був разом з іншими арештований і видержав відому голодовку українських академіків [104].

Допомога голодаючим у Галичині. Останнє число американської «Свободи» приносить таку відозву «Головного уряду русько-народного союзу»: «По 2 травня члени народного союзу зібрали 2.060,54 доларів; 10.000 кор. переслано вже на руки тов. «Сільський господар» у Львові. До цього часу 110 відділів р. н. союзу виконали свій народній обов'язок. Пора, щоб і інші відділи поспішили з надсиланням жертв. Котрі відділи ще не ухвалили, нехай зроблять це на найближчим мітингу. По скінченню зібрання жертв на цей фонд оголосимо список жертв. Нехай в тім списку не бракує ні одного брацтва, ні одного товариства, ані одного сестрицтва нашої славної організації» [105].

Допомога для голодуючих галичан.

Відділи головної організації українських емігрантів у Північно-Американських Штатах так званий «Руський Народний Союз» зложили за посередництвом американської «Свободи» на поміч для голодуючих братів селян у Галичині 4.600 оларів, а інші українські організації і часописи в Злучених Державах і Канаді зложили кол 800 доларів. Ці 800 доларів складено так: 500 дол. зложили канадійські українці за посередництвом газети «Канадійський Русин», органу канадійського грецько-католицького єпископа Н.Будки; 200 дол. зібрав нью-йоркський Центральний Комітет і коло 100 дол. зібрав новий Р.Н. Союз за посередництвом своєї часописи «Народної Волі» та орган єпископа Ортинського «Америка».

Вкупі це дасть 5.400 доларів, або 27.000 корон [106].

Шевченкове свято в Нью-Йорку. Дня 30 травня справляли ньюйоркські Українці свято 100-літніх роковин народження Тараса Шевченка.

Участь у святі взяла офіційно ціла українська колонія в Нью-Йорку, організована в 26 товариствах.

Вони виступили з відзнаками, прапорами і таблицями з написами. Похід одкрив кінний віділ в козацьких вбраннях. Далі їхав віз, якого тягнуло четверо білих коней,

а на ньому серед зелені, квітів та синьо-жовтих стьожок і прапор в красувався величавий портрет Тараса. За повозом йшло 16 дівчат в народних вбраннях, які несли синьо-жовту стьожку з написом: «І мене в сім'ї великій, в сім'ї вольній, новій, забудьте пом'янути не злим, тихим словом!» За ними йшли учасники походу коло 6.000 при звуках 8-ми українських оркестрів. Похід перейшов головними улицями, м. и. перейшов «улицю мільонерів». По дорозі розкидано 10 тисяч брошур на англійській мові про український народ, про життя і творчість Шевченка та про заборону свята Кобзаря на російській Україні.

Похід закінчився о 7 годині вечора на 11 вулиці біля «Вебстер Гол», де відбувся концерт. Зала була заповнена по береги; учасників концерту було до 4.000. Багато повернулось до дому за браком місця. Концерт почався о 8 годині гарною промовою місцевого пароха о. М.Підгорецького. Потім промовив делегат от імені 37-ми польських товариств, які вислали на свято своїх представників і зложив до ніг поета вінок.

Дальше виголосив гарну промову по англійськи про життя Шевченка та значіння його творчості для Українців як самостійної нації – американець п. Шіпман. Мав прибути на свято ще професор нью-йоркського колумбійського університету п. Прінс, але через несподіваний виїзд прислав на свято тільки депешу з привітанням. Далі йшли співи двох хорів – «Української Бесіди» і «Українського Хору» під регентурою Клима і Корикори, фортеп'янове соло панни А.Смітівни, баритонове соло о. І.Рубиновича, скрипкове соло п. Корикори, дві декламації і сценічний образ «На Тарасовій Могилі». Загалом цілий концерт пройшов артистично і виявив, що українці в Нью-Йорку вложили чимало праці і заходу для підготовки цього великого свята, яким достойно заявили про себе перед своїми і чужими [107].

Скарги на єпископа. Американська «Свобода» подає звістку про те, що на єпископа Ортинського один з американських українців Михайло Поляк подав скаргу, за те, що Ортинський на проповіді в Філадельфії образив його тяжко. Поляк жадає з єпископа 15.000 доларів за цю образу.

Скаргу внесено на підставі такого заприсяженого посвідчення.

Я чув, як Стефан Ортинський в русько-католицькій церкві святої Марії говорив дня 3 травня 1914 року слідуючі слова:

«В цім місті є один чоловік, що називається Поляк. Ви не повинні вірити полякові. Ви не повинні сходитися з ним. Він є хворобою в громаді. Він вірує у вільну любов. Він не вірить в Бога й релігію. Він є гірший від худоби. Він є свиня. Він є собака. Він є гірший від собаки. Він є гній» [108].

Безробіття в Канаді та Північно-Американських Штатах. Наслідком економічного застою в Канаді число безробітних за останню зиму значно зросло. Число безробітних ще більшає через страйки по фабриках, копальнях і тартаках, головним чином в Британській Колумбії, де білі робітники конкурують з азійськими. Це дало привід до того, що канадійський уряд утворив по європейських пристанях контори, що справляють еміграцію до Канади. В Сполучених Штатах. На залізницях жадають, що робітники були американськими горожанами, а так само робить і найбільша в Штатах фабрика мила. Багато компаній вимага перед прийняттям до праці лікарських оглядин і ці оглядини регулярно повторює. Хворих на полові хвороби зараз спроваджують [109].

Американське москвофільство. З одного американського города пишуть до американської «Свободи»: «Заходами кількох свідомих і впливових Українців в Олифант Па ухвалила рада міста назвати улицу Ривер улицею Шевченка (Шевченко стріт). Та це не подобалось москвофільському «штабові». І от тепер Москвофіли, які живуть по цій улиці, виготовили протест та бігають з ним від хати о хати і намовляють мешканців до підпису. Розуміється, що Американцям чи іншим народностям ця нова назва байдужна та ще й трохи клопоту приносить, бо треба змінити написи (а також адреси). Через це і вони не від того, щоб лишилася стара назва. А єсть і такі що протест підписують, москвофіли ж тішаться, що й на чужій землі вміють зраджувати свій нарід» [110].

Бійка на вічі між москвофілами та українцями. Американська «Свобода» подає широкий опис віча, яке зробилося очевидно злобою дня серед американських українських в Штатах.

Зібране воно було відомим москвофільським авантюристом Гецевим. Але більшість вічовиків були українці і вони розігнали жменю «казаків» серед співу «Коли Україна». Не обійшлося без бійок і кінець вічові поклала поліція [111].

111. Рада. – 1914. – № 158, 13 іюля (26 липня).

Відбулася кровопролитна Перша світова війна. Світ став іншим, наступила нова величезна епоха.

6 вересня 1919 року – ж «Український Народній Комітет організує великі маніфестаційні віча по всіх місцях, де єсть українські колонії, для оборони державности України й збору жертв для рідного краю [112].

1923 рік.

Лист з Америки.

(Розвиток Українського Народнього Союзу. – Попис української дітвори. – Організація української молоді. – Український Національний Хор О. Кошиця. Приїзд Миколи Залізняка до Нью-Йорку).

Нью-Йорк, в травні 1923.

Цей 1923 рік добре зачався для Українського Народнього Союзу.

В січні ц. р. приступило до У. Н. Союзу 410 нових членів, а в лютім ц. р. вже майже двічі стільки, так, що за перших два місяці ц. р. приступило 1.188 нових членів. Нині число забезпечених в У. Н. Союзі, виносить понад 20.000.

Як так зріст У. Н. Союз а пійде дальше скорою ходою то наша Організація вступить в 1924-ий рік з більшими силами і пійде дальше певним шляхом для добра своїх членів та всеї української нації. Майно У. Н. Союз а також скоро зростає. В минулому 1922 р. при було до фондів У. Н. Союзу понад 120.000 дол.

Самий посмертний фонд У. Н. Союзу нині перейшов суму пів міл. дол., а резервовий фонд перевисшає суму 175.000 дол. Весь маєток У. Н. Союзу тепер

виносить до мільйона дол. Ці числа вказують наглядно, якою прискішеною ходою йде організаційний рух поміж нашими земляками. Вони починають розуміти вагу власної організації та ставлять її на шораз міцніших основах ідейного й матеріального характеру.

Приємно стверджувати не тільки здорові прояви життя старшого українського громадянства в Америці, але й у ще більшій мірі діяльність молодшого й наймолодшого нашого покоління. І так з кінцем квітня відбувся попис української дітвори у великій салі Народнього Дому в Нью-Йорку. Попис молоденьких школярів і школярок з успіхів в науці музики, співу, танцю і драматичного вишколу.

Бо ньюйорська українська громада (громада Великого Нью-Йорку, крім Бруклина) має тепер 12 українських шкіл для шкільної дітвори, що днем ходить до американських шкіл. З того 8 мародніх шкіл, де дітвора вчиться української грамоти й історії, а прочі, це: школа музики, співу, танцю і драматична. Всі ці школи вечірні, отже дітвора приходить на науку вже по науці в школах американських, а проте вона так пильно прикладається до науки, що дійсно мала чим пописатись. У пописі брали участь діти у віці від 5 до 10, 12 літ. Українська дітвора з усього Нью-Йорку зібралась одною великою діючою громадою. Хто знає, чи се не буде в їх життю колись найкращий спомин, який не дасть їм забути рідної нації?

Наперед був попис української діючої оркестри під проводом учителя музики А.Гуньки. Оркестра велике, біля 40 хлопців і дівчат.

Були відтак продукції ще більшого діючого хору. Потім слідували пописи української школи танців. Та найважнішою річю і дійсною новістю на українській сцені – було американське представлення української дітвори. Представлення (минстрел шов) вивчив українську дітвору. Американець проф. Волтер Раксбері. Ся точка, яка була найдовшою і була переплітана жартами хлопців на сцені, перебраних за Негрів, викликала багато сердечного сміху й гордістю наповнили батьків, що виховують дітей в українському дусі та не забувають приціплювати їм те добре, що мав американська культура.

За те дуже прикро зазначити, що досить мало уваги зверталось досі на організування української молоді, а наслідок такий, що всі культурні сили, які виховуються в американських школах, майже зовсім затамують національну свідомість. Не стане добрими Американцями, а набирає спеціального вигляду європейської «золотої молоді», яка весь свій час і гроші тратить лиш на забави і в тім бачить самотню ціль життя.

Щоби запобігти цьому і задержати молодих культурних робітників для свого народу, осереджуються у нас почасти товариства молоді, які ставлять собі за першу ціль національне освідомлення своїх членів і культурно-просвітну працю серед свого народу. Такі кружки існують вже в Шикаго і в Нью-Йорку, а в останнім часі заснувався кружок у Філадельфії під назвою Українська Академічна Громада. Ця остання організація поклала собі виразною метою гуртування всієї української молоді для спільної праці в напрямку національним, культурним та соціальним; нести матеріальну допомогу студіюючій молоді та ознайомлювати чужу молодіж із змаганнями українського народу.

Американські українські газети кличуть до інтензивної організації української молоді, яка повинна мати вплив на старше громадянство, яке чисто розбиває і марнує свої сили на безпродуктивну партійну гризню.

Спочатку травня ц. р. уладило ньюйорське українське тов-о Жіноча Громада вечерю в Народньому Домі в честь У. Н. Хору, перед його виїздом в далеку дорогу в Південну Америку. Зібрались хористи і хористки під проводом Кошиця і значне число запрошених гостей з Нью-Йорки й околиці.

Український Нац. Хор О.Кошиця виїхав зараз після згаданого пращання до столиці Аргентини, Буенос-Айрес, де У. Н. Хор осяде на довший час і буде давати концерти.

У. Н. Хор має бути лише в Аргентині протягом 4 місяців. В половині вересня має виїхати і знову вернутися до Злучених Держав на нову кількамісячну артистичну обїздку на Захід. Перший концерт по повороті з Південної Америки має бути в Нью-

Йорку дня 3-го жовтня с. р. – В цих днях приїхав з Європи до Злучених Держав д. Микола Залізник, заступник голови Українського Товариства Ліги Народів зі спеціальними уповноваженнями від того Т-во і від Бюра Інтернаціональної Унії Товариств Ліги Народів в Брукселі і заступник голови Українського Національного Союзу, міжпартійної організації придніпрянських Українців в Європі. Газети подають з цієї нагоди біографію М.Залізника, вітають його на американській землі та зазначають, що М.Залізник приїхав до Америки з метою спопуляризувати справу Українського Товариства Ліги Народів та оснувати його філії в Злучених Державах і в Канаді. Ні. М-ий [113].

1932 рік.

Світова вистава в Шикаго й українці.

У 1933 р. припадає сто років існування світового міста Шикаго, по Нью-Йорку найбільшого світового зборища у Злучених Державах. Тому сто літ осіло там 18 родин, а сьогодні живе там поверх 4 мільйони населення. Це не тільки друга з черги людська оселя в Америці, але й друга з черги щодо чисельности українського елемента.

Місто Шикаго хоче величаво відсвяткувати своє століття. І зовсім слушно в тому святкуванні беруть участь численні держави. Це ж майже невиданий зріст одної оселі. Це великанське диво, мірючи навіть американськими відносинами. Треба великого зусилля, щоби за сто років звести на купу стільки матеріалу, скільки потрібно на будову такого міста, як Шикаго, що займає кількадесяті кілометрів від одної межі до другої.

Український елемент у Шикаго доволі численний, хоч для американської політики майже без значіння. Однак він усе таки доволі помітний у тому місті, а то тими культурними цінностями нашої нації, які еміграція може ще найлегше прилюдно показати. У Шикаго пишається величаво (гр.-кат.) церква, найбільша і найгарніша в Америці. Виступи українського ганку викликають подив шикагівців, а українська

пісня та її жреці стоять на першому місці, як це зрештою видно й у інших американських містах.

У найближчому часі трапляється якнайкраща нагода показати в Шикаго не тільки перед одним містом, але перед цілим світом цілу українську націю. Українці беруть участь у світовій виставі як самостійна група.

Чи можете собі уявити значіння такої події? Президент Гувер закликав до участі в уладженні вистави всі держави світа. А між тими державами виступить самостійно бездержавна нація українців. Поміж прапорами різних держав має замаяти й наш національний прапор. Була хвилина, в якій здавалося, що всі зусилля шикагівських українців пропадуть з причини ворожого становища дуже впливової держави. Сьогодні всі сумніви щодо цього впали.

Світова вистава й участь у ній українців це далеко не справа самих українців міста Шикаго. Це справа всієї української нації. Провідною ідеєю цієї вистави показати поступ людської культури: здобутки науки, мистецтва, техніки. Українці Шикага стали на стано вищі, що й ми, як нація, маємо показати народам світу наші здобутки в царині духового життя, в царині національної культури. Цього не в силі зробити самі українці з Шикага, хоч би їх комітет не знати, як до цього рвався.

Вони мають подбати про гроші й виконати саме діло. Очевидно, що в часі теперішньої кризи вони не добудуть стільки грошей, аби на світовій виставі заблестіти багатством; але мож на заблестіти якістю. На колоніальній виставі в Парижі (1931 р.) масово притягали до себе увагу павільони Західної Індії, і то не багатством, але змістом, виявом впливу, який має французька культура на примітивну культуру Сходу. Щоби здобути потрібні гроші, Український Виставовий комітет творить корпорацію з капіталом 50.000 доларів. Уділи, які стають власністю корпорації, низькі, від 1 – 10 доларів. В останній стадії виринула думка, щоби в Злучених Державах створити Загальний Виставовий Комітет, а шикагівський комітет став би тільки виконним органом. Думка дуже розумна й

доцільна, яка правдоподібно стане ділом і надасть цілій нашій виставі загальноукраїнський характер.

Українці з Галичини, що не без деякої слушности славлять себе авангардою національного життя, мусять у цьому ділі також виявити якнайбільшу і найдоцільнішу активність.

Лев Ясінчук [114].

1934 рік.

Українське жіноцтво в Америці.

Перше товариство і перший журнал. – «Приклад американок. – Що каже Сінклер про жіночий рух.

Подія великого значіння в Америці жінка має історичне значіння для українського народу, позначилася також заміною в рядах українсько-американського жіноцтва Це був так зв. «Український День», заходами «Української Ради», що відбула 26 грудня 1916 р. свої наради у Філядельфії Па, призначений колишнім президентом Вільсоном на 21 квітня 1917 р. Це було немов офіційне (признання української нації в Америці й не диво, що воно розворушило українців. Українці не тільки що зібрали 85 тисяч доларів для українських жертв війни, але з того приводу мали кілька широких нарад. Між іншим відбулося також жіноче віче в Шікаго, яке постановило оснувати жіночу організацію, що мала би на увазі допомогу членкиням, а також їх культурне двигнення.

Цю постанову виконали жінки в Шікаго. Вони зорганізували 1918 р. «Союз українських жінок», якого предсідничками стали Стефанія Цимбаліста й Катерина Шабага. Попри допомогу членкиням поставив собі був цей Союз такі завдання: освідомлювати українське жіноцтво жін. видавництвом і вчити неграмотних. Це товариство почало було видавати журнал «Рання Зоря», й видало два числа, але всеж таки не встоялося, бо й не могло, коли вже зростали в капітал і прихильників великі окремі загально-допомогові українські організації. Бо організувати жінок окремо

тому тільки, що вони жінки, нема повного оправдання тим більше, що вони сами радо йдуть до спільних організацій.

Дуже важним чинником у розвитку української жінки в Америці була та обставина, що вона прийшла жити в місто, і то таке організоване, якого ще й сьогодні майже нема в Європі. Бо наші фермерські жінки й сьогодні не стоять нарівні з міським жіноцтвом.

Наша жінка прийшла до Америки в ту пору, коли американське жіноцтво ще не мало всіх прав, коли, воно його починало здобувати. І тоді, коли наша селянська жінка могла була навіть не знати про те, що десь там іде боротьба за її права, то тут вона бачила ту боротьбу на власні очі. Ця боротьба зачіпала її до живого, а нероз навіть користувалася її силами. Під кінець світової війни зріс, у Злучених Державах дуже сильно жіночий рух. І мусів зрости. Для цього вже був найвищий час: американські жінки ще не мали права, голосу до законодатних тіл. Про цю боротьбу так пише Аптон Сінклер у I томі своєї повісти „Бостон“:

«Почалася боротьба за рівноправністю жінок, яка в багатьох місцях була дуже оживлена. У Вашингтоні повели дами облогу сенаторів і послів і старші державні мужі рятувалися втечею перед грізними жіночими язиками. Боеві суфражистки почали демонструвати перед Білим Домом, дозволяючи арештувати себе раз по раз. То було страшенно клопітне становище, бо в'язниці в столиці краю були пристосовані для волоцюгів і п'яних муринів і не мали ніякої обстанови для дам».

„Суфражистки ділилися на дві групи: одна дуже уважлива супроти себе, що обмежувалася до промов повних гідности, до розсилки петицій і займала ледви один цаль у часописах раз на місяць; натомість боева група взяла собі за завдання заповнювати перші сторінки часописів двічі денно й робила це постійно“.

Не можна собі уявити, щоби ця жива боротьба не захопила й наших українських жінок. Тому-то вони ставали рухливішими від наших, коли полишимо на боці умовий ценз одних і других.

Лев. Ясінчук [115].

ФЕЙЛЕТОН „ДІЛА» З ДНЯ 4. СЕРПНЯ 1934.

Зміни землі і населення.

ЛЕВ ЯСІНЧУК.

Постійність терену на око. – Зміна світового водопаду. – Переіначення земної поверхні. – Мінливість населення. – Статистика й одна загроза.

В останніх століттях нема в Америці природніх катаклізмів крім великих шкід від незнаних у нас циклонів, спричинених в американському «кориті» двома струями: холодною з півночі та горячою з півдня, або землетрусу, що в 1933 р. навістив каліфорнійське побережжя. Однаково сунеться могутній Годзон, чи Міссісіпі. Однаково жене Міссурі. Озеро Ірі й дальше стоїть вище від Онтарія так, як колись стояло, а на 55 км, довга ріка Ніагара, що їх лучить, переливає дальше воду з одного озера в друге і творить на свому 32 кілометрі велитенській водопад. Як колись, так і тепер здається без зміни паде з гуком із висоти 47 м. одна частина водного валу на 333 м. широкого, а друга вигнута в підкову на 578 м. з висоти 44 м., виливає на годину 30 міліонів кубічних метрів води, себто що пів хвилини таку скількість, для якої потрібна скриня величини львівського ринку й висоти львівського ратуша з вежею.

Але це постійність тільки на око. Навіть на Ніагарі зайшли зміни; обірвалася розділка між двома частинами водопаду, а стіна, з якої спадає вода посувається річно на третину метра взад унаслідок того, що її змиває вода й викришує по кусневі обвислі з неї скали, закриті водою перед людським оком.

Вигляд Америки змінюється безнастанно так, як лице дитини, що росте й розвивається. Відновлюють, перебудовують, здвигають й прикрашують величаві будівлі. Те, що кілька рейсів тому було велике й гарне, сьогодні змінилося на ще гарніше. Величаві хмародери в новий ратуш і двірець у Бофало, Н. Й., велитенський двірець у Філадельфії, Па, численні хмародери в Пітсбургу, Па, Клівленді, О, перебудова цілих вулиць у Вашингтоні, нові бульвари в ріжних містах і т. п. дає американським містам новий вигляд. І загалом – навіть менше заселені області

змінюють свій вигляд до тої міри, що по кількох роках американські мапи певно стають неужиточними. Змітають гроби, засипують доли чи яруги найрізнішим крамом, між іншим і Фордовими автами; а інший бік спрямовують управильнені ріки, поглиблюють річища для корабельної плавби; справляють і поширюють шляхи для авт і для залізниць; роблять нові сполуки понадрічних областей у формі велитенських залізобетонних яих віадуктів; засипують озера й добувають нові земельні простори (Шікаго, Ілл., Бофало Н. Й.); – це все змінює наверхню краю так, що не можна його пізнати.

Зовсім подібний рух замічаємо тут і серед населення. Найкраще показує це останній перепис.

Супроти попереднього перепису (1921) зросло населення на 16.687.570, себто на 16 проц. Беручи загально – приріст доволі високий, особливо, коли взяти на увагу обмеження для припливу нової еміграції. Цей приріст треба мабуть завдячити поправі санітарних умовин. У розмові з одним лікарем я замітив, що в Америці не бачу сивих старців як голубків з пергаминовою чи землистою барвою лица, похилених, з паличкою в руках.

– Видно, що у вас більша смертність кажу.

– Ні, у нас старі виглядають молодшими.

– Можливе – я подумав собі; бо дійсно рябий мужчина з гладким лицем належить тут до типів.

Найбільший зріст населення (поверх 20 проц.) виказали стейти Нью Йорк, Мішіген, Арізна, Тексас, Нью Джерзі, Північна Кароліна та Орегон. Зате в стейті Джорджія, Вірджинії, Півд. Каролінії, Айові, Мейні, Айдаго і Вермонті зросло несповна на 5 проц., а в стейті Монтана не досягнув приріст і двох відсотків. Знов Каліфорнія і Фльорида «побільшила своє населення вдвоє. Цей нерівномірний зріст населення має очевидно чисто механічну причину. Люди переходять з місця на місце, шукають праці або... щастя.

Американський простір такий великий, що вія може сьогодні примістити й вижити нових 2 мільярди людей попри них 122.698.190, які нарахував уряд при переписі у квітні 1931 р. (без кольоніальних областей 2.150.000 й біля 12 міл. на Філіппинських островах). Первісних мешканців, червоних індіан було 355.000. Їх зіпхали десь геть, на резервати. Вони служать для американців як зразки для розваги, немов звіринці двоногих. Усюди розсілися колишні європейці.

По дорозі з Бофало до Янгставн переїжджаю розіздну стацію Ashtabula. Назва залишилась індійська так, як якого Вунсакету, Поукіпсі чи Шікага, але по індіях і духу не чути. Це „небуття" погрожує в Америці тим українцям, які занадто вступаються, занадто потурають їх „вигоді" й дають під ніс англійську лектуру, або українську англійською латинкою писану, замість приневолити їх на вчитися своєї азбуки, щоби були доступні всі духові надбання українського народу. Бо важко повірити, щоб рідне можна «впоїти нерідним так, як побожности ледви чи далось би навчити безбожністю, добродійности скупістю, чи вибачливости безоглядністю.

Нема ніде такої мішанини рас і мов, як в Америці (Зл. Державах). Найбільше чужинців прийшло в часі від 1821 – 1913 р, з Європи, бо 28.071.140. Дальше – з американських країв (Мексику, центральної і південної Америки) 1.877.687; з Азії – 703.027; з Африки 13.396; з Австралії й Полінезії 48.950 та з інших країв 267,911; разом 30.982.111. З європейських країв на першому місці щодо числа стоїть британська еміграція з 8.119.848 осіб. За нею німецька 5.483.726, з Австрії прийшло 3.769.565 (в цьому й українці багато без імени й роду); з Італії 3.128.057; з Росії 3.695.687 (певно з половина „хахлів"); зі Швеції й Норвегії 1.772.895. З інших європейських країв прийшло менше як по мільйоні.

Вся ця мішанина перетоплюється в одну, дуже ріжноманітну по своїй вдаїчі, по темпераменті, уподобаннях, нахилах та здібностях американську націю. Звільна, не-насилно, але планово вся та маса американізується [116].

Українське жіноцтво в Америці.

Статут „Союзу Українок Америки" і програма його діяльності.

У склад „Союзу Українок" Америки ще того самого 1925 р. приступило 5 існуючих жіночих товариств. У 1926 р. приступив один новий відділ, в 1930 – 5 відділів, у 1931 – 5, а в 1932 – 12 відділів. З кінцем травня 1932 р. було об'єднаних усіх 29 відділів, а в них біля 2.000 членкинь. Це не є спеціальні філії „Союзу Українок“; це сестрицтва, жіночі відділи допомогових товариств та жіночі секції при політичних клубах.

Метою „Союзу Українок Америки" згідно з постановами його статуту – це: „просвітне й економічне об'єднання всіх українських жіночих товариств в Америці, зв'язки й співпраця у між народніх жіночих організаціях, пропаганда української справи серед чужинців, поміч і співпраця з українськими жіночими організаціями в Європі".

Як репрезентант українського жіноцтва Америки уладив був „Союз Українок Америки" у 1927 р. в гостинниці Астору у Н.Йорку виставу українського народнього мистецтва, що тревала повний тиждень, перейшла з великим успіхом і познайомила американські кола з талантом української жінки. „Союз У." уладжував концерти, Шевченківський вечір, театральні вистави, підтримував зв'язки з європейськими організаціями українського жіноцтва і загально-американськими організаціями та старався задержати в українському жіноцтві рідні звичаї й дати йому знання загальне й своє, рідне. Одночасно брав „С. У." участь у всіх загально-українських політичних виступах в Америці. Під вражінням подій, що зайшли в Галичині восени 1930 р. оснувався при „С. У. під проводом д-р Неонілі Пелехович т. зв. „Медичний Фонд", який мав дати поміч фізично пошкодованим. Це була немов секція „С. У.", хоч із широкою автономією. Цей „Фонд" зібрав був 2.000 ам. дол. і вислав на поміч жертвам „пацифікації на руки Т-ва „Народ ня Лічниця" у Львові.

Як видно з цитованої частинки статуту „Союзу Українок Америки" його завдання широкі. Коли йде про співпрацю з іншими жіночими організаціями. про пропаганду чи поміч серед чужих організацій в Америці чи поміч європейським. то „С. У. А."

може виказати замітні успіхи. Одначе ще багато можна зробити в ділянці „просвітно-економічного об'єднання", про яке говорить статут.

Не зважаючи на те, що з причин, про які вже була мова. „Союз У. А." не міг розвинути правильної, послідовної, безпосередньої діяльності, то всеж таки його успіхи за тих кілька літ існування дали йому право промовляти до українського жіноцтва в Америці як його репрезентант. У ніякій іншій організації, а саме в „Союзі У. А.“ дійшли до того переконання, що треба взятися до поширення, скріплення й прискіпшення організації. Організувати жіноцтво не на те, щоби воно лише вкладки платило, але на те, щоби організованим шляхом, у взаємній допомозі досягнути вищу мету. Прискорити організацію тому, щоби ще врятувати рештки молоді від винародовлення, щоби в організації пригадати українській жінці її великі обовязки супроти її вужчої й ширшої родини.

Ті завдання й обовязки українського жіноцтва в Америці зібрала була в кількох газетних статтях пані О.Лотоцька, містячи їх у „Свободі" за 1931 р. Тези тих статей зводилися до таких точок:

1) Українське жіноцтво Америки мусить за цікавитися живо молодим поколінням, а вслід па тим піклуватися українською школою й ту школу підтримувати.

2) Творити молодечі відділи „С. У. А." оргавізуючи дівчат у тому переломовому для них віці, коли вони як неосвідчені входять у життя. Українські молодечі жіночі клуби сталиб осередком товариського життя й притяталиб навіть мужеську молодь.

3) Тому, що українським народнім мистецтвом цікавляться американці (пісня, шитво, танок, деревні вироби) треба поширювати це мистецтво. Воно в багатьох випадках шромостить шлях до американських, не тільки жіночих кол і зеднає прихильність до українського народу.

4) Жінка повинна освічуватися, читати книжки й часописи, слухати відчитів, дискусії на теми історичні, політичні і т. п., а вкінці „подумати" про власний журнал.

5) Жіноцтво повинно вести пропаганду у країнської справи на просторі Америки і загалом у світі; цікавитися визвольним рухом українського народу та

б) організувати матеріальну поміч на різні ділянки й усякі землі, де живуть українці. Статті п-ні Лотоцької на такі темп зворушили жіночу думку. Вони допомогли витягнути жіноцтво на публичну арену, якою був Перший Український Конгрес в Америці.

Лев Ясінчук [117].

1937 рік.

XIX-та конвенція

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНЬОГО СОЮЗУ. Нью Йорк, 20 травня 1937.

Коли в жовтні 1914 р. прибув я вдруге в Америку, довідався я на самому вступі, що дотеперішній Руський Народній Союз перемінено саме на Український Народній Союз. Ця переміна і ще більше основна зміна статуту, коштувала цю найстаршу американсько-українську організацію к. 15.000 членів, бо після кількох місяців число членів Українського Народнього Союзу змаліло із 20.0000 на 6.0000. Здавалося тоді, що У. Н. Союз захитаний у самих основах.

Але тодішні урядовці, з головним фінансовим секретарем, небіжчиком Семеном Ядловським на чолі, інакше дивились на цю подію. Вони оцінювали, що таке потрясення поклато фінансову підставу під дальше існування У. Н. С. Кожний член, що відступав від організації, залишав свої гроші, заплачені як асекураційну премію, у користь тих членів, що лишилися в організації та в користь будучих членів. Сьогодні нараховує У. Н. Союз близько 32.0000 членів із 4 півмільонами долярів маєтку. Безперечно, що це найсильніша українська організація поза межами України і найбільш незалежна з усіх українських організацій на цілому світі під кожним оглядом. Вона нараховує 400 відділів, розміщених по цілому просторі Злучених Держав Америки.

Форма організації незрозуміла для галицьких українців, бо такої на українських землях не було. Є це наскрізь робітнича асекураційно допомогова організація, що, крім виплат посмертного та ріжних допомог на випадок каліцтва чи недуги, має ще чисто національну ціль на меті. Припадок хотів, що У. Н. Союз перед 40 роками

закупив на власність тодішній єдиний український тижневик в Америці, нашу тепер щоденну газету „Свободу“, і через це став неначе заборолом чи твердиною української ідеї за океаном. Мільйони гроша зібрали відділи У. Н. С. та головний уряд на різні народні цілі в Америці і в старому краю за час свого понад 40-літнього існування. Всі події в рідному краю відбиваються голосним відгомонам серед членів У. Н. Союзу. Саме перед кількома місяцями появилася велика Пропамятна Книга У. Н. С. з нагоди його ювілею, зредагована під проводом д-ра Луки Мишуги. Вона відзеркалює все народне життя в Америці за близько 50 літ.

Коли хтонебудь пише про У. Н. С. для українців в Європі, мусить мати на увазі мале обзнайомлення європейських українців з відносинами серед українців в Америці. Тому все треба основні факти.

Вони потрібні теж для зрозуміння ходу недавньої конвенції У. Н. Союзу. Є це так звана 19-та конвенція, що відбулася від 10 до 15- травня в столиці Злучених Держав, у місті Вашингтоні, у великій «вічевій» салі готелю Вашингтон, пів сквера від президентової резиденції, Білого Дому. Шумна назва «конвенція» – це загальне зібрання представників організації, вибраних кожним відділом в означеному часі. Таких делегатів прибуло на конвенцію аж 400 і вони мали на підставі статуту законодавчу владу. Могли теоретично завісити всі дотеперішні постанови статуту і вирішити дальшу долю організації. У числі делегатів знайшовся і підписаний, як висланник одного з ньюйорських відділів У. Н. С.

Хто хотів би глядіти на конвенцію У. Н. С. як на український національний парламент, той дуже завівсяб. Коли це і є парламент, то лише парламент У. Н. С. і лише про справи У. Н. С. можна на такій конвенції радити. Але, хоч конвенція тягнеться звичайно цілий тиждень, то число справ, вирішених на ній у перших днях, є мінімальне. Настрій делегатів у самих печачах є незвичайно бурливий. Європейсьць, що приглядавсяб такій конвенції, відразу набрав би вражінни, що делегати рознесуть на шматки цілу організацію і самі роз'їдуться до дому кожної хвилини. На ділі є це американська атмосфера, яка дає всяким конвенціям повно нагоди до примітивних

вигуків, як свого роду спорту. Не могла бути інакша й українська конвенція, хоч між делегатами не було слідно злоби. Були, що правда, одиниці, які творили засадничу опозицію проти теперішніх урядовців У. Н. С, але ця опозиція прямувала до того, щоб самій загорнути провід організації у свої руки. Колиж приходило до голосування над справами організації, ці опозиційні різниці розпливалися, а протилежності набирали річевого характеру.

В цей спосіб засідання чи наради конвенції тягнулися від год. 8 або 9 рано до 1 сполудня і від 2-30 до 6 веч., подекуди з вечірніми сесіями. Хоч наради розпочалися в понеділок 10-го травня, то не могли покінчитися скорше, як після півночі в суботу 16, чи радше ранком у неділю 16 травня. Покінчилися цим разом мирно і делегати розіхалися без жалю, хоч багато з них не могли бути вибрані до дирекції чи там до Головного Уряду У. Н. С. Тому, що роз'їздилися мирно, нема причини побоюватися, щоб конвенція пошкодила розвиткові У. Н. С, як це бувало зправила після минулих конвенцій.

Делегатів тримала разом ідея і... виплата дієт. Вони самі ухвалили платню по 15 дол. денно, крім коштів подорожі з ближчих та подальших місцевостей. Дієти виплачено щойно в часі віддання чайних голосів на вибір нового уряду, отже мало хто міг виїхати додому перед покійченням конвенції. Кошти конвенції покриваються з конвенційного фонду (тепер понад 50,000 дол.). На конвенційний фонд складають самі члени повні 4 роки по кілька центів у додатку до своїх правильних членських місячних оплат. Кожна година нарад коштувала коло 1.500 дол., і колиб брати строго економічно, то протрачено половину гроша за змарнований час на крики та опозиційні внески. Але це привилей делегатів і на це не має ніхто ради. Великим коштом мусимо вести школу парламентаризму на вільній землі Вашингтона.

Колиб запитати, над чим властиво радили делегати, тоді справа представляється інакше. Отже: насамперед треба було вибрати президію конвенції і різні комісії. Це забрало перший день. Але це було і взаємне пізнання делегатів і орієнтація їх, хто на що кандидує і хто на що надається. Щойно другий та дальші дні були присвячені

звітам уступаючого уряду та критиці звітів. Коли в середу на кінці пополудневої сесії один із членів контрольної ком'сії виказав «документально», що теперішній уряд змарнував понад 150.000 дол. гроша за час 4-літнього урядування, то були делегатки, що вибухли голосним плачем розпуки. А коли після двох днів головний уряд виказав нестійкість закидів, то фінансовий секретар, що був головним підсудним, не лише дістав заяву довіра, але вийшов як єдиний кандидат на урядовця на дальші 4 роки, а обвинувачуючий член контрольної комісії дістав заяву недовіри за надужиття влади.

Крім звіту мусіли делегати ухвалити ще зміну статуту. У четвер вечором на нічній сесії повстала така опозиція проти самих спроб відчитати проект, що треба, було розійтися буквально з нічим і заходила небезпека, що конвенція не полагодить найважнішої справи, вимаганої законами деяких стейтів. Чути було, що доля конвенції в небезпеці. Страх зігнав усіх інтелігентів-правників, імігрованих з рідного краю та тут вже уроджених і вихованих адвокатів. Вони зійшлися на свою нараду, переглянули основно пропоновані зміни стутуту й уложили тактику. Чергового дня рано конвенція прийняла статут до двох годин і доля Союзу була врятована.

Після того йшли наради вже гладше, хоч і серед приготувань до найважнішої точки тобто до намічених кандидатів т урядовців та до вибору самого уряду. В тому часі вирішено відділити газету „Свободу" від У. Н. С. та створити для неї під опікою У. Н. С. окрему видавничу спілку. На підставі повновасти, даної головному ексекутивному комітетові, можна буде перенести «Свободу» з Нью Джерзі до Нью Йорку і тут дати їй зовсім самостійні підстави розвитку. Досі «Свобода» мала примусових передплатників, тобто членів У. Н. С. Відтепер нові члени не будуть приневолені передплачувати газету і вона мусить спиратися на читачах.

Загалом треба признати, що конвенція станула на висоті свого завдання, не зважаючи на її темні сторони. Успіх треба приписати дотеперішньому урядові та редакції «Свободи», що вміли конвенцію підготовити. Велику ролю на самій конвенції відіграла вже тут уроджена інтелігенція і вона дістала за це заплату, бо

дісталася до контрольної комісії. А це великий поступ від часу, коли після усунення колишніх священиків-патріотів У. Н. С. вели майже виключно самі енергійніші одиниці із простих робітників.

Для української справи конвенція принесла теж великий успіх. Вашингтонські щоденники містили об'ємисті звіти про конвенцію та подавали замітки про український наряд; п'ятеро сенаторів прийшло зложити конвенції привіт, виголошуючи відповідні промови, а цілу низку промов виголосили послы («репрезентанти») до вашингтонського конгресу, що прийшли на бенкет делегатів у четвер вечер. Це була справжня нагода для них зійтися з представниками українського громадянства.

Д-р Семен Демидчук [118].

З ХІХ. Конвенції Українського Нар. Союзу в Америці.

Від Ред.: Перед двома днями, помістили ми в „Ділі“ про наради й вислід ХІХ. конвенції Українського Нар. Союзу у Вашингтоні кореспонденцію д-ра С.Демидчука. Нині подаємо ще про ту конвенцію кілька цікавих інформацій.

ПЕРШИЙ ДЕНЬ КОНВЕНЦІЙНИХ НАРАД.

Наради 19 конвенції У. Н. Союзу розпочалися 10 травня в год. 9 рано привітом головного предсідника У. Н. Союзу М.Мурашка. Предсідник згадав за ті ідеали, які положено в основи У. Н. Союзу, і підкреслив, що він певний, що й теперішня конвенція матиме при нарадах увесь час на увазі, що У. Н. Союз і на далі має держатися давніх ідеалів і дбати про добро нашої іміграції та Рідного Краю. Потім повстанням з місць віддано пошану померлим членам У. Н. Союзу.

В імені верифікаційної комісії дел. Юліян Монастирський ствердив, що на конвенції є 316 повноправних делегатів і 18 членів уступаючого головного уряду. Всі вони мають 564 го лоси.

Головою конвенції вибрано проф. Григорія Германа з Вилкс Бері, Па. Заступниками голови вибрані д-р Амвросій Кібзей, Дітройт, Міш., і Дмитро Братусь,

Рачестер, Н.Й. Секретарі: інж. Степан Куропась, Шікаго, Ілл. і Марія Кіценюк, Елізабет Н.Дж.

До комісії просьб і скарг вибрані тамі делегати: Юліян Павчак, Марія Малевич, Антін Шумейко, Мирон Литвин, Дмитро Шмагала. До комісії виборчої: Іван Сидор (з молоді), Мих. Боднар, Іван Шгуляк. о. Григорій Пипюк, Семен Присяжний, Іван Кривокульський, Іван Грабар. До пресової комісії ввійшли: Омелян Резнюк, д-р Семен Демидчук, Марія Стаднір.

Потім гол. пред. М.Мурашко передав урядування конвенційній президії. Забрав слово голова конвенції проф. Герман і, подякувавши за вибір, підкреслив, що де від загалу делегатів залежить, які будуть висліди нарад. Згадав, що він обєднує собою стару і молоду генерацію, бо уродився в старім краю, а виріс і виховався в Америці; тому знає почування цієї молоді, як теж добре розуміє і відчуває почування старших.

ПОЛІТИЧНІ ПРОВІДНИКИ НА ВІДВІДИНАХ І НА БЕНКЕТІ.

В середу сполудня на конвенцію навідався Льоренс Вуд Робертс молод. („Чік“ Робертс), б. підсекретар скарбу й один з провідників Демократичної Партії. Представлений адв. М.Пізнаком, Робертс заявив, що він говорить в імені Джімд Фарлія, що виїхав в Вашингтону. Він заявив, що Фарлі казав йому запевнити українську конвенцію, що він добре памятає ту прислугу, яку зробили українські мігранти, головно вуглекопи: для здобуття Пенсильвенії для президента Рузвельта.

Згідно з постановами конвенційних нарад, що кермувались оглядами й потребами української національної пропаганди, у середу в 8. год. веч. відбувся конвенційний бенкет.

Тостмайстером бенкету був Д-р А.Кібзей. Коло нього на естраді засіли всі члени головного уряду У. Н. Союзу, президія конвенції, представники вашингтонської кольонії та запрошені американські політики. Велике число тих останніх показує, що звязки української еміграції з політичними кругами значно поширилися та що українці серед них уже добре відомі.

Тостмайстер представив визначних членів і гостей конвенції, але нікому з членів голос не давав, щоб не перемінити бенкету у вибори віче. Забирали голос лише гості.

Адвокат Михайло Пізнак з Нью Йорку представив конгресмена Джана Бойлена з Нью Йорк, котрий підчеркнув лояльність українців та їх боеві прикмети. Далі він закликав українців до організації словами: «Памягайте, що тут нічого не можна здобути без організації!»

Адвокат Роман Смуз з Шікаго представив конгресмена Адольфа Сабата з Шікаго, що є «деканом», себто найстаршим членом конгресу Конгресмен У своїй мові підчеркав, що українські іміграції використали вповні всі нагоди американського громадянина в часі війни і миру. Він взивав українців бути лояльними супроти своєї прибраної вітчизни і супроти своєї національності, що одно другому цілком не перечить.

Конгресмен з Конетикот. Герман П.Коплемен, згадав про своє походження з України та пригадав на свої заходи добути признання для української самостійности. Він радив українцям не журитися, що вони ще не мають свободи, бо «Риму не збудували за один день». Його будували довго, але все таки збудували. Він висловив своє переконання, що Україна таки колись буде самостійною державою.

Інж. Володимир Малевич представив конгресмена Мекгратія з Каліфорнії, котрий зложив конвенції привіт від своєї округи, в якій є чимало українців та інших емігрантів.

Роберт Г.Ален. конгресмен з 28 округи Пенсильвенії, привитав гостей привітом «Христос воскрес» та запрошував членів конвенції відвідати конгрес підчас засідань конгресу.

Чарлз Р Екерт, конгресмен з 26 округи Пенсильвенії, пригадував на важні події з околиці Аліквіпи, що відбилися широким відгомонам по всьому краю. Він підчеркував потребу піддержувати емігрантами свої культурні питоменности, бо вони роблять їх життя на еміграції глибшим. Він закликав українців боротися за це

життя та за усунення усіх суспільних недочас, як нпр. безробіття й непевности існування.

Адвокат Іван Сквір з Мекаду представив конгресмена Джеймса Г. Гілдія з 13 конгресової округи в Пенсильвенії. Потім конвенцію привитав Антоні А.Флегер з 22 округи в Огайо та Михайло Дж.Кірван, конгресмен з Йонгставну Огайо.

Проф. Григорій Герман представив конгресмена Дуї В.Джансона, «великого шведа з Мінесоти», котрий представив свою партію як таку, що бореться за рівну нагоду й рівноправність для всіх імігрантів.

По українськи привитав делегатів поручник Теодор Калакука, що працює у Вашингтоні відділі кватирування війська.

Після того група танцюристів з Балтимородіта в українські народні строї, виступила під проводом п. Фенчинського з низкою народні'х танців. При кінці всі гості обєднались у відспівуванні народніх і стрілецьких пісень та національних гимнів. Учасники розійшлися пізно по півночі, з почуттям, що це був справді бенкет великої політичної ваги.

ТРИ СЕНАТОРИ НА КОНВЕНЦІЇ У. Н. СОЮЗУ.

На четвергові наради конвенції прибули привитати делегатів три сенатори.

Сенатор Гофі з Пенсильвенії, автор законопроекту про робітничі відносини в цивільнім промислі, представлений адв. М.Пізнаком, підкреслив, що делегати конвенції У. Н. Союзу у своїй більшості це робітники, які скористайсь з політики „нового розділу“ президента Рузвельта, за яку бесідник заявився цілою душею.

Сенатор Роял С. Ковпланд, представлений теж адв. М.Пізнаком, ствердив, що український нарід признаний за один з найстарших зпоміж культурних народів, які знає історія. Цей нарід іще краще відомий зі своєї боротьби за волю й ідеали свободи. Тому саме українці є такі льояльні супроти Америки, бо вони переконані, що ті ідеали свободи слова, віри, зборів та організації в Америці можуть найкраще проявлятися. Сенатор підкреслював, що він займається спеціально еміграційним справами і тому, говорив він, колиб якому українцеві сталася яка кривда в

емігрантських справах, то хай покривджений дасть про це йому знати, а він подбає, щоб його справа була спра ведливо полагоджена.

Сенатор Мур з Нью Джерзі, представлений адв. Ватером, запевнив, що він знає історію України, шпихліра Європи, і далі згадував, що він знає душу емігранта бо він є сином бідного ірландського робітника, котрий ніколи не мріяв про те, що його син може стати губернатором стејту і потім сенатором. Приглядаючись українському народові, говорив бесідник, ми; набираємо переконання, що він не може пропасти. бо він вірить у Бога і свободу. А такий нарід ніколи не пропаде.

НОВИЙ УРЯД У. Н. СОЮЗУ.

XIX ту головну конвенцію У. Н. Союзу покінчено на суботнішнім вечірнім засіданні пізно в ночі проголошеним висліді виборів головного уряду.

До нього ввійшли: Микола Мурашко, головний предсідник; Григорій Герман. заст. гол. предсідника; Марія Малевич, заст. гол. предсідника; Дмитро Галичим, головний рекордо ний секретар; Роман Слободян, головний фінансовий секретар-касїер.

До головної контрольної комісії вибрані: Дмитро Капітула, д-р Амвросій Кібзей, інж. Степан Куропась, адв. Омар Малицький, адв. Роман Смуk. Комісія буде складатися з 5 членів на основі зміни статуту У. Н. Союзу, прийнятої на цій конвенції.

Радними вибрані: Тарас Шпікула, Іван Лисак, Микола Давискиба, Антін Шумейко, Ілля Гузар, Степан Слободян, Онуфрій Запоточний, Іван Ваверчак, Володимир Дідик, Юлія Баволяк і Стефанія Палівода [119].

А на Батьківщини криваві жнива збирала радянська влада.

Жертви Чека

Офіційне підтвердження.

Нансенівське товариство опуб лікувало тепер офіційні дані про вбивства, які вчинили большевики в Советському Союзі, Еспанії та інших європейських державах.

Ось ці цифри:

Советський Союз: з 1917-го по 1923 рік Чека вбила 1.761.065 чо ловік, а саме 25 архіреїв, 1.215 священників, 6.770 професорів і вчителів, 8.800 лікарів, 54.850

військових старшин, 260.000 вояків 10.500 поліцаїв, 48.000 жандармів, 19,850 урядовців, 344.250 розумових працівників, 816.000 селян і 192.000 робітників Крім того, з 1922 по 1923 рік померло з голоду 10 мільйонів людей; 800.000 німців знад Волги заслано на Сибір. Це тільки жертви вампірської большевицько - жидівської жадоби крови 1923 року. В наступних 20 роках червоного панування було чимало кривавих періодів. Треба тільки пригадати сталінські чистки троцькістів і великі «показові процеси». На підставі даних за перші шість років большевицького панування, що їх опублікувало Нансенівське товариство, можна легко уявити собі кількість жертв протягом наступних 20-ти років.

Еспанія: 12 єпископів, 1,750 священиків і черниць замордували большевики в революцію 1936 року.

Латвія: Протягом одного року забили большевики 1.355 чоловік, 32.885 було кинено до в'язниць або заслано.

Естонія: В 1940-му році вбили большевики 1.178 чоловік, 60.911 заслали, 1.308 засудили на різні терміни до в'язниць. Як наслідок вбивств залишилося 6.000 сиріт. В 1941-му році замордували больше вики 65.063 чоловіки.

Литва: Забито 1.100 священиків і 15.000 громадян. Лише за 22 по 27 червня вбили большевики 5.000 чоловік, а з 14—21 червня заслали 50.000 чоловік.

Польща: 1.800.000 заслано на Сибір, а з них 1.400.000 невідомо де ділося [120].

Подана нижче стаття – без коментарів.

Український фашизм в Америці.

Українські жовто-блакитні демократи, не перестаючи, запевняли, що т. зв. «український рух» – це плід сучасної європейської «демократичної» думки, що «український рух» нічого спільного з реакційною ідеологією не має. Жовтоблакитники про це торочили на Україні доти, поки їх не вигнали робітники й селяне, торочать вони тепер про це і по західно-європейських кавярнях та на шпальтах західно-європейської буржуазної преси, коли їм вдається пробратися до кабінету бульварного редактора.

Що т. зв. «український рух» не був суцільним рухом, а являв собою конгломерат різних соціально-політичних світоглядів – про це добре знали революційні марксистки і робили з того відповідні висновки.

Під час гетьманщини 1918 р. українська монархично настроєна буржуазія спробувала була закріпити своє політичне становище на Вкраїні, але революційна хвиля викинула її ідеологів та поміщицько фабрикантську зграю за межі Радянської України. Проте, українські монархисти за кордоном за підтримкою соціально-споріднених елементів російської та польської буржуазії та поміщицтва почали досить інтенсивну агітацію серед емігрантів. Але досягти якихось реальних наслідків їм не вдалося і тоді вони подалися за океан – до Північної Америки, де живуть кілька мільйонів українців.

Як відомо, «січовий» український рух у Галичині був тісно зв'язаний з іменем Вільгельма Габсбурга, якого монархична Німеччина хотіла зробити українським королем. Щоб «зукранізувати» монархичну ідею, Вільгельм Габсбург перехрестив себе на Василя Вишиваного і був шефом січових частин австрійської армії.

Революція на Сході Європи цілком розбила січову організацію. Проте, вершки її не втратили надії відновити січовий рух. Спробу відродити його зробили минулим літом українські монархисти аж у Америці. Було скликано «січовий з'зд», який виніс низку постанов про відновлення січової організації, при чому єдиним способом відродити «українську державність» було визнано зосередити керування січовою організацією в руках одної особи. На чолі січової організації стали два галицькі адвокати – д-р Назарук та д-р Гриневецький.

Перший, з них, бувший агент Петрушевича, став редактором січового органу, а другий – отаманом «Січі». Почалася завзята агітація за утворення монархично-фашистського українського війська для „слухного часу". Дарма, що Назарук остаточно скомпрометував себе з поширенням позички для Петрушевича: висока „січова ідея" має стати запорукою доцільности і своєчасности зібраних коштів. Головний отаман Січі вдався до української молоді в Америці з відповідним

„словом", в якому закликає українських робітників Америки вступати до американської армії „учитися военній штуці": „український народ —заявляє врочисто новоявлений отаман—буде ‘в неволі, поки кожний і кожна з нас не зрозуміє, що треба нам учитися військової штуки". Ділі говориться, що „не треба нікому слухати брехунів, які говорять, що потому буде цю армію вжито до придушення страйків і т. п.“, бо, мовляв, по американській конституції запасні частини може покликати тільки конгрес (тоб-то парламент).

Українські робітники в Америці дуже добре знають, що це є цілковита брехня, бо військо вживається повсякденно проти страйкарів. Але це не обходить „січових отаманів" і вони кличуть: „Вступайте на науку до війська, і тут (в Сполуч. Державах Пвн. Америки), і в Канаді, і в Бразилії, і скрізь, де вас кинула доля. Вчіться військової штуки і будьте вірні владі тої землі, де вчитеся, бо Українці (обов'язково з великої літери!) вміють бути вірними чужій владі" (Підкреслення наше. С. Т.).

Ось і вийшло шило з мішка, зшитого українськими фашистами з рідної ряднини і прибраного рідними національними вишивками: „Ви, українці, будьте вірні владі і т. д.". Влада панська, влада банкірів, робітничих і фермерських кровопивців і ти, робітнику і фермере, будь вірний такій владі! Ось аж куди розігнались „січові отамани".

Нема чого говорити, що українське робітництво в Америці нагадало цим панам, як вони вчили його рабства в Австрії, в гетьманській Україні, та вчать його в Польщі (група Донцова). Воно зрозуміло, що отамани радять українським робітникам і селянам вступати до польської армії, щоб там служити польському та українському панові і робити те саме в Чехо-Словаччині та Румунії, на славу майбутній всеукраїнській фашистській «січі». Українські робітники в Америці дають належну одсіч різним Назарукам, Гриневецьким та подібним панкам.

Треба одначе визнати, що сучасні українські січовики-фашисти мають все ж не поганий нюх: вони розуміють, що нарастають сили міжнародньої революції і, спробувавши на власних спинах мітлу цієї революції на сході Європи, зарані

пропонують свої сили американському капіталові, справжньому господареві імперіалістичного світу.

Одначе, мати добрий нюх – ще не значить перемогти. Революційна ідеологія також передбачає, але вона має за собою маси, а жовтоблакітні січовики тільки долари Морганів і компанії. А Морганам революція готує таку ж долю, як і Скоропадським з Назарукам, Петрушевичами та іншими отаманами.

С. Товмач [121].

Карта 1923 рік

Дитяча робітничка школа в Америці (1925 рік).

Як відомо, в Америці заведено вже давно загальне навчання. Кожна дитина неодмінно мусить закінчити школу. Школи там поставлені гарно. Правда, програм шкільного навчання пристосовано до потреб буржуазії; більш за все вивчають історію, життя полководців, війни, закони Америки то-що.

Звичайно, робітники не задоволені такою школою, особливо українці, що живуть там колоніями і досить численні. В Америці видаються українські газети: для робітників – «Робітничі Вісти», для хліборобів – «Фармерське життя», для загалу – «Українські Щоденні Вісти», жіночий журнал «Робітниця». Все це газети робітничо-селянські, близькі інтересам трудящих.

З цих газет довідуємося, що в Америці існує чимало робітничих дитячих шкіл, куди діти ходять у-вечорі, повертаючись із шкіл загальних. Навчання відбувається 3-4 рази на тиждень, українською мовою, навчають історії України, мови, географії, співати. Діти часто влаштовують вистави українських п'єс, концерти лародпих і революційних пісень. На таких святах буває багато батьків, робітництва українського. Кожного року в день нам'яти Т. Шевченка, в день смерти В.Леніна, 1-го травня, на новий рік такі вечірки особливо цікаві і велелюдні.

За американським звичаєм, зустрічаємо по газетах їхніх цікаві оголошення та заклики віддавати дітей до робітничих шкіл. Ось, напр.:

«... Ми, робітники, знаємо, що в школі можна навчитися доброї науки, що дасть нам користь... Знаємо ще, що в наших школах труять розум людський. У Росії – за царя, з Австрії – за цисаря – чи не труїли школи розум наших дітей, що довгий час ми не могли пізнати, хто наш приятель, а хто ворог, кат і кровопивця. В робітничій дитячій школі не будуть учити рабства, невільництва і покори. В роб. школі не будуть учити релігійних байок, не будут виховувати бути вічним рабом...».

В цих словах заклику чуємо ми ясно, як саме та чого навчає буржуазна школа, навіть і в такій культурній та «демократичній» країні, як Америка. Видко, дуже таки не по душі робітникам державна школа в Америці, коли вони в злиднях, на кошти, що їх жертвують робітники самі, відчиняють вечірні школи для своїх дітей.

Мих. Марусик [122].

Українці в Америці.

Об'єднання українських організацій і допомога Рідному Краєві. – Свято Франка. – Кириця д-ра О. Наука.

Філадельфія, 3. Липня 1926 року.

Ті, що будували Об'єднання в Америці, мали головню одну ідею на увазі: дати звідси по змозі якнайбільшу матеріальну і моральну поміч рідному краєві. Об'єднання служило весь час вірно тій ідеї і тому тішилося загальною симпатією серед нашого громадянства в Америці і в старім краю. Висували проти Об'єднання різні аргументи, головню ті елементи, які були противні всякій народній роботі та виступали проти допомогової акції особливо тому, щоб самим тих жертв не давати. Як всяка організація, так і Об'єднання старалося зовсім природно зосередкувати акцію допомоги, вважаючи це за доцільне і корисне для самої акції. Тим не хотіло Об'єднання припинити ніякої іншої ініціативи в справі допомоги рідному краєві, бо управа була тої думки, що краще, як нарід збирає і висилає жертви до краю навіть поза ним, якої не мав їх зовсім складати. Іншими словами – провід Об'єднання не бажав задержати при собі монополію на збірки, а тільки піддержував і поширював саму ідею допомоги.

Одначе в тій допомозі дасться завважити в останніх часах великий застій. Його початок датується особливо з того часу, як греко католицька єпархія почала на власну руку видавати зарядження що до збірок на рідний край. Новий греко-католицький єпископ д-р Константин Богачевський поставився, не зважаючи на виразні кількакратні остороги світських і духовних громадян, неприхильно до всякої народньої роботи, яку велаб яканебудь світська організація, коли вона не стоїть під його покровом. До приходу єп. Богачевського до Америки було зовсім инакше. Духовенство відгукувалося масово на заклики Обєднання і збирало жертви між собою і вірними на потреби в краю. А нині 95 процент того самого духовенства ставиться до акції Обєднання байдуже, бо бояться втратити ласку в єпископа. Вислід того такий, то Галичина не дістає в найтяжчих часах тої до помощи, яку моглаб і повиннаб дістати, бо жертвенність американських Українців падає в застрашаючий спосіб. Само Обєднання вислало до краю в травні всього 450 доларів, у червні ще менше.

Зате з великою радістю приходиться ствердити нам, що поклик Обєднання в справі святкування десятилітніх роковин смерти Івана Франка стрінувся в Америці з загальним признанням. Зі всіх сторін приходять вістки про відбуті торжества або приготування до них. До осени не буде певно ні одной місцевости, в якій не віддано би пошани памяти Івана Франка, як це було оголошено у відозві Обєднання. У звязку з тим покликом Обєднання мала місце така дивна історія: канцлер єп. Богачевського і член виконавчого комітету Обєднання о. Стефан Ващишин виступив з Обєднання, подаючи про це заяву в „Америці“, органі єп. Богачевського! Правда, о. Ващишин як член виконавчого комітету Обєднання своїх обовязків здавна не виконував і через те в управі Обєднання нічого не зміниться, але той його „протест проти святкування памяти Франка є симптоматичний і характеризує добре деякі круги нашого громадянства і їх розуміння культу великого українського письменника на чужині...

Тутешня українська опінія звязує і поставу еп. Богачевського до збірок на старокраєві справи і виступ з Обєднання о. Ващишина з руїницькою роботою д-ра О. Назарука. Як вам відомо, цей «герой нашого часу» є тепер редактором „Америки” й особистим дорадником еп. Богачевського. Назарук любить попадати в крайности, не диво, що він тепер „більше папський, як сам папа”. Він не тільки не поміщує в «Америці» комунікатів Обєднання, але спинював навіть його відозву в справі свят у честь Франка. А до того веде весь час ганебну кампанію (навіть особисто) проти Обєднання і його президії, деморалізуючи ось так нашу емігрантську масу, серед якої гуляє і так немало всяких демагогів, руїників та ріжних апостолів «нових ідей». Дальше зайти, як отсе зайшов д-р Назарук, хіба годі. Всі його тут зненавиділи і хотілиб як найскорше позбутися цього чорного духа, що пише все про «будову», а своїм поступованням вміє тільки руйнувати й розкладати. Дійшло вже до того, що навіть складачі „Америки“ кинули в друкарні роботу, бо не хотіли дальше складати його напастей на все, що дороге кожному Українцеві. Цікаво, як, коли й де покінчить цей тип свою журналістично-політичну карієру?

О [123].

Українці в Зєдинених Державах.

З розмови з ред. Вол. Б. Лотоцьким.

У Львові перебуває від кількох тижнів б. співробітник нашого органу і редактор тижневика „Свобода” (в рр. 1909 – 1911), тепер співредактор ню-йорського щоденника: „Свобода”, п. Володимир Б. Лотоцький. Ми мали нагоду говорити багато з шан. гостем про заокеанську українську еміграцію, зокрема про життя й відносини між Українцями в Зєдинених Державах. З деякими думками п. редактора Лотоцького позволимо собі отсе познайомити й наших читачів.

Я приїхав з Америки – говорив п. Лотоцький – відвідати Рідний Край і родину. В Америці був я від 1 січня 1914 р., де працював увесь час як редактор американської «Свободи» і мав змогу пізнати громадське життя тамошніх земляків та їх взаємини з Рідним Краєм. За кілька днів вертаю туди назад.

На питання про число і стан національної свідомости наших заокеанських братів п. ред. Лотоцький відповів так:

Галицьких Українців тепер начисляють у Зєдинених Державах понад 350.000; Українців з Закарпатської України до 300.000; Українців з Волині, Холмщини, Полісся 200.000 до 300.000; Українців з Буковини дуже мало (трохи більше їх в Канаді). Тому, коли говорять про загальне число Українців у Зєдинених Державах Америки, то подають його на один мільон (крім того є в сусідній Канаді до 400.000 Українців, головно Галичан). Одначе цей мільон різко поділяється на згадані три групи, які живуть окремим і відмін ним життям.

Галицькі Українці – це найсвідоміша національно група і найбільше відчуває потребу українського національного життя. Їх церкви найбільше національні; їх заповомові організації найбільше національні; їх політичні й культурні установи теж найбільше національні. Вони мають свої газети, котрі теж найбільше національні. Вони удержують при церквах рідні школи для своїх дітей. Вони мають свої театри (заводові й аматорські); уладжують концерти; національні обходи, свята, віча, збори. Дбають про старий край і найбільше їнте ресуються державницькими змагай нями своєї нації. Особливо емігранти односельчане дбають про свої рідні села в старім краю і безупинно підпомагають їх матеріяльно, даючи грошеві допомоги для читальень „Просвіти", шкіл, церков, а навіть декуди піддержують грішми й кооперативи.

На особливу увагу заслугують Лемки (з південно-західної Галичини). їх імїграція в Америці старша від імїграції східно галицьких Українців і вони там краще заго сподаровані та ліпше маються. Працюють найбільше в копальнях твердого вугля в Пенсильвенії. Лемки — це найбільше завзятий і стійкий елемент. Як одиниці вони теж найсолідніші. Серед них була в Галичині, здавна русофільська агітація і багато з тих русофілів сше й тепер в Америці. але ті, що національно освідомилися в Америці, це найкращий український елемент, який найсильніше піддержує тамошні українські інституції.

Відмінні від галицьких Українців американські земляки із Закарпатської України. Вони ще називають себе Русинами або Руснаками і боронять етимології. Українців уважають найближчими братами, але від них відокремлюються. Вони завзяті греко-католики; кацапів ненавидять і православ'я теж не хочуть. Москаля вважають якимсь далеким великим братом. Досі лише церква задовольняла їх вимоги національно-культурного життя. На церковному полі вони відділені від Галичан і мають свою окрему діцезію та свої окремі па-рохії. Але перевищують вони галицьких Українців і навіть всіх Славян в Америці організаційним змістом і дуже великим прив'язанням до своїх установ та організацій. Одна тільки найстарша їх допомогова організація «Соединеніє» має коло 130.000 членів.

Іміграція з Холмщини, Волині і Полісся пред-ставляється найсумніше. Це переважно темні і неграмотні люде. Донедавна вважали себе „руськими" і належали до цареславних церков. Національної свідомости у них майже не було. Тому по упадку царського ладу в Росії дуже легко прийнявся був серед них більшовизм. Щойно в останніх роках серед них зачинає трошки прояснюватись під впливом подій на українських землях.

Отсей малий образок показує, який великий вплив має держава на виховання нації. Три держави: Австрія, Угорщина і Росія виховали так три частини українського народу, що вони від себе відокремилися і стали наче окремими групами. На щастя, в останніх часах всі ті групи чимраз більше наближаються до себе, пізнають себе взаїмно і зачинають поволі зливатися в одно. Це доказ, що українська національна ідея здобуває і тут в своєму нестримному поході всі групи, всі стани нашої еміграції, споюючи осьтак українську масу з ріжних займанщин в одну свідому сильну громаду.

Про умови життя і соціяльний склад української еміграції в Зєдинених Державах п. ред. Лотоцький висказався так:

Українці в Злуч. Державах працюють найбільше в копальнях угля (твердого і м'якого) і в сталевих заводах, а також і в інших промислах, як автомобілевому,

ткацькому і т. п. Дятого Українці живуть у промислових містах. У великих містах, як Нью-Йорк, Шикаго, Філядельфія. Українці працюють не тільки у фабриках, але й по ресторанах і домах. Звичайно живуть по містах по змозі в одній частині міста, неначеб творили одну громаду. Поселяються в кількох сусідніх улицах. Там будують церкву з парохіяльним домом, а також иноді Народній Дім і школу. На цих улицах бувають і українські склепи, ресторани, пересилкові бюро, банки і т. п. Поволі Українці зачинають братися і до власних підприємств серед Американців. Є Українці, що мають ресторани і робітні (прим, кравецькі) серед Американців і для Американців. В деяких менших містах в Пенсильвенії Українці мають заможні і сильно зорганізовані громади. Слід згадати про місто Олифант, де посадник міста (Юрій Хиляк) Українець і ціла управа міста українська, також місто Шамокин, де Українці мають дуже багато всяких підприємств і мають великий вплив у місті. Це дуже свідомі українські лемківські громади. Найбільше Українців живе у східних стейтах (державих). Там земля гірша і тому мало там беруться до хліборобства, але все таки під містами є подекуди розкинені українські фарми. На заході на врожайних степах є українські оселі в Норт Дакоті. Там навіть одна громада називається Україна.

Українське національне життя в американських містах концентрується коло церков. Найважнішу ролю тут відіграла українська католицька церква. Українські громади побудували понад 120 українських церков із подільними салями для дітвори та парохіяльних домів. З місячних оплат і недільних датків удержують церкви, священників і дякоучителів. Священик мусить працювати і дбати, щоб удержати громаду при церкві. Дяко-учителі сповняють велику місію, бо не тільки виконують свої церковні обовязки, але учать дітей у вечірніх українських школах: учать хори не лише церковного співу, але і світового для концертів; приготовляють їх до вистав українських театральних штук; уладжують також дитячі представлення. Батьки дбають про українську школу і стараються, щоб навіть найменша українська громада мала свою рідну школу і вчителя. Вони дуже побиваються за тим, що діти не забули

рідної мови і пісні і радо оплачують учителів, якіб їх учили музики, щоб ось так вщипити в їх серця любов до рідної пісні і рідної землі.

Серед американського моря й англійсько американської культури українські поселенці зрозуміли вагу рідної школи і тому не тільки дбають про українську школу у себе, але також піддержують Рідну Школу в старому краю.

На запит про допомогіві організації, в яких забезпечена значна часть наших емігрантів, п. ред. Лотоцький подав нам такі інформації:

Наші люде в Америці пішли за прикладом Американців і зачали докладати давно запомогові організації. Метою тих організацій є допомогати членам, коли вони захоріють або окалічіють, а коли члени помруть, дати їх родинам більшу одноразову запомогу, так зване посмертне. Наші імігранти були головно робітники, тому і ці їх організації були робітничі. Перед війною значна часть робітників їхала до Америки тільки на те, щоб, заробивши трохи грошей, вернутись домів. Тому вони вважали свій побут в Америці лише переходовим і тому також і їх запомогові організації мали спершу характер переходовий. Особливо було так у славянських імігрантів. Це відбилось було і на їх запомогових організаціях. Там всі члени, чи старі чи молоді платили однакову малу місячну вкладку, звану „розметом". З тих вкладок організації виплачували допомоги, а про будування фондів на будуче не журилися. Аж вмішалась до того американська влада і змусила їх до реформи, щоби молодші платили менше, а старші поступенно більше, відповідно до літ їх віку. Цим робом обезпечено посмертні і резервові фонди організації і члени їх мають певність, що організації матимуть фонди на виплати допомог у будучині.

Першою серед українських організацій та імовірно першою серед всіх славянських запомогових організацій, що завела цю реформу, був Український Народній Союз. Цю реформу приняла конвенція У.Н.Союза в Боффало, Н. И. в 1914 році, з початком світової війни. Тоді також змінено назву «Руський Народній Союз» на Український Народній Союз. Через те, що це була новість і що інші організації цієї новості ще тоді не ввели, деякі розгорячені одиниці (особливо старі, котрі

мусіли вже більше платити, ніж молоді) агітували за виступленням з організації і У. Н. Союз втратив тоді доволі старших членів, які перейшли до інших організацій. Та протягом найближчих років і інші організації мусіли піти слідом У.Н.Союзу, а між тим У.Н.Союз виріс наново у числі членів і фондах і сьогодні він своїм забезпеченням членів перевищує всі інші організації. У.Н.Союз тепер має 17.000 повнолітніх членів, для котрих видає журнал «Свободу», а крім того 14,000 малолітніх членів. Фонди У.Н.Союзу виносять тепер півтора мільона доларів. Шість фондів правильно зростають і вже до року дійдуть до двох мільонів.

Члени У.Н.Союзу зорганізовані також по громадах у відділи. Таких відділів є понад 360. Вони відбувають кожного місяця свої мітинги (зібрання), на яких вирішують справи організаційні, а також і важні справи громадянського характеру. Крім У.Н.Союзу є ще чотири інші, менші українські допомогіві організації в Злучених Державах, а саме: Український Робітничий Союз, Провидіння, Народня Поміч і Згода Брацтв. Всі 5 організацій гуртують разом понад 65.000 членів.

Що до жертвенности американських земляків на старокраєві потреби в найближчій будучині П. ред. Лотоцький є оптимістом. На його думку, українська Америка відгукнеться щиро з допомогою на кожну справжню потребу Рідного Краю [124].

Засідання Виконавчого Комітету „Обеднання”.

Згідно з арт. 18 статуту „Обеднання” і на підставі ухвали ексекютиви з дня 30 вересня відбудеться в льокалі Українських Горожан при Норт Френклин Ст. ч. 849 у Філадельфії в дні 27 жовтня ц. р. річне засідання Виконавчого Комітету «Обеднання». На порядку нарад такі справи 1) Створення. 1) Звіт ексекютиви. 3) Звіт контрольної комісії. 4) Реферати; а) Українське шкільництво в Америці, б) Реорганізація „Обеднання”, в) Український Національний Скарб в Америці. 5) Запити і внесення. Поклик у справі цього засідання підписав заступник председателя „Обеднання” п. С. Ядловський і секретар «Обеднання» д-р Лука Мишуга.

З діяльності „Обеднання” у вересні.

У вересні ц. р. мало „Обєднання» 732.68 долярів приходу з жертв на старокрасві ціли. З попереднього місяця лишилося в касі 136.62 дол., отже весь прихід виносив 867.30 дол. Розділено його так; на політичних в'язнів 200 долярів, на пам'ятник Франка 150, на «Рідну Школу» 150, на інвалідів 100, на пикулицький цвинтар 75, на сироти 30, кошти пересилки й листів 8.75, оплата поштової скрипки 4.00, кошти ведення канцелярії за два місяці 40 дол. Разом розхід за вересень виносить 757.75 дол. Таким чином в касі «Обєднання» було з початком жовтня 109.55 долярів.

З тих цифр бачимо найкраще, як сильно впала жертвенність наших заокеанських земляків на найпекучіші потреби старого краю. Коли зі звідомлення жидівського „Джойнту" виходить, то він за один рік вислав тільки на Україну і в Польщу понад два мільйони долярів на допомогу жидівській кольонізації і на інші філантропійні ціли, то наша найповажніша установа в Америці не висилає тепер річно до краю навіть 10.000 долярів... Це безперечно доказ малого почуття національної свідомости, доказ нерозуміння нашого важкого положення, доказ, що американська українська еміграція чимраз більше відчужується від Рідного Краю, не хоче розуміти його потреб і змагань, замикаючись і зливаючись чимраз тісніше з тим специфічно американським світом, то не знає нікого й нічого поза своїми егоїстично-утилітарними інтересами. Сумно!

Пресова боротьба.

З кількох чисел американської «Свободи», що до нас наспіли (таке шастя буває у нас рідко, бо цензура забирає собі „на пам'ятку" цілі посилки американських українських газет!), виходить, що пресова війна між „Свободою" й „Америккою", про що писав недавно в „Ділі" наш кореспондент з Америки, ведеться безперервно і з неменшою завзятістю дальше. Чи ця горяча дискусія доведе до чогось путнього, позволимо собі сумніватися. Навпаки – думаємо, що з неї вийде тільки шкода для самої нашої еміграції в Злучених Державах, яка розібеться на різні гурти ще й у релігійних справах. Коли висококультурні народи (Німці!) змагають здавна до якнайбільшого злагіднення релігійно-віроісповідних терть між Німцями

протестантами й католиками, вважаючи зовсім слушно цей віроісповідний поділ німецького народу найбільшим нещастям Німецької історії, – то що на це маємо казати ми, нація культурно відстала, з не виробленим, примітивним способом думання?

З окрема в Америці, де наша еміграція у великій більшості рекрутується з Галичини й Закарпаття, отже є під віроісповідним оглядом більш-менш одноціла, греко католицька, – започаткована отсе боротьба може мати фатальні наслідки для її будучности. Розбиту й національно малосвідому нашу емігрантську масу, що буде вести війну з собою ще й на віроісповідному полі, тим лекше і тим скорше буде перетравити і стопити в чужинецькому морю. З того боку релігійна одноцільність нашого народу в Америці може бути поважною тамою для денационалізації, що грозить йому з усіх сторін. А що цю пресову боротьбу використовують різні непокликані людя для своїх чисто особистих цілей, це видно і з тих голосів читачів, що їх містить «Свобода», хоч вона проти того застерігається.

Зрештою є вже й видимі наслідки цієї пресової кампанії. Ось з „голосу читача" Осипа Білогана з Перт Амбою («Свобода» ч. 223) довідуємося, що „за короткий час уже вісім церков наших (очевидно греко-католицьких! – Ред.) стратилось на все, а кільканацять на дорозі до страчення"... Ось „реальні успіхи" тієї непочитальної кампанії двох найповажніших українських пресових органів за океаном!

Чи здають собі справу з того, які небезпеки криє в собі для української справи дальша боротьба між «Свободою» й «Америккою», наші провідники в Америці? Чи не відчувають тої катастрофи, що налягла над ними? Справді крайня пора опам'ятатися всім повторимо за нашим філядельфійським кореспондентом [125].

Український Банк в Америці.

Від Редакції: В американському щоденнику „Свобода" появилася під повищою назвою стаття д-ра Волод. Галана, яку далі в цілости передруковуємо в надії, що порушеною в ній проблемою заінтересуються і наші фінансові чинити в краю. При тім не сумніваємося, що на статтю відгукнуться наші економісти, а ми зі свого боку

радо будемо служити місцем для опублікування їх погляду у цій незвичайно важній справі.

В старинних часах, коли Картагінці вели війну з Римлянами, спитали вони свого визначного вождя Ганнібаля, що потрібне йому до успішного ведення війни, а він мав відповісти: Потребую трох річей: грошей, грошей і грошей. Те сказав теж Наполеон в часі війни Франції з Англією. Як, бачимо, то гроші мають якусь таємну силу і я вповні годжуся з твердженням д-ра В.Сіменовича, висказаним в його статтях, що в теперішній час доля і життя цілого народу залежне від двох чинників, а саме: часу і грошей.

Щож представляє собою банк?

Банк де нічо інше як інституція, яка має контролю над грішми, яка кермує їх ужитком в щоденному житті. Банк це прямо місце, де сходяться ті, котрі мають гроші – депозитори, і ті, котрі грошей потребують на свої господарські підприємства – довжники. Вже з такого зясування можна бачити, яку величезну ролю відграє банк в господарськiм житті народу. Улекшення кредиту сприяє господарському розвоєви, його стягнення приносить руїну. Томуто всі народи звертають пильну увагу на банкове законодавство та роблять всі можливі заходи, щоби на чолі банків стояли люди з розумом та ясною думкою на будуче.

Загально беручи, маємо два типи банків: державні, сцентралізовані і приватні деценгралізовані. До першої системи належать банки європейські. У Злучених Державах маємо банки з дуже малою домішкою централізму в формі федерально-резервових банків. Під оглядом законодавства, якому ці банки підлягають, ділимо їх на: I. національні, які підлягають за конодавству федеральному, і II. стейтові (трост компанії і банки приватні), які підлягають законодавству поодиноких стейтів. Дальше можца ділити банки після їх спеціального бізнесу на банки фармерські, комерційні, щадничі і т. п. Говорячи про оріанізацію українського банку, відразу виринає питання, який саме банк нам потрібний: національний, стейтовий, комерційний чи щадничий?

Я переконаний, що створення відразу зовсім незалежного українського банку в Америці, як про це часто писалося в пресі, не можливе зі слідуєчих причин: 1) брак капіталу, 2) брак фахових сил, 3) труднощі в одержанні чарттеру, 4) невістраюча скількість банкового бізнесу від наших людей.

Як відомо, американські банки стоять на дуже високому рівні організації і видатности праці, з величезним капіталом, з великим апаратом фахівців, з якими конкуренція майже бувключена. Ми бачимо теж, що всі т. зв. чужинецькі банки „американізуються“ і стають банками загальними, так, що булоб це навіть безвиглядне йти проти цього, зовсім нормального явища.

Одначе маючи на увазі ширші завдання нашої імїграції, як навязання господарських зносин з краєм, поміч нашим їм імїрантам від визиску і кредитової скрути, ми осягнулиб наші ціли краще, дешевше і без всякого ризика в той спосіб, що сталиби власниками-шеровцями одного з великих американських банків. Візьмім зовсім практично:

Мені відомий банк, якого майно виносить приблизно 200.000.000 дол. Шери цього банку мають приблизну ціну 200 дол. Колиб Українці закупили 5.000 шерів за приблизну ціну одного мільона доларів, то на цій основі вони моглиб мати там не менше як 2 директорів і свій український відділ зі своїми людьми. Колиб у цьому ділі взяли участь наші асекураційні організації, то для їх газет створеноб окремий господарсько-інформаційний відділ для видачі господарських бюлетенів для преси. Цей банк ввійшов би не гайно у зносини з нашими краєвими установами і вже негайно малиб ми ту загальну користь, що всі народні фонди ми моглиб пересилати до краю без всяких оплат. А колиб після одного чи двох років ця праця принесла корисні наслідки, тоді можнаб приступити до організації вже зовсім самостійних підприємств, маючи за собою піддержку великого банку.

Хто міг би це перевести?

Пятьсот або тисячу українців, які хотїлиб закупити шерів одного банку по 1000 долярів і сталиб його співвласниками. Поминаючи зовсім те, що з національного

боку ці шерівці зробилиб велике діло, вони й для себе мали би величезні користи. Наведу один примір: Шори од ного банку з філяделфійських банків мали в 1923 році ціну 225 дол., а їх номінальна вартість була 50 дол. Річна дивіденда виносила кожного року 10 процент. В 1927 році ці шері мали вартість 520 дол. в 1923 році 650 дол. В той час піднесено банковий капітал і хто мав три шері, міг купити один новий за ціну 400 дол., себто на кожний шер видано надзвичайну дивіденду – 75 дол. В дальшому старі шері з номінальною вартістю 50 дол розбито на пять шерів а номінальною вартістю 10 дол. і теперішна ціна цих 10 дол. шерів виносить біля 190 дол., або іншими словами; ціна старих 50-долярових шерів зросла до суми 950 дол. За останніх пять літ ці шері приносили від 25 – 33 процент. Ось ті користи, які малиб власники шерів, а до того їх особистий кредит у банку зріс би.

Чи це можливе до переведення?

Думаю, що можливе, бож наші люди мають більше інвестованого гроша в ріжних інституціях. Тут не йде навіть про щось нове, про новий капітал, але про те, як zorganizувати і сконцентрувати наш вже тепер інвестований капітал, як з мертвого матеріалу видістати силу, живу, життєздатну, господарську енергію. Все, що тут потрібне, це спільне порозуміння між певним числом людей, котрі хочуть взятися до спільного діла.

Стаючи власниками двіста-мільонової інституції, ми оминулиб і виключили всяке ризико, злучене з творенням нової організації, забезпечилиб шерівцям великі зиски та сповнилиб усі завдання, які покладаємо на український банк в Америці.

Ганнібаль, який до ведення війни з Римлянами вимагав грошей, грошей і грошей, римляни побили. Це сталося і з Наполеоном у війні з Англією тому, що римляни і англійці мали більше грошей і кращу над ними контролю як їх противники. Це сталося і з нами в недавній війні.

Для підготовки кращого майбутнього нашого народу потрібно негайно приступити до справи організації українського банку в Америці на вище згаданих основах. І тут стрінемо перешкоди, але мусимо тямити, що переведення цього діла

залежить виключно від нашого господарського хисту та здорового розуму. Цього нейже у нас не бракує і це є запорукою, що наше громадянство обговорить цю справу як слід і приступить до її виконання для добра нашої еміграції і всього народу як цілоти.

Д-р Володимир Галан [126].

Побут сенаторки О. Кисілевської в Америці.

(Лист з Канади)

Теперішній світ завойовують дві молоді нації, американська і канадійська. Так, канадійці офіційно можуть уживати „канадійська нація" при переписах, у школах і за границею.

Всі відвідувачі Канади і Зєдинених Держав, які до наготували, обмежувалися майже виключно до відвідання українських інституцій, а в рідких випадках і кольоній. Це дуже гарна річ, бо воно нав'язує цей контакт, що його Старий Край не дуже старається з нами підтримати. Але на цьому не повинні візити старо-краєвих гостей обмежуватися. І власне цей виняток зробила п-ні Кисіленська, бо в кожній столиці провінції старалася запізнатись не тільки виключно з українським жіноцтвом, його рухом і його здобутками, але через те жіноцтво познайомитися із визначними представницями канадійського та американського жіноцтва.

І це їй уповні вдалося. В її честь устроювали англійські жінки окремі вечірки, приймали її з такою сердечністю, що напевно на довгі роки залишить найкращі спомини для п-ні О.Кисілевської.

Над питаннями, які порушувала сен. Кисілевська перед англійськими жінками, ведуться дискусії, які навіть готові найти прихильний відгомін у домініяльному парламенті Канади. На сходинах „Кенедіян Віменс Клаб“ (Канадського Жіночого Клубу) в Едмонтоні дня 27 жовтня порушила п-ні суддя Емілія Морфі (кандидатка до канадійського сенату) питання, як запобігти цьому лихові, що багато імігрантів, які полишили свої жінки в Старому Краю, перестають ними опікуватися, або навіть покидають їх. „Це є квестія, на яку звернула мені увагу одна з найповажніших

українських жінок, сенаторка, яка не давно нас відвідувала...“ Цьому лихому об'явові хочуть каналіянки зарадити.

Стріча нашої сенаторки з послами, міністрами, президентами міжнароднії товариств, гувернорами провінцій (заступниками короля) без сумніву принесла українцям більше користи, ніж всякі петиції чи брошюри. Особистий контакт, стріча при чаю, гутірка, навязують ту приязнь, що триває довгі часи.

У Вашингтоні стрінулася п-ні Кисілевська з віце-президентом Зєдинених Держав Кортисом і американки хотіли ще того самого дня устроїти в її честь вечерю, запросивши на неї також і п-ню Гувер. Але час на те не дозволив. Підчас побуту в Шикаго запізналася п-ні Кисілевська з п-нею Джейн Адамс, найвизначнішою жінкою Зєдинених Держав. Американський нарід хотів поставити її кандидатуру на президенту Зєдинених Держав, але вона відмовилася задля свого віку. Фотографія сенаторки Кисілевської з п-нею Адамс була поміщена в найбільших американських дневниках.

Треба признати, що англійська преса (як канадійська, так і американська) присвятила відвідинам нашої сенаторки цілі статті і містила її знимки, які робили репортери на залізничні стаціях чи при сходинах жіноцтва. Необізнаність американців з українським питанням оправляла часом мильні інтерпретації, які вони опісля дуже радо справляли, навіть такі денники, як „Шикаго Трібюн“. Ці малі непорозуміння, які кілька разів – у найліпшій вірі – поробили американці, вказують хіба на те, що самі українці за мало інформують своїх американських спів-горожан про відносини в Європі, а зокрема про українську справу.

Побут п-ні Кисілевської приніс передовсім для української жіночої справи величезну користь. Бо ця справа, наслідком познайомлення з нею найвизначніших американок та канадіянок, перестане бути незанимким, загумінковим рухом і вирине певно на світову арену.

Вінніпег, 7 листопада 1929.

О. П [127].

Тріумф кобзи-бандури в Америці.

(Лист до Редакції).

Шікаго, 11 лютого 1930.

Час до часу приїжджають до Америки в гості репрезентанти наших культурних чи політичних установ зі старого краю. Приїдуть, розкажуть, в чому причина їхнього приїзду, виконають своє завдання й вертають назад, щоб там у краю здати звіт зі своєї діяльності за океаном. За мого побуту в Америці були у нас в гостях по черзі такі визначні громадяни з Європи: б. посол Пащук, п. М.Шаповал, п. Григорійв, п. Л.Ясінчук, п. Коновалець та п, сен. Кисілевська. Всі ті гості розповсюдили серед української еміграції свої кличі і причинилися немало до розрухання наших людей за океаном.

Не було завданням тих делегатів виступати серед американців. Одначе й таких «амбасадорів доброї волі» не бракувало. Перший Кошиць пробив скалу та переїхавши Америку, поставив українське ім'я на належній йому висоті і вказав так шлях, куди нам іти, щоб добитися признання серед чужих. Нема нині української кольонії в Америці, яка не знала би про Кошиця та його капелю. По ньому приїздили ше оперна співачка п-і С.Крушельницька, борець Гаркавенко, артист-балетмайстер Авраменко, б. прімадонна київської опери Гребінецька та інші. Названі мистці заступали нам в Америці наших послів, консулів чи амбасадорів. Вони були амбасадорами доброї волі, знайомлючи американців з Україною та її цінностями. Рівночасно ширили вони серед своїх земляків національну свідомість і гордість та пошану й любов до своєї культури. Американські часописи містили з нагоди їх виступів рецензії та замітки про Україну.

В листопаді м. р. приїхав до Америки з Парижа кобзар-бандурист п. Ємець. В історії української еміграції в Америці п. В.Ємець буде чаписаний як черговий амбасадор нашого народу і його культури. В.Ємець знаний вже в Європі, де він концертував у неодній державі, а зокрема ґрунтовно перемандрував Францію, даючи свої концерти. Бувшим воякам У. Г. Армії він рівнож знаний майже з окопів та

стрілецьких позицій. В 1919 році, в найгорячіший для нас час, п. Ємець сам або з директором Стадником концертував по різних стрілецьких частинах на фронті. За цю діяльність нагородила його Начальна Команда УГА орденом залізного хреста. Ємець знаний добре й серед мирного населення України, про що й пише проф. М.Грінченко у брошурі „Історія української музики", виданій 1922 р. за дозволом цензури в Кам'янці Под.

До Америки приїхав п. В. Ємець, аби познайомити американців і своїх земляків з нашим історичним інструментом: бандурою. Праця це не легка. Українці в Америці про бандуру вже знають, хоч мало хто мав нагоду її чути. Отже серед українців справа піде легко. А серед американців, які про кобзу-бандуру досі й не чули, у яких „бизнес" завсіди на першому пляні?

Як прийнято виступ Ємця, за примір нехай послужить перший концерт, який американська фірма Берта От Інк. влаштувала дня 2 лютого ц. р. у і Сивік Театрі в Шикагу. Концертова саля була заповнена по береги. Крім українців, білорусів, литовців було чимало й американців, в тому числі й репортери шикаговських газет. Концерт, який тривав від 3 — 5 год. попол., треба признати: вдався. Радости, оплескам та оваціям не було кінця. Це шось надзвичайно оригінальне — говорили американські гості.

На другий день шикаговські американські газети принесли рецензії з концерту та замітки про п. В.Ємця. Газета „Шикаго Дейлі Трибюн", яка має 800.000 передплатників в неділю розходиться в 1 ¼ мільона прим., написала: „Ми думали, що про кобзу ніхто в Шикагу не знає. Одначе така чисельна публіка, яку ми бачили на концерті, свідчить, що воно не так". Цей часопис у своїй замітці, якої я в цілості не наводжу, не має слів подиву для кобзи та її віртуоза п. Ємця. З інших газет ще „Шикаго Дейли Нюс", „Гералд і Екзамінер", „Івнінг Пост" і „Шикаго Амерікен" принесли гарні замітки про концерт.

Значить: американці знова почули про нас і про нас та наше мистецтво заговорили. Край повинен нам дати більше таких Ємців, Кошиців та Авраменків. Инж. Степан Куропась [128].

Політична робота в краю й американські українці.

Голос «Свободи».

Під цим заголовком приносить найновіше число „Свободи" (ч. 24), що виходить тепер під редакцією п. Волод. Целевича, статтю, з якої дозволимо собі навести отсе:

Заморська еміграція відіграє важну роль в житті народів, а зокрема вона має велитенське значіння для політичної боротьби та визвольних змагань поневолених народів. Емігранти присилають гроші не тільки для своїх родин у старому краю, але також підпомагають національне та господарське відродження своїх націй. Але це ще не все. Еміграція матеріально допомагає політичній боротьбі. Найбільше значіння мала заморська еміграція в часі світової війни і безпосередньо по її закінченню. Можна сміло сказати, що ірландці, чехи, литовці не булиб осягнули самостійности без допомоги еміграції.

В Америці живе приблизно 1 мільон українців, Українська еміграція не є такою численною і богатою, як ірландська, німецька чи навіть литовська. Українці в Зед. Державах – це переважно робітники, а в Канаді і Бразилії фермери.

Українська еміграція в історії українського народу відіграла й відіграє дуже почесну роль. Американські українці заховують у своїх серцях як найдорожчий скарб любов до старого краю, тішаться нашими здобутками, сумують нашими нещастями. Вони матеріальними жертвами причинюються до удержання „Рідної Школи" і „Просвіти", помагають українським інвалідам і сиротам і взагалі своїми жертвами підпомагають культурний розвиток українського народу. Численні Народні Доми й будинки „Просвіти" по наших селах здвигнено при помочі односельчан, що виемігрували до Америки.

В часі великої світової війни й аж до часу рішення ради амбасадорів ведуть американські українці живу політичну пропаганду за українською державністю і

складають на цю ціль сотки тисяч доларів. Словом: заморські українці сповняли і сповняють по змозі своїх сил обовязки супроти старого краю.

УНДО й заморські українці.

Старокраєві політичні партії, за виїмком одного Українського Національно-Демократичного Обєднання, користали й користають з допомоги американських українців.

В Америці існує політична організація, що зветься „Оборона України“, яка має ту саму ідеологію, що у нас Українська Соціалістично-Радикальна Партія. Члени оборони України поширюють та підпомагають радикальні часописи й видавництва і складають жертви на політичну й організаційну роботу партії. Те саме роблять більшовизуючі українські організації в Америці у відношенні до старокраєвих радянофільських політичних партій.

Одно Українське Національно-Демократичне Обєднання не має ні матеріальної ні моральної допомоги від американських українців у своїй політичній роботі. Це є тим більше дивне, що величезна більшість української еміграції в Америці визнає ідеологію УНДО. Застановімся над причинами цього цікавого явища.

Інші політичні партії вели в Америці і в краєвій пресі живу агітацію за підмогою для себе, а дуже часто, як приміром сель-роби, виступають гостро проти збірок на українських інвалідів, на Рідну Школу, Просвіту і т. п. Наша партія поступає навпаки. Вона докладала всіх зусиль, щоби заохотити американських українців до збірок на старокраєві освітні, шкільні й гуманітарні цілі, а занедбала зовсім пропаганду збірок на цілі УНДО. Це останнє занедбання шкодить не тільки нашій партії, а також у країнській справі взагалі. Коли прийшли в Галичині вибори до громадських рад, а опісля одні і другі вибори до сойму й сенату у Варшаві й ми мали виказати перед цілим світом силу й волю українського народу, то УНДО не одержало майже ніякої допомоги від американських українців. А чейже на нашій партії лежав і лежить майже весь тягар боротьби за майбутнє нашого народу.

Українським питанням цікавиться світ. Слід інформувати світ і чужинців устно й писемно в краю і за кордоном про життя-буття українського народу. Ми не сміємо прогаяти ніякої нагоди. І знову весь тягар цієї праці мусить нести наша партія, а відомо, що це на наших віносинах є дуже коштовне. Наша партія, виснажена виборами й відомими подіями, не має ні яких матеріальних засобів. А її робота мусить бути зроблена в інтересі цілого українського народу. Це мусять зрозуміти всі і тут в краю і там далеко за морем.

Американські українці мусять допомогти й допоможуть.

Американські українці мусять зрозуміти, що допомога політичній роботі Українського Національно-Демократичного Об'єднання є так само важна, як допомога Рідній Школі, Просвіті чи інвалідам. Ми є того погляду, що наші заморські брати, не зменшуючи жертвенности на освітні й гуманітарні цілі, мусять підпомогти і то негайно, нашу політичну роботу і ми віримо, що вони це зроблять. Ми знаємо добре, що в Америці є господарська криза і що там також лютує безробіття, але ми віримо мимо всього, що американські українці і їх організації з огляду на вагу хвилі матеріально допоможуть нашій партії сповнити важні політичні завдання, головню інформаційного і пропагандового характеру [129].

1932 рік.

[130].

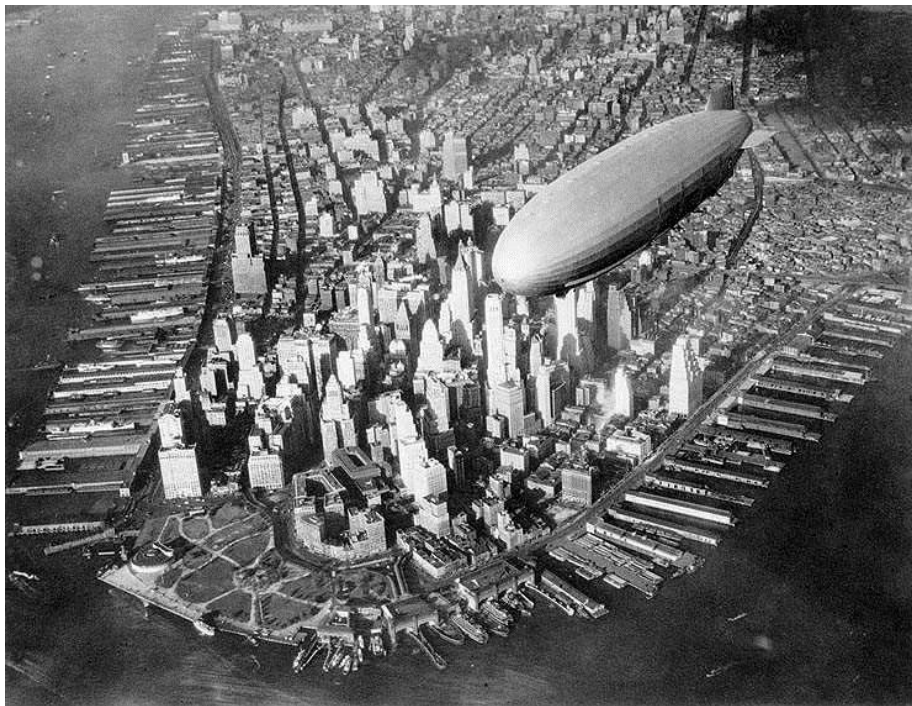
Лев Ясінчук.

Семе з черги місто в Америці.

ФЕЙЛЕТОН «ДІЛА» З ДНЯ 17 ЛИПНЯ 1934. ЛЕВ ЯСІНЧУК.

Перше вражіння. – Швидкий зріст. – Катедра з мішаниною стилів. – Деякі византійські будівлі в Америці. – Українська церква й Народній Дім. – Відносини серед українців. – Молодь. – Публична бібліотека й українська література.

Вже далеко зполудня. Годинник справлений у Нью-Йорку показує четверту годину, але тут щойно друга: захід. З туману густої пари і клубів залізничних димів зарисовуються комини фабрик і високі будівлі одного з найбільших американських осередків – Сент Луїс, найбільшого міста стеїту Мизурі (800.000 мешк.), що лежить нижче опливу рік Місісіпі й Мизурі і лучить 30 залізничних шляхів. По великому камінному мості мчить поїзд понад численні білі пароплави, що кружляють по Місісіпі, перетинає безчисленні залізничні тори й зупинюється на одному з найбільших двірців світу.

Це місто оснували французькі піоніри в 1764 р. у честь свого короля Людовика XV. За цей час воно встигло вирости на саме місто з черги у Злуч. Державах і має право на першенство у деяких галузях промислу світу (виріб парових машин, трамваєвих возів), чи передувати в торгівлі обуви, сирих шкір, залізних товарів, дерева, ліків, коней і мулів, рільничого знаряддя, м'яких капелюхів та ін. Широкі, рівні вулиці, величаві будівлі (почта, театр Факса, телефонічний дім, суд, багато готелів), замітні пам'ятники і прегарно положені та удержані парки – характер цього великого міста.

З парку коло музею Джеферсона видно згори дивну будівлю. Знаний стиль: форма хреста із заокругленими перехрестями (крилами), не висока кругла баня, якби на царгородській Софії. Це католицька катедра св. Людовика. Нічого собі будинок 305 стіп (100 м.) довгий і 204 стопи широкий, виглядає на византійський, дарма, що помішаний: дві входові вежі, закінчені невисокою чотиростінною пірамідою, а самі входові (потрійні) аркади й округле вікно на причілку – в маврійському стилі. Треба звідати зблизька.

Маврійський стиль задержений також у мозаїкових декораціях над хорами». Зрештою – всередині теж невидержаний стиль. Ціла церква має бути внутрі з мармуру й мозаїки. Не зважаючи на те, що в ній іде безнастанно робота від 1908 р., вона ще в одній третині не скінчена. Але те, що є – то велич, краса й багатство. З византійських мозаїкових образів особливо визначаються: Ісус-цар, Бог-отець. Воскресення й Вознесений з ангелами неімовірної краси. Пребагата різьба на вівтарі, проповідальниці, в каплиці всіх Святих і бронзові Царські Двері – все те просто приковує до себе. Вже грубі мільйони доларів коштує будова. Цілі покоління складаються на неї і творять велитня, який панує над усім містом.

Я бачив кілька величавих византійських будівель в Америці. Згадаю хочаб величню католицьку церкву в Лакаванні Н. Й. (коло Бофала), яку я оглядав враз з її добродійними заведення ми завдяки ввічливості о. Михайла Кузева з Бофала. Назву також катедру у Минеапалісі Мин., до якої мене возило ціле українське товариство. Найкраще стилєво вдержана церква в Лакаванні, з вежами дуже подібною до дзвіниці

Мазепинської церкви Вознесення в Переяславі, або до дзвіниці Собору в Козельці, збудованого Розумовським. Одначе на мою думку звичайного глядача в названих будівлях невидержаність стилів не разить, – так багато є – беручи загально – краси.

В одній частині міста є дві українські установи; греко-кат. церква на розі при вулиці Далмана і недалечко відти при вул. Гикарі (Ніскогустр.) двоповерховий Народній Дім, як про це каже таблиця на будинку. В цьому домі міститься теж українська православна церкв (автокефальна), хоч членами Нар. Дому є й українці католики. Гр.-кат. церква з червоної цегли. Її купили від єпископалів, отже вона без бані й без хреста, тільки одна вежа з плоским дахом стоїть з боку будинку. Українці поставили на даху трираменний хрест. У середині – готицький стиль. На стінах образи, дар парохіян. Суфіт також з образом. На переді високо поставлений вітвар.

Я був у церкві в провідну неділю. Співав гарно хор, вивчений о. Вас. Меренковим, Хор так вишколений, що співає без диригента, а голос до поодиноких творів подає о. парох від вівтара своїм співом. Коло церкви гарна палатка на мешкання священника. Тут часто змінювалися священники, бо за 20 літ було їх 16 (тепер уже знову змінений).

Українська православна церква недавно зорганізована. Організував її наш земляк, о. Дяків, що прийшов тут з еміграції з Чехословаччини й висвятився. Біля Народ. Дому є ще доволі простора площа, а в подвірю партеровий дім.

Тутешні українці – то в більшости лемки, які в цілості держаться гр.-кат. церкви й уважають себе русинами. Крім лемків є тут найбільше людей з Бучаччини (Язловець, Беремяни й околиця), з й Самбірщини. Вони всі без виїмки вважають себе українцями. Між громадянами одної і другої церкви майже немає ніяких звязків. Сходяться з православними тільки ті з католиків, що є членами Нар. Дому. Українці рухливіші від „русинів“, Мають добрий хор. який веде о. Павло Корсуновський (б. член хору Кошиця). Вони улалили були прегарний вечір у честь старокрасового товариства „Рідна Школа“. Вже по моїм відїзді оснував тут неструджений

Авраменко клуб українського танку. Молодь буде мати щось свого рійного, що їй буде більше вязати. А молодь тут гарна, хоч по україніки майже не вміє.

Щоб дізнатися краще, яке тут духове українське життя, я вступив до нового величавого будинку, до публичної бібліотеки на розі вулиць Марка Твейна й „осьмої” та Пайн-евню. Гарні, просторі, ясні салі – як усюди. Йду просто до салі з катальогами для foreign language (чужих мов). Там поміщений також український картковий катальог в одній скринечці, на якій є напис: Ruthenian and Yidisch (рутенська й жидівська драма). І я найшов там твори таких авторів; Володськського „Панна штукарка”, Цеглинського „Кара совісти” й „Соколики”. Шевченка „Назар Стодоля” Пахаревського „Нехай живе життя”, П. „Нові заручини і новая свадьба”. Кропивницького „Підгіряни” (Полтава 1910), Франка „Украдене шастя”. От і все. Нема що й згадувати, що інші народи мають катальоги в кількох і кільканапятьох скриньках, а навіть цілі шафи скриньок. Багато було би вдячної роботи для українських діячів.

Молодь мусить читати свою літературу коли не має для нас пропасти. Тут це дуже влекшене; не треба нікого просити й нікому кланятися щоби бібліотека придбала потрібні книжки. Вистане подати управі бібліотеки список потрібних книжок та опісля – позичати їх.

Ех, якбито перенести сюди до нас американські можливости! [131].

Українське летунство в Америці. Велике українське свято в Дітройті.

10.000 української публіки було на святі українського летунства в Дітройті в неділю 19. VIII 1934 року. Явились українці й українки міста Дітройгу і Гемтрамеку, а також з Клівленду, Толідо, Росфорду, Шикаго і Віндсор (Онтеріо, Канада). Полеву Службу Божу відправив о. ради Микола Сіменович із Шикаго в окруженні о. Льва Сембратовича з Дітройту й о. Епіфанія Теодоровича з Шикаго. Діяконунали о. Уляницький з Росфорду й о. Бала з Віндсору. Проповідь виголосив о. Теодорович. Віддано гарматні вистріли і відспівано „Многая літа”. Акт посвячення літака «Україна» відправив о. Сембратович. Перший лет відбув на святі учитель

Української Ледумської Школи п. Чайковський і полковник Шаповал. Публика привитала цей лет із запалом грімкими оплесками. Після величавої паради були святочні промови.

Промовляли д-р Омелян Тарнавський із Шикаго, полковник Олександр Шаповал із Шикаго, Микола Кіптик з Дітройту, отаман Душин з Канади і д-р Льонпин Цегельський [132].

II. Конгрес Української Молоді в Америці. 1934 рік.

В аудиторії Інтернаціонального Інституту в Нью-Йорку відбувався 1-го і 2-го вересня ц. р. II Конгрес Української Молоді в Америці. На цей конгрес, скликаний Лігою Української Молоді Північної Америки, зібралося майже сто делегаток і делегатів з усіх українських колоній Америки. Замітко було, що між учасниками Конгресу було багато осіб з дальших стейтів, Илинойг, Айова та Минесота.

Конгрес відкрив у суботу, в 11-й годині рано, предсідник Ліги, п. Степан Шумейко, До президії Конгресу вибрало: п. Володимира Семенину як голову і п-у Р. Бенце та п. Теодора Луціва як секретарів.

По уконститууванні Конгресу й виборі відповідних комісій Конгрес привитали представники ріжних організацій. Промовляли: Микола Мурашко від Українського Народнього Союзу: д-р Лука Мишуга від редакції „Свободи“; Омелян Ревюк від „Об'єднання“; Григорій Герма» (по англійськи) від ОДВУ й Молодих Націоналістів; Василь Авраменко від українських танцюристів Фільмової Студії; Евген Скоцко від місцевої організації націоналістів; Роман Придаткевич від Любителів Української Музики; Рудий від „Чорноморської Січи“; п-і Кметь від Союзу Українок в Америці (по англійськи Прочитано довгу низку привітів, писемних і телеграфічних. На пополудневому засіданні зложили привіти: п-і Ковл (по англійськи) в імені Міжнародного Інституту, Мирослав Січинський від Українського Робітничого Союзу та п. Ярослав Чиж (по англійськи від редакції „Народньої Волі“.

Головну частину Конгресу становили відповідно приготовані реферати на ріжні життєві питання для української молоді в Америці та дискусія над ними. Такі

реферати прочитали: п. Семенина про відношення української молоді в Америці до української літератури; п. Луців про ролі українського студента в Америці; п-і Марія Гембаль на тему: Українці чи американці?; п-на Олесків про вплив української молоді на українську справу; п. В.Буката про практичне розв'язування своїх проблем молодю; п. Пізнак про вагу характеру для політичних досягнень; п. Ярема про ведення організацій; п. Яремко про участь у спортовому житті як спосіб розголосу для української справи; п. Гаврилко про відношення української молоді в Америці до краю її батьків. Референти читали всі, з винятком п. Луціва, по англійськи. Дебати велись переважно, по англійськи. Кожний реферат вішликував о живлену дискусію, в котрій брало звичайно у часті багато учасників Конгресу. Не зважаючи на те, наради велися спокійно, річево й без особистих нападів.

По вичерпанні рефератів і дискусії над ними Конгрес вислухав звіти уступаючих урядовців, перевів над ними дискусію та ухвалив уступаючому урядові довіря. До нового уряду Ліги Української Молоді Північної Америки вибрано; п. Степана Шумейка як предсідника, п. Анастасію Олесків як заступницю предсідника, п. П. Букату як секретаря і п. Степана Данилишина як касієра. Для ведення газетної пропаганди для Ліги вибрано пресову комісію, до котрої ввійшли п. В. Семенина, п. В. Буката й п-на Семенків.

Ухвалено низку резолюцій, поданих референтами і зредагованих революційною комісією. Між іншими ухвалено резолюцію проти голодової політики московського уряду на Україні. Конгрес закінчено в неділю, в 6-ій годині вечором, відспіванням українських та американського гимну. Після сесій Конгресу відбувалися різні товариські забави, обіди, чаї та прогульки. По закінченні Конгресу відбувся баль. На коридорі перед салею нарад Конгресу влаштовано за ходом Союзу Українок в Америці виставу українського народнього мистецтва („Свобода“) [133].

Українська преса в Америці.

Українська преса у Злучених Державах не велика числом назв. Все це, що має зверхню форму часопису, але не виявляє сильнішої ідеї, що показується слабим,

обчисленим на бізнес чи на порахунок з кимсь – скоро проминає і слід затирається за ним. Залишаються головно органи допомогових товариств та церковних організацій. Всі вони (особливо органи допомогових товариств) мають тверду фінансову підставу й вироблену лінію. Всі ті часописи національні й патріотичні. Можна сказати, що всі вони й у соціальних питаннях не різняться світоглядом. Різниця більше в тактиці і способі йти під лад, під смак своєї публіки. Один часопис учить нарід так, як хоче, щоб воно було. Інший учить зовсім інакше, як перший. Назверх робить це неразвужіння кепсько прикладеної шкідливої тактики, а не відмінного світогляду нормальної групи чи людини.

У Злучених Державах мають українці від довшого часу один щоденник (Свобода), а чотири часописи, що не виходять кожного дня з тижні (Америка, Наролия Воля, Українське Слово, Нове Життя). В Шікаго виходить „Січ“, а виходила „Україна“, „Мазепинці“. В Дітройт, Міш. виходить „Пора“. „Мазепинці“ найбільше замітний часопис тим, що пробувал увести латинку на англьо-саксонський зразок, якої українцеві зсвсім так само треба, вчитися, як своєї власної азбуки. Крім цього виходять органи кожної з церков, до яких причисляються українці. Часом один часопис хоче другому докучити. Тоді пускає злобні вигадки, що в часопис його противника читачі завивають сніданок. Це не виключене й нема що дивуватися, особливо, коли бачимо, як англійські часописи скиртами валяються по місті. Але правда залишається правдою, що самий щоденник „Свобода“ на цю жмінку української еміграції має стільки читачів, як половина всієї нашої краєвої української преси, такої численної на назви. Цього явища зовсім не обезцінює заміт, що чи тачі мають ті часописи обовязково, як члени допомогових товариств. Бо – поперше – вони. платять за часопис окремо (разом із премією до товариства), а подруге – члени товариства могли би на якійнебуль своїй конвенції постановити, що касують обвязок для членів – побирати, часопис Але цього вони не роблять і не зроблять.

Під впливом загальної культури осі й, якою пересичений американський возлук, наш українець в Америці відчуває конечну потребу читати свій часопис. Навіть молодь – не рахуючи спроб видавати власні журнали – починає його читати й дописувати до нього; хто ще не гаразд володіє українською мовою, той пише по англійськи, але про українські справи та з українським серцем.

Порівняння нашого краевого читала з американським – не виходить дуже на нашу користь.

Годиться замітити, що як англійсько так само й українсько-американська преса розвивається також завдяки широко признаній свободі слова. Те нове право вибороли собі американці в якнайширших розмірах. Критикувати хоч кого, хочби навіть самого президента, вільно кожному. Тільки не можна нікого лаяти, не вільно накликати до злочинів, або відбирати комусь честь. Не можна також псувати комусь бізнесу, значить – не можна робити комусь у пресі таких закидів, що могли би захитати до віри до даної особи чи установи. Навіть деякі наші редакції впали були в халепу з цього приводу, критикуючи невідповідно противників. Дехто знов немов навмисне провокує образу, немовби на те, щоби на цьому заробити.

Назагал (з невеличкими, винятками) українська преса в Америці стоїть етично високо. Вона без різниці патріотична. Нема з ній сей запійних дурниць. Вона вчить і виховує. Хто постійно читає особливо поважніші українські органи, цей рішучо держиться як добрій син своєї нації. Коли зважити, що вона відірвана від ґрунту й мусить тримали в настроях, в сентименті до рідної землі ціле українське громадянство в Америці не маючи з краю ніякої моральної помочі, то треба з великим признанням ставитися до неї. І, якщо комусь з нас доведеться дожити хвилини, що українські молоді американці стануть на службу своему народові, то заслуга, в цьому буде виключно по боці тамошньої української преси.

Лев Ясінчук [134].

Церковні відносини в Америці.

ГРЕКОКАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА.

Українську еміграцію до Америки започаткували українці з царської Росії, що вже около 1860 р. йшли туди через Аляску й осідали в Каліфорнії. Десь в останній четвертина 19 століття почали йти туди українці із Закарпаття. Від них дізналися про американський рай наші лемки й рушили собі; а около 1890 р. почалася сильна еміграція вже з усієї Галичини й Буковини. Не було в тому часі тієї національної свідомости, що тепер. Зрештою йшли головно найбільшні, а тимто й затуркані, темні. Залежно, з якого краю хто приходив, подавали себе нові приходці за галичан, русинів, руснаків, буковинців, словаків, мадярів, австріяків і за „русских“.

Але куди там вони у своїй несвідомости не причисляли себе, – всі вони тужили за тим духовим осередком, який – як майже одинокий – знали в тому часі, себто за „своєю“ церквою.

По приході до Америки держалися зразу українські емігранти тієї церкви, до якої приналежали в старому краю: закарпатці й галичани греко-католицької, буковинці та придніпровці православної. З приходом перших у країнських емігрантів не було ще го.-кат. духовників. У 1884 р. прибув до Злучених Держав перший гр.-кат. священник, о. Іван Волянський, людина наскрізь ідейна, дуже роботяща. Він не тільки дав почин до організації українських церковних громад, але й оснував у 1886 р. часопис „Америку“ (не мішати з теперішнім часописом „Америка“) й допомогово-асекураційне товариство під назвою „Брацтво“. Оснував теж „Союз Брацтв“ і „Народну Торговлю“, За його почином станула в 1886 р. в Шенандоа, Па, перша гр.-кат. церква, одна з найгарніших у Злучених Державах. Сьогодні має вже свою церкву кожна українська кольонія у Злуч. Державах. Згаданий о. Іван Волянський започаткував правильну гр.-кат. церкву в Америці, що в 1934 р. святкувала врочисто своє пятьдесятьліття. Незабаром прийшли й інші гр.-кат. священники з Галичини, а ще більше прийшло їх із Закарпаття. Вони були підчинені владі римо-католицьких єпископів. Повну юрисдикцію над дієцезією українських гр.-кат. у Злуч. Державах дістав перший єпископ по сімох літах (1913 р.). Залежність гр.кат. українців від римо-кат. єпископів доводила до численних спорів між громадянами і тими єписко

пами. На підставі статуту римо-кат. церкви у Злуч. Державах, прийнятого в 1772 р, на синоді в Белтимор (Baltimore, Md), церкви могли бути записані на єпископів, а цього деякі громади не бажали собі. Невпорядковані відносини в організації гр.-кат. церкви у Злуч. Державах доводили до спорів поміж священниками і громадою, а деколи – то й між самими священниками.

Недостачу рідної сильної руки у греко-кат. церкві в Америці в перших іючагках творення української еміграції стали використовувати місії інших віросповідань, а то й деякі одиниці. Російська православна місія з Аляски заходила коло створення православної церкви з гр.кат. вірних. До неї приставали буковинці з роду православні та багато галицьких москвофілів. Презбітеріянська і баптиська місія творили свої церкви в деяких українських кольоніях, а в Норт Дакоті між українцями з Росії ширилася „штунда“. Агітацію за покиненням батьківської гр.кат. віри улекшувало те, що всі ці місії власними засобами будували церкви в „навернених“ громадах та оплачували для них духовників. Православна місія таксамо веліла записувати церкви на єпископа, як це було в католицькій церкві, але, використовуючи малу свідомість неофітів, розголошувала, що вони повертаються „до віри батьків“.

Противенства між гр.-кат. священниками з Галичини й Закарпаття не припинювались навіть тоді, коли за вставленням львівського митрополита, Андрія Шептицького, римська столиця назначила в червні 1907 р. першим єпископом гр.-кат. церкви Сотера Ортинського ЧСВВ (приїхав у серпні 1907). Новий єпископ не мав окремої дієцезії аж до 1913 року. Він був приділений тільки в характері помічника тих римо-кат. єпископів, що в їх дієцезіях жили українці. Щойно в 1913 р. прийшло оснування української гр.-кат. дієцезії й іменування єп. Ортинського її ординарієм.

Заслуги того першого єпископа для гр.кат. українців у Зл. Державах дуже великі. Він причинився до тіснішого оціплення гр.-кат. церкви в Америці й розсипаних українців. Він визначався горячою любов'ю до рідного краю, був знаменитим

бесідником і поривав своїм словом. Як рішучого націоналіста поборювали його завзято угро-руські священники, що у великій частині були тоді мадяронами й русофілами. Він не менше тужив за рідною землею, як кожний емігрант. Тому переслав чимало власних грошей на заспокоєння національних потреб, а головню на Рідну Школу. Коли перед світовою війною обїзджав Америку д-р Семен Демидчук від Рідної Школи (як від секції „Красового Шкільного Союзу“), то єпископ Ортинський відкрив у Філадельфії віче, скликане у справі допомоги Рідній Школі, і для прикладу зложив перший 200 долярів. Щоб допомогти українцям стати твердою ногою на новому ґрунті, він спровадив до Америки чин СС. Василянок (1911 р.), закупив 600 акрів фарми на Сиротинець (1913), українську школу у Філадельфії та „Місійну школу св. Павла“. Щоби СС. Василянікам дати змогу удержатись, він закупив часопис „Америку“ та її друкарню (1914) і віддав той часопис, як одно з джерел удержання, жіночому монастиреві. В тому ж зоні (1914) оснував теж допомогове товариство „Провидіння“, якого органом стала «Америка». Помер 24 березня 1916 р., полишаючи по собі великий і щирый жаль аж до теперношсти.

По смерті єпискона Ортинського Апостольська Столиця назначила о. Петра Понятишина*) адміністратором гр.-кат. церкви у Злучених Державах. Тоді-то розділено спільну гр.-кат. дієцезію на дві: для закарпатських і галицьких українців.

*) По скінченні теологічних студій у львівському університеті та вищих теологічних і соціологічних студій в Інсбруці й Фрібурзі прибув о. Понятишин 1903 р. до Америки на душпастиря місцевости Реймі Па. за єпископа Ортинського він був редактором «Душпастиря», органу української католицької дієцезії, в 1910 р. став консультором єпископа, був одним з авторів статуту допомогової організації «Провидіння», займався публіцистичною працею в обороні католицької церкви і брав визначну участь у національному житті, головню в парохії Ньюарку, Н. Дж. Здавна визначався жертвенністю на народні цілі. За визначні дари іменувала його Рідна Школа 1928 р. своїм членом-добродієм. Тепер він парохом гр.-кат. церкви св.

Юрія в Нью-Йорку, де в недавніх роках мусів побороти чималі труднощі, заки тут основно закріпив гр.-кат. церкву. – Своїм тактом, увічливістю й обережною поведінкою на всі боки о. Понятишин як адміністратор умів зберегти єдність українського народу під омофором одної гр.-кат церкви. І в цьому його величезна заслуга.

В червні 1924 римська столиця назначила єпископом гр.-кат. українців з Галичини о. д-ра Константина Богачевського, який прибув до Америки в серпні тогож року.

Єпископ д-р К. Богачевський, титулярний єпископ Амісій галицьких українців у Північній Америці з осідком у Філядельфії Па, це наш земляк зі Зборівщини (з Мінаєва, родж. 1884). Середню освіту скінчив у Львові і Стрию університетські науки у Львові й Інсбруці. Був сотрудником у Семигенові, відтак префектом львівської Духовної Семинарії, в часі світової війни завідував парохією св. Спаса (Преображення) у Львові, згодом став віцеректором львівської Духовної Семинарії, а 1918 крилошанином у Перемишлі. В 1923 р. був іменований генеральним вікарієм у Перемишлі, в 1924 р. висвячений у Римі на єпископа. Дня 14 серпня 1924 р. приїхав як новий єпископ до Зл. Держав, де його зараз у Нью-Йорку, а слідуючого дня у Філядельфії достойно привитали американські українці. Від 1 вересня він переняв під свою управу дієцезію на підставі папської буллі з 8 травня 1924.

Сьогодні має гр.кат. церква у Злуч. Державах 121 церков у 115 місцевостях і 84 священників. Найбільше гр.-кат. парохій у стейті Пенсильвенія і Нью-Йорк. Журбою тамошньої церковної ерархії є недостача окремої духовної семинарії, в якій виховувались би українці, роджені в Америці. І під це діло вже покладені початки через зорганізування духовної школи у Стемфордї, ст. Конектикат. Невтомні заходи й залізна воля єпископа д-ра Богачевського довели до тіснішого скупчення духовних і світських елементів у гр.-кат. дієцезії.

ЧИН СС. ВАСИЛІЯНОК В АМЕРИЦІ.

Як уже було сказано на іншому місці, чин СС. Василянок спровадив до Злучених Держав єпископ Сотер Ортинський, між іншим для допомоги в духовній праці серед

української еміграції. Дня 28 жовтня 1911 р. приїхша мати Олена Лянгевич з двома черницями. Вони примістилися під ч. 832 Нарт при сімей вулиці у Філадельфії Па. Тут був повних 20 літ перший матерний дім СС. Василянок з новіціят, тут приміщено сироти, початкову школу, тут від крили робітню церковних риз (т. зв. „ризницю“), в кілька років потім відкрили й друкарню. Чин СС. Василянок у Зл. Державах мав 1932 р. 95 членів. Черниці вчать теж в українських школах у 10 парохіях. Крім цього видають „Місіонаря“, друкують і поширюють літературу католицького змісту й ведуть у Філадельфії правильну, 8-ступневу недільну школу, а від 1914 до 1927 вели й вечірню школу. В тих школах виховують у національно-релігійному Дусі.

В 1926 р. перенесли СС. Василянок матерний дім у повіт Montonegru Па. до Pax Fax Chase при Chettenham Road недалеко Філадельфії, де в прегарному положенні серед розкішної зелені домінує їх ясний новий головний монастир, що його почали будували у 1930 р. і докінчили коштом 250.000 дол.; дім посвячений і відданий до вжитку 1931. Головний будинок збудований з граніту північної Керолейи (Carolina), має на горі хрест; той хрест, освітлений вечором, видно нічю на кілька миль. Дім має сутерини і три поверхи, 175 стіп і 10 цалів довгий, та 51 атіп і 8 цалів широкий, обчислений на 100 осіб.

Видатки на велику гуманітарну діяльність покривають СС. Василянки своєю запопадливою працею, приходами з підприємств („ризниця“) і з дарів добрих людей, у великій мірі навіть чужинців, що оцінюють як слід ту роботу.

У 1932 р. були окремі доми СС. Василянок у Філадельфії, Пітсбургу Па, Нью-Йорку, Клівленді С., в Шикагу Ілл., Скрантоні Па, Гемтремку Міш. Чин стоїть під юрисдикцією єпископа К. Богачевського й канцлера о. Олександра Пика.

Лев Ясінчук [135].

Церковні відносини в Америці.

УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ В АМЕРИЦІ.

За часів управи єпископа Константина Богачевського почала ширитись серед гр.-кат. в Америці українська православна церква, т. зв. автокефальна, яка мав спільну дієцезію з Канадою. Архієпископом цієї церкви є Іван Теодорович. Його висвятив на єпископи митрополит Липківський у Києві. Число парохій цієї церкви у Злуч. Державах далеко не дорівнює числові гр.-кат. парохій. У 1932 р. мала, ця церква у Зл. Д. 32 парохії і 29 священників. Деякі з церков випроцесовані від гр.-католиків української громади, деякі ще в стадії судового процесу; деякі закуплені від інших віросповідань, а деякі побудовані зовсім нові.

Ті священники, що виступили зі звязку з гр.-кат. Церквою і не приступили до автокефальної церкви, оснували були т. зв. незалежну американо-українську католицьку церкву (без Риму). Ця церковна організація почала, була видавати свій орган „Дзвін”. Але вона не мала свяченого настоятеля. Щойно коли в 1930 р. виступив з гр.-кат. церкви о. д-р Іван Жук, парох у Карнегі, Па, майже самостійні до цієї пори священники угляділи в ньому відразу кандидата, на єпископа. Це сталося в часі, коли деякі священники української православної церкви вже не хотіли признавати «архієпископом о. Івана Теодоровича, закидаючи йому недостачу т. зв. безперервности свячень.

Вони вийшли з православної церкви і разом із священниками незалежної американської української церкви створили спільну дієцезію, вибираючи адміністратором о. д-ра Івана Жука. Вони подбали про те, що грецький єпископ Атанагорас за згодою грецького патріярха виовятив о. Жука у вересні 1932 р. на єпископа української православної церкви.

По смерті єпископа Жука 1934, р. настала для цієї церкви важка хвилина. Адміністрацію дієцезії переняв о. Підгорецький, колишній гр.-кат. священник, що довші роки не виконував священничих обовязків у гр.-кат церкви і став священником української православної церкви за адміністрації о. Жука. Треба було виглядіти на єпископа людину, що не мала би проти своїх кваліфікацій як духовника ніяких замітів «ні серед власного, ані серед католицького духовенства, ані серед світських

вірних. Шукали кандидата на єпископа, за якого авторитет не треба би щойно воювати, що мав би такий авторитет, якого потребує особливо провідник церкви. Один з найстарших священників у тій церкві та її справжній організатор, о. Середа, на всі пропозиції й налягання завжди відмовлявся від обов'язку й почеси єпископа. Тому духовенство тієї церкви зиркало до гр.-кат. священників і – як видно вигляділо о. Олексу Пристая. Як саме приєднало до себе православне духовенство того священника, до недавніх часів доброго католика, це поки що тут, у краю, невідоме. Можна догадуватися, що хіба мусли зайти якісь глибші – не знати тільки, якої саме природи причини, ніж охота за владичу мітру і жезл, коли старший віком і душпастирською діяльністю священник, до дуже недавнього часу оборонець католицької церкви та її архипастиря, прилюдний поборник усіх тих, що не признавали беззастережно авторитету католицької церкви та її потягнень, рішився змінити не обряд, але віру.

Дієцезія тієї церкви мала в 1932 р. 30 священників. Уже тоді вона посягала думкою також на Канаду. Де тоді була в тому часі тільки одна (автокефальне) православна, українська церква архієп. І. Теодоровича.

Небезпека для обох українських православних церков у тому, що вони не мають відки черпати духовного нарібку. Вправді українські школи існують і при тих церковних громадах, але це школи тільки з обмеженим матеріалом науки, передовсім з обсягу основ українознавства. Коли гр.-кат. церква, як стара й багата церковна організація, могла би користати навіть з римо-кат. теології, чи – як дійсно користає зі студій кількох питомців у Римі, то обі православні церкви вбогі й не мають засобів, щоб вислати надійних питомців на вищі теологічні студії. Зрештою ще не відомо, по стороні котрої церкви стануть симпатії доростаючого молодого покоління: чи по боці католицизму, яке бачать і між справжніми американцями, чи по боці тієї церковної організації, до якої причислюють себе в Америці тільки розмірно свіжі емігранти.

ВЗАЇМОВІДНОШЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ.

Українська не суто церковна преса стояла давніше по стороні одної чи другої церкви. Від якогось часу тільки „Америка" й „Січ" стоять по стороні католицької церкви, а „Народне Слово" по стороні православної церкви о. Теодоровича. Інші органіи вже церковного „файту“ (боротьби) не ведуть.

Між тими всіми церквами, до яких причисляють себе українці в Америці, великий антагонізм. Можнаб сказати, що його джерелом не завжди ідеологічний бік. Не треба згадувати, як ці релігійні спори ділають на українську еміграцію в Америці. До високої міри затрачується властива релігійність; верх бере тільки завзятість і спроба, хто „виграє". І коли старше покоління як не з набожності, то зі звичаю ходить до своєї церкви, то молоде покоління часто тієї потреби вже не бачить, не відчуває. Доки ще живуть старші, то або під їхнім впливом чи прикладом, або таки просто для приємности батьків – молодь іде до „їхньої" церкви. А що буде дальше, про це важко сьогодні говорити.

Всеж таки слід підкреслити, що навіть в Америці значіння церкви для національного обличча українців дуже поважне. При церкві гуртуються всі українські організації, при церквах є українські школи; в церквах проголошується американським звичаєм церковній громаді все, що для неї має вагу. Якби вже хотіти конечно дошукуватись якогось додатнього впливу для українців у змаганнях між українськими церквами в Америці, то був би хіба цей момент, що одна церква примушує другу до видатної народньої праці. Але здобутки цієї праці одночасно зменшують чи й нівечать – саме ці змагання, що набрали характеру затяжної боротьби.

Лев Ясінчук [136].

УКРАЇНСЬКА УЧАСТЬ У СВІТОВІЙ ВИСТАВІ. 1939 рік.

Від липня минулого року дуже інтензивно працювало „Українсько-Американське Виставове Товариство" в Нью-Йорку. Вже сама назва товариства підсказує, що мета його була зорганізувати достойний української нації виступ на „Світовій Виставі", що саме цього року там відбувається. На основі постанови загальних зборів членів

„Українсько-Американського Виставового Товариства" участь українців на „Світовій Виставі" повинна була зазначитись такою програмою: 1) виступом українського хору під проводом проф. О.Кошиця; 2) танковим виступом клубу нью-йорських українських танцюристів, яких підготовляв п. Кість, а пізніше ще п. Лаврик; 3) виставою народнього мистецтва при допомозі уряду Карпатської України і 4) виданням окремої памяткової книжки з приводу української участі у „Світовій Виставі". Предсідник „Українсько-Американського Виставового Товариства" п. Д. Галичин увійшов був у зв'язок з чеським посольством у Вашингтоні у справі приміщення вистави українського народнього мистецтва з Карпатської України в чеськім виставовім павільоні; всі інші українські виставові імпрези повинні були найти приміщення у власнім, стилеву українським павільоні.

Оті широкі пляни „Українсько-Американського Виставового Товариства" заломилися з двох причин: поперше з огляду на малу жертвенність на ціль української участі у „Світовій Виставі" треба було зилишити думку будови українського павільону, а підготувати таку участь, яка можлива відповідно до зібраних грошей, подруге вистава українського народнього мистецтва з Карпатської України в чеському павільоні стала неактуальна з хвилиною, холи Карпатська Україна найшлась під окупацією Мадярщини. Тому, що на будову українського виставового павільону зібрано, на жаль, тільки 4.500 долярів — управа „Українсько-Американського Виставового Товариства" рішила була видати за ці гроші памяткову книжку. В цій книжці ма ли бути поміщені англійською мовою статті про Україну, її культуру, мистецтво, про досягнення української еміграції в ріжних ділянках національної о розвитку. Та опісля зайшли зміни, які приневолили „У.-А. В. Товариство" залишити видання цієї книжки.

Наслідком інтриг європейських сусідів українського народу Корпорація „Світової Вистави", що минулого року радо призначила була день 18. червня як „український виставовий день" і ще в лютім цього року по твердила це призначення на окремій конференції з пп. Д. Галичином та д-ром Демидчуком, у квітні цього року

повідомила українців, що український виставовий день не може відбутись. У листі не було подано ніякої причини відмови та уневажнення українського дня. Викопний комітет „Українсько-Американського Виставового Товариства" був приневолений гостро виступити проти нечувуної практики корпорації „Світової Вистави". Український адвокат п. Пізнак пішов зі скаргою на дорогу права і приневолив управу „Світової Вистави" відкликати заборону та згодитись на те, щоб 18. червень залишився „українським виставовим днем", як це були постановлено в початках.

Тепер виступ українців на світовій виставі в дні 18. червня запевнений. Хор, танки, виступ відомого тенора М. Волинського і скромний показ українського народнього ми стецтва напевно викличуть зацікавлення не тільки американських українців, але й інших відвідувачів американської „Світової Вистави" [137].

ШЕВЧЕНКІВСЬКА ВИСТАВА. Українці зпоза Нью-Йорку, що приїдуть у червні й липні відвідати „Світову Виставу", будуть мати рідку нагоду побачити щось своєрідне, щось, чого в Нью-Йорку ще не було. Це „щось" – то Шевченківська Вистава, яку влаштовує головна Ньюйорська Публична Бібліотека.

Пані Анна Гайфец, бібліотекарка у слов'янському відділі, вже тиждень увихається, щоб відповідно прибрати п'ять скляних виставових столів, які знаходяться у коридорі на другому поверсі бібліотеки. Ці столи вже за повняються і – як запевнив про це д-р А.Ярмолинський, управитель слов'янського відділу, – вистава буде урядово відчинена для сторін у понеділок, 29 травня 1939 та буде тривати коло два місяці.

Між інтересними речами вистави будуть твори Тараса Шевченка, друковані колись і тепер різними мовами; малюнки і рисунки Шевченка, а також статті про поета різними мовами.

Може найцікавішою справою для ньюйорських українців буде „програма концерту Тарасові Шевченкові в столітні роковини його уродин, 1814—1914", який уладили всі нью-йорські українські товариства в день 30-го травня 1914 року у Вебстер Гол, Ця „програма" – це надзвичайно зворушлива прикидка зперед 25 літ. Цікаве, що

хтось мав настільки пам'яті і вислав цю „програму” до бібліотеки, де вона заховалась, бо більш ніж певне, що в українських архівах її нема.

З інших цікавих річей є: *Alaska Herald* з 1867 року, де один з найстарших українських емігрантів, Агапій Гончаренко, умістив в англійському перекладі кілька строф вірша Шевченка: „Від молдаванина аж до фіна на всіх язиках все мовчить, бо благоденствує...”

У паризькому журналі *Revue des deux mondes* з 1876. р. знаходимо статтю „Le poete national de la Petite-Russie – Chevtschenko”. На основі цієї статті ньюйорський журнал *Saiaxu* з 1876. р. помістив довшу розвідку: „Chevtschenko – the national poet of Little Russie” і стаття є першою про Шевченка англійською мовою в американській пресі.

Німецький журнал *Gartenlaube* з 1862. р. помістив розвідку: „Ein russisches Dichterlebe, Taras Grigorijewitsch Schevtschenko”.

Льондонський журнал *All yeag round* з 5 травня 1877 р. помістив розвідку пера славного англійського письменника Чарльза Дікенса п. з. „A South-Russian poet”:

Крім того на цій виставі є майже всі новіші видання творів нашого Генія [138]. Американські українці протестують перед сигнатарями мінхенського договору проти мадярських претенсій до Закарпатської України.

Як подає Українська Пресова Служба з Нью-Йорку, уповноважені представники українських організацій в Америці запротестували рішуче перед дипломатичними представниками держав-учасників конференції в Мінхені, проти всяких спроб Мадярщини збільшувати свою територію коштом інших народів, зокрема коштом українців. Це йшло би у розріз з устійненим у Мінхені плином перебудови чехословацької республіки на національно-територіальному принципі [139].

Переслідування українців в Америці. 1942 рік.

ДНБ. Рівне, 2.У – 42 року.

Хвиля большевицько-жидівського терору докотилася і до „демократичної Америки”.

Безпосереднім приводом до переслідувань українців в Америці був факт, що національно свідомі українці відмовилися взяти участь у скликаному під протекторатом Літвінова, так званому „слов'янському" конгресі.

Розв'язаная українських організацій в Америці, закриття; всіх часописів, індивідуальний терор проти найвизначніших українських представників в Америці аж ніяк не ослаблять національної свідомості українців. Це лише підтвердження того факту, що між московським большевизмом, англійською плутократією та американським капіталізмом немає ніякої різниці.

Відірвані від рідного краю українці в Америці так само як і ті, що живуть на батьківщині, не хочуть мати нічого спільного з такими „слов'янами", що виводяться з монгольської і жидівської крові. Українці, що живуть в Америці, гідно відкинули запрошення до цього „слов'янського" конгресу, в якому головує жид Літвінов-Фінкельштейн. Всі українці в цілому світі: на батьківщині, в Америці, Зеленому Клині всі вони міцно об'єднані навколо спільних національних інтересів. Відомо, що переслідування українців в Америці – це свого роду „допомога" США для большевиків замість літаків та гармат, яких Рузвельт не може дати Сталінові.

Німецька армія, в рядах якої борються за новий лад в Європі багато українців і за якою стоїть суцільний український фронт праці, знищать звироднілу державу Сталіних, Кагановичевих і Літвінових-Фінкельштейн.

Протест України на переслідування українських емігрантів в Америці такий: „На полях, біля верстатів, ще масовішими виїздами на роботу в Німеччину українці допомагатимуть німецькій збройній силі одержати блискучу і остаточну перемогу над ворогами. Бо вороги Німеччини вороги України, а перемога Німеччини є перемогою для України" [140].

Розв'язання українських організацій в Америці

Українські круги в Румунії одержали вістку, що в Америці розв'язані українські національні організації. Закрито 5 українських часописів, за винятком органу тамошніх українських соціал-демократів. Знатних представників американських

українців інтерновано. Перш за все переслідуються українці, які мають американське громадянство. Оці всі міроприємства американського уряду пророблено на домагання советського представника Літвінова. Безпосередньою причиною до переслідувань українців в Америці було те, що українці не хотіли взяти участі в „слав'янському конгресі“, який мав відбутися під патронатом Літвінова [141].

Нагінка на українців у Америці

Німецька інформаційна Служба подає з Букарешту, що на основі вісток Букарештянських українців – влада Злучених Держав Північної Америки розв'язала всі українські націоналістичні організації. Рівнож закрито дев'ять українських часописів. Цікаво, що цій за бороні української преси в Північній Америці не підпав орган українських соціал-демократів...

Проти українських націоналістів, громадян ЗДПА, розшалілася хвиля страшних переслідувань. Багато визначних представників американських українців заарештовано, або інтерновано. Як далі повідомляють із Нью-Йорку, ці протиукраїнські міри американської влади треба зачислити на рахунок советського амбасадора у Вашингтоні жида Літвінова-Фікельштайна, який зажадав здусити всяку українську вільну думку, бо така думка була б проти Москви, яку ввій тепер заступає. Без посередньою причиною до цих переслідувань українців у ЗДПА мав би бути факт, що національно свідомі українці відмовилися взяти участь у скликанім під протекторатом Літвінова т. зв. «Словянському Конгресі».

Отже «найдемократичніша» держава в світі подала руку катові українського народу та помагає йому нищити народ, який так багато пролив крові за ті права, за які мала б боротися тепер Америка.

Але при всій своїй жахливості, ця вістка потішає нас. Вона каже, що всі українці, де б вони не були, об'єднаі одним духом, одною думкою. Всі вони знають і вірять, що здійснення всеукраїнського ідеалу можливе тільки на трупі Москви. Тому ніякий

терор, ніякі переслідування не є для них страшні. Вони знають, чого хочуть і за це готові па всяку жертву за свій великий ідеал.

Ми горді з наших далеких, не устрашимих братів!

Американські українці, яких нищить тепер Рузвельт на наказ жидівського наймита Сталіна, начислюють у ЗДПА поверх 800.000 душ. Вони були все зразковими громадянами ЗДПА і спричинилися у великій мірі до розросту й скріплення американської держави. Українські фермери й робітники є найкращими працівниками, як це признають усі американці. А тепер Рузвельт їм відплачується за це! [142].

Розпуск українських національних організацій в Америці

Українські кола в Румунії одержали звістку про те, що в Америці розпустили українські національні організації. Закрито 5 українських часописів, за винятком органу тамтешніх українських соціал-демократів. Значних представників американських українців інтерновано. Перш за все переслідуються українці, які мають американське громадянство. Ці всі заходи американського уряду зроблено за домаганням советського представника Літвінова. Безпосередньою причиною до переслідувань українців в Америці було те, що українці не хотіли взяти участі в т. зв. „слов'янському конгресі“, який мав відбутися під патронатом Літвінова [143].

Післявоєнний час. Світ переорала Друга світова війна, забравши десятки мільйонів життів. Людина завжди залишається людиною.

Українська пісня в Америці

По заголовку виглядало б, що мова буде про українську пісню. Тимчасом хочемо дещо сказати тільки про засоби її поширення в світі, а саме про патефони та їх значіння в мистецтві американського континенту.

Десь коло 1904 року появились в Америці перші плити з українськими піснями. Продувала такі плити американська патефонова фірма Колюмбія, щоб побити свого конкурента фірму Вікторія. Перші спроби тої фірми були зроблені в Києві. Більше українських плит появилось в Америці аж десь в 1911 році. Один сільський

музика Павло Гуменюк з Підволочиськ випустив у фірмі Колюмбія плити зі своєю музикою; піснями, весільними обрядами і т. п. Багато дечого він сам творив. Виявилось, що українці в Америці, більше сподобали прості сільські пісні, як концертні пісні. На доказ того те, що нпр., плита „Весілля”, яку награв сам Гуменюк розійшлась в кількості 125.000 примірників, коли пересічно інші плити, в тому і американські, розходились найбільше в кількості 2.000 примірниках. Десь в 1932 році зайшов перелом. Старша Генерація вимирала, а молодь інтерсувалась більше американськими плитами, бо українських нерозуміла. Аж в 1937 році появилися були в Америці плити варшавського виробу з піснями хору „Сурма” зі Львова. Але і вони не дали того підйому, який зробили були плити Гуменюка. Хор Кошиця, що був в повоєнних часах в Америці також не спромігся добитись успіху, бо зв'язався був з слабенькою фірмою Брунсвік і плити вийшли погані та так і пропали без більшого поширення.

Були вигляди в другій світовій війні підняти ту ділянку життя вище, але якось і то не вийшло. Навіть Конгресовий Комітет у Вашингтоні рішив був награвати на плитах українські пісні для пропаганди, але лише в 1943 році зроблено їх щось із 10 і на тому справа закінчилась. Натомість плити Гуменюка в часі війни зазнали поновного успіху. Вони примітивні, але народ їх любив і купував. Думалось, що може Советська Україна дасть поштовх в тому напрямку, але виявилось щось протилежне. Вимог американців Сов. Україна не виконала, бо за час 1940 до 1946 дала тільки 23 українські плити з піснями, натомість під маркою України прийшло до Америки щось аж 500 плит з московськими піснями.

З плитами пов'язано і українське радіовисилання. Воно в Америці слабе, бо брак добрих плит. Американські українці і європейська еміграція повинні подбати про наладнання і тієї справи. Треба при тому врахувати факт, що попит є на речі прості, такби сказати народні, а не високомистецькі концертні. Покупець диктує якість товару. Ту тему зачіпив був коротко календар „Провидіння” з Америки. Справа

важна і її відповідним чинникам української еміграції не треба спускати з ока. М. С. [144].

„ВСЕСЛОВ’ЯНСЬКИЙ КОНГРЕС” В АМЕРИЦІ

В кінці квітня 1947 року відбувся в Нью-Йорку „всеслов’янський конгрес”. Було там 250 делегатів від 200.000 слов’ян, американських громадян. Цей конгрес скликали советофіли для боротьби проти політики американського уряду. В постановах конгресу сказано, що американський уряд, даючи допомогу Греції та Туреччині, діє проти волі американського народу... [145].

Розділ 2. УКРАЇНЦІ В КАНАДІ

Національний гімн

«О, Канадо!» проголошено національним гімном 1 липня 1880 року, через сто років після того, як його заспівали вперше. Автором слів гімну французькою мовою є Адольф-Базиль Рутє, а музику до нього написав Калікс Лавальє. Найкращий переклад гімну англійською мовою належить Роберту Стенлі-Вієра, його текст було опубліковано в 1908 році. У 1967 році канадський парламент офіційно затвердив цей текст як англійський варіант гімну.

Англійською

O Canada! Our home and native land,
 True patriot love in all thy sons command.
 With glowing hearts we see thee rise,
 The True North strong and free.
 From far and wide, O Canada,
 We stand on guard for thee.
 God keep our land glorious and free,
 O Canada, we stand on guard for thee.
 O Canada, we stand on guard for thee.

Французькою

Ô Canada! Terre de nos aïeux
 Ton front est ceint de fleurons
 glorieux
 Car ton bras sait porter l'épée
 Il sait porter la croix
 Ton histoire est une épopée
 Des plus brillants exploits
 Et ta valeur, de foi trempée
 Protégera nos foyers et nos
 droits
 Protégera nos foyers et nos
 droits

Українською

О, Канадо! Кохана вітчизно!
 В любові до краю, твої сини
 одно.
 З тобою враз наш дух росте,
 Мов та скала сильний.
 А кожний син це сторож
 твій,
 Бо ти наш край вільний.
 До Бога ми руки зносим.
 За тебе, краю наш, ми
 мольби шлем.
 За тебе, краю наш, ми
 мольби шлем.

[1].

УКРАЇНЦІ В КАНАДІ

1948 рік. Населення Канади дорівнює тепер приблизно 12 млн. чол. Найбільшу групу населення Канади складають ті, що вважають рідною англійську мову. Другою кількісно національною групою є найдавніші колонізатори Канади – французи, що живуть переважно у провінції Квебек, їх нараховується, приблизно, 3,5 млн. Третьою національною групою Канади є німці (500 тис.), що живуть переважно в її південно-східніх провінціях. Українці складають у Канаді четверту щодо числа групу населення. За переписом 1941 року, українців у Канаді було 305.229 чол.

Найбільше українців живе в провінції Манітоба – 89.762 чол. Столиця Манітоби місто Вініпег – головний осередок українських культурно-громадських та національних організацій у Канаді. Друге і третє місця за кількістю українців посідають провінції Саскачеван – 79.777 чол, та Альберта 71.868 чол. Щодо загальної кількості населення, то саме в цих провінціях маємо найбільший процентний склад українців. У найбільшій за населенням канадській провінції Онтеріо українців лише 48.158 чол. Ще менше їх у провінції Квебек – 8 006 чол. У

Брит. Колумбії українців лише 7.563 чол., у Новій Шотландії 711 чол. — у Нью-Брунсвіку 22 і на острові Одварда 2 чол. українців. Другою за численністю слав'янською групою в Канаді є поляки, яких за переписом 1941 року було 167.485 чол. [2]

1907.

З українських колоній в Канаді. Українсько-англійська школа. Недостача українських шкіл для наших переселенців у Північній Америці стає причиною, що молодше їх покоління потроху, але постійно денаціоналізується. В Сполучених Штатах українцям навіть і не сниться, щоб правительство засновувало для них окремі школи, де б поруч з англійською мовою вчили ще й української мови. Щоб заснувати приватні українські школи, – на се в переселенців нема грошей. Інакше стоїть справа в Канаді. По фермах мають українці десятки англійсько-українських шкіл, і як би тільки вчителі тих шкіл стояли на висоті свого обов'язку, школа зберегла б тут українську національність. Там те саме, що й у Сполучених Штатах.

Різниця хіба та, що українці в Канаді по містах, як Вініпег, або Едмонт, займають досить значне місце по числу серед інших народностей, тому то при своїй свідомості й організації можуть добути собі де-яких корисних змін, тим більше, що впливові канадійці з політичних рахунків готові підтримати українські прохання. Про заходи в тій справі пише американська «Свобода»: 9 січня сього року вініпегські українці скликали загальне віче, на якому одногolosно ухвалили вислати трьох делегатів до міністра просвіти, щоб ті предложили йому від імені вініпегських українців бажання, щоб у трьох англійських школах в Норт-Енд, в котрих переважають числом українські діти, надано було посади принаймі трьом учителям українцям, що покінчили учительські курси в англійських школах і добре володіють українською мовою, та щоб для українських дітей було призначено кілька годин на тиждень для науки української мови. (Діло) [3].

З Канади. В «Громадському Голосі» надруковано великий допис «З Канадійської України», в якому подається багато цікавих відомостей з життя канадійських колоністів-українців. Між іншим цікаво зазначити, що весною минулого року в Вініпегу засновано «Читальню ім. Т.Шевченка». «Читальня» добре розвивалася і незабаром перетворилася в «Наукове товариство імені Шевченка». «Наукове товариство»! має на меті ширити просвіту і організувати канадійських українців. Хто з колоністів хоче поширити свою власну освіту, той від «товариства» має допомогу. Однак в «Науковому товаристві», починаючи з якогось часу, запанував і інертний дух. Через це молодша і більш енергійна частина членів «товариства» відірвалася від «товариства» і заснувала «Українську Вільнодумну Федерацію».

«Укр. В. Фед.» розпочала досить жваву видавницьку та театральну діяльність. За короткий час було видано уривки з «Чудацьких думок» Драгоманова (під назвою «Націоналізм та народні святощі») та життєпис Драгоманова; було також поставлено кілька театральних вистав на користь просвітної справи.

Наприкінці цікаво зауважити, що багато перешкоджають просвітній справі канадійські українські попи. Ці панове розпочали цілий хрестовий похід проти радикалів, соціалістів, Драгоманова, Павлика та інших, як вони, «українських немовлят». Проте, клерикальна проповідь не дуже то проймає канадійських українців [4].

Жовтень. Українська наука. „Канадійський Фармер“, український тижневик для українців в Канаді, в Америці, повідомляє, що русини (українці) з м-ка Portage la Prairie Man. Can. послали од себе депутацію до міської шкільної комісії з проханням, щоб в міську школу північної частини міста було призначено вчителя-українця. Шкільна комісія, вислухавши бажання депутації, порішила вибрати для цієї справи спеціальний комітет [5].

Українсько-англійська семінарія в Брендоні вже одкривається і до неї зачислено 50 учнів. (Канад. Фарм.) [6].

1908.

Вісті з Канади. Галицькі переселенці-українці в Канаді взялись живо до просвіти. Закладають по колоніях школи, читальні, братства і тепер майже нема української колонії в Канаді без читальні. Звістки про організацію українців в Америці є в кожному числі тамошніх українських часописів. За те дуже мало надходить оригінальних звісток про просвітній рух тамошніх українців до часописів старого краю. Через те з приємністю містимо лист з читальні «просвіти» в Portage la Prairie, в канадійській провінції Манітоба. Автор зазначає, що українці в Канаді хочуть, аби їх галицькі земляки знали, «що ми тут не спимо і хочемо просвітитися». Названа читальня дуже гарно розвивається і має 81 члена. Між ними 60 чоловіків і 21 жінок та дівчат. Неділями й святами читальня вся повна людей. Читачі збираються поставити читальний дім, на що зібрано вже за короткий час 125 доларів. Розвиток читальні завдячити належить її виділові, до якого входять: Йосиф Крушельницький голова, Юрій Тостановський містоголова, Юрій Гриділовський писар, Дмитро Олійник касір і Володислав Площинський та Вавро Лісовий – заступники виділових. (Русл.) [7].

Лютий.

Український Народний Дім. В г. Portage La Prairie українці приступають до збудовання Народного дому. В домі мають міститися: читальня, велика зала на всякі забави, вистави та концерти. Будуватиметься дім на кооперативній підставі; кожен член матиме рівну частку видатків. (Кан. Фарм.) [8].

Одкриття українсько-англійської семінарії в місті Брендоні Ман. З початку цього 1908 року треба уважати важним моментом українського народного й культурно-просвітнього життя в Канаді. Український елемент зачинає прибирати що-раз більше ваги в загально народнім, суспільнім і політичнім житті західної Канади. Щоб оправдати це твердження, подамо населення поодиноких західно-канадійських провінцій Альберти, Саскачевану і Манітоби, в котрих оселилися переселенці з Галичини й Буковини, та й тепер ще поселяються. І так, після конскріпції з 1906 року населення Альберти виносило 185.412, між ними – 30 тисяч українців,

Саскачеван – 257.763, між ними – 35 тисяч українців; Манітоба – 365.688, між ними – 35.500 українців. Іміграція до Західної Канади за останні 2 роки до тепер буде виносити приблизно тисяч 9-10. Включаючи ж робітників і горстку поселенців в провінції Брітіш Колумбія, Онтеріо то що, можна певно і сміло означити число українців в Канаді на 120 тисяч. Зваживши далі, що більше 100 тисяч тих поселенців в Західній Канаді мають всякі горожанські права, як і інший горожанин конституційної Канади, треба тим самим признати за українським елементом в цій частині Канади важну політичну й суспільну ролью.

Українці в Західній Канаді самі вже зачинають по волі проявлять свою силу і своє значіння. Вони мають 50 публічних шкіл в провінції Манітоба з українською викладовою мовою побіч з англійською. Так само в провінції Саскачеван в кількох школах по українських колоніях провадиться наука дітям на їх рідній мові. Так само і в провінції Альберта українці приступають тепер до організації своїх шкіл і пришукують своїх учителів. Усі бажають, щоб їх діти, опріч знання обов'язкової для них англійської мови, не забували і своєї рідної.

Серед таких власне обставин одкривається українсько-англійська семінарія в Брендоні, заходами численних домаганнів українських манітобських поселенців. Англійська людність дивиться на теперешніх вихованців семінарії, яко на будучих асиміляторів українського народа в Канаді з англійським елементом. Але треба сподіватись, що з їх вийдуть будучі просвітники та провідники канадійської України. Школою завідує прінціпал Mr. J.T.Cressey, але правдивою душею і дійсним опікуном семінарії єсть українець д. Т.Ферлей, колишній організатор Наукового Товариства імені Шевченка у Вінніпегу. Він викладає науку вкраїнської мови й літератури і впоює в молодих вихованців українські народні ідеали. Курс науки має бути трьохрічний і обнімати загальні відомості з всесвітньої історії, математики, книговодства, англійської та канадійської лтератури й історії. Кожний студент підписує контракт на 200 доларів річно, котрі зобов'язується сплачувати місячними частками по скінченню семінарії, як буде учителем. Тепер єсть в школі 30 учнів, а

сподіваються прийняти і ще кількох. Рік шкільний починається від 1 жовтня й кінчається 1 червня. 3 місяці вакацій дадуть нагоду учням піти в роботу і заробити трохи грошей на свої нагальні потреби.

Перед будучими учителями стоїть світла будучина, бо будучина всього українського народу в Канаді принесе йому ж гарний матеріальний та культурний розвиток. Дальші здобутки українців на ниві просвітній в провінціях Альберти і Саскачеван будуть тим швидше запевнені, чим швидше тамошні свідомі одиниці поклопочуться про заведення учительських семінарій і в Regina та Edmonton. Тут треба тільки трохи розумної агітації, а справа буде доведена до краю. (Канадійський Фармер) [9].

Березень.

Життя земляків. В старій незалежній церкві у Вінніпегу (в Канаді, Північна Америка) організовано читальню під назвою „Канадійська Зоря“ і вечірню школу англійської мови, де вчать безплатно кожного вечора. (Канад. Фарм.) [10].

Українська читальня в Канаді. Українські фермери з Етельберт заклали українську читальню «Наша Зоря»; коло заведення цієї читальні багато попрацюював місцевий учитель. Поки що записалося в члени читальні 13 чоловік, але є надія, що це число швидко збільшиться. (Канадійський Фармер) [11].

Заснування української читальні в Канаді. В початку марта у Вінніпегу (в Канаді) відбулися збори вінніпезьких українців для обміркування справи про заснування читальні „Просвіта“. Зібрані вибрали організаційний комітет, який має виготовити статут і скликати нові збори для затвердження статуту. Ця комісія виробила статут і 15 марта скликала збори, на яких було розглянуто такі справи: 1) вписування членів, 2) ухвала статуту, 3) назва читальні, 4) розмір членської вкладки, 5) вибір віділу (ради). (Канад. Фарм.) [12].

Квітень.

Пропає без вістей. Павло Крат, що був організатором вінніпегських (у Канаді) робітників та редактором «Червоного Прапора», пропає без вістей з Вінніпегу. Є

чутка, ніби російський уряд домагався в канадійського уряду, щоб Крата було видано йому. (Канадійський Фармер) [13].

Український спектакль в Америці. 28 априля в залі т-ва ім. Шевченка у Вінніпегу (Північна Америка, Канада) виставлено було оперетку Котляревського „Наталка-Полтавка“. Тамтешня українська газета „Канад. Фармер“ про цю виставу подала досить неприхильну рецензію [14].

Липень.

Жнива. З усіх сторін просторої Канади (Північна Америка), де дуже багато живе наших емігрантів і з України й особливо з Галичини, як повідомляє тамошня українська газета „Канад. Фармер“, надходять добрі звістки про врожай. Тих кілька холодних днів, що недавно оце були, засівам зовсім не пошкодили [15].

З життя наших земляків. Як обрахував поштовий уряд у Вінніпегу (Канада, Північна Америка), тамошні емігранти протягом 10 місяців пересли до старого, тобто нашого краю – 220 тисяч доларів грошей. Здебільшого гроші йшли до Росії та Австрії. Тих чверть мільйона доларів послано тільки через пошту, а ще певно стільки ж, коли не більше, переслано через банки. Гроші ті посилались на підмогу рідним в Старому Світі та на переїзди їх до Канади. Само собою розуміється, що найбільша пайка тих грошей походить з кишень українців, бо їх там живе найбільше. (Канад. Фарм.) [16].

Українці гуртуються. Наші емігранти в далекій Америці не занехають свого національного життя і на чужій чужині, що стала тепер їм за рідну неньку. З Канади (Північна Америка) все находять до нас чутки про організацію тамошніх українців в свої братства то що. Оце й недавно, як. повідомляє „Свобода“, українці, що живуть в Мішелі (в Канаді), заклали у себе українське братство і завели разом з тим виділ тамошньої української організації „Руссаго Народнаго Союза“ [17].

З життя земляків. Через „Канад. Фармер“ повідомляється всіх зацікавлених, що б сього іюля місяця відбудеться конвенція українсько-православної церкви, у Уегреуїллі, Аїта для незалежних українців альбертинських. Між иншим тут

обговорюватимуться і ось які справи: 1) про заснування українсько-англійської учительської семінарії в Альберті та 2) про заснування української бурси в Едмонтоні. —Це все свідчить, що наші земляки не занедбують своєї культури й на чужій-чужині [18].

Серпень.

Новина в „Свободі". „Канад. Фармер" подає чутку, що американський український «руський народний союз» постановив на сьогорішній конвенції видавати частину своєї «Свободи» латинськими літерами. Чи на добре воно вийде – побачимо [19].

Грудень.

З життя земляків у Канаді. «Канадійський Фармер» виступає проти вчителів, яких назначає консервативний уряд. Урядові служать вони добре, бо підчас виборів агітують за його кандидатів, але що українським фермерам із цих учителів, коли вони мало чим переважають у своїй освіті пересічного фермера?

З місцевості La Tuge пишуть українські робітники до «Канадійського Фармера», що вони працюють з французами та англійцями і не зле було б їм, як би не величезні сніги. А ще гірше, що не мають рідної газети, ні книжки. Передплачують вони «Канадійський Фармер» і хоча мусять ходити до пошти 10 миль крутими горами, а таки хотять прочитати свою газету на чужині [20].

Доля нещаслива. Німецька газета «Tageblatt» що виходить у Філадельфії (в Північній Америці), ось як описує нужду українських емігрантів в Канаді. На станції залізничній в Монреалю, столиці Канади, стоїть громада українських емігрантів около 80 душ. Хотіли вони їхати до Вінніпегу, щоб осісти на колоніях. По англійському не розуміли ані слова. Видко було, що вони тільки приїхали і що не знають ані краю, ані відносин. Приступили до них два панки й назвали себе урядниками еміграційними, котрим повірено опіку над емігрантами. Емігранти, не підозріваючи обману, признаються отверто, куди ідуть, кільки мають грошей вкінці йдуть за «урядниками». А ті ведуть їх на иншу станцію, пакують до вагонів. Поїзд рушив і нещасні їдуть замість Вінніпегу до диких околиць Онтарію. Загнані до гидких барак,

голодні й биті, зрозуміли вони скоро, що їх одурено. За кілька тижнів дуже тяжкої праці при копанні ровів зони не дістають ані цента плати. Тоді постановляє частина тих білих невільників тікати з того страшного становища. Розпочинається дике польовання на них, бо дозорці хутко запримітили недостачу робітників і пустилися за ними в погоню. Де котрі з утікачів задержуються, коли у слід їм почнуть стріляти з револьверів, вертаються; інші ж волять смерть і подвоюють свої сили, щоб добратися до лісу, де й переховуються. Зовсім знесилені й голодні вони доволіклися до містечка Енгельгардту. Наполошені, вони уникають людей і тим звертають загальну увагу на себе та попадаються в руки поліції, котра довідавшись, що вони утекли від праці, постановила по етапу відслати їх туди, де працювали. Тоді повстає межи нещасними справжній бунт: воліли б йти на смерть, ніж вертати до свої катів, але під ударами поліціантів і наполохані револьверами, заспокоюються. Тимчасом збігаються люди і стають в обороні нещасних. Під натиском юрми годиться суддя на транспорт замучених українців до їх місць призначення. Але хоче від кожного з них по 25 долярів (біля 50 карб.) на кошти подорожі. Розуміється, що ні один з емігрантів не мав тих грошей. Тоді забірає поліцій з нещасних решту їх майна і перевозить їх силоміць без цента в кишені до місця, де перше вони працювали, щоб там собі заробити на кошти подорожі. А знов у Торопті в Канаді попали емігранти українці до агента, котрий їм припоручає, щоб шукали помочи в бюро посередництва праці. Легковірні удаються з агентом до бюро і підписують контракт на якусь працю. Директор бюро толкує емігрантам, що п'ять місяців буде їх компанія годувати, одягати, дасть їм нічліг і за ті прислуги одрахує собі з плати. Не розуміючи контракту, писаного по англійському, вони не знають, що своїм підписом спродалися в п'ятимісячну неволю і в тяжку працю при будові залізниці. По п'яти місяцях тяжкої праці кожний з ошуканих дістає 35 долярів на дорогу і більше нічого. Так працювали вони тільки за лихий харч і за берліг в лісних пустинях канадійських. Такі випадки можна бачити що-день майже на кожній більшій станції [21].

1909.

„Канадійський Фармер" (ч. 49 за р. 1908) наводить цікавий статистичний матеріал Державного Еміграційного Бюро про число переселенців різних націй до Північних Американських Сполучених Штатів подаючи відсоток неграмотних представників кожного народу. Серед 20 європейських і азійських народів, про яких показує статистичні данні „Кан. Фар.", по числу грамотних українцям належало р. 1907 одно з останніх місць – третє від кінця. Тільки литовці та греки дають неграмотних більший відсоток (55 %) за українців (54 %). Хоч матеріал цей неможна вважати зовсім правдивим, бо часто українців переселенців з Росії рахують до росіян, а наших емігрантів з Галичин – до поляків, але все таки він виразно показує одну з найбільших болячок наших – надзвичайно сумне культурне становище нашого народу в Старому Світі [22].

Січень.

В Сондей Лейку українці заснували читальню, але під впливом москвофілів назвали її читальнею імені Качковського і ухвалили передплачувати москвофільські газети [23].

В колонії Rianu River, закинутій в антарійські ліси, національна свідомість серед тамошніх українців зростає. 6 січня відбулися там загальні збори читальні «Просвіта», котрі ясно довели, що, хоч і мало тут українців, але вони не денационалізуються і щиро дбають про культурний свій розвиток. Товариство встигло збудувати вже власний будинок для читальні і здобуло вже собі, хоч і невеличке, майно. («Канадійський Фармер») [24].

Товариство українців – «Самопоміч». В Монтреалю 20 грудня відбулися загальні збори товариства українців% «Самопоміч». Перш за все було подано справоздання касове; товариство мало прибутку 625,32 д., а видатків 220,08 д.; в касі таким чином, лишилося 405,24 д. Далі було кілька рефератів. Перше за все говорив д. Г.Мех про організацію і її значення для добра людей; він закликав до того, щоб українці в Канаді гуртувалися в спілки, бо в цьому тільки їхня сила. Другі оратори, Я.Вепрук та

Тюхтій, говорили на ту саму тему. Д. Тюхтій, крім того, спинився ще на просвітній справі і спробував показати слухачам велике значення організації в шкільній справі.

Потім вибрали нову раду товариства, контрольну комісії та комітет хворих. Збори закінчилися співанням «Ще не вмерла Україна». («Канадійський Фармер») [25].

Політичне життя українців. Українці в Америці через те, що не мають ніякої організації яка всі їх сили гуртувала б біля себе і найраціональніше використовувала б для їх же користі, мають в політичному житті не значне місце. Так в Сполучених Штатах Північної Америки, так і в Канаді. «Канадійський Фармер» з цього приводу цілком слушно зауважує. Що ми, українці канадійські можемо грати ролю в політиці поважнішу, ніж зараз граємо, це кожен зрозуміє, коли подумав хоч трохи про цю справу. Ми зайняли показні позиції в трьох провінціях: Манітобі, Саскачевазі і Альберті, і ці наші позиції не будуть слабнути, але певніше всього міцнішати. В політиці українці повинні цуратися того, щоб всю справу скидати на окремих особ, які, кінець кінцем, дбатимуть не про користь народів, а про свої власні вигоди і продаватимуться тому, хто більше заплатить, Зразок такої політики дала провінція Манітоба, де перед веде консервативна партія і для своєї вигоди використовує голоси українців і других славян. І тільки шкода велика робиться українцям з того, що вони йдуть поруч з консервативною партією. Коди українці почали приїздити до Канади, на чолі політичного життя там стояли ліберали, які дуже прихильно поставилися взагалі до всіх славян, а разом з тим і до українців. З другого ж боку, консервативні газети накинулися на переселенців дуже вороже і зустріли їх лайкою, показавши, що, й справді, «в чужій сторонці все чужії люде». Між иншими вони агитували про те, щоб одібрати у переселенців, а значить і в українців, право голосу і поставити їх нарівні з дикунами. І от тепер, коли довелося цілих 10 літ українцям зазнавати такої їх ласки, вони починають вдавати з себе прихильників українцям, щоб, скористувавшись їх нши голосами, видерти владу з рук лібералів. Звичайно, українці не повинні дати себе ошукати, не повинні вірити ласкавому голосочкові консерваторів. І на останніх виборах український народ в Канаді показав, що він

розуміє, де його ворог, а де приятель, —показав тим, що у всіх трьох провінціях, де він має сили, голосував за ліберальну партію. Навіть в Манітобі, де консервативна партія мав велику силу і встигла вже серед українців за добру плату найняти собі гарячих прихильників, українці не пішли за ними. Коли агітатори консерваторів показують на те, що консервативна партія дала українцям учительську семінарію, то треба не забувати того, що вони з неї ніякої користі не мають. Так само повинні українці пам'ятати про те, що всі предвиборчі обіцянки консервативної партії, як виявилось потім, були грушами на вербі. І от щоб краще боротися з цими вовками в овечій шкурі, найголовніша потреба українців —це те, щоб злучитися в велику та сильну громаду цілої Канади. Така громада, йдучи поруч з ліберальною партією, з'уміє легальним способом собі все те, що конче потрібне для культурного і політичного розвитку українського народу в Канаді. Організація ця повинна мати на оці перш за все економічне питання, а потім і політичне. Тільки таким чином українці в Канаді не будуть робити такого сумного вражіння, яке роблять українці в Сполучених Державах, де їх 200.000, але вони не витворили ніякого культурного життя і ще й досі бачимо там тільки дрібні релігійні сварки. (Канад. Фарм.).

Гарний приклад. Наприкінці минулого року українські колоністи в Джумайці зійшлися на збори, щоб обговорити справу про те, як допомогти просвіті в своєму рідному селі Помоняті, рогатинського повіту (в Галичині). Після обговорення справи присутні на зборах прийшли до того висновку, що причиною некультурно» сти й темноти їх рідного села є: 1) лихий матеріальний стан читальні «Просвіти» і 2) брак доброго приводу. Через це зараз же вони ухвалили послати грошову допомогу читальні і вибрали окремий комітет, який мусить для цього збирати гроші. А потім збори ухвалили звернутися до читальні «Просвіти» і в Помонятах з порадою скликати загальні збори і вибрати новий віділ з людей чесних і дбайливих про народні потреби. Крім того, постановили звернутися до помотяньської молоді і радили їй заснувати т-во „Січ“ або „Сокил“; ці т-ва переселенці беруться підтримувати матеріально. Гроші, що комітет зібрав на допомогу рідному селу, вже

переслали переселенці на руки одного селянина з Помонят. (Письмо з «Просвіти») [26].

Березень.

З життя українців Скрентонта в Канаді. Життя наших скрентонських земляків проходить в зовсім одмінних умовах, що дуже мало нагадують ті, в яких доводилося їм жити в Старому Світі. Через це тут має велике значення все, що хоч трохи нагадує колоністам про далекий рідний край, наприклад, хоч би театральні вистави. Виставляють в Скрентоні немудрі п'єси, як от «Настоящі», «Вефліємська Ніч», «В старім і новім краю» і грають не професіональні актери, а звичайнісенькі аматори. Та не вважаючи на те, що і репертуар досить убогий і виконавці неблизкучі, все таки вистави лишають на фермерів велике вражіння і до глибини душі зворушують їх. Особливо це треба сказати про виставу п'єси «В старім і новім краю». Перша дія мусить викликати в кожного фермера згадки про свій од'їзд до Америки, про ті незабутні моменти випровожання та прощання. Останні акти малюють перші кроки життя в Новому Світі і також багато інтимного і близького ворушать в душі кожного глядача. Через це і люблять так американські переселенці цю немудру річ. (Свобода) [27].

Відозва до українських фермерів в Канаді Краєвого Союзу Господарсько-молочарського. Стрийский Краєвий Союз Господарчо-молоч. звернувся до канадійських фермерів з відозвою, в котрій прохай їх присилати на насіння до Галичини яре жито, яру пшеницю, ячмінь та овес. Це зерно Союз буде дурно роздавати своїм членам, що живуть по різних кутках Галичини і таким чином думає збагатити галицьке сільське господарство новим збіжжям. (Свобода) [28].

З життя емігрантів. В Сенді Лейк Май засновано читальню імени Качковського, але ця інституція мало корнети приносить тамошнім українським фермерам вже хоч би через те тільки, що членами її мають право бути одні православні. В колонії варто Май заснувала українська молодь вечірню школу, в якій між иншим вчать англійської і української мови. До школи зараз же почало ходити чоловіка з 20.

Заходи хлопців з варто Ман викликали цікавість допрос чіткої справи по сусідніх колоніях і можна сподиватися, що незабаром і там будуть засновані такі самі школи. Недалеко від Гольден Альта живе з тридцять українських фермерів — все переселенці з Перемиського та Ярославського повітів. На жаль між ними немає згоди; вони тільки те й роблять, що сваряться та нарікають один на одного. Через це ніяка спільна справа у них не йде, як слід. Думали було закласти тут читальню, та так нічого й не вийшло з цього, бо не можна було розшукати помешкання для неї: той не хоче дати на цю справу своєї хати, другому незручно і т. ин. „вумно у нас на колонії", — скаржиться дописувач „Канадійського Фармера". („Канад. Фарм.) [29].

Загальне віче канадійських українців.

Українські колоністи в Канаді останніми часами почали болюче відчувати лихі наслідки для себе того розбрату, який запанував між ними ніби по рецепту: «моя хата з краю – я нічого не знаю». Виразний приклад, за яким не варто йти, дало їм життя українських переселенців в Сполучених Державах Північної Америки. Про потребу з'єднання на економічному ґрунті заговорила українська преса в Канаді. І от, як сповіщає «Канадійський Фармер», питання це зацікавило ширші верстви українських переселенців і вони починають висловлювати свої думки з приводу згаданої пропозиції про загальне віче. Справа трохи затягається через те, що не по всіх провінціях, де живуть українці більш-менш численними гуртами, приймають цю думку однаково. Агітація за загальне віче канадійських українців ведеться по трьох провінціях: Манітоби, Альберти і Саскачеван. В Манітобі думка про скликання віча знайшла для себе вже підготовлений ґрунт і викликає спочуття, яке звичайно, виявляється деякими практичними заходами. Що ж до провінцій Альберти та Саскачеван, то тут є доведеться багато попрацювати, щоб цю думку спопуляризувати. Поки що більшість фермерів з цих провінцій не цікавляться пропозицією скликання загального віча канадійських українців, і це стає на перешкоді тому, щоб якнайшвидче скласти таку національну організацію, яка додала

б боротьбі канадійських українців на полі економічному, політичному і культурно-просвітньому планомірності і свідомості [30].

Петиція альбертійських українців. На зборах ліберальної партії, що відбулися 2 березня на Vegreville, представник українців з провінції Альберті подав таку заяву: «Через те, що українці в Альберті є добрими й лояльними громадянами Канади і вірними підданими Британії, слухняно виконують закони, платять податки і дбають про просвіту, щоб стати врівні з іншими народами Канади; через те, що вони оселилися в великих колоніях, де позверхова цивілізація цього краю не має на них такого впливу, щоб вони могли йти врівні з культурним розвитком своїх сусідів головним чином через незнання англійської мови; через те, що українські школи здебільшого зовсім не існують, бо не має відповідних англійських вчителів, які схотіли б між українцями жити і учити; через те, що діти українців, котрі ходять до звичайних шкіл, не можуть гаразд вчитися, бо не розуміють англійських учителів і через це знеохочуються до науки і занедбують її; через те, що виникає потреба мати учителів, котрі, вийшовши зпоміж самих українців, знали б і українську і англійську мову та й залишалися б по українських колоніях, учили б по школах дітей і разом з тим дбали про поліпшення освіти дорослих; через те, що уживання української мови в початкових школах є кінцевою умовою для того, щоб дітям легше далася наука взагалі і, разом з тим, українська мова потрібна і корисна для молоді ще й через те, що український народ дуже бажає зберегти свою рідну мову, якою балакає він дома і в церкві, а також не забути своєї історії і літератури, які рівняються історії і літературі усякого з європейських народів; через усе вище згадане українці в провінції Альберті домагаються: 1) щоб українсько-англійським учителям в Манітобі і Саскачевані дозволено було учити по українському що найменше один рік на початку; 2) щоб уряд заснував українсько-англійську семінарію, де б наші молоді хлопці вчилися і по українському і по англійському на народніх учителів на державний кошт, а, склавши відповідний іспит, одержували б права народних учителів; 3) щоб шкільний закон було змінено в тому напрямку, аби дозволено було

учити одну годину щодня українською мовою; 4) щоб призначено було українського організатора шкільного, який би популяризував серед народу шкільну справу і підготовляв відповідних людей на шкільних секретарів; 5) щоб найнято було по урядових інституціях українських перекладчиків; 6) щоб відповідь уряду про те, що він думає зробити для виконання цієї справедливої вимоги, була письменно доручена голові виконавчого українського комітету». Після того, як цю заяву було прочитано, знялися з приводу неї гарячі дебати, і, врешті, таки затвердили її, викинувши тільки пункт 3, в котрому говориться про зміну шкільного закону, на тій підставі, що він суперечить загальному британському закону, який, крім англійської і французької мов, інших не визнає за урядові. («Канадійський Фармер») [31].

Шевченкове свято в Брендоні Ман. 27 лютого учні українсько-англійської семінарії в Брендоні Ман святкували 48 роковини Т.Г.Шевченка концертом. На початку концерту В.М.Бачинський оповів біографію поета і з'ясував значення його для українського народу. Потім були співи і декламація. Крім того, д. Мігайчук англійською мовою сказав промову про Шевченка спеціально для англійців, яких чимало прибуло на концерт. Коли скінчилися співи й декламації, узяв слово англієць І.І.Crassey, директор семінарії, і, балакаючи по-англійському та звертаючись до присутніх українців, заохочував їх ніколи не забувати про таких людей, як Шевченко. Крім того, казав він і про те, щоб українці своєї рідної мови не цуралися і дбали про те, щоб вона запанувала по народних школах, а коли б уряд не дозволив цього, то тоді Канада не могла б зватися «gree soantru». («Канадійський Фармер») [32].

Квітень.

Українська книгарня. В Вінніпегу Аполінарій Новак заснував українську книгарню. (Канад. Фарм.) [33].

Віче товариства «Просвіта». 18 априля товариство «Просвіта» в Віннегу улаштувало віче, на якому обговорювалося питання: «чи краще, щоб Канада була незалежною державою, чи такою, як є тепер. (Канадійський Фармер) [34].

Травень.

Прояви національного руху. Канадійські українці в Гонорі заснували читальню, заходом якої було впорядковано аматорську виставу. Грали комедію: «Знімечений Юрко» - В місцевості Етельберг дуже гарно розвивається читальня «Зоря». Фермер Василь Стефаків зорганізував торговельну спілку на паях, щоб спинити визиск з боку чужих крамарів. 7 травня відбудеться в читальні «Зоря» нарада, на якій буде вибрано організаційний комітет, що доглядатиме справи.

– У Фіш Крік (в провінції Саскачеван) українці зорганізувалися до муніципальних виборів. Для обговорювання виборчих справ було скликано віче на прикінці квітня. На віче кожна українська колонія вислала по одному делегатові. – По багатьох місцях мало освідомлені українці називають себе «галішенами», призирливим словом, вигаданим англійцями для емігрантів з Галичини. (Діло) [35].

З життя переселенців. У Форт-Вілемі (Fort William, Out) живе українських родин з 400; крім того, чимало є тут і самотніх. Вславилися українські переселенці тут бійками та п'янством. Національна свідомість у них зовсім не розвинута; велика темнота і некультурність їхня одразу кидається у вічі, коли порівняти їх з англійцями. В Stony Mountain, Ман живе всього українських родин з 10, що переселилися сюди з Галичини і Буковини; працюють вони в каменоломнях.

Життя дрібне; громадського руху не помітно. Існувала тут раніше читальня, але згодом її було скасовано. Є надія її знову відновити. (Канадійський Фармер) [36].

Шлють гроші до старого краю. Канад. Фармер" за одною американською газетою повідомляє, що українці з Галичини й Буковини, що живуть у Вінніпегу, вислали сього року до старого свого краю 30 тисяч доларів ордерами з пошти в імміграційнім домі. Гроші ці було послано за три місяці: в январі – 8.550, февралі – 6,999 і марті— 10,886 дол. Певне й в априлі місяці чоловіки вислали своїм жінкам не менше 10 тисяч

дол. Протягом цілого минулого року вислали українці з почти в іміграційнім домі 175 тисяч, дол. Коли в 1907 році були добрі заробітки, то за останні чотири місяці було послано до старого краю майже стільки як і в 1908 р., а саме 135 тисяч дол. Розуміється, що всі ці гроші ще не означають певного рахунку висланих коштів. Ті гроші, що були послані через поштовий уряд (не з імігранту), тут не зараховано. Можна припускати, що через банк Аловей і Чемпіон послали українці до старого краю стільки ж, а то може й більше [37].

За роботою. До Вінніпегу, в Канаді, останніми часами дуже багато з'їздиться людей на роботу, чим раз то все більше можна бачити на вулиці охочих стати на якусь роботу. Наших людей, українців, так саме видко там більше, як поперед було. Як тільки засвітило сонце, зараз кличе всіх трудящих до праці. І кожний сподівається чогось кращого. (Канад. Фармер) [38].

Українці-баптисти. «Канадійський Фармер» повідомляє, що українські баптисти в Канаді вже так «зорганізовані», що наприкінці травня місяця впорядили свою конвецію в Канора Саскачеван. Конвенція ця їхня була аж 5 днів. Це свідчить, що українці багатіють на всякі релігії [39].

Нове українське т-во. Не що давно оце заснувався третій відділ ню-йорського українського товариства „Гайдамаки" в Фол Рівер. Подаючи про це звістку, місцева українська газета „Гайдамаки" щиро вітає цей новий кіш і бажає йому успіху в праці над поневоленим пролетаріатом [40].

Червень.

Робітничий український рух. У Вінніпегу, в Канаді, почав виходити ще один український часопис—місячник „Робучий Народ", як орган українських соціалістів в Канаді та Сполучених Штатах. До нас надійшло поки-що ч. I. Тут, між иншим, редакція признається, що „оце число „Робучого Народу" з причини своїх малих розмірів переповнене всякими необхідними оповіщеннями та заявами.

Зате слідуюче число вдоволить своїм добірним матеріалом і найвибагливіших. Вважайте!" [41].

Заходи коло просвіти. В Вінніпегу, в Канаді, парафіяне церкви св. Володимира і Ольги за доброю радою свого пан-отця А.Гумецького постановили збудувати собі українську парафіяльну школу. 4 (17) мая одбулися закладини цієї школи. Взввся будувати школу українець Іван Марцінів. Сподіваються, що за місяців півтора школа буде готова. (Канад. Фармер) [42].

Українські студенти як атлети, „Канад. Фармер“ хвалиться, що студенти українці бредонської семінарії цілу зиму навчались гімнастики, а оце недавно одбулись їм іспити з гімнастики. На іспитах було сила публіки, яка дуже дивувалась з умілого виконання всяких гімнастичних зворотів [43].

Просвітно-культурний рух серед українців. Американські українські газети: „Свобода“, „Канадійський Фармер“, „Союз“ і „Гайдамаки“ повідомляють про численні прояви просвітно-культурного життя серед наших переселенців у Північній Америці. В Йонкерсі, Н. Й. відограв український гурток аматорів „Наталку Полтавку“ І. Котляревського. 9 (22) мая відбувся в Нью-Йорку з'їзд українських робітників, а ввечері того самого дня т-во „Подільська Січ“ уладило вечір нам'яти М. Драгоманова. Т-во „Гайдамаки“ уладило 2 (15) мая в Ньюарку аматорську виставу „Украдене щастя“ І. Франка. В Шенандоа, Па відограно 17 (30) мая „Наталку Полтавку“, а 18 (31) мая в Ньюарку мелодраму М. Мельника „Убийники“. В Монесені, Па відограно 16 (29) мая заходом т-ва „Бандурист“ драму М. Кропивницького „Невольник“. В Дерсі Сіті, Н. Й., відбувся 18 (31) мая заходами т-ва „Українська Муза“ український баль, на якому відограно комедію Бобикевича „Настоящі“. Взагалі „баль“ – це звичайні товариські забави американських українців і, судячи по оповістках „Свободи“, наші заморські брати бавляться по всіх усядах. Треба признати, що ті балі мають зовсім характер благородний, і навіть патріотичний. Українці співають пісні, декламують, промовляють на патріотичні й просвітні теми, переплітаючи все те танцями. Опис такого балю, що відбувся в читальні „Просвіти“ в Едмонтоні подає „Канад. Фармер“ [44].

В апрілі сього року вийшла заходом редакції „Observer-a“ в Канаді англійська книжечка, що описує північні землі канадійської провінції Альберти, заселені переважно українцями. Це – емігранти з Галичини та Буковини, що стали там селитися від 1894 року. Найбільш емігрантів спровадив в 1895 р. Кирило Геник, теперішній еміграційний комісар у Вінніпегу. Другу партію емігрантів привів сюди покійний д-р Олеськів, тодішній професор учительської семинарії у Львові, котрий, розвідавши Канаду, видав у 1899 р. книжечку про її урожайні землі. Одна з більших партій прибула туди в 1900 р. під проводом Петра Зварича і частина з цих емігрантів осіла в Манітобі й Сакачевані, а більшість на найліпших землях в Альберті. Еміграція з Галичини йде й досі, хоч і не така вже значна. Багацько з тих емігрантів прибули до Канади без копійки грошей і, лишивши сем'ю в халупчинах, пішли на заробітки до залізниць або фермерів. Частину заробітку видавали на удержання сем'ї, а за решту купували собі худобу та машини. Треба 4 – 5 літ тяжкої праці, щоб трохи чогось доробитися й зачати самостійно господарювати. Коли вже вони осядуть добре на фермі, беруться всіми силами до порання ріллі. З року на рік збільшується пахатне поле, а разом з тим зростає і прибуток поселенця. Слабенькі загородинки з двох дрючків, котрі на борзі першого чи другого року на плечах носили з лісу, щоб захистити 2-акровий огородець з яриною, – нині заняв колючий дротяний пліт, що оточує цілі секції, а за ним знаходиться по 60 – 80 акрів виробленого поля. Глинянки й куріні з солом'яними дахами тепер стали курниками й хлівами, а замість їх українці будують просторі світлі доми з гонченими дахами, з коминами й підлогою. Майже кожний фермер має всі потрібні хліборобські машини, а є коло 20 спілок з машинами до молочення в цьому дістрікті. Як би оце не недорід два останні роки через мороз і гряд, то багато з їх спромоглися б уже придбати людне умебльовання до помешканнів і прибратися в місцеві футра, а закинути старокраєві кожухи й сіраки. Українці в Канаді – народ промисловий і все потрібне до життя виробляють дома. Як всюди, так і там є працюючі, бо роблять на фермі 16—18 годин у день, особливо в жнива та коло роботи при сіні. Багато з українських поселенців перейшло

на православ'є, а також чимало, особливо молодше покоління, утворило самостійну церкву в Канаді, котра має синод в провінціях Альберта, Саскачевані й Манітоба та спільну консисторію в Вінніпегу. Церква поки-що під протекторатом Пресвітеріяні має коло 30 незалежних священиків. Що до просвіти, то половина із старшого покоління неграмотна, але зате майже всі молоді знають своє письмо, а багато з їх вміють по німецькому й англійському. Де-які з їх самоуки. Всі вони дбають про освіту, закладають читальні, виписують книжки із старого свого краю і читають місцеву українську газету „Канадійський Фармер“, передаючи кожне число з хати до хати, аж поки його на клаптики не рознесуть. Коло 30 народніх шкіл завів серед українців в останні два роки правительствений організатор, Р.Флечер, а 12 зорганізував П.Зварич. Більшу частину цих шкіл одкрито торік і мала дітвора робить гарні успіхи в науці англійської мови. Фармери в Канаді мають свою окрему організацію „унію“, до котрої приступають так саме й українці. В провінції Альберті є тепер українців більше 10,000. Про инших канадійських провінціях, де живе теж багато українців, згадана книжечка, написана П.Зваричем, нічого не згадує. (Діло) [45].

Липень.

Нове українське т-во. Не давно оце заснувалось в Нью-Йорку поступове українське товариство під назвою „Київ". Т-во це має на меті помагати своїм членам як морально, так і матеріально. Його гасло: учитися й просвіту нести другим.

(Канад. Фармер) [46].

Прибуток од вечора на церкву. 17 іюля (н. ст.) в новій українській парохвіяльній школі при церкві св. Володимира і Ольги в Вінніпегу відбувся вечір, увесь прибуток з котрого пішов на церкву. Перед початком сказав вступну промову о. А. Гумецький. Далі недавно організований „Драматичний кружок" відіграв народню пьесу на 3 дії „Пан Писарь". На закінчення мішаний хор проспівав кільки народніх українських пісень. (Канад. Фармер) [47].

Вересень.

Культурне становище українців в Канаді. В провінції Манітобі панує партія консервативна. Всякими нечистими заходами здобула вона собі перевагу в парламенті в Манітобі і порядкує провінцією. В провінціях Саскачеван і Альберта мають перевагу в парламенті ліберали. До українців обидві ці партії з початку ставилися з погордою, як до «minder-warige Nation», але згодом, коли переконалися, що голос українців може щось завважити на виборах, почали і з ними рахуватися. З того часу і почалася з боку консерваторів робота приєднання до себе українців за поміччю консервативних агітаторів таки ж з українців родом. Те саме, звичайно, роблять і ліберали. Але щоб ще певніше приєднати до себе українців, консерватори закладають для них учительську школу, попереду у Вінніпегу, а опісля переносять її до містечка Брендону. Не на те, звичайно, заснували брендонську школу, щоб там виховувалися свідомі, поступові українські вчителі, а для того, щоб консерватори мали гарячих агітаторів між українським народом. З першої школи, що була в Вінніпегу, вийшло після двох років науки щось чоловіка з 30 учителів, з яких ані один досі не має кваліфікації. Підчас виборів консерватори лякають учителів тим, що відберуть у них право вчити і цим примушують їх агітувати за себе. Не ліпші надії подає і друга школа, заложена в осені 1907 в Брендоні. Її управитель д. Cressy, завзятий консерватор, що удає з себе великого приятеля українців, щоб цим легше приєднати учнів до консерваторів і зробити їх консервативними агітаторами. Наука в школі стоїть не краще, як в школах середньовіччя. Справа з учителем української мови стоїть зовсім зле. Щоб бути вчителем в Канаді, треба вперед мати самому відповідні знання. Їх то і не має д. Т.Д.Ф., що вчить ніби то української літератури і історії в Брендоні. Це людина, що в Галичині скінчила 5 класів гімназії, і окрім того не має ніяких дипломів ні з краю, ні з Канади. В протягу 6-літнього побуту в Америці навчився трохи по англійському – от і все. Побував на своєму не так ще довгому віку у всіх партіях. Був кольпортером «Гайдамаків» Петрицького, опісля радикалом, а в Америці став соціалістом, а властиво пустим демагогом. Як дістався до школи в Брендоні, то зараз же почав звати себе ніби то анархістом-

революціонером для того, щоб порвати стосунки з соціалістами. Згодом, щоб догодити консерваторам, він сам став нагло з «анархіста» завзятим консерватором, ворогом соціалістів, п'ятолизом Cress-ого і Стефаника і через це зостався в школі, хоч ніякого іспиту на учителя не складав. І така людина виховує учителів! Інтелігентніші ученики цієї школи відмовилися відповідати йому і не склали перед ним іспиту з українського. Організатор і інспектор манітобських шкіл д. Т. Стефаник, що скінчив сільську школу в Галичині, і в протязі 2 чи 3 років був агентом поліції (!), а опісля незалежним серафимським попом! Він то організує школи в Манітобі. Підчас виборів д. Стефаник агітує завзято за консерваторів і з'єднує їм голоси виборців пивом, вискою (горівкою) і кексами. Така фізіономія шкіл для українських учителів в Канаді [48].

З політичного життя канадійських українців. В Вінніпегу (Ман) засновано україно-руський ліберальний клуб, який улаштовує мітинги раз на два тижні. Крім того, в помешканні клубу дають відповідні поради всім тим, хто бажав би, перебувши в Канаді три роки, здобути собі горожанські права [49].

«Канадський Фармер» міркує над тим, чи є чого боятися українцям в Канаді того запечеричиноного москвофільства? Українство в Канаді – свідчить газета – стоїть міцно, і нема небезпеки, щоб одиниці могли його збаламутити, кинути жменю «славянської» незгоди між українців-русинів у Канаді.

Але мало ще тільки почувати себе сильними, бо одиниці москвофілів почали вже свою роботу, а що вони нічого не можуть зробити, то вже інша річ. Проти москвофільських заходів треба виставити освіту народу.

«І ми будьмо певні – каже газета, що коли народ, свідомий того, що він є, і чим він повинен бути, – стане жити своїм національним життям, то ніяка робота москвофільства йому не зашкодить. Зашкодять вони лиш несвідомим та таким, що самостійно не можуть дихати, а коли він вже такий, то зхоче помочи у сильного» [50].

Жовтень.

До переселення в Америку. В Москву повернувся голова загально-земської організації князь Львов, який чотири місяці подорожував по Канаді. Їздив він з спеціальною ціллю збирати матеріал що до переселення в Америку і про улаштування переселенських пунктів на місцях. Наслідки своєї подорожі Львов оголосить в газетах [51].

Англійська преса про українських переселенців в Америці. Про канадійських українців пишуть місцеві англійські поступові газети дуже прихильно. Одну таку прихильну статтю надibuємо в газеті «Йорктон Інтерпрайс». Розповівши де-що про давні обставини в старому краю, автор переходить до історії української еміграції і до того, як українцям доводилося бідувати на початку і чого вони доробилися до цього часу. Про саскачеванських і альбертських українців згадується в статі найприхильніше. Прийде час, коли згадані поселенці не будуть нічим нижчими від канадійців. В Манітобі справа стоїть інакше, а через те, що там українці осілися по де-котрих місцях на гірших землях, але коли зважити, що англійці, оселившись на тих землях, не могли чогось доробитися і повтікали звідти, то українці все-таки й там зробили поступ. Про Вінніпег згадується в статі песимистично, але поминувши де-які некорисні прояви в тутешнім українським життю, автор і тут бачить в українців де-який поступ. (Діло) [52].

1910.

Січень.

Нова газета. В Торонто, Орентія, почала виходити нова українська релігійна газета «Сьвідок Правди». Газета ця призначена для народних мас. В своїй програмі редакція газети обіцяє задовольнити кожного християнина і навчити словом правди любити ближнього і робити добрі діла. (Канадійський Фрамер) [53].

З життя українсько-англійської учительської семінарії в Саскачевані. Як відомо вже нашим читачам, ліберальний уряд Саскачевану заснував 14 жовтня минулого 1909 року українсько-англійську учительську семінарію в Рейджайні. Всіх учнів рахувалося в ній в цім році 24, але насправжки було їх всього 18, бо, хоч уже наука в

семінарії відбувається цілих два місяці, та через свою байдужість не всі ще учні українці з'їхалися. Одначе в житті тих учнів, що прибули зараз же до семінарії, скоро їй було відкрито, сталося вже де-що таке, що варто зазначити. Найповажніший крок їх – це заснування товариства імені Івана Франка для самоосвіти. Членами цього товариства збираються що суботи на товариські збірки. Для характеристики цих збірок наведемо програму збірки, що відбулася 4 грудня. Почалася збірка промовою «Про життя і заслуги Михайла Павлика»; далі було продекламовано «В Петропавлівській кріпости» (?) та «До Основ'яненка» - Шевченка; потім прочитано було реферат «Про нутро землі» і, врешті, відбулася дискусія на тему «Капіталізм і робітництво». Збірка закінчилася співанням патріотичних пісень. (Канадійський Фармер) [54].

Наслідки народного українського віча в Едмонтоні. На підставі ухвал українського віча в Едмонтоні вибрані організатори мали скласти головну народну раду. Крім того, вернувшись додому, вони мали подати справоздання про віче своїм сусідам та приєднувати їх до української партії, а також скликати збірки, збирати відомості про те, скільки охочих знайдеться в їх околиці дати по 5 доларів на «Народну Часопись» (орган нової української партії), хто і на яку суму згоджується брати паї «Народної Торговлі» і таке інше. 9 січня організатори з Vegreville і околиць зібралися на нараду і ухвалили звернутися до всіх інших організаторів з такими запитаннями: 1) чи обговорювали ви справи і ухвали народного українського віча з вашими сусідами в своїй околиці і чи подавали їм справоздання про віче; 2) що люди думають про «Народну Часопись» і «Народні Торговлі»; 3) скільки в ваших околицях нараховується прихильників і скільки ворогів справи заснування української партії; 4) чи загал щиро ставиться до цієї справи; 5) чи багато людей змогли б дати «бонус» на «народну Часопись» по 5 доларів, а також і по 10 доларів; 6) чи багато людей з вашої околиці мають охоту взяти паї «Народної Торговлі» і на яку суму; 7) скільки членів приєднали до української партії і на яку суму зібрали партійних вкладок. – 27 січня на Vegreville в справі заснування товариства «Народня Торговля» відбулися

другі загальні збори українців з Vegreville, Борщова, Київа, Коломиї, Mandare, Soda, Lake, Andrew, Lanuke і других. – Заходи українців біля заснування товариства «Народня Торговля» звернули на себе увагу англійських пайових товариств та їхніх пайщиків, чимала частина яких висловила охоти закупити паї українського товариства. (Канадійський Фармер) [55].

З життя українських переселенців в Форт Вілям, Онт. В Форт Вільям живе багато українських переселенців і всі вони здебільшого робітники, що працюють на заводах, в порті і таке інше. Але працю мають вони тільки літом, а на зиму їх рохитують. Це дуже прикро відбивається на матеріальному становищі їх. Добробут цих робітників гіршає й через те, що вони не знають жодної організації і кожен з них дбає тільки про самого себе. З цього користуються французькі агенти будівничих компаній. Вони посилають зимою українських робітників на роботу по лісах, беручи собі факторського і з робітника, і з компанії. Будівничі компанії, звичайно, мають зиск з дешевих робітників, а ці останні зазнають самих тільки кривд: подержать їх два-три дні на роботі та й одсилають знову назад. Тоді хоч знову починай з початку, йди до фактора з доларом і таке інше. (Канадійський Фармер) [56].

Лютий.

Заснування читальні товариства «Просвіта». В Гезлетоні, Па відбулося 16 січня відкриття читальні товариства «Просвіта», до якої зараз же вписалося більше, як 40 членів. (Діло) [57].

Народне віче. 15-16 березня в Ростерні відбудеться велике народне віче саскачеванських українців для обговорювання всяких національних справ. (Діло) [58].

Національний рух. 22 січня в колонії Мирнам відбулося українське віче в справі організації торгівлі і видання української газети. Ухвалено відповідні резолюції в обох цих справах. (Діло) [59].

Читальня імені Мирослава Січинського. В Порт-Артур, Онт заснували українські переселенці нове читальняне товариство імені Мирослава Січинського, до якого

вписалося зараз же 37 членів. З Галичини читальня ця передплачує «Діло» і «Громадський Голос». (Діло) [60].

Товариство «Січ» в Venlaw Man дуже добре розвивається. Іноді воно улаштовує українські вистави. Недавно в шкільному будинку січовики грали п'єсу «Знімчений Юрко». (Діло) [61].

В справі святкування роковин Тараса Шевченка. «Канадійський Фармер» надрукував таку відозву: «Наближається день 26 лютого, а ми навіть і не думаємо про те, що цей день належить нам відсвятувати, як цього вимагає пошана до великого нашого поета Тараса Шевченка. Кожне товариство і читальня повинні відсвяткувати 49 роковини смерті Т.Шевченка улаштуванням вечірок, прибуток з яких треба призначувати на пам'ятник поетові, що має бути збудований в Києві». («Канадійський Фармер») [62].

Справа «народніх торговель» в Альберті. Українці в Альберті, розворушені відомим народним вічем в Едмонтоні, заходилися засновувати по своїх колоніях філії товариства «Народна Торговля». В цій справі 27 січня відбулася нарада на Vegreville в ній взяло участь більше, як 500 душ зо всіх околиць. Після жвавої дискусії ухвалено було суму кожного товариського пая 25 доларів, а потім вибрано ще уряд товариства. В Етельберзі (Манітоба) засновано також торговельну спілку і місцеві українці дуже нею цікавляться. (Діло) [63].

З життя українців в Вінніпезі. 13 лютого тут відбулися загальні збори читальні товариства «Просвіта». 12 лютого аматорський гурток виставляв тут драму: «Ох, не люби двох».

Дорожнеча м'яса в Вінніпезі примусила місцевих українців прилучитися до бойкотування його. 13 лютого вони зібралися на віче в цій справі і висловили протест проти збільшення різницькими спекулянтами ціни на м'ясо. (Діло) [64].

Березень.

В Шенадо, Па українські переселенці заснували свою крамницю церковних речей з власною робітнею – «Ризниця», котра дуже добре розвивається. («Діло») [65].

«Ми і галичани». В канадській газеті The Westland надруковано статтю лікаря Гер. Артуа – «Ми і галичани». Автор в згаданій статі спростовує деякі хибні традиційні погляди канадійців що до українців і малює вдачу наших переселенців дуже прихильно і цілком правдиво. («Діло») [66].

Читальня імені Драгоманова. З метою побільшити фонди читальні імені Драгоманова в Монтрсалу улаштовано було виставу п'єси на одну дію «Бунтівник»; після вистави відбувся концертний відділ: співи, декламації і таке інше [67].

Болячки українських переселенців. В житті українських переселенців здавна вже помітно неприємне і дуже некорисне з'явище – боротьба на ґрунті релігійному між православними і уніатами. Духовенство боротьбу цю підтримує і використовує на свою користь, а серед загалу українських емігрантів сіючи цим тільки деморалізацію. Ось вам характерна ілюстрація. Уніати збудували собі церкви в Десльож Мо. Через кілька часу під впливом православної агітації значна частина їх поставали православними і запросили до себе православного священика. З того часу і почалася між емігрантами колотнеча з-за церкви. Православні українські переселенці силоміць забрали в свої руки церкву, але уніати не змовчали, стали боронити свої права і, врешті, справу мусив розглядати суд. Цілий рік пробула справа ця в суді і скінчилась некорисно для православних, котрим одно лишилося – ставити собі окрему церкву. Але не минуло й тижня після того, як скінчилась згадана судова розправа, уніатська церква зненацька спалахнула і згоріла в той саме день, коли скінчився строк її страховки. Ходять серед тутешніх переселенців чутки, що це православні «згонили злість», думаючи цим способом зробити своїм ворогам великі матеріальні втрати. Але вийшло зовсім не так, як рахували собі палії. Страховка була поновлена зараз же і гроші було повернуто уніатам, що почали ставити собі нову церкву. Такі події, яка сталася в Десльож Мо, викликають сумні думки про роль духовенства серед українських переселенців в Америці. («Діло») [68].

Приємний факт. В Rossburn (Манітоба) 17 лютого, на весіллі у одного українського переселенця, священник Гутникевич звернувся з промовою до присутніх гостей, закликаючи їх пожертвувати, хто що зможе, на пам'ятник Тарасові Шевченкові в Києві. Пропозицію священника підтримав один з гостей, зазначивши, що обов'язок українських переселенців в Америці взяти участь в збудуванні пам'ятника великому Кобзареві. Промови ці зробили відповідний вплив на присутніх і зараз же стали давати о. Гутникевичу свою жертву на зазначену ним мету. Давали, хто стільки міг: по долару, по 50, 25 і 10 центів. Врешті, таким чином, назбирали 14 доларів і 50 центів і одіслали ці гроші до редакції «Канадійського Фармера». (Канадійський Фармер) [69].

Друга читальня в Gonor Man. За кілька років перед цим українці з околиці Gonor (в Канаді) заснували читальню. Але через те, що українська колонія тут досить велика і розкидана на чималих просторах, вона не могла задовольнити всіх переселенців, бо де-хто з них дуже далеко живе од того місця, де була читальня. Через це 30 січня біжучого року українські переселенці скликали нараду і ухвалили заснувати другу українську читальню, що мала б обслуговувати ті кутки колонії, яким не з руки було користуватися першою. Поки що нова читальня знайшла притулок в приватній господі, але українські переселенці в Gonor роблять вже заходи для того, щоб поставити для неї окремий будинок і вже зібрали навіть на це частину потрібних грошей, та й місце для будинка призначили. В околиці Gonor, де заснували цю читальню, живуть українці-переселенці здебільшого з Буковини, а також і з Галичини і кілька так званих латинників. Переселенці з Галичини та латинники всі до одного зараз же стали членами новозаснованої читальні, а буковинці й досі ще стоять осторонь од неї, ніби цураються. Тільки декілька чоловіка (дуже небагато) пристали до нового українського товариства. Ця нерішучість буковинців, певна річ, з'явилася не без впливу духовенства, котре в своїх інтересах копає прірву між різними по вірі і однаковими по національності переселенцями з Галичини і Буковини. (Канадійський Фармер) [70].

Відгуки львівських подій у Канаді. У Вінніпегу 24 іюля відбулося велике українське віче в справі університетських подій у Львові. Зібралось на віче більш 3.000 людей. Промовці казали про кривди українському народові, які робить йому польська шляхта в Галичині, про справу українського університету у Львові та найбільш про вбивство А. Коцька. Віче одногосно винесло такі резолюції:

1) „Український нарід, зібраний на народнім вічу дня 24, липня с. р. у місті Вінніпегу (в Канаді) числом поверх три тисячі, висловлює своє обурення і протестує проти надужить, яких дозволяє собі польська шляхта під покровом австрійського правительства над українським народом в Галичині і домагається від міністра юстиції як найдокладнішого розслідування справи і найсуворішої кари для убійників бл. п. Адама Коцька.

2) Згідно з домаганнями наших братів у Галичині домагається як найкоршого заснування українського університету у Львові, який по праву належить чотирьох мільйоновому українському народові в Галичині.

3) Взиває наших народніх заступників до як найгострішої боротьби з правительством, коли б воно не задовольнило зараз слухних домагань нашого народу.

Після віча люде посунули у школу (канадійські закони не дозволяють збирати жертв під голим небом, а тільки у будинках) складати жертви на шкільний фонд О.Січинської на „жертву для жертв" та на допомогу матері А.Коцька. Покищо зібрано: на фонд ім. Ол.Січинської та на „жертву для жертв" 84.85 доларів (коло 160 карб.) і на допомогу матері А. Коцька – 22.75 доларів (коло 40 карб.). Разом зібрано 107 доларів 10 цент (коло 200 карбованців) [71].

Серпень.

Справа з пам'ятником Т. Г. Шевченкові.

Жертви на пам'ятник в Америці. В Америці жертви на пам'ятник Т. Шевченкові у Київ! почала збирати редакція газети „Український Голос" у Вінніпегу (Канада) [72].

Т-во «Запорожська Січ» у Вінніпегу. У Вінніпегу 17 іюля одкрито нове українське товариство «Запорожська Січ». Нове т-во має на меті згуртувати і об'єднати українську молодь. Т-во має заснувати власну бібліотеку, буде влаштовувати вистави, вечірки, лекції, заведе школи для неграмотних та свій хор. Між іншим т-во думає звернути увагу і на гімнастичні вправи [73].

Що-річні збори Української Видавничої спілки відбулися 20 іюня у Вінніпегу. Збори постановили подякувати урядові за гарне порядкування справами спілки. До уряду спілки вибрано: Т.Фернея (голова), О.Жеребка (тов. голов.), Я.Купінського (секрет.) та директорів – Я.Арсеяича, В. Чумера, В.Карпця та В.Кудрика [74].

Серед канадійських фермерів-українців помітно чималий рух до з'єднання для боротьби за свої фермерські справи. На чолі цього руху стоїть „Товариство руських фармарів в Канаді”. Товариство це засновано під час з'їзду українських фермерів в провінції Саскачеван 15—16 марта р. 1910 в Ростерн і метою своєю вважає матеріальне поліпшення долі 9 августа вийшло в Ростерн (в Саскачевані) перше число газети „Новий Край”, що мав бути органом згаданого товариства. Першим своїм завданням ця газета вважає ширити між українськими переселенцями ідею кооперації в сільському господарстві і в торгівлі. „Новий Край” дбатиме за те, щоб навчити українських фермерів самим собі помагати, користуватися з своєї праці, захопити в свої руки більші і менші торговельні позиції по колоніях і, врешті, вибитися з економічного занепаду. („Новий Край”) [75].

Вересень.

3 життя „Запор. Січи” в Вінніпегу. В неділю 4 вересня на зборах „Зап. Січи” в українській шкоді тов. І.Слюзар читав реферат на тему: „Націоналізм” та «Інтернаціоналізм». На рефераті були січовики, та січовички а також багато сторонніх людей українців.

Після реферату були дискусії і тревали довго. Присутніх вони дуже зацікавили. Того-ж вечора зібрано на „фонд народньої «Просвіти» в Канаді більше 20 доларів [76].

Збори тов. «Січ» у Вінніпегу. Дня 24 с. м. відбулось надзвичайне зібрання членів товариства. На цих зборах вибрано нового отамана і секретаря. Старий отаман С.Ковбель зрікся свого уряду через брак вільного часу. Присутні члени подякували його за службу громадянству і вибрали на його місце тов. Слюсара. Новим секретарем вибрано д. Бояновсьжого.

На цих зборах кілька січовиків дали відчити. Відчити Зах. Січи відбуваються кожної, а часами що другої неділі.

Далі буде відчитано такі теми: 3 астрономичного поля, поворот землі коло сонця – тов. Сербенський, 2. Емансіпація жіноцтва – д. Слюзар, 8. Важніші права Канади – січ. Кунінський.

На цих зборах тов. Т.Д.Ферлей передав товариству 84.00, які переслав на руки ред. Укр. Голосу тов. М.Глездів з Ковічен (Ванкувер Айленд) і призначив 82.00 на бібліотеку тов. Січ, 81.00 на гімнастичне знаряддя, а 81.00 яко впиоове в члени.

Товариство приняло цю суму з щирою подякою.

Зах. Січ набірає з кожним днем більшої енергії, що раз прибувають до нього нові сили і круг його сорава шириться.

Тому можна сподіватись, що його народня робота розійдеться по всіх усядах заморської України [77].

1911 рік.

Березень.

Українці в Америці. Українські газети в Канаді.

Канадійська Україна виявляв з кожним днем більший зріст життєвих сил. Коли починалась еміграція, увага напливаючих мас була звернена в один бік – кожний шукав хліба, шукав роботи та землі, щоб сяк так поліпшити свою чорну долю. Одиниці, що поза щоденними клопотами про хліб, бажали ще й духовної поживи, мусіли вдовольнитись головно українськими видавництвами в Галичині та на Україні.

З ходом часу і обставини змінюються.

Приходить доба „авторів ріжних пісень про Австрію і Канаду „Оборон Віри“, „Брусків" іт. д. Та народні потреби духовні зростають, домагаються чогось більшого, і в міру цього появляються нові часописи, нові більше поважні видавництва.

Досі українці в Америці мали шість газет ріжних напрямків, та ще вийшло де-відька гарних брошур. З нового року почав виходити місячний журнал „Хата", а оце тепер, в Едмонтоні починає виходити нова соціалістична тижнева газета „Нова Громада".

Редактором її має бути д. Крамар.

Канадійська нива широка, і ще не одна добра газета може мати місце, єсть надія, що і „Н. Громада" піде, новим шляхом прочищать цю ниву і ширити свідомість серед українського громадянства в Канаді. („Укр. Голос") [78].

Липень.

Народна несвідомість. Як доносять «Новому Краєві» читачі з ріжних колоній, то при теперішній переписи населення Канади діється багато непорозумінь на шкоду української народности. І так: одні подають себе за «галішенів», другі за росіян, треті за поляків, інші знов за „буковинців". На 200-тисячне українське населення в Канаді уряд призначив всього пять писарів українців, а решта все англійці, які не розуміють української мови [79].

Надії на врожай. Ні один рік в Канаді не мав таких красних виглядів на добрі жнива, як цей рік. Від самого початку весни в Канаді перепадало багато дощів і снігу, що дало землі багато вохкості. При теплій порі за останніх кілька тижнів всяке посіяне зерно зійшло красно, і тепер широкі степи Канади бавлять око чоловіка прекрасною зеленню. Цього року степ зелений і рілля вкрилася буйною пшеницею. Коли й далі погода буде сприятлива, то за три місяці Канада буде гудіти від жнивварок та молотилок.

Взявши на увагу сьогорічний приріст зораної та засіяної землі в західній Канаді, можна сказати, що цього року є на 30 процентів більше засіяної ріллі ніж останнього року. Коли б взяти пересічний видаток пшениці цього року, то по підрахункові

англійської газети „Free Press” західна Канада дасть цього року понад 175 мільйонів бушлів пшениці. Зо всіх провінцій надії на гарні жнива додає Саскачеван, бо там цього року і дощу більше падало і людей більше осіло і землі найбільше з'орано, що все разом доказує, що Саскачеван найперша провінція в Канаді що до видатності землі і загального матеріального поступу і приросту населення. Там найбільше живе українців.

Можна сміливо сказати, що навіть при середнім видатку пшениці, цього року фермери дістануть від 1500 до 2000 доларів за пшеницю [80].

Політична програма канадських українців. В канадському „Новому Краї” надруковано таку відозву. „Ми українці, зрозумівши, що обидві тутешні партії – консервативна й ліберальна вели протиукраїнську політику й задовольняли наші вимоги тільки тоді, коли ми їх до цього примушували, заявляємо, що одділяємось від обох цих партій і йдемо разом з поступовими громадянами цього краю. Ми спочуваємо рухові городських робітників та незалежних фермерських товариств і разом з ними будемо творити опозиційну партію обом дотеперішнім політичним партіям, щоб таким чином забезпечити розвиток цього краю не на руч окремим людям, а всьому загалові.

Ми, канадійські громадяне, не маючи довіря ні до ліберальної, ні до консервативної партій, як капіталістичних, мусимо під час виборів ставити своїх кандидатів до законодавчих палат, щоб вони там обороняли загальнофермерські справи й з'єднувались з опозиційними партіями.

В виборчих округах, де наше число є в меншості, ми з'єднуємося з опозиційними кандидатами.

Всі наші заступники мусять сповняти волю народа й не сміють входити в тайні порозуміння з ліберальною або консервативною партією без волі народа.

В важних політичних моментах, де вони самі не можуть відважитися, їх обовязок є вдатися до народа.

Кожний кандидат, що не від вашої організації або не ввійшов в порозуміння з нами, не сміє дістати заповоги від народа.

Ми, як народ, віримо в честву політику й всякого чоловіка, що помагає капиталистичній партії, а тим самим робить на шкоду інтересам фармерів і робітників таких одиниць з-поміж нашого народу, ми пятнуємо, як зрадника народу" [81].

1912 рік.

Всіх українців у Східній Канаді розкидано на просторі в четверо більшим ніж Австро-Угорщина і тільки в деяких містах живуть вони в більшій кількості. Всі вони – з малими виїмками – поденні робітники на фабриках, копальнях срібла, при будові залізниць: Canadian Pacific Railway, в лісах і взагалі де лишень є робота, там напевно найдете українця. Це самі емігранти із Східної Галичини (з Поділля), з Буковини та з російської України. Москвофілів тут нема зовсім, а поляків так мало, що ледве одна газета (Gazeta Katolicka) виходить для них і то видають її французькі католики. Більшими громадами живуть українці тільки в деяких місцевостях (Торонто, Монреаль, Оттава, Сотбері, Коперкліф, Сут Ст. Мері і інші), одначе мало де можна побачити яку-небудь організацію. Навіть церковні громади існують заледве в Торонто, Монреалі і Коперкліфі, а про національні організації нема тут і мови. Коли в Злучених Державах є і церкви і братства і читальні і страхові союзи – то тут ще не видко навіть змагань до закладання подібних товариств. На це складається багато причин, а головно та, що кожний почуває тут себе тільки тимчасовим робітником і його мрією є вернутися як найскоріше «до краю». Хоч, як згадано, тутешні українці походять із східних, отже із свідоміших повітів Галичини, та цієї свідомості тут зовсім не видко. Назви Русини (Ruthenian=рутінієн) ніхто тут не знає, а загально кожний називає себе «поліш» – поляк – і так записує їх також урядова статистика.

Це властиво таки наша вина, що ми не звертаємо на емігрантів належної уваги. Коли вже еміграцію мусимо терпіти як *malum necessarium*, тож нашим обов'язком є також повчити тих, що покидають рідний край, як вони мають себе називати в чужій

мові. Це зовсім не є така дрібна справа, як би хтось міг подумати. Бо великі американські копальні стоять в деяких місцевостях головно на праці наших робітників, а до них може мати і наш народ якісь претензії та права. Тільки на чужині даються відчувати ці недостачі в національнім вихованню в Галичині, а що найважливіше брак справжньої просвіти та науки. На це мусять звернути увагу і наші учителі і ті, що займаються організуванням та провадженням читалень по наших селах.

Сталих поселенців українців у східній Канаді дуже мало, бо цілий цей край – це безмежні гористі околиці, покриті в більшій часті лісом. Зрештою це зовсім неурожайні скелі, тож тільки в долинах понад річками та озерами, котрих тут дуже багато, повстають людські оселі. Через те фермерів тут взагалі мало, а з наших тільки одиниці мають тут свої нерухомі маєтки. Що українці тут не винародовлюються так скоро як в Злучених Державах, причина лежить в тім, що тут дозволяється закладати і неанглійські школи. До того ж населення тут дуже різнорodne, тож трудно тутешнім нашим робітникам опанувати всі мови. Тому вони волять вже лишитися при українській мові, а англійської виучуються лишень на стільки, щоб могли порозумітись при роботі. З англійських та французьких шкіл користають мало, а на заложення своїх шкіл, нема сили. Одинокую пробу в цім напрямку зроблено в Монреалі, де наших людей начисляють 3-4 тисячі. В інших місцевостях про це ще не думають, а ця справа вирине хіба щойно тоді на дневний порядок, коли знайдеться більше сталих поселенців.

Здається одначе, що це вже буде вищий ступінь нашої праці, а тепер треба би конче зачати від організації робітників, які, не маючи своїх фахових «юній» та не належачи до англійських, виставлені і на визиск з сторони компаній і не мають найменшого забезпечення на час хвороби а ні за можливі нещасливі випадки. З доручення англійської робітничої організації їздить поміж наших робітників п. Василь Головацький, одначе його праця обмежується на пропаганді соціально-демократичних доктрин. Їх наслідок хіба такий, що наші найсвідоміші одиниці

починають обкидувати найпоганішими лайками всі наші національні святощі та зовсім перестають почувати себе українцями. Звідси, здається, піде перший початок до винародовлення наших людей.

Не зважаючи на таке трудне національне становище українців у східній Канаді, народна праця могла б принести тут гарні успіхи, коли б до неї взялися статечні інтелігентні провідники, яких власне тут як найменше. Та коли їх брак в Галичині, то тим менше можна їх знайти тут. Колись одначе і вони знайдуться. («Діло») [82].

1913 рік.

Січень.

На рідну школу. З того часу як приїхав до Америки представник «Рідної Школи» д. С. Демидчук, число жертв на народну справу серед американських українців значно зросло. Як повідомляє «Новий Край» з Ростерну в Канаді українці з Едмонтону склали на «Рідну школу» в Галичині 5.000 доларів, з Вілкесбері – 3.000 дол., з Вінніпегу – 600 дол., з Ростерну і Ст. Джулієн 500 дол. і т. д. Один з українців в Ростерні д. Осип Мегас, дав 100 доларів [83].

Жертви на рідну школу. Наші земляки у Вінніпегу (Канада) зложили „на рідну школу" в Галичині 450 корон [84].

Квітень.

Вінніпегська колонія. Трохи не що тижня вінніпегські українські товариства «Боян», імені «Заньковецької» і імені «Котляревського» устроюють для тутешнього українського громадянства публічні вечірки, вечерниці, концерти, літературні вечори, відчити, дебати і т. п. У відчитих та дебатах беруть участь також наші студенти вищих шкіл, та де-які члени «Укр. Нар. ому». Вечірки ці дуже корисні. Народ приходиться на них в такій чисельності, що майже кожної неділі через брак місця мусять де-які вертатись. Вступ на такі вечірки вільний. а на покриття коштів збираються добровільні датки; що зостається – йде на «Український Народний Дім». Моральна користь для слухачів дуже велика, бо замісто того, щоб дармувати цей час

шклянці чи картах, чи так на пустих балачках, люди слухають гарних пісень, декламацій, поучаючих відчитів чи промов [85].

В українській Канаді. У Вініпегу організувався комітет, який взяв собі за задачу відновити справу побудування «Народного Українського Дому» у місті, як осередкові народного українського життя у Західній Канаді. Комітет цей, відновивши справу побудування «Народного Дому» і зібравши вже досить показну суму, постановив приступити до будування «Народного Українського Дому» у Вініпегу. Готівка у касі «Нар. Укр. Дому» складає вже суму, з якою можна приступити до закупу землі під будову згаданого дому [86].

Травень.

Галичина. Торговля емігрантами. Галицьких емігрантів перевозять до Америки два конкуретних товариства: «Canadian Pacific Railway» та північно-атлантийське «Pool». Тепер ці товариства порозумілися між собою, поділили сфери впливу. Кораблі цих товариств плаватимуть по черзі. Плата за подорож до Америки тепер значно зросте. Українські газети обуренням пишуть про те, що концесію на еміграційне бюро канадійського підприємства Canadian Pacific, яке вивозить український люд в чужі краї, добули доктор Володимир Кушнір з М.Топущаком [87].

«Перемога» москвофіла. Оце ще недавно «Новое Время» тішилося з приводу перемоги на виборах до парламенту в канадійській провінції Альберті, православного буковинця Шандри. Тепер в «Українському Голосі», що виходить в Канаді, читаємо такі подробиці про цю знамениту «перемогу».

4-го квітня цього року відбувалися в канадійській провінції Альберті вибори до тамошнього парламенту. Українці поставили своїм кандидатом Павла Рудика, а нечисленні тут москвофіли назначили в кандидати якогось Шандра, родом з Буковини. Цей Шандро хитра собі людина: пустив в рух всю машину людської гидоти: наклепи і гроші були використані, а коли й це не помагало, пустився Шандро на американські штучки. За намовою якогось Островського, як пише «Український

Голос», пішов до суду, зложив під присягою фальшивий донос на Рудика і заждав арештування Рудика. Зробивши це, розіслав сейчас агентів по всіх місцях голосування, одних велосипедами, других верхом на конях, які кричали між народом, що Рудик заарештований і хто віддасть на нього голос, то його голос пропаде, а сам буде арештований («!). Народ, збаламучений голосував на Шандра і аж тепер зрозумівши, що сталося, страшно лютує. Рудик позиває Шандра за його фальшивий донос і, здається, прийде до нових виборів [88].

Червень.

В Монреаль в Канаді заснували тамошні українські робітники першу українську робітничу друкарню, якої нестача давно далася всім відчувати [89].

Липень.

Галичина.

Посол Петрицький і еміграція до Канади. Два місяці тому появилася в галицькій пресі звістка, що посол Гусятинської округи М.Петрицький став агентом канадійського залізничного товариства Canadian Pacific, про яке вже писалось, і на цьому заробляє добі гроші.

Коли ці вісті дійшли до президії українського парламентарного клубу, клуб розглянув цю справу і одногосно ухвалив запросити п. Петрицького залишити ведення еміграційної справи, бо вона принижає гідність посла. Посол Петрицький пристав до цього. Одночасно й Народний Комітет на своєму зібранні одногосно ухвалив постанову, аналогічну до постанови українського парламентського клубу.

Здавалося, що посол Петрицький піддався рішенню своїх товаришів. Тим часом маються відомості, що він не залишив своєї діяльності й далі формує нові кадри переселенців з Галичини до Канади [90].

Преосвященний Платон і православні українці в Америці. Ті з американських українців-галичан, що тепер під впливом православних місіонерів, звернулись до Північно-Американського архієпископа Платона з проханням, щоб архієпископ став в оборону православних в Австро-Угорщині. Арх. Платон дав на прохання

гуртка дуже прихильну відповідь [в російській газеті „Світгь“, що виходить в Нью-Йорку, і пожертвував для австрійських православних 100 доларів, заохочуючи й інших до жертв [91].

Учительська конференція у Вініпегу (Канада). Недавно у Вініпегу відбулась конференція англійських і українських вчителів. Першим промовляв міністр народньої освіти. Він висловив загальне задоволення працею вчителів, і між иншим сказав: „Ви повинні дорожити українською мовою, бо вище стоїть чоловік, що знає дві мови. Та разом з рідною мовою ви повинні вчитись і англійської, бо цього вимагає закон і ваш власний інтерес“. Ці слова інтересно порівняти з тим, що іноді говорять в Росії попечителі учебних округів учителям народніх шкіл.

Заслуговує уваги і промова єпископа Н. Будки, який говорив взагалі про завдання шкільного виховання й закликав українців щиріше ставитись до своїх шкіл. Д-й Ферлей прочитав на конференції реферат про значіння українського вчителя. Збори закінчено співами: „Ще не вмерла Україна" та англійськими [92].

Концерт в честь І. Франка. У Вініпегу відбувся ювілейний концерт в честь І. Франка. Між иншим на концерті грав бандурист [93].

Літературний вечір, в Вініпегу відбувся цими днями літературний вечір, на яким прочитав проф. Норманський реферат про діяльність І. Франка [94].

Резолюція з'їзду укранських вчителів. З'їзд українських вчителів у Вініпегу, що відбувся цим літом, ухвалив резолюцію, в якій, між иншим, сказано:

„Ми, українсько-англійські вчителі, зібрані на цій конвенції, заявляємо:

Що ми відносимось як найприхильніше до домашньої шкільної системи і вважаємо нашим святим обов'язком обороняти всі природні права нашої матеріної мови і будемо завжди стояти за те, щоб нашої української мови вчили в наших школах однаково, як і англійської" [95].

З життя українців в Канаді. Не можна сказати, що українцям в Канаді живеться добре. Економічні відносини в цім році дуже кепські.

Ми вже писали про те, що еміграція до Канади цього року набрала незвичайних форм. Українців з Галичини, Буковини та російської України прибула сила і вони тиняються там без роботи цілими днями. В економічному житті Канади повний застій.

Не добре стоять й інші справи, як справа нашого шкільництва, просвітньої та політичної організації, а так само і справа релігійна.

В двомовних англійсько-українських школах навчають переважно на англійській мові, для української ж мови одведено тільки по одній годині денно. Англійці, хоч який вільнолюбний та культурний народ, все ж неприхильно ставляться навіть і до цих шкіл.

Тільки в Манітобі справа нашого шкільництва немовби й налагоджується на добре. Тамтешнє консервативне правительство, з огляду на недалекі вибори, підчас яких воно сподівається мати за собою українські голоси, трохи числиться з українськими шкільними домаганнями. Натомісць в Альберті «ліберальний» уряд почав справжній похід проти української школи. Скільки українських учителів урядом випхано з двомовних шкіл і на їхнє місце призначено англійців.

Те, що сьогодні діється в Альберті, згодом може статись і в Манітобі, коли українці канадійські не запобіжать лихові заздалегідь. Ми вже подавали відомості про з'їзд українських вчителів в цім році в Вініпегу.

На жаль, на тім з'їзді не ухвалено нічого позитивного, що поглибило б та зміцнило організацію українських вчителів.

Не ліпше стоїть справа просвітня. Коли не рахувати скількох читалень, що існують на колоніях цілком окремо одна від одної, нема в Канаді ні одного просвітнього товариства, яке взяло б в свої руки справу поширення просвіти. В самім Вініпегу, на скільки тисяч українського населення, нема ні одної читальні, хоч там і відбуваються часто українські концерти та літературні вечори. Правда, тамтешні українці вже носяться з серйозною думкою заснувати в Вініпегу просвітне товариство, на взір львівської просвіти.

Певної політичної української організації в Канаді так само бракує. Релігійна боротьба між усякими сектами серед нашого народу в Канаді часом набирає дуже гострих форм. Греко-католицьку церкву взяли в свої руки французи й порядкують, як знають [96].

Вересень.

До ювілею Ів. Франка. Як сповіщають газети, український письменник Василь Стефаник незабаром має поїхати на скільки місяців до Канади і прочитає там цілу низку лекцій про літературну діяльність Івана Франка [97].

Винахід українця-переселенця. Едмонтонський українець Петро Гонський надіслав до патентового бюро в Отаві та Вашингтоні свій винахід, що засновується на комбінації телефону з грамофоном. Апарат цей, коли власника телефону немає дома, відповідає, коли він має повернутись, і все, що наговорить в телефон, виходячи з дому, власник телефону. Обидва бюро дали Гонському патент на його винахід [98].

Листопад.

Концерти в честь Івана Франка. По всіх більших містах Америки, де живуть українці, відбуваються тепер концерти присвячені ювілеєві 40-літньої діяльності Івана Франка. Так, 1 листопаду (нового стилю) заходами вчителів і учнів українсько-англійської учительської семінарії та читальні «Просвіти» відбувся концерт в Брендоні (Канада). Увесь прибуток призначено на ювілейний дар Іванові Франкові [99].

Жертви на «Рідну школу». Українці переселенці з Галичини не забувають про свій край і відгукуються на всі важніші прояви загального українського життя. Так, на початку цього року було зібрано між українськими переселенцями (давали по 2-3 коп.) жертв біля 150 руб. на «Рідну школу» в Галичині» [100].

Кооперативний рух. В кінці жовтня відбулося у Вайта (Канада) українське просвітньо-економічне віче. Після реферату і дискусій вирішили заснувати кооперативну спілку, призначивши уділи (паї) в 20 карбованців. Спілка вже має 4.000 карбованців і мають надію, що сума незабаром зросте ще [101].

1914.

Січень.

Пресвітеріанська пропаганда серед української людності в Канаді, як засіб англійської асиміляції. Місіонери англійської пресвітеріанської церкви ведуть пропаганду між іншим серед української людності в Канаді. І коли в головнім місті Канади, Отаві, одбувався з'їзд делегатів пресвітеріанської секти, то в ньому взяли участь і делегати українські. Українські пресвітеріане ще раніш оголосили себе незалежною церквою, яка здобула собі серед людності назви ще «Серафимської» (од свого ініціатора Серафима). Тепер цей Серафим виїхав з Канади, але англійські місіонери дають українським пресвітеріанам грошову допомогу і взагалі не спускають з них своєї уваги. І не дивно, що на згаданім з'їзді українські делегати рішили приступити до цілковитого зв'язку з англійськими пресвітеріанами. Це по суті діла являється одним з тих посередніх манівців, яким прокладає собі шлях для української людності в Канаді англійська асиміляція [102].

Як американські семінаристи бастують. Між шкільними правилами, які директор семінарії в Канаді Стикл видав для українських учеників є одно, яке всіх учнів обов'язує брати участь в релігійних вправах кожної неділі. На цю оказію запрошував він протестантських гостей до школи і перед ними пишався своїми мовляв неофітами.

Це не подобалося ученикам, що були різних віроісповідань, і вони зажадали, щоб він скасував релігійні вправи і дав їм повну свободу в неділю, а коли він на це не згодився, то зібралися на раду в неділю рано і ухвалили одноголосно не йти по полудні до школи. За цю провину Стикл опісля робив слідство, щоб довідатись, хто був провідником і заговорщиком та нічого не дізнався й заявив ученикам, що всі вони не дістануть вечері.

Тоді ученики покинули школу і зібравшись на раду в приватнім домі ухвалили послати телеграму до міністра просвіти, щоб призначив розслідування всеї справи.

Коли у вечері о 10 годині вернулись до інтернату і роздяглися до сання прийшов до спальні принципал з жінкою (обоє узброєні в револьвери) і зажадав, щоб один ученик П.Нагорняк убирався геть поки не покликав полісмена.

На другий день по сніданню Стикл прикликав до себе ще одного учня Топущака і наказав йому забиратися з школи за те, що той обставав у вечері за Нагорняком і що він мав бути провідником ворохобні.

Ображені цим до краю семинаристи не прийшли на науку і постановили бастувати, аж поки ревізійна комісія не приїде і не залагодить цілої справи, або скасувавши правила, або примусивши принципала податись в одставку. А принципал разом з цим заявив, що він замикає школу і увільняє всіх учеників. Страйк держиться вже цілий тиждень [103].

Гурток імені М.Заньковецької. Аматорський гурток імені Марії Заньковецької збирає співацькі сили до хору і повідомляє українську публіку в Вініпегу, що приготує і незабаром виставить драму «Мати-наймичка» [104].

Березень

Відозва ювілейного комітету до українців Канади. Цю відозву випустив ювілейний Шевченківський комітет, до котрого вступили найповажніші організації української Канади.

Між іншим у ній комітет говорить, що ювілей Шевченка не повинен обмежуватися поминками, концертами, вечерницями і таке інше. Бо коли справді ідеї Шевченка мають підняти наше народне відродження, коли Шевченко є нашим духовним батьком, що пробудив Ураїну до нового життя, коли вже українська ідея вийшла з під сільської стріхи на широкий європейський світ, то таке звеличання Шевченка не може нас вже вдовольнити.

Столітні роковини мусять бути переломною хвилиною в життю Українського народу, в Канаді.

Нам треба свідомої цілі, щирої, невсипущої праці над культурним відродженням канадійської України. Нам треба Просвіти, Рідної Школи і Наукового Товариства

імені Шевченка в Канаді. Відроджуймо тут на вільній канадській землі нашу прастару, неоціненну питому українську культуру, плекаймо словесність, пісню, музику і мистецтві.

– Організуймо наш рідний артистичний промисел, збираймо все народне й дороге нашому серцю, просвіщаймося і збагачуймося. Культура це громадження скарбів. Серед нашого народу, розкиненого в Канаді, дримає багато таланів, які треба тільки знайти, виховати і розвинути, щоб наш народ став справді великим і багатим.

Тому комітет, закликаючи українців Канади до святкування ювілею Шевченка, кидає між нарид ці кличі: Через Просвіту і Рідну Школу в Канаді прямуймо до заснування власних найвищих наукових і культурних інституцій, до багатства і сили.

Віriamo, що наша національна свідомість настільки розвита, що в найдальших закутках широкої Канади, де тільки тільки б'ється щире українське серце, день столітніх уродин нашого Національного Генія буде відсвяткований так, як це він собі заслужив.

Святкування цього нового ювілею покаже світові, що ми народ, що ми, маючи великих людей, маємо свою рідну культуру, що ми – народ, який має право на національне життя між другими націями. Це свято – наша гордість народна, тому повинні ми його святкувати як найвеличавіше [105].

До статистичних відомостей про центр Української Канади. Місто Виніпег найбільше місто в західній Канаді. Це місто являється також і найбільшим осередком фабричного руху. На чотирьохстах різних фабриках працює двадцять тисяч людей. Їм виплачується мільйон доларів кожного тижня. Вартість виборів за минулий рік дійшла до 50 мільйонів доларів. В Виніпегу – головні склади всяких знарядів домашніх, господарських і таке інше. Це робить Виніпег економічним центром сільськогосподарської Канади [106].

Шевченкове свято в Брендоні.

В Брендоні, одному з культурних огнищ української Канади, Шевченкове свято відбулося 28 лютого.

В восьмій годині вже були заповнені всі місця в великій католицькій залі і точно в оголошений час почався концерт.

Тому наша рідна публіка не вдовольняється самим концертом, студенти пристосувались до вимог загалу і злучили концерт з виставою п'єси «Учитель».

За освітленим, вінками прикрашеним портретом Шевченка хор почав пісню «Думи мої», за цим слідував короткий реферат про Шевченка на англійській мові, щоб дати спробою довідатись про українського генія і чужинцям, між якими були три учительки з Нової Зеландії, що подорожують по Канаді. Далі декламація «До мертвих і живих»... А потім реферат відомого поета Карманського, який учителює в місцевій англо-українській педагогічній семінарії: «Про значіння Шевченка в нашій культурній відродженню».

По коротенькій перерві почаєся вистава п'єси «Учитель».

Із короткого, написаного на англійській мові змісту п'єси пороздаваного чужинцям-глядачам, останні знали її фабулу і всі «без найменшої нетерпеливості» висиділи до 12-ої години. Закінчивсь цей святочний вечір співанням «Ще не вмерла» і «God save the king» [107].

Вечір Шевченка в Саскачевані. Заходами учителя Стратійчука учні школи Сокаль влаштували декл. вечір з співами в пам'ять 100 літніх роковин Шевченка в неділю 1 березня.

Гостей зібралось не багато через вітер і найбільше було молоді.

Перше слово узяв д. Стратійчук, за ним про життя і значіння Шевченка говорив п. Богонос, учитель з Коломийської школи.

Потім ішли декламації з співами дитячого хору. Учитель Богонос з своєю жінкою проспівали дует: «Реве та стогне».

Далі взяв слово секретар школи д. Омелян і розказавши про нужду в старім краю і тамошні потреби, став закликать до жертв на «Рідну школу». Зібранням жертв на стару батьківщину закінчилося це скромне шкільне свято [108].

Екскурсія українських діячів-галичан до Канади. До Канади мають зробити подорож де-кітка українських діячів з Галичини: професор львівського політехнікума посол до сейму Роман Залозецький, редактор української газети, що видається по німецькому «Ukrainisch Rundschau» др. Володимир Кушнір, та парламентський посол Михайло Петрицький. Мають мету – приглянутись до американських відносин [109].

1934. Серпень.

Землячка з Канади знайомиться з рідним краєм.

Від двох місяців проживає серед нас молода землячка з далекої Канади п. Анна Романчич з Едмонтону, головного міста провінції Альберта, що прибула «а Український Жіночий Конгрес в Станиславові як делегатка Союзу У країнок в Канаді. Є вона державною канадійською урядничкою і працює в провінціоальному уряді в Едмонтоні у відділі суспільних справ. Знає цілу Канаду і особисто майже всіх наших тамошніх видніших діячів, серед яких як свідомо і активна українська громадянка займає одно з визначніших місць. Завдяки своїй професії стикається часто з нашими емігрантами як і з емігрантами інших національностей, що осіли у далекій західній величезній провінції Альберта, і знає їх відносини. Про українську еміграцію в Канаді, зокрема про фермерів-поселенців, висказується п. Романчич дуже додатно і певна, що жде їх велика будучність.

УКРАЇНЦІ ЯК КОЛЬОНІЗАЦІЙНИЙ ЕЛЄМЕНТ.

Українці творять в Канаді (буде їх около пів мільона) третю щодо числа націю по англійцях і французах і колись у політичному, культурному і господарському житті цієї великої держави майбутности будуть відгризати помітну роль.

Розмова із п. Анною Романчич.

Українці визначаються великим колонізаційним хистом як незрівняні хлібороби-фермери і під цим оглядом перевичають значно навіть англійців, не кажучи вже про французів. Успішно суперничать вони з іншими національностями в різних ділянках, маючи незрівняну прикмету хист пристосуватися до обставин. Тепер

канадійські українці є в стадії витворювання власної численної Інтелігенції і різних фахівців, чого давніше з природи речі не було. Самозрозуміло, що зі зростом числа національно свідомої української інтелігенції, вихованої в канадійських, англійських і франкських школах, прийде там дальший помітний поступ у нашій культурній організації. Слабо ще стоїть там справа з нашою власною господарською організацією на більші розміри особливо хліборобства. Тут наші фермери належать до англійських організацій (пр. елеваторських).

ЗВІДКИ ПОХОДЯТЬ ЕМІГРАНТИ.

Наші довоєнні емігранти в Канаді походять головню з Покуття, південного Поділля і Буковини (звідси значне число православних); з інших околиць Галичини емігрували до Канади тільки одиниці. Дуже сильна була еміграція з цілої Східної Галичини, а навіть трошки і з Волині, по війні до 1929 р.; вона значно скріпила національно нашу довоєнну еміграцію.

Характеристично, що ані перед війною, ані по війні не було зовсім еміграції до Канади з лемківських етнографічних земель. Емігрували лемки з Поділля, що найчастіше ставали тим свідомими українцями. Нових латинників емігрантів стараються організувати польські консульські представництва, але ця організація йде дуже погано. Взагалі поляки не відгризають у Канаді ніякої політичної ролі

ВІДНОШЕННЯ ЖИДІВ.

По більших містах в Канаді живуть і східно-галицькі жиди-емігранти. Як і у старому краю нема з ними ближчих взаємин. До нас ставляться неприхильно. Вказує на це хоч би факт, що перед кількома місяцями спровадили собі канадійські жиди зі Зл. Держав Північної Америки Шварцбарта, убивника головного отамана Симона Петлюри, щоби виголошував відчити про буцімто українські погроми жидів. Проти цієї жидівської нахабности повстало рішучо все українське громадянство в Канаді і на його однодушне домагання канадійський уряд викинув погромного агітатора з Канади.

НЕ ЛЯКАЄМОСЬ ДЕНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ.

Тепер у Канаді господарська скрута, що тим більше дошкульна, що дотикає чисто хліборобсько? країни. Відчувають її передовсім наші фермери і вежа є причиною, що подекуди звільнилось темпо нашого організаційного розвою в Канаді. Спричинила вона теж і тимчасове припинення іміграції. Канада це державі великої майбутности і коли минеться господарська криза, піде там від «ас нова еміграційна струя, що очевидно оживить наше тамошнє національне життя. Лякатися винародовлення українців у Канаді, як «е є в сусідніх Злучених Державах, нема чого, і наші поселенці у своїй масі зможуть нансе задержати свою національну окремішність та стати там державним політичним чинником, що прийде із політичною допомогою старому краєві у його визвольних змаганнях. Вже Нині в центральному парламенті в Отаві засідає український посол Лучковим та декілька українських послів у кількох провінціальних парламентах. У будучині їх число напевно зросте, Канада завдяки нашим емігрантам зі всіх держав світа відноситься вже нині найприхильніше до наших державницьких справ, чбго нераз дала доказ хоч би на теорії Союзу Народів.

П. АННА РОМАНЧИЧ.

П. Анна Романчич радилася вже в Канаді як внучка галицьких емігрантів, що прибули там приблизно перед 40 літами з малими дітьми, її батьками. Діло по батькові походив із Березова Нижнього в Колоїїщині, а дід по матері з Глещави в Теробовельщині. Ближчої родини тут вже не має, але бажала побачити родинні місця своїх родичів і дідів. Сама має високу освіту.

Після Українського Жіночого Конгресу в Станиславівці Романним залишилась тут на довше, щоби ближче пізнати наше життя. Характеристичне, що польський консулат в Лондоні не хоті видати їй візи до Польщі і держав у себе її паширтову справу шість тижнів. Помогла ще їй особиста інтервенція у польського амбасадора в Лондоні.

ПОДОРОЖ ПО РІДНОМУ КРАЮ.

Насамперед побувала на П.кутті і Гуцульщині. Була в Коломиї. Печеніжині, Березові Вгжчьому, Ксові, Кутах. Криворівні. Жабю, Ворхі і і ще деяких інших гуцульських місцевостях. Звідси виїхала на Волинь і Полісся. Припав їй до вподоби передовсім Крем'янець, де зустрінулася з нашою гнома тою. Звідти поїхала до недалекого Почаєва, де була в часі храму Петра і Павла та говорила з архимандритом Почаївської Лаври, очевидно по українськи, бо іншої славянської мови не знає. Зви діла ісж ї Лемківшину. Була в Крилиці, де чула дуже гарну проповідь місцевого священика о. Білика. Пізнала теж і оп динарі я тьското візита торя на Лемківшину о. Качмаря. з яким виїхала до Жегстова. У тамошній священничій оселі стрінулася з гуртком наших священиків-ліку вянців та пізнала і декого з тамошніх світських лікуваниїв. Була і в Закопаному, саме в ч.ісі повені. Всі згадані поїздки відбула в това ристві п. сенаторки Кисілевської, з якою перед кількома роками їздила разом по Канаді. У кожній місцевості побувала в селянських хатах, говорила зі селянами, стараючися пізнати їхнє життя. Діткнула їй до живого величезна нужда на Гуцульщині, яка на її думку є більша, як нужда наших поліщуків, яких також пізнала і в яких ствердила брак національного свідомлення.

ВІД ГАЛИЦЬКИХ СІЛ У ШИРОКИЙ СВІТ.

По Поділлі подорожувала сама. Була в Борщеві і в Кривчи, де оглянула тамошні печери. Була і в Чабаріві біля Гусятина, де мала немилу пригоду з коровою, що малошо не пробила їй рогами. Приїхала і до Тернополя і опісля в товаристві посла д-ра Степана Барана виїхала до Тербовлі, до гостинного дому о. декана Ст. Мохн.цького, з якого дружиною пізналася на Українськiм Жiн. Конгресi та у милій атмосфері пробула два дні. З Тербовлі відвідала і родинне село своєї матери Глещаву. Тепер живе у п. сенаторки Олени Кисілевської в Коломиї, звідки на днях вибирається на Буковину і Бессарабію, щоби на місці пізнати наше тамошнє життя. З Румунії має намір виїхати на Підкарпатську Україну, а далше до Будапешту, Відня і Праги, а можливо і до Берліна; пізніше до Швейцарії, звідси мабуть виїде і до Риму.

На цьому за кілька тижнів і скінчилося би її європейська подорож. Через Лондон, де може зупиниться на довший час на студії, вернеться до Канади,

НА РАДЯНСЬКУ УКРАЇНУ НЕ ПУСКАЮТЬ.

Мала намір бути і на Радянській Україні. У Лондоні купила в „Інтуристи" білет їзди з мешканням і удержанням по готелях і мала їхати з Варшави до Москви, звідси до Харкова, далі до Києва, Дніпрельстану, Одеси і на Крим. Дістала навіть совітську візу в Лондоні з тим, що має зголоситися ще і у совітському консуляті у Варшаві. Тут зголосилася і казали їй заждати на дозвіл з Москви, Ждала два тижні, пізнаючи нашу варшавську еміграційну кольонію. Вкінці в совітському консуляті сказали їй, що не можуть дати їй дозволу на візу до Совітів і уневажнили первісну візу. Сталося це без сумніву з цієї причини, що п. Романчич є свідомою українкою та патріоткою і діячкою, а таких за Збруч не пускають.

ЗНАЙОМІСТЬ З ЦЕНТРАЛЬНИМИ УСТАНОВАМИ.

Прибуваючи якийсь час у Львові, мала п. Романчич нагоду стрінутися з провідними чле нами нашого громадянства та пізнати життя наших центральних установ. На Конгресі у Станиславвоі, пізніше у Львові пізнала передовсім жіночий світ і його провідниці. Була у митроп. Шептинького. єпископів д-ра Бучка і Булки, ректора Богословської Академії о. д-ра Сліпого, у голови Української Парл. Репрезентації д-ра Дмитра Левицького. Була в президії УНДА, де стрінулася з гуртком наших послів і політиків та відбула з ними конференцію. Була в редакції „Діла" та деяких інших редакціях, у ріжних наших установах. Зі Львова виїхала до Перемишля до артистки-малярки п. Олени Кульчицької, а звідти виїхала на село до Медики, щоби пізнати наші тамошні сільські установи. Одним словом, свій побут серед нас використала якнайосновніше, пізнаючи наші центральні, повітові і льокальні установи, а пізнавши їх, буде прегарним звязковим між Канадою і старим краєм. Треба подивляти енергію та систематичність, з якими наша діячка зуміла в такому короткому часі обїхати стільки земель познайомитись з такими ріжними справами. Цікаво згадати і про її вражіння з поведін ки поляків супроти неї. П,

Романчич зовсім не знає польської мови і всюди говорила по українськи. Поляки у Варшаві, Кракові й взагалі у корінній Польщі не ставились до української мови з ніякими застереженнями, навпаки були дуже чемні. Інакше було у Львові і в Східній Галичині, де не раз дивилися на неї басом, як почули українську мову і вдавали, що її не розуміють [110].

1949.

КАНАДА: КАНАДА!

Інж. М. СЕЛЕШКО

Це – справжня мрія кожного скитальця в Європі. Заговориш з ним про Канаду, то відразу ж почувеш: «От якби тільки туди дістатися, там і найчорнішу роботу робитиму, аби лише бути можливо далі від червоного диявола...»

Про Канаду багато пишуть в українських часописах Європи. Але той, хто лише на підставі цих повідомлень хоче уявити собі Канаду, матиме викривлений її образ.

От недавно в «Українських Вістях» з'явилась стаття «Канада здалека і зблизька». Там стільки плутанини, що канадійці просто дивуються, де те все чоловік побачив, де те все почув. У статті українські фермери подані; як найвідсталіші, уряд як найгірший, бо він, мовляв, дав українцям найгірші землі. Говорить стаття також і про заробіток від 7 до 14 тис. доларів, про те, що половина міських родин має власні авта, що канадієць дбає лише про банкове конто тощо. Це, власне кажучи, Канада у кривому дзеркалі. Такою вона здається для новоприбулого, але такою вона не є в дійсності. Тому й не слід писати статті на коліні і давати невірну інформацію натачам. Автор статті також невірно хара теризує і громадське-політичне життя українців Канади. Зокрема він підкреслює, що діяльність централь обмежується кількома великими містами. А це ні в якій мірі не відповідає дійсності і лише лле воду на млин комуністів українською походження та їхніх газет. Так – принаймні, сприйняли це твердження канадійці.

Написані на скору руку огляди є недоцільні. Інформації мусять бути вповні об'єктивні. Європейською міркою не можна міряти канадійського життя.

Українські фермери дуже працюваті та господарюють не гірше, як інші. Вони провадять інтенсивне господарство. Але, звичайно, і між українцями трапляються «виродки» в цій ділянці. Українські фермери діставали землю і добру, і злу. Вони самі могли її вибрати, ніхто не силував селитися на гірших землях. Притаманна українцям працюватість допомогла їм і на гірших землях досягти заможности і цим самим тільки піднесла їх у очах всіх канадійців. Українські фермери не гірші за фермерів інших народів. Правда, вони в переважній більшості не мають дуже великих господарств, але це лише тому, що фермери інших народів приїздили до Канади з капіталами, а українці – лише із здоровими руками. Є окремі українці, які мають до 14 тис. дол. прибутків, але таких не багато. Пересічний заробіток українською фермера, зумовлений у першу, чергу низькими цінами сільсько-господарської продукції, є, як правило, значно нижчим.

По містах нарід живе різно: і бідно, і багато, проте ще далеко до того, щоб кожна друга хата мала своє власне авто та ще й люксуове. Авта мають, але прості, необхідні для ведення «бізнесу». Система життя тут така, що люди не ховають гроші в «панчосі», а мають їх у банках. Валюта в Канаді добре забезпечена, а тому саме в банках і немає жадної небезпеки для грошей-майна.

Вищою організацією українців Канади є КУК – Комітет Українців Канади. КУК виник підчас війни в 1940 р. Він – репрезентант українців перед урядом і виразки їхньої волі, з яким мусить числитися навіть уряд країни. КУК об'єднує і репрезентує 90% українців Канади, не лише організованих, але й неорганізованих, проте українців національно свідомих, лише якихось 10% лишаються поза його рямками. Це – запоморочені комунізмом, або, як тут кажуть «московською дурійкою» люди.

До складу КУК входять такі організації: Братство Українців католиків (БУК), Союз Українських Самостійників (СУС), Українське Національне Об'єднання (УНО), Союз Українських Канадійських Ветеранів (СУКВ), Союз Гетьманців державників (СГД) та Союз Українських Організацій (СУО). Отже, до складу КУК входить 6 організацій.

За кількістю членів найбільшою організацією є БУК. Він вважає своїм членом кожною українця католика у греко-католика, хто приписавий до якоїсь церкви чи парафії. Його організаційний апарат базується на парафіях і священниках та взагалі на церковній організації. БУК дуже активний і нетолерантний до православної Церкви. Часто навіть доходить до сутичок між католиками та православним, не тільки в його низових-клітинах, але й у центрах. Ці сутички вважають у Канаді за нормальне явище (в Європі ніхто цього і уявити не може). В цих сутичках моменти релігійного порядку переважають національні інтереси (в Європі діється навпаки). Часто, нпр., можна чути окремі голоси проти клича «Нація понад усе!», мовляв, треба б – «Бог і церква понад усе!» Це є тільки впливом фалшивого розуміння першого клича, бо для кожної розумної людини цілком ясно, що над усім стоїть Бог і що все у світі йому підпорядковане.

Другою за кількістю членів найміцнішою організацією є СУС. Вона дуже подібна до БУК, але православна СУС спирається на православні парафії і зорганізований за тими самими принципами, що і БУК і також від'ємно ставиться до БУК. Назва «Союз Українських Самостійників» не відповідає змістові, організації, коли йде про українську справу в цілому. Слово «самостійність» треба тут розуміти по-канадійски, тобто як «самостійна» організація. Є спроби, особливо в Європі, вважати СУС прихильником уряду УНР тощо. Це не відповідає дійсності. СУС може лише декларативно, у верхах, з тактичних моментів час від часу і висловлює такі заяви, але центром уваги в його діяльності є суто канадійські справи, може матеріально-заробіткового характеру, ніж церковно-релігійні. Верхівку СУС творить гурт канадійсько-українських бізнесменів, для яких Україна – це тільки спогад, пюсьйдуже далеке, немов би в тумані. СУС не протиставляється у повній мірі денационалізації українців, як етнічної групи Канади, як деякі інші організації, бо він вважає її за неминуче лихо кількох наступних десятиліть. Значно більший опір денационалізації чинить сама православна церква, що стоїть під впливом СУС.

Третьою щодо кількості членів організацією є УНО. Воно стоїть поза партіями, хоч і визнає своєю ідеологією українськи паціоналізм. Його кличі – це єднання українців Канади і для співпраці на її теренах, і для підсилення українських визвольних змагань. Націоналізм УНО у найбільшій мірі можна визначити, як український патріотизм. УНО має найкращий і гнучкий організаційний апарат. Воно охоплює своїми впливами всю територію Канади і має величезну кількість прибічників. Тим самим, УНО потенційно, безперечно, є серед усіх канадійських організацій найміцнішою і найвідданішою справі допомоги визволенню України. УНО творить, так би мовити, хребет канадійського запілля визвольної боротьби. Релігійні й церковні або партійні суперечки йому далекі й воно навіть намагається пом'якшувати подібні сварки між БУК і СУС. Якщо БУК і СУС базуються на професійно-церковному апараті, то УНО базується на українському патріотизмі, який ще не згас у серцях українці Канади.

Члени УНО є рівночасно дуже добрими канадійськими патріотами. Про це свідчить велика кількість членів УНО, які брали участь у війні в обороні Канади. УНО фактично є також-і хребтом КУК; голос його має чи не найбільшу вагу в усіх справах. Скитальці, що прибувають до Канади, горнутья саме до УНО, бо ідеї цієї організації і скитальців – борці за Україну є ті самі.

Четвертою міцною організацією є СУКВ. Це організація професійна і дуже численна, але не дуже активна.

П'яте місце серед канадійських організацій СГД. Ця організація дуже слаба, порівнюючи з іншими, і обмежує свою діяльність майже виключно містом Торонто і його околицями. Питома вага її в українській дійсності досить мала.

На шостому місці стоїть СУО. Це організація людей і організацій, що відкололися від комуністичної партії Канади. СУО об'єднує лише кількох людей і існує, виявляючи жадної діяльності, лише формально.

БУК нас, як прибудову, Лігу Католицьких Жінок і Українське Католицьке Юнацтво. СУС має Союз Українок Канади та Союз Української Молоді Канади.

УНО нас Організацію Українок Канади, організацію молоді – Молоді Українські Націоналісти – МУН та організацію ветеранів – Українську Стрілецьку Громаду. Це – фактично самостійні організації, об'єднані УНО лише верховним проводом. СГД плянує тепер утворити окрему жіночу організацію, щоб себе трохи посилити. Інші організації не мають прибудівок.

БУК, СУС, УНО, СГД мають свої пресові органи. Найвідоміші з них в Європі це – «Новий Шлях» – УНО, «Український Голос» – СУС, «Українські Вісті» – БУК та «Український Робітник» – СГД. Деякі підорганізації також мають свої місцеві органи чи бюлетені. Зокрема, треба згадати «Голос Молоді» (УНО), що виходить наполовину англійською, наполовину українською мовою. Щодо всяких вистав тощо, то найбільшу активність виявляє МУН. Органи всіх груп досить розповсюджені й авторитеті, зокрема «Новий Шлях», який є найпоширенішим часописом у Канаді. Згадуючи про пресу, треба неодмінно згадати і часопис «Канадійський Фармер». Це є фахова газета з яскравим національним обличчям.

Згадані організації мають і свою певну ідеологію, але не всі. Виразну ідеологію мають: УНО (націоналістична), ВУК (католицька) та СГД (монархічна). Інші організації, не мають чіткої політичної лінії, хоч і додержуються певних загальнонаціональних засад у своїй діяльності [111].

КАНАДА! КАНАДА!

Інж. М.Селешко.

Окрему групу, що стоїть поза рядами українського життя Канади, творить Товариство Об'єднаних Українців – Канадійців – ТОУК зі своїми прибудовами. Це – одна з численних формацій, якими користується комуністична партія Канади, яка криється під назвою Прогресивної Партії Праці. ТОУК має у своєму складі кілька прибудов з різними галасливими назвами й видає два тижневика – «Українське Життя» і «Українське Слово». Ці часописи мають українством лише те спільне, що їх друкують українською мовою. На кожному кроці вони захищають інтереси совєтів, Москви, отже, фактично, виступають і проти України і проти Канади.

Українські канадійські організації мають по всіх більших, а також і менших зосередженнях українців, свої домівки, де концентрується їхня діяльність. Її можна б назвати «домівкарською», або на європейський лад «пропагандивно-просвітянською». Саме такий її характер зумовлює низький рівень національної свідомости серед українських мас Канади. Це, зокрема, позначається і в пресових органах окремих організацій, які стоять на досить низькому рівні, в порівнанні з українськими органами в Європі.

Крім згаданих вище маємо у Канаді ще кілька інших пресових органів з досить незначним поширенням. Є спроби творити нові пресові органи для різних цілей.

За останній час помічається тенденція створити зі скитальців, які опинились в Канаді, окрему політичну групу, як прибудову до шумної в Європі УГВР, а також і другу, як прибудову до ОУНР. Покищо не можна сказати, чи закоріниться в Канаді те «блискуче відокремлення» від усього, що досі в Канаді створено, чи пропаде в забутті. Етенденцією новоприбуваючих політиканів є ізолювати себе від усього існуючого і починати писати українську історію Канади, так би мовити, від себе самих. Це те саме, що діється і в Європі ще з часів диверсії в ОУН в 1939-1940 роках.

Всі українці, що ідуть до Канади, повинні мати все тут сказане на увазі, щоб не іготрапити в хитро поставлені пастки різних, навіть неукраїнських, чинників. Для українців з Європи найбільше підходить за ідеологією та активністю УНО – Українське Національне Об'єднання і його прибудови ОУК, МУН та УСГ. Це організації непартійні, але націоналістично-патріотичні, а тому їм чи не найбільше з усіх інших канадійських організацій лежить на серці не лише добро Канади, але й інтереси старої батьківщини – України. УНО – цей здоровий прояв канадійсько-українського національного життя повинен кожний свідомий скиталець у Канаді підтримувати та посилювати його активність.

Часто трапляються випадки, що новоприбулих скитальців заманюють до себе різні організації, які всім своїм духом нічого спільного не мають з українством. З опортуністичних мотивів скитальці кидаються інколи в крайнощі, напр., міняючи

націоналізм-патріотизм на католицизм чи православ'є, подекуди й протестантизм, сподіваючись знайти собі полегшення. Багато скитальців уникли б цього, якби були добре поінформовані про тутешнє життя.

Є випадки, що керовані комуністами, організації та професійні спілки втягують до себе скитальців. Такими вчинками ці нерозумні люди спричиняють лише велику шкоду для решти скитальців, які перебувають у Європі. Багато скитальців, підмовлені різними замаскованими нібито і приятелями не виконують контрактів, які вони підписали перед відїздом з Європи до Канади. Дехто з скитальців тільки ступивши на канадїйську землю рішуче вимагає праці за фахом і відмовляється від будьякої іншої. У найбільшій мірі це є характерне для наче б то найсвідоміших людей, певного типу «магістрів». У Канаді вже саме слово «магістер» має свій певний посмак, а тому раджу його не вживати, навіть тоді, коли хтось і має на це цілковите право. Коли в Європі ще можна зрозуміти таке ставлення до праці (воно базується на галицькому бажанні «вийти з хлопа в пани» і не робити важко), то в Канаді це виглядає диким, бо ніяка праця тут не принижує гідности людини. Я бачив високих урядовців, що їх звільнили з праці, і вони за кілька днів вже чистили на вулицях сніг. Ніхто цього не соромився і всі їхні знайомі вітались з ними, як з рівними, бо фактично всі тут є рівні. Це добре мусить знати кожний, що їде до Канади, і згідно з цим поводитися.

Другим дуже важливим чинником, що настроює канадїйців – українців проти скитальців, є спроби деяких «героїв» захопити в свої руки вже існуючі організації та перекинути їх догори-ногами, через те що, мовляв, вони не служать українській справі, а треба їх або взяти в руки або знищити. Одна газета навіть поставила ультимативну вимогу КУК, щоб він негайно визнав УГВР і т. п. Такі кроки шкідливі й лише псують добрі взаємини між українцями і скитальцями. Знаю випадки, що цілі округи і цілі організації, відбивши подібні напади, потім заявляли, щоб до них більше ніхто не звертався за допомогою для скитальців, бо вони, мовляв, знають вже їм ціну. Ці канадїйські українці пишуть, що таких людей в Канаді не треба і треба

числитися з тим; що ці голоси доходять і до урядів. Це все тільки утруднює переселення до Канади тисяч скитальців з Європи. Політиканство тут не має місця і є дуже шкідливе. Натомість розумну патріотичну працю всі і всюди вітають. І вона, саме вона, забезпечує для скитальців добре ім'я.

Статті, на зразок вміщеної в «Українських Вістях», тільки сприяються до такого загострення відносин, яке зводить нанівець надії скитальців з Європи дістатися до Канади... Тому треба обережніше і об'єктивніше писати. НАША ДОЛЯ – В НАШИХ РУКАХ! [112]

Розділ 3. УКРАЇНЦІ В КРАЇНАХ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

1912.

Лихо російським емігрантам в Південній Америці.

Міністерство закордонних справ розіслало скрізь по губерніях записку для загального розпублікування про лихе становище емігрантів з Росії в Південній Америці.

Головні колонії російських підданців в Америці розкидані в штатах Ріо-Грандоду-сульт, де живуть переважно українці і великороси, Парана – українці і поляки, Мінас-Жераес і Сан-Пауло – німці і латиші. В консульство в Ріо-Жанейро всі емігранти-робітники скаржаться на те, що, брошури, які поширює в Росії бразильська переселенчеська пропаганда, і повідомлення про умови життя в Бразилії далеко не відповідають дійсності, що на цих місцях і в незвичному кліматі їм жити тяжко, і, крім того, дає себе відчувати недбайливість бразильського уряду, переселенчеських чиновників і параходних слуг до багажу переселенців, з яким часто загублюється майно і струменти переселенців, необхідні для добування зарібку ремесниками. З штата Сан-Пауло скаржаться на такі умови, що роблять життя в колонії неможливим: недобрий клімат, лихі санітарні умови, сила шкідливих мух і комах, жовта пропасниця, насильства переселенчеських чиновників над переселенцями під час вибору колоній, погана вода, неврожайна земля, ошуканства переселенчеських агентів і т. інших. Хазяї примушують робітників працювати під зливою, спати в мокрій одежі, годують самим тільки бобом. Російське міністерство, оповіщаючи про все це, радить переселенцям не їхати туди, а також не слухать агентів, що закликають на переселення [1].

1948.

Українці Південної Америки підтримують УНРаду

Українська Центральна Репрезентація, що об'єднує українців Аргентині, Парагваю та Уругваю видала такий заклик:

УКРАЇНЦІ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ!

Живучи в країнах західної півкулі, ми є лише далекими свідками величезної трагедії, що її за останнє десятиліття пережили землі наших батьків, через які прокотилася жахлива війна, забираючи мільйони людських жертв та руйнуючи доробок століть. Ми є лише далекими свідками лихої долі нашої Рідної землі, такої жахливої, що подібної не пережив жодний інший народ. Ми є також лише далекими свідками" незрівняної героїчної боротьби, яку в цей час провадив і провадить наш народ проти всяких загарбників у обороні своєї свободи, без ніякої допомоги, зданий тільки на власні сили.

Перед лицем неперевершено – тяжкої недолі нашої Батьківщини і героїчної боротьби її синів проти кривавого окупанта; і одночасно перед лицем незриваючих далекосяжних подій, які визначатимуть майбутнє України, – не вільно нам і надалі лишитися лише байдужими свідками цих всенаціонального значення подій. Ще недосить лише співчувати нашим братам. Ні, мусимо всі, всі як один, стати, залежно від нашої спроможності, до участі у боротьбі за кращу долю нашої Батьківщини!

Дух Українського народу, який не дав йому загинути в найтяжчих хвилинах його історії, виявив себе тепер у прагненні до єдності всіх українців, які не перебувають під чоботом окупанта. Всі українці, які є поза межами рідної землі, без огляду на політичне переконання, розуміючи вагу історичного моменту, об'єдналися в останньому, часі під єдиним проводом Української Національної Ради та обрали Уряд Української Національної Республіки, зложений з представників усіх національних політичних груп, які мають своєю метою незалежність України.

Щоб об'єднати всі творчі українські сили Південної Америки, створена волею організованого громадянства наприкінці минулого року Українська Центральна Репрезентація (УЦР) в Південній Америці. Вона, з одного боку, має завданням дбати за піднесення культурного, економічного і політичного рівня та оборону інтересів української колонії та репрезентувати її назовні; з другого боку, найвищим її завданням є спільно з усіма творчими силами українського народу боротися за здійснення найвищого ідеалу – нашої нації – Самостійну Соборну Україну.

Для досягнення цих цілей УЦР мусить, поперше, об'єднати всіх українців, які живуть у Південній Америці, а, подруге, для досягнення загально-українських цілей – співдіяти з усіма творчими українськими організаціями в Європі та Америці.

Після створення всенароднього політичного центру – Української Національної Ради та її уряду, УЦР у Південній Америці визнала його беззастережно і є рішена підтримувати його і морально, і матеріально. Підтримуючи УНРаду, ми закликаємо до цього все українське громадянство в Півд. Америці. Нехай не буде ані одного між нами, який залишиться осторонь, не беручи безпосередньої чи посередньої участі у величезному змагу цілої Нації.

Праця УЦР буде тим більшою для майбутнього, для Батьківщини, чим більше стане до її лав українців Південної Америки. І тому з цим закликом звертається УЦР не лише до тих українців, які досі з будьяких причин стояли осторонь від організованого життя, але і до тих заблудших синів, які, збаламучені фальшивого пропагандою, «належали досі до організацій, керованих комуністичною партією, яка намагається весь світ віддати на поталу Москві, цьому відвічному гнобителю нашої Батьківщини.

Всі щирі українці, які не запродалися імперіалістичним прагненням Кремлівської кліки та її поприхачів, мусять покинути негайно, поки ще не запізно, такі організації і виявити себе вірними синами народу, стаючи в одну лаву зі своїми братами, які борються за справжню незалежність України.

Українці! Прийшов час, коли кожен з нас у власному і затаальнонародньому інтересі мусить стати в ряди національного фронту і залишити всякі організації, які допомагають чужинцям поневолювати Україну!

Українці! Не слухайте брехень ворожої імперіалістичної московської пропаганди. Вертайте до всеукраїнської рідні, як члени українських національних організацій! Підтримуйте ті національні чинники, які борються за визволення нашого народу зпід тяжкого ярма кривавої Москви, підтримуйте Українську Повстанську Армію, яка довгі роки героїчно бореться проти ворога – окупанта!

Вступайте масово до українських Національних організацій!

Творіть одностайний УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ФРОНТ!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ФРОНТ!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РАДА!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНА! [2]

3. 1. УКРАЇНЦІ В БРАЗИЛІЇ

Регіони Бразилії ■ Північ ■ Північний схід ■ Південний схід ■ Південь ■

Центральний захід

[3].

Перші документально підтвержені згадки про українців у Бразилії сягають 1803-1804 рр., коли мореплавець з Ніжина Юрій Лисянський, який здійснив навколосвітню морську експедицію, детально описав країну у своєму щоденнику. Але постійна еміграція українців до Бразилії почалася в останній чверті XIX ст.

Перші групи українців прибували до Бразилії у 1872-1884 рр. та оселялися у містах Сан-Пауло та Курітіба.

Масовий приїзд українців у 1895-1907 рр. (з Галичини сюди приїхало близько 9 тисяч сімей) спричинив заснування перших українських колоній у Санта-Барбара, Антоніо-Олінто, Уніао-да-Віторія, Ірасемі, Марешал-Маллет, Дорізоні, Прудентополісі на південному сході штату Парана та на півночі штату Санта-Катаріна. Протягом 1910–1940-х рр. до Бразилії емігрувало близько 30 тисяч українців. А у повоєнні 1947–1952 рр. – ще 7 тисяч українців.

Сьогодні в Бразилії проживає близько 500 тисяч етнічних українців, з них 400 тисяч – у штаті Парана, де найбільшими українськими осередками є міста Прудентополіс (38 тис.), Курітіба (33 тис.), Уніао-да-Віторія (26,4 тис.), Пітанга (19,5 тис.), Іраті (14,3 тис.), Круз-Машадо (12,5 тис.), Ріо-Азул (10 тис.), Маллет (9,5 тис.), Іваї (9 тис.), Кампо-Моурао (8,3 тис.), Ронкадор і Понта-Гросса (по 7 тис.), Антоніо-Олінто (6,2 тис.), Пато-Бранко і Пауло-Фронтін (по 5,5 тис.). Окрім цього бразильці українського походження проживають в інших 35 муніципалітетах штату.

Перші поселення українців у Бразилії

З приїздом галичан до Бразилії, у 1896 році сюди прибули і перші священники УГКЦ. Вже в 1897–1898 роках вони почали організовувати українські школи в приватних хатах українців. Важливу роль від початку відігравали отці-василіяни та жіночі згромадження, два з яких були засновані саме тут. Завдяки їм у 1898 році у Прудентополісі постали дві перші суботні школи. Згодом, у 1935 році завдяки василіанам тут було відкрито українську середню школу – Малу семінарію Святого Йосифа, у якій шкільні предмети викладалися і українською, і португальською мовою. А також з'явився часопис «Праця» – найстаріший тижневик у Бразилії, який видається спілкою василіан [4].

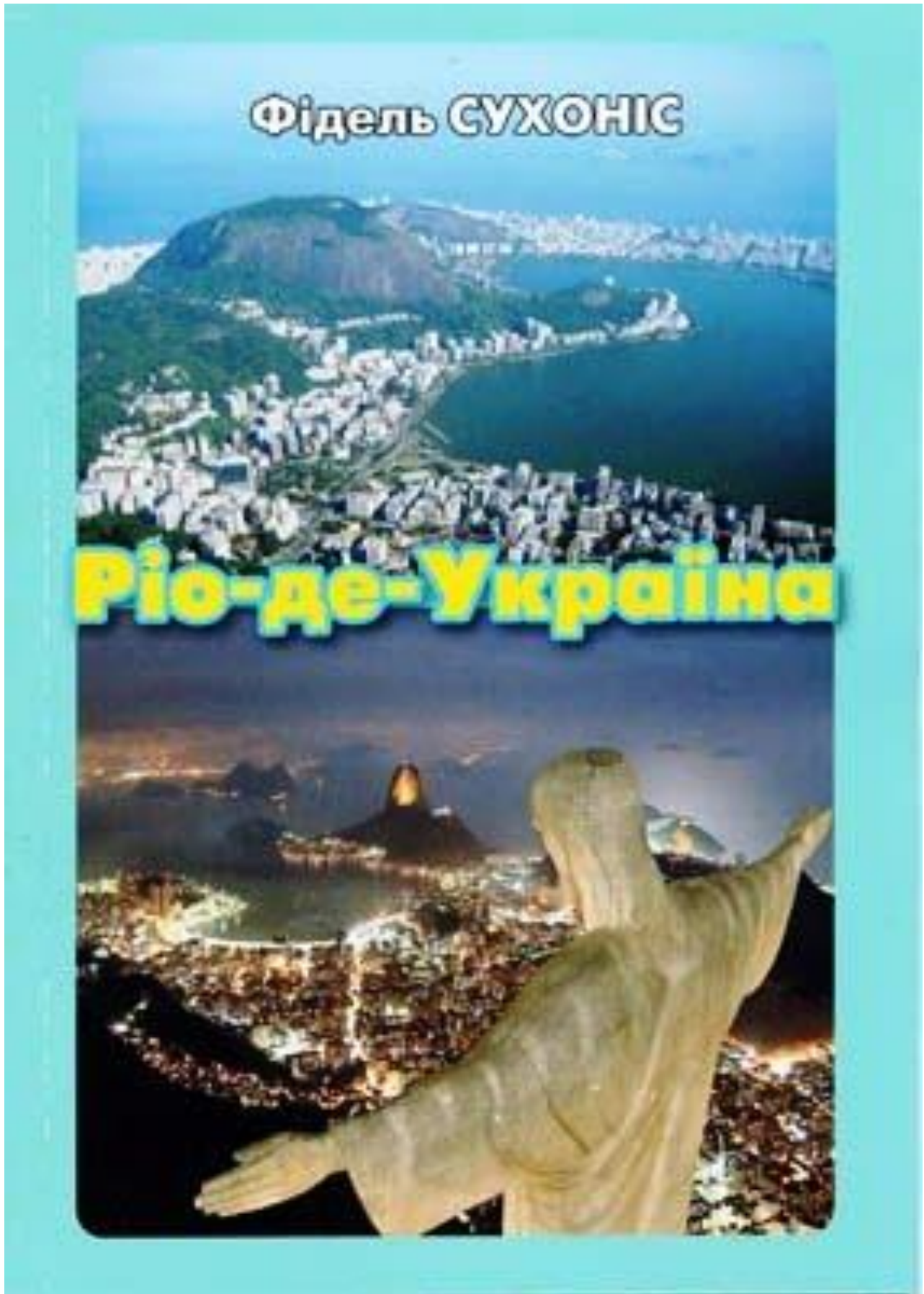
Штат Парана – «Бразильська Україна».

На українські школи в Парані (Бразилія) у 1909 році пожертвував австрійський цісарь Франц Йосиф з нагоди 60-літнього ювілею свого царювання 1,500 корон. Ці гроші зараз переховуються в австро-угорському консульстві в Курітібі [5].

Український меморіал в Курітібі.

120 anos
Imigração Ucrainiana
1891 - 2011

[6]

1907.

Американська «Свобода» дає в новорічному числі огляд українського життя в Америці за минулий 1906 рік, зазначивши важніші факти в Злучених Державах з того життя, як щорічні збори українських товариств, складки на потреби галицької й російської України і так далі, газета пише:

«Із зборів найважливіший був з'їзд «Руського Народного Союзу» (економічна організація українських робітників), бо він зовсім зреформував цю організацію і звернув її на новий шлях. З того часу почався швидкий зріст союзу і до нього приступає багато нових членів.

Складки на «Боевий Фонд» у Галичині (матеріальна заповомога українським партіям у Галичині для боротьби за виборчу реформу) і на українську с.-д. р. п. показали, що в Америці маємо вже чимале число українців, яким не байдужа доля їх братів у старім краю і які не одмовляються допомогти їм у потребі.

Гарним об'явом треба вважати те, що між українцями притихла трохи сварка по газетах та по колоніях. За те до невідрадних фактів треба зачислити, що три видавництва перестали виходити, а католицькі єпископи що-раз міцнішше затягають петлю на шиї українців-уніатів на полі церковного життя.

Заробітки в Злучених Державах були взагалі добрі.

В Канаді замітніші події такі: організація кількадесятьох українсько-англійських шкіл, заснування читальні в Вінніпегу, та дому Товариства імені Шевченка там-же, заснування Канадійсько «Руського Народного Союзу» й Вільнодумної Української Федерації, з'їзду незалежної церкви, заложення нових читалень. Жнива в Канаді випали взагалі дуже добре, що причинилося чимало до поліпшення матеріального стану українських хліборобів.

Про українців у Бразилії не можна багато сказати. Їх і небагато й вони не виявляють нічого особливого в своїм життю. Боротьба уніатських монахів Василян зі світськими людьми йде далі; помер самотній уніатський священник о.

Роздольський. Деякі українці заявили публічно свої австрійські вірнопідданчі почування... [7].

Грудень.

З життя українців у Бразилії. Українська часопись в Бразилії «Зоря» повідомляє, що до президії бразильської республіки ходила українська депутація в справі українських шкіл. Віце-президент Монтеіро прийняв депутацію дуже прихильно, проте нічого поки-що не міг для їх зробити. Попрохав їх ще подождати до найближчого одкриття конгресу, де справа українсько-бразилійських шкіл напевне буде порішена [8].

Українська часопись в Бразилії.

Роскинувся український народ по всьому світові. Домашні злидні женуть його з рідної батьківщини, не тільки на Кавказ, на Амур та в Середню Азію, а й далеко за окіян до Америки в Канаду, Сполучені Держави, Бразилію та інші країни. На далекій чужині більше ніж де земляки наші почувають себе самотніми, почувають потребу організуватися. Та на жаль, далеко не всі вони можуть провести в життя свої

бажання. В північній Америці українці мають свої товариства, видають газети «Свобода», «Канадійський Фармер» та інші.

Українці в Бразилії

Нині кількість українців у Бразилії сягає п'ятсот тисяч осіб, 96,5% з яких вже народилися у Бразилії і проживають у штаті Парана.

**Є асоціації митців:
ансамбль народного танцю
«Веселка», ансамбль
бандуристів «Соловейко»,
які зберігають спадщину
предків — бандура вже
протягом століть є
символом української
народної музики.**

85% українців живуть у сільській місцевості. Інша частина українців працює у промисловості, здебільшого меблевій та металообробній та зайнялася вільними професіями (адвокати, лікарі тощо). 70% українців мешкає в районі Прудентополіса. У місті діє Церква Св. Йосафата, побудована у 1928 р. у центрі міста.

В Південній Америці українців теж багато розкидано по різних державах. До останнього часу вони майже нічим не виявляли свого національного життя.

Тепер воно потроху серед них починає прокидатися. Пошта принесла нам з Бразилії декілька примірників української часописі «Зоря», в якій находимо цікаві відомості про життя наших земляків у далекій чужій стороні. Як видно з газети, навкруги самого міста Курітиби живе до 50.000 українців, а скільки ж то їх розкидано по інших місцях Бразилії. І всі вони живуть окремим життям, нічого не знають один про одного. Це все здебільшого прості робітники, ремісники. Останніми часами українська інтелігенція в Курітибі, якої тут дуже мало, склала товариство «Просвіта», добула український друкарський шрифт (черенки) і випустила вже два

числа газети «Зоря». Нашою програмою, пише перша в Південній Америці українська часопись, буде ні що інше, як моральна, просвітна та економічна робота, а до справ релігійних ми не думаємо пхати свого носа, бо це річ наших священників».

І справді, як видно з дальших статей газети, куритибчанам дуже бракує інтелігентних українських сил, особливо ж учителів та свіцьких священників».

На останній сторінці «Зорі» друкується португальською мовою фельетон про українців.

В українському тексті ще дуже багато всяких помилок, але це й зрозуміло, коли ми зважимо, що газета виходить в друкарні, яка ніколи нічого українського в себе не бачила. Тепер курітибчани турбуються про те, щоб завести свою власну друкарню.

Бажаємо добрим замірам наших земляків за окіаном як найскоріше здійснитися. Першу газету в Південній Америці ми вітаємо од щирого серця і певні, що вона справить своє велике діло, не допустить загинути для України десяткам й сотням тисяч українського народу, які тепер марно пропадають, розсіяні між чужинцями.

«Зоря» виходить раз у два тижні по четвергах і коштує на перший погляд дуже дорого: 7000 рейсів, але коли це перекласти на наші гроші, то вийде зовсім не так багато – всього 5 карбованців на рік. Адреса редакції: Rua Conselheiro Barradas №-r 194 Curitiba, Brazil. М.Л. [9].

Та не скрізь однаково жити нашим землякам в новому світі. В Південній частині Америки тільки аж останніми часами українці почали гуртуватись і з цією метою почали видавати газету – «Зорю» в Бразилії. І ця «Зоря» українською мовою розповідає про життя наших емігрантів, на яке мабуть ніхто не позавидує. Коло Ріо де Пеїхе на залізничних робітників нападають дикі люди і бувають навіть убивства. Тепер компанія залізнична узброїла всіх робітників, але розбійники не нападають на цілу громаду людей, а тільки на поодиноких, що необачно заходять далеко в глибінь лісів. Робітники дуже люті на «ботокудів», бо вони вміють влучно стріляти, а ще краще переховуватись. Вони стріляють з луків затроєними стрілами [10].

Бразилії. Бразилійська українська «Зоря» повідомляє, що в колонії Нова Одеса в Сан-Павльо живе багато українців з Галичини і тих, що повтікали з Росії під час розрухів в Одесі. Деякі з їх матроси з броненосця «Потемкин, князь Таврический» [11].

1908.

Травень.

Вісти з Парани (полуденна Америка). Курітибська українська газета „Зоря“ повідомляє, що українці в Парані межи собою, а навіть і де-инде позакладали багато крамниць, які все далі розвиваються. Окрім того паранські українці мають уже кілька своїх водних тартаків (лісопилень) та млинів, по де-яких колоніях виробляють полотно, а найбільше розвинули хліборобство. Коли Парана ще кілька літ перед цим діставала з сторони картоплю, цибулю, кукурудзу та масло, то тепер не тільки що

тих продуктів не потребує з сторони, а ще й сама вивозить їх до інших провінцій. Багато українці мають і жита, завели там льон і гречку [12].

Червень.

Емігранти. Нещодавно до Бразилії (Південна Америка,) прибуло разом 140 чоловік – здебільшого українців з України російської та Галичини. Мали вони всі стати на роботу при залізниці Сан-Павльо-Ріо Гранде, але одні цілими гуртами тікають від роботи, бо кажуть, що не оплатиться їм робота, нічого не зароблять, а ще й за харч винні зостануться; доводиться працювати по 12 годин у день. Через Курітибу недавно проїхало 5 вагонів з емігрантами, найбільш з бобрецького та тернопільського пов. із Галичини. Везуть їх в позамиканих вагонах, щоб не повтікали, бо було вже, як везли транспорт з 150 робітників, то й половини ке довезло на місце. Тікають люде і шукають собі іншої роботи. (Зоря) [13].

Травень.

З життя земляків у Бразилії. З Курітиби, столиці Парани в Бразилії (південна Америка), д. Яків Карозець до „Русл." пише, що 8 марта сього року у їх засновано нове українське „Товариство імени Шевченка". Т-во має на меті підтримувати всіма силами свою українську народність, свій обряд і свої прадідні звичаї, допомогати своїм членам в разі слабости і видавати свій часопис під назвою „Основа". Т-во має чотири класи членів; основателів, звичайних, що платять 10 мільрайсів вступу і 1 м. місячно, та спомагаючих і почет. Члени „Т-ва ім. Шевченка" взивають і просять всіх українців бразилійських вписуватися в члени сього товариства і звертаються особливо до українців в Ріо Клярю, а межі ними до д. Бабірецького, на котрого мають надію, що що вість про це нове т-во подасть до відому першій українській громаді в Ріо Елярю і спонукає українців до численного вступлення в т-во, щоб призбирати чим скорше фонди й розпочати корисну для українців діяльність добродійну і видавання часопису „Основа" [14].

Український Великдень в штаті Парана.

Червень.

Московські агітатори з Парані. Курітибська українська „Зоря“ повідомляє, що оце нещодавно до Парани загостили два московські священики. Приїхали вони ніби то збирати на московські церкви та школи в Аргентині, але справді вони мають на меті винюхати, чи не вдалося б там якось усадовитись. Московські агенти привернули до себе щось більше двох тисяч українців в Аргентині, а тепер заходжуються ще коло вкрзінців і в Парані. Але в Парані народ свідоміший і напевно агітація їх не матиме успіху [15].

Земляки в Бразилії, Нещодавно до Курітиби прибуло 278 емігрантів українців з Галичини. Емігранти відїхали на колонію Бом Жардін. Має прибути ще 1000 емігрантів. До Парани приїзжають тепер євреї з Росії. Приїздить багато голоти з інших станів бразильських, а всі яко законтрактовані робітники до залізниці Сан Павльо Ріо Гранде. Приїхало трохи самітних чоловіків і з України. Та, як пише курітибська українська «Зоря», для Парани треба побільше хліборобських семей, щоб краще розвинути там хліборобство. Вибіратися на заробітки до Парани нічого. Інженера Гурського, котрий привіз був робітників з Європи до залізниці Сан Павльо-Ріо Гранде, мали ті робітники убити, бо не додержано їм обіцяної заплати [16].

Липень.

Емігранти. Протягом двох тижнів, як повідомляє українська курітибська «Зоря», до Бразилії приїхало щось коло 600 емігрантів і між ними мало не ціла половина самих українців [17].

З Бразилії. Емігранти. Недавно до Курітиби прибуло 278 емігрантів українців з Галичини. Має прибути ще з 1.000. До Парани приїздять тепер євреї з Росії. Приїздить також багато людей з інших бразильських колоній і всі, як законтрактовані робітники на залізну дорогу Сан-Павло-Ріо. Приїхало трохи людей і з України російської. (Діло) [18].

Вересень.

Земляки в Бразилії. До бразильської Парани, як повідомляє „Зоря“, приїздить дуже багато вкраїнців емігрантів з Галичини. Оце й не що давно прибуло туди знов

150 переселенців-українців. Зважаючи на такий зріст українців у Парані, „Зоря“ зазначає, що коли вони зорганізуються й не сваритимуться між собою, то можуть узяти верх там. Українці в Парані беруться вже до торгівлі й промислу. Між иншим Остап Прокопяк в Люцені заклав велику гарбарню, Микита Вулик в Дорізоні має великий склад краму блаватнього, залізного й галантерейного, Андрій Огебовський в Прудентополіс торгує блаватними матеріями, Максим Жолондек в Дорізоні має свій магазин колоніального краму і т. ин. Взагалі українці в Парані сами беруться до торгівлі, бо тут немає євреїв, які б їх виручили [19].

Українська шкода в Курітибі. З нагоди ювілею австрійського цісаря Франц-Йосифа I українці-галичани, що живуть в Парані (Полуденна Америка), постановили одкрити українську школу в Курітибі, а редакція газети „Заря“ закликає жертвувати на тую ціль. Фонд на цю школу має зватись: „Бразилійські Русини в пам'ять ювілею їх Величності-Маєстату Цісаря Франц-Йосифа I зложили першу руську школу [20].

Листопад.

Перший рік «Зорі». З числом 28 курітибського українського часопису «Зоря» (Бразилія) минув перший рік її існування. Редакція й адміністрація «Зорі» докладала й докладає всіх зусиллів, щоб перший український часопис в полуденній Америці удержати. Але на жаль бразилійські українці якось не дуже дбають про те і не охоче переплачують його [21].

Грудень.

Осторога. В бразилійській українській «Зорі» Дмитро Мусак із Сан-Савльо Ріо Гранде остерігає, об туди українці не селилися, бо там самі гори, а нема води; уряд хоче тільки мати робітників до будови залізниці й через те заохочує людей до поселення. Д. Мусак радить українцям селитися в колонії Сан Педро. Він нарікає, що українці не слухають своїх людей, а даються ошукувати чужим дуриствітам і потім бідують [22].

1909.

Товариство «Січ». 20 грудня минулого року в Кеокее (Бразилія) гурт українців заснував товариство «Січ», до якого зараз же вступило 15 членів. Нове товариство постановило пристати до «Русько-Народного Союзу», як відділ його; цю справу улаштувати приурчено урядові товариства [23].

Початки національного руху в Бразилії. До бразильської „Зорі” пишуть з Прудентополіса, що національний рух помаленьку, в елементарній поки що формі, зростає поміж тамтешніми українцями, і прокидається надія у де-кого з емігрантів, що незабаром можна буде закласти українське товариство, яке стане показним фактором в культурному і політичному життю переселенців і надасть йому більшої сили і змісту. А поки що маємо тут тільки такі прояви національного життя, що свідчать тільки про те, що згадки про рідний край не вмерли в емігрантів. Так на Різдво місцеві аматори виставляли п'єску „Ніч Віфліємська”. Ця примитивна річ дуже подобалася глядачам, що склалися з інтелігеації, міщан і нових переселенців селян, які допіру тільки прибули до Прудентополіса. Аматори готують до вистави також і «Наталку Полтавку» Котляревського. На другий день свят завітали до українських переселенців музики й заграли колядок. Всі ці, на перший погляд, дрібниці мають в житті емігрантів де-яке значіння, бо будять у них думку про далекий рідний край. („Зоря”) [24].

Українські колонії в бразильській Парані. В бразильській Парані зараз живе тисяч 50-60 українців. Живуть вони численними гуртами по таких колоніях: «Miguel Camon», «Senador Correia», «Jesuino Marcondes», «Xavier da Silva», «Tayo-Vpiranga». Живуть по цих колоніях українці здебільшого разом з поляками [25].

Квітень.

З Харківщини. До Бразилії. Серед селян на Харківщині розходяться чутки, що дуже добре, мовляв, переселятися до Бразилії, в Америці. Багацько заявилось охочих їхати туди, ото тільки турбує їх що дорого коштує переїзд і далеко. Недавно контора Гутман і К з Петербургу захотилась допомагати селянам при переселенні в

Бразилію. Але селяни спершу хотять послати двох ходоків, щоб вони обдивилися нові місця й листом повідомили своїм односельцям, що там вони побачать [26].

Халепа через темноту. В маї місяці до Парани, в Бразилії, прибула сила переселенців, здебільшого самі тільки галицькі українці. Та багацько горя зазнали вони, поки нарешті добралися сюди. Вони їхали через Трієст і доїхали спершу до Саа-Павля на нову колонію коло Ідларе й Сапапеа над морем межі Сантос та Паранагва. Клімат там нездоровий для наших людей, бо дуже гарячий. Вони хотіли до Парани, а їх висадили в Сан-Павльо. Коли довідались вони, що приїхали не до Парани, то зараз же й стали вибиратися звідти. Хто що міг, то забрав з собою, а решту полишали і йшли по-над морем до Парани. Дороги там ніякої нема і мусли нещасні люде дертися по корчах, дряпатися по горах, аж поки якось зайшли в одне містечко Іднаре. Тут вони здибались з одним францісканом, котрий говорив поморавському, і він уже поміг їм добратись до Парани. Тоді саме був там один корабель, що від'їзжав до Паранагва, і забрав їх. А вже з Парангва взяли їх на кошт еміграційний і довели до Парани. Вся ця халепа сталася з темними українцями через те, що вони не звернулись були за потрібного порадою перед своїм від'їздом до еміграційного українського товариства „Провидіне" у Львові (Ринок, ч. 10), а воно подає всякі вказівки про виїзд до Бразилії зовсім даром. (Зоря) [27].

Сусіди українських колоністів. Недавно в колонії Itaipopolis (давніше званій Lusena) в бразилійській державі Parana стався такий випадок. На українській колонії «Nova Galicia», що лежить від другої української колонії «Lusena» за 9 кілометрів, напали 5 бугрів (індіянів) на двох українців тоді, коли вони працювали в лісі. Коли саме вони варили собі обід, зненацька пролетіла стріла і пробила одному з них ногу наскрізь. Друга стріла зірвала кусень підборіддя, роздерла бороду до кістки у другого і застрягла в недалекім дереві. Українці, що недалеко працювали, розбіглися, як почули стріляння, бо були без зброї, але згодом опам'яталися і вернулися. Обох поранених посаджено тоді було на коней і завезено додому. Кілька бразиліян прибуло на місце події з зброєю, котрої ніколи з себе не скидають. Стали

шукати стрільню, що застрягла була в дерево, але її вже не було. Пропала також і сокира, пропали горнята з фасолею і мукою; все сталося здобиччю бугрів. Це вже третій випадок, що бугри нападають на Люцені. Перед 9 років минуло, як убили бугри 19 тутешніх українців. Згодом вони убили на самого Петра і Павла цілу українську родину. Тут допоможе тільки власна оборона. Українці вважають себе безпечними з дрючками в руках. Бразиліяне дивуються, що українці йдуть у ліси без доброї зброї. Де-хто вже просив австрійського консула в Куритибі зброю для українців, і навіть старався, щоб дали українським колоністам зброю чи урно, чи за плату, але досі були ці прохання марні. Один з колоністів звернувся врешті до українських парламентських послів в Відні, прохаючи у них заемоги в цій справі. (Діло) [28].

1910 рік.

Лютий.

Винародовлення українців. В Куритибі, в Полудневій Америці, живе чимало українських переселенців. Якоїсь певної організації, що єднала б їх до купи, немає. Найбільший вплив на них мають місіонери, особливо католицькі, що, умовивши їх перейти на латинство, помаленьку винародовлюють їх. (Прапор) [29].

Колонія Шавієр да Сільва. Українські переселенці колонії Шавієр да Сільва дуже бідують через те, що миші знищили чисто всі засіви їх. З цього приводу було подано прохання бразилійському урядові про матеріальну заемогу, але й досі ще нічого в цій справі не зроблено. (Прапор) [30].

«Народна Друкарня». Товариство імені Тараса Шевченка в Куритибі на 1 грудня скликало збори куритибських українців в справі видання нової української газети. Збори після дебатів ухвалили назвати нову газету «Прапор» і на редактора її вибрали д. Кліма Гутковського. Крім того, збори зробили такі постанови: 1) вибрати незалежний комітет з восьми осіб і доручити йому видавати «Прапор», подбати про заснування як найшвидше своєї власної друкарні і збирати для цього фонди та завідувати ними; 2) розіслати по всіх колоніях заклик про те, щоб скрізь засновано

було комітети для збирання на згадану справу грошей і розповсюдження газети; 3) кожен такий комітет з колонії має вибрати з поміж себе одного уповноваженого, котрий мусить хоч один раз на рік приїхати на загальні збори товариства з справозданням про становище громадянської роботи в його околиці; 4) організація, що має дбати про всю цю справу, зватиметься «Народня Друкарня». (Прапор) [31].

БРАЗИЛІЯ.

Школа імені Тараса Шевченка. В Куритибі (Бразилія) в грудні місяці засновано українську школу умені Тараса Шевченка. На чолі цієї школи стоїть д. Іван Кутний. З кожного школяра за науку помісячно беруть тут по 2 мілі. Коли хто посилає до школи кількох дітей разом, то платить дешевше – по 1 мілі за дитину. Кожний школяр дурно одержує потрібні книжки. Заснував школу д. Клим Гутковський. (Діло) [32].

Вісті з Парани. 1-го сентября, як пише прудентопольський „Прапор“, прибуде з Львова до Рійо кораблем „Atlanta“, п. Микола Заячківський, інспектор товариства «Народна Торговля», потім приїде до Прудентополіса, а звідціль поїде по українських колоніях в Парані. Мета його подорожі та, щоб побачити, чи вдасться провести план „Народньої Торговлі“, в справі одкриття торговельного дому. „Народна Торговля“ у Львові має замір заложити в Парані свій дім торговельний. Крам фабричний спроваджувала б з Австрії, а колоніальні скуповувала б на місці, а колоніям доставляла б крам, спроваджений з вибраних собі міст Бразилії.

13 іюня ц. р. на колонії Visconge de Guarapava, коло Прудентополісу, відбувся в школі під приводом о. ігумена М. Шкирпана річний іспит шкільних дітей. При прикрашеній в зелень входній брамі, з своїм учителем п. Іваном Скрипкою, дожидали діти запрошених гостей. Як ті прибули, привітали їх привітною піснею і впровадили до прикрашеної в зелень, прибраної школи. Тут розпочався молитвою іспит. На завданні питання діти відповідали сміливо, відважно і добре; відчитували з своїх книжок виразно й відповідали зрозуміло, що перечитали. Як в мові українській так і бразилійській та в писанні зробили школярі гарний поступ.

Особливо цікавились запрошені гості і родичі, як докладно відповідали діти на питання усні й письменні на таблиці з рахунків. Тому по закінченню іспиту голова о. М.Шкирпан похвалив дівчату за їх пильність в науці, обдарував кожного школярика малою книжечкою та заохотив, щоб під час вакацій не дармували, але перечитували собі уважно отримані книжечки. Після співу гостям і присутнім родичам многоліття, розійшлась весела дівчата шкільна до своїх домів.

В Антоніо Кандідо побудували українці коло церкви красний дім шкільний.

Нова Галиція. Хоча й мало там колоністів-українців, однак не маючи користи з школи, яка там існує, стараються вибудувати свій власний шкільний дім, на котрий вже приготовляється матеріал.

В Жангаді дівчати шкільної багато, та вона дичіє, бо родичі не стараються за школу. Вже скільки разів найнято вчителя і одкрито школу, та що-ж, знайшлися такі люде, котрим школа не до смаку. Хоча й самі письменні, але, ані своїм дітям не дадуть способу до науки, ані чужим не дадуть учитися (Браз. Прапор) [33].

1912.

Грудень.

Українські колонії в Парані.

(Південна Америка).

В останні роки українці почали переселятись до Парани, де їх живе скільки десятків тисяч. В деяких околицях українські колонії досить гарно розвиваються, прогресуючи в економічній і культурній життя. У колонії Єсуїно Маркопдес крім української школи існує також заложена скільки років тому читальня «Просвіти» з 40 членами. На північний схід од Прудентополісу лежить друга нова колонія Сенадор Коррея, віддалена від городу на 42 кілометри, котра знаходиться серед лісів з родючою землею. Живе у ній 85 українських родин з повітів: Равського, Сокальського, Підгаєцького, Бережанського і Цетановського. З початку 25 родин вернулись до Галичини, інші-ж zostались, бо земля добре родила жито, пшеницю і каву. Скільки десятків родин садять рис і каву. Коли у 1911 році наплив емігрантів

значно виріс утворено нову колонію віддалену на 3 милі від Сенадор Коррея з тою самою назвою. Посеред колонії є українська часовня і школа. Це найбільший центр української еміграції. І інших колоніях є дуже мало українців. З городів найбільше є українців у Прудентополісі, де вони мають 14 магазинів власних, школу, церкву і просвітне товариство [34].

1913.

Квітень.

В Бразилії. На нову українську казенну школу дав дозвіл президент Парани доктор Кавальканти колоністам в Гважувірі. Пан президент одвідував школи в мунісіпіум Кампо Ларго, в оселі Рійо Верде а Байшо. Це використовували вдачно наші земляки та просили про казенну підмогу для тамошньої української школи. Пан президент згодивсь на школу українсько-бразильську. Колоністи з Гважувіри будують нову школу, а тим часом і в старій школі вчать [35].

Конгрес паранський на представлення п. Сапорського, дав урядову допомогу українській школі в колонії Іваї [36].

Роковини Т.Шевченка в Бразилії. Українська колоія в Прудентополісі справляла 14 березня роковини Т.Шевченка гарною вечіркою. Сцену прибрано було пальмами, рушниками, килимами. Посередині стояв великий портрет Шевченка. Були декламації, співи хорів і поодиноких голосів. Закінчилося свято національним українським гімном [37].

Українські вистави в Прудентополісі відбулися 6 квітня та на Великдень. Ставили «Мартина Борулю». Комедія пройшла з великим успіхом. Дохід од вистав піде на «Народній Дім» [38].

«Народній Дім» в Прудентополісі. Українці в Прудентополісі заходилися збудувати свій «Народній Дім». Поки що зібрано на цю ціль небагато грошей [39].

Перепис української людності в Бразилії. Українців у Бразилії живе тепер багато, але скільки саме їх там – ніхто не знає. Офіційні звідомлення показують загальне число емігрантів, що прибули з 1820 по 1912 рік до Бразилії – 3.146.255.

Згадується в цьому звідомленні нарізно про австрійців, росіян, французів і т. д., але нічого не говориться про українців, так ніби їх в Бразилії зовсім нема.

Це дуже шкодить нашим землякам і от тепер редакція українського часопису в Прудентополісі «Праця» звернулася до своїх передплатників і читачів, а в першій лінії до духовенства, щоб вони помогли їй зібрати статистичний матеріал що до числа всіх українців в Бразилії.

Щиро бажаємо нашим землякам як найшвидше довести цю дуже корисну справу до найкращого кінця [40].

З бразилійських звичаїв. З «Праці» довідуємося, що в Прудентополісі на страшний четвер ввечері відбулося в місцевім сінематографі представлення «Життя і страсті Ісуса Христа» - дохід пішов на електричне освітлення місцевої церкви.

На туж ціль в великодну суботу аматори поставили «Мартина Борулю» [41].

Українські школи в Бразилії. В квітні посвячено й одкрито на лінії Сетембро українську народну школу у власному будинкові, поставленому на приватні кошти з жертв колоністів.

Школа на Сетембро є вже двадцять другою українською школою в окрузі Прудентополіс [42].

Улиця Тараса Шевченка в бразилійському місті. Міська Рада в Марешаль Маллет, на засіданні у квітні 1913 року назвала улицу, що веде з міста Маллет на колонію III, улицею українського кобзаря Т.Шевченка. Польські радники були проти цього, намагаючись, щоб вулицю цю назвати «руською», не допускаючи до назви «Тараса Шевченка», – хоч самі назвали одну з вулиць в Маллет улицею «Коперника». Одначе голова ради родовитий бразиліянин, чужинець, нам дальший, пан Помпев, обстав за українцями, кажучи, що раз читав життя Тараса Шевченка в перекладі португальським і що велиукий цей поет заслугує вповні того, щоб іменем його назвати улицу міста М. Маллет, а тим самим вчинити відповідно бажанням українського нароу, колонії Рійо-Кляро [43].

Вулиця Т. Шевченка. Міська рада в Марешал-Малет (в Бразилії) на засіданню порішила назвати одну вулицю міста вулицею Т. Шевченка. Особливо обстоював це голова ради, значний бразилієць, кажучи, що він читав біографію Т.Шевченка в португальським перекладі й висловлюється за те, що великий поет заслужив того, щоб назвати його іменем вулицю міста М.- Малет [44].

Еміграція до Полудневної Америки. Бувають тижні, що через Мисловиці переходить день в день по чотири, а то й п'ять надзвичайних поїздів, переповнених емігрантами, котрі виїждять до Америки через Антверпен або Амстердам.

В Мисловицях емігранти попадають до рук усяких шахраїв, які забирають в них гроші й складають такі контракти, підписавши які емігранти стають невільниками.

Умови праці в тропічних округах неможливі. Є біля Мадера-Рівер залізнична лінія, яку будували галичани, й 100 з них за три місяці загинуло в лісах. Коли котрий падав працюючи, відтягали його на бік і закопували [45].

Йосип Мартинець, редактор часописі «Праця» у Бразилії помер після довгої недуги 18 жовтня цього року. Родом він був з Галичини, де кілька літ учителював і тільки 1912 року приїхав у Бразилію, де приймав діяльну участь в просвітніх заходах місцевих українців [46].

Заклик бразилійського українця. Вже не перший раз чуємо кличі до праці у народнім життє – до єдності між нашими переселенцями, до роботи впершої, а все-таки остаємося позаду. Вміємо гнути спину, тужити за тим, чого не маємо, а не прикладаємо рук, праці, що нею вибороти свою кращу долю. Серед нас Українців, у Бразилії нема ще того великого розуміння «Просвіти», яке єсть в старім краю серед наших людей. Нам треба руки прикладати до того всього, що до просвіти веде, закладаючи школи, товариства, читальні, передплачувати часописи. Бо тільки таким чином станемо свідомими себе – зрозуміємо свій народ, – а тоді й чужий нас пошанує. Буває, що найдуться люди, що працюють і раді б працювати у народнім житті, так що ж – власні діти кидають колоди під ноги. Так – треба нам більше розууміння про життє народне більше витривалості, завзяття, більше роботи.

Боже великий, Єдиний
 Сили в Тебе благаю,
 Просвіти, правди і волі
 Моїй Україні бажаю.

Олекса Кузишин.

Цей заклик (подаємо в скороченню) надруковано в українській газеті «Праця», що виходить в Бразилії; в Південній Америці [47].

1914.

Шевченкове свято в Бразилії. В кінці березня відбувся в колонії Ітапара відчит про «Життя і значіння Тараса Шевченка». Досить простора школа, де відбувся відчит, не могла помістити слухачів. Багато народу мусило під вікнами слухати про життя національного генія. В народі видко було велике зацікавлення, коли лектор о. Януарій Коциловський згадав про де-які подробиці з життя Шевченка.

По відчиті в палкій бесіді п. Григорій Сеньків заявив що і в цій колонії незабаром відкриється читальня, де колоністи будуть мати надію частіше читати і в своїй хаті здобудуть «і силу і волю». Проспівавши «Ще не вмерла», всі учасники розійшлись пізнім вечером до своїх хат [48].

Бразиліяне. В прудентопольськiм двохтижневику «Праця», що його видають Василяни, знаходимо такі звістки про життя тамошніх українців..

В Еспірансі і Барадарсі відбулися відчити про життя і значіння Шевченка. В Прудентополі був відчит про правдиву просвіту і її завдання. На цих всіх відчитих було велике число українців.

Статистику українського населення в Парані вже закінчили.

Редакція «Праці» постаралася, щоб, дізнавшись, оголосити загальне число русинів-українців, що поселилися у полудневій Америці. В провінції С.Павльській на жаль зробити це не можливо. Тут українські люди мешкають по приватних плантаціях кави, та начеб невольники 20 віку працюють на користь чужинців-багатирів. З опису життя цих людей, зробленого о. Рафаїлом Криницьким, можна

гадати, що цей народ страчений цілковито, бо вже діти, перше покоління забувають рідну мову [49].

З життя емігрантів. Пишуть нам наші земляки з Парани (Бразилія): Ми тут дуже сумуємо без рідної мови – не раз подумаєш про рідний край – що там діється – що чути на Україні?.. А навкруги чужа мова, та й годі... Живемо в Парані на колонії Афонсо Пенна – є колоністів і поляків і німців і бразиліян, а українців мало та й ті не миряться, бо темні. «Українці в Парані живуть тихо – не чути їх і не видно в публічних діях. Ніяких маніфестацій народних, нічого не чути. Бо ми розкидані по між чужими.

Ювілей Шевченківський святкували в Прудентополісі, де найбільше є українців. Де не де у тихій хатині колоніста тихенько Батька Кобзаря споминали... За Україну нашу далеку молились... Мріями за океан летіли... Село наше українське з білими хатками снилось...

Навкруги все чуже – небо ненаше – зірки інші... Замість сосни – піньорі і гарні вони та не рідні... Замість дуба та липи – якісь незнайомі «канга» та «імбуя»... Замість яблоні та сливки «гвавіково» з ягодами жовтими одгонить шкипидарем...

Пшениця не родить зовсім, а жито частенько пропадає. Минулого літа в цілій Парані ні одного зерна не зібрали. Якась іржа знищила до щенту. Морози поморозили баштани – Кукуруза та фіхсон (чорна квасоля) вродили.

Заробітки погані – скрізь зменшують робітників і в урядових помірах земляних на будівлі доріг... А лісопильні поставали, роботи немає. – «Герва мате» (чай парагвайський) котра є головним продуктом вивоза за границю в Парані – спала в ціні так, що млини, котрі труть її, поставали.

В місяці травні (15-го) цього 1914 року з Куритиби виходить партія пішаків кругом світу, є поміж ними двоє з України, 1 росіянин, а інші (6) поляки. Пішаки підуть через Парану, Санта Катарину, Ріо-Гранде до Суль (в Бразилії) та через республіку Уругвай, Аргентину, Чилі, Перу, Еквадор, Колумбію, Центральну

Америку, Америку Північну, Канааду, Аляску, Сибір, Росію Європейську, Австрію, Францію, Іспанію й Африку.

Будуть знімати типи, фотографувати збірки рослин, звірят і мінералів; будуть збирати їх і висилати науковим інституціям, та читати лекції й писати кореспонденції з подорожі кругосвітньої [50].

Шевченкове свято в бразилійській школі. Шкільний комітет на Дорізони в Бразилії справляв Шевченкове свято. В великій шкільній залі зроблено підвищення, на котрім поставили стіл, покритий національними килимами. До столу і до підвищення були прибиті великі трьохметрові листи з пальми. В горі вони схилилися один до одного і сформували гарну арку. В тій арці й помістився портрет Шевченка. Прийшли дівчата колоністів і увінчали батька вінцем з живих квітів, спустивши по пальмових листах розкішні китиці до столу... Зібралася повна школа слухачів-Українців.

Щирим словом повитав вічнопам'ятного Півця України один українець-учитель, що прочитав про Шевченкову діяльність і муки за щастя України. По скінченню реферата, щось з 20 учнів виступило з декламацією Шевченкових віршів. З великим одушевленням і надзвичайною смілістю виступали діти перед численною публікою, бажаючи приєднатись і собі до всеукраїнського свята. Майже всі були українці з Галичини [51].

За океаном.

З життя українців у Бразилії. Українські емігранти в Бразилії ніяк не відстають в культурному розвитку від своїх братів на Західній Україні. Ось що пише «Український Хлібороб» про національно-культурне життя українці у Бразилії: «Заходом аматорського гуртка при «Українській Громаді» в Юніон да Вікторія поставлено дня 10 червня на сцені домівки товариства невмирущу оперету Котляревського «Наталка Полтавка». На загал проставлення випало вповні вдоволяюче. Що-до само гри артистів-аматорів, то треба признати, що вони вивязалися із своїх роль надсподівано добре. Головну заслугу в підготовленні вистава місимо приписати старанному й умілому прововоді режисера Ф. Хмиза, який

мав не малі труднощі до поборення, головню технічної натури, як недостача відповідних декорацій та уборів. Завдяки великому режисерському хистові Ф.Хмиза, недостачі ці в більшій частині усунуто. В склад артистів-аматорів входили: п-ні В.Кінахова – Терпилиха, п-на Лідія Мазуришин – Наталка, п. М.Деревовіз – Возний, п. Й.Кінах – Петро, п. І.Комницький – Виборний і п. П.Гикавий – Микола". По словам „Українського Хлібороба" з праці згаданого аматорського кружка можна надіятись гарних результатів, так, то за його проводом об'єднуються всі кращі культурні робітники бразилійської України.

Віктор Ляц [52].

1948.

БРАЗІЛІЙСЬКИЙ ЧАСОПИС ПРО СКИТАЛЬЦІВ З ЕВРОПИ.

Кореспондент бразилійської газети «Діаріо Популар» в такий спосіб характеризує скитальців з Європи, що прибули до Сан Паоло наприкінці травня цього року: «Скитальці, це, в більшості, українці, мадяри, чехи та москалі. Особливо заслуговують уваги 250 українських родин, які є, яко хлібороби, фахівцями плекання пшениці. Не дивлячись на розчарування, що їх принесла їм війна, вони приїжджають повні віри та надії. Деякі з них мають ще болючі спогади зі страшних концентраційних таборів, в яких їх і фізично і морально катували. Дехто з них приніс зі собою спогади про дорогих їм осіб, що впали на полі бою або під час бомбардувань. Не зважаючи на те, що ці люди мали дотепер тільки біль та розчарування, вони не втратили надії на краще майбутнє».

Німеччині вже встигли зібрати і переслати великі суми грошей на фонд Національної Ради [53].

1949.

В справі еміграції до Бразилії.

КОМУНІКАТ УКРАЇНСЬКОГО ДОПОМОГОВОГО КОМІТЕТУ В БРАЗІЛІЇ.

Щодня до Українського Допомогового Комітету в Куритибі (Бразілія) з різних кінців Європи від наших братів-скитальців надходять десятки листів з різними запитаннями і проханнями. В основному вони зводяться до чотирьох категорій: розшуки, прохання про допомогу матеріальну, прохання про допомогу в'їзду до Бразілії і звертання по різні інформації щодо умов життя в Бразілії.

Не маючи можливості відповідати зокрема на всі ті прохання і запити, Український Допомоговий Комітет в Бразілії подає оцею дорогою оці інформації:

1. УДК в Бразілії не відповідає на розшуки листовно, але на томість відразу передає їх до українського часопису «Хлібороб», де вони друкуються безкоштовно. Коли пошуканий зголоситься, йому передасться адреса того, хто шукає і на тім Комітет та Редакція вважає свої обов'язки виповненими. Відсутність всякої відповіді на розшуки означає, що пошукуваний не зголоситься. або не відписує.

2. Приватних пакунків та іншої матеріальної допомоги приватним особам Комітет не має можливості уділювати. Всі кошти, які поступали і поступають від наших жертводавців на допомогу скитальцям, витрачаються на допомогу. і перевіз тих траяотортів українців, що вже приїхали до Бразілії.

3. Можливості в'їзду до Бразілії узалеженні виключно від урядових чинників, зглядно від закордонних представництв чи місій Бразілії, які єдині компетентні дати дозвіл на такий в'їзд. Виставлення афідавітів фірмами не практикується. Не робить цього, також і Комітет.

4. Найбільше хвилює і цікавить людей питання бразілійського підсоння. Тут мусимо пригадати, що Бразілія такий величезний край, що охоплює на свому обширі різні кліматичні смуги. і в тих околицях влітку буває гаряче, але якоїсь смертельної небезпеки в тому для життя нема. Також в малярійні місцевості наші люди не є зобов'язані їхати.

Найбільші виягляди в Бразілії мають ремісники; кравці, шевці, годинникарі, фризієри, різні кваліфіковані робітники промислу, як слюсарі, токарі, механіки тощо. Великий попит є також на служниць, кондиторів, мулярів і будівельних робітників.

Добрі вигляди мають висококваліфіковані інженерські сили. Бюрові сили, учителі та інші туди подібних професій дістати працю за фахом не мають жадних виглядів. Лікарські чи які інші дипломи не визнаються.

Рільникам кредитів і земельних наділів не дають. Вони є зобов'язані працювати в сільському господарстві, переважно на плантаціях кави, бавовни, цукрової тростини і не мають права на побут в столицях провінцій. Деякий відсоток цих людей осів на провінціях по колоніях і вишукує середників життя на власну руку. В таких випадках праця на ріллі не є обов'язком. Зв'язані обов'язком праці є лишень ті, хто опинився на плантаціях та підписав контракт праці.

Найтяжчим до в'яснення є питання платень, бо платня залежить і від працедавця і від пильности та здібностей робітника, а також і від місцевості. Найвищі платні є в Сан Павльо, але і рівень життя там є дорожчий. В Куритибі платні є нижчі. Пересічний некваліфікований робітник дістає 3—3,5 крузейри на годину. На цю платню може вижити двоє людей. Кваліфіковані робітники дістають майже подвійно. Ще тяжче подати норми платень та заробітків на ріллі, але тут є вигляди, що кожний робітник може завести власне господарство, котре дає без порівняння вищі прибутки, ніж праця на власника фасенди. Але для цього треба мати працездатну родину.

Найбільші вигляди мають рільники в Північній Парані в околицях міста Льондріна. Це є «молода» околиця з великими виглядами на майбутнє і з підсонням, що дозволяє збирати два урожаї на рік.

Для технічних і гірничих робітників найліпше приймати пропозиції на працю в самому Ріо, в провінціях Ріо Гранде до Сул, Мчнас Жераіс, Сан Павльо. В Парані і самій Куритибі з огляду на численні попередні транспорти вигляди на роботу гірші. Згадані ж вище околиці з огляду на клімат і на високий розвиток промисловости цілком відповідають вимогам нашого європейського робітника.

Найліпші вигляди мають ті люди, котрі є спроможні зорганізувати власні варстати праці, до чого тут нема жадних перешкод. Так само є можливо купити землю і будувати будинок, навіть на сплати кілька років.

Окремо слід згадати, що на терені Бразилії існують виключно бразилійські школи. Діти, що вже вчилися по кілька років, навіть в європейських гімназіях, можуть бути найвище прийняті до 3—4 класи народної школи, без закінчення котрої немислима тут дальша наука.

Тепер подаємо кілька практичних порад:

Насамперед, виїжджаючи з Європи, рекомендується брати з собою всі теплі речі до ковдр і перин включно. Домашні речі, начиння і т. п., котре знаходиться в доброму етані, брати також. Інструменти і знаряддя праці, коли їх хто має, ні в якому разі не лишати. Це все тут дуже дороге, а уряд при перевозі необхідних приладів не робить жадних труднощів. З огляду на дороговизну медикаментів, ті, хто розуміється, можуть взяти зі собою домашню аптечку, але тільки в такому обсязі, який потрібний для власного вжитку.

Матерям, котрі маюч маленьких дітей, треба доконечно запастися кондесованим і спорошкованим молоком та якимись крупами, бо на Острові Квітів діти не маюч окремої кухні, а зміна клімату спричинює шлункові захворювання.

Радимо також дуже обачно поводитися з останньою допомогою ІРО, котра видається на Острові Квітів в сумі 10 доларів (185 круз.) на особу, бо ті гроші часто буваюч єдиним джерелом існування на протязі 1—2 місяців.

Пропозиції праці тут також носяч дуже своєрідний характер, і рідко коди який дрібніший приватний працедавець згори визначує платню. Звичайно робітник стає на працю з найнижчим заробітком, але поступово з місяця на місяць працедавець платню підвищує, коли він вдоволений робітником. Але буває і так, що вже по кількох днях праці господар відразу визначає добру оплату. Тому вимоги наших робітників такої або такої плати вважається нетактом і відразу витворює певний несмак. З цим треба рахуватись.

Кожна українська група в транспорті мусить мати свого провідника, що зайнявся би обліком українців і міг по приїзді на Острів Квітів зв'язатися з Комітетом та подати статистичні дані про кількість прибулих українців. Натомість Комітет надішле свого зв'язкового з Ріо і дасть писемні поради, які будуть необхідні. За Президію УДК на Бразилію:

Прокіп Моркотун – Голова

Степан Плахтин – Секретар [54].

УКРАЇНЦІ ДО ЧІЛЄ.

Чілійський уряд передбачує переселення двох тисяч скитальців з американської та англійської зон Австрії. У червні місяці до Чіле із Зальцбургу прибув перший транспорт скитальців, майже половину з них складала українці [55].

3. 2. УКРАЇНЦІ В АРГЕНТИНІ

1908.

Грудень.

З Херсонщини. До Америки. З містечка Варварівки, що побіля міста Миколаїва, оце не дуже давно виїхали до Америки в Аргентину п'ять чоловік місцевих селян на чолі з Омеляном Свириденком, виборщиком од селян у Державну Думу. Всі вони безземельні. Коли їм вподобається Аргентина, то з Варварівки туди збирається ще 40 селян [56].

Травень.

На підмогу вдові Марна Каганця, якого вбито в Коропці, підчас виборів у Галичині до віденського парламенту, українці і в південній Америці — в Бразилії та Аргентині за прикладом своїх північних товаришів, так саме взяли за збирання жертв. (Зоря) [57].

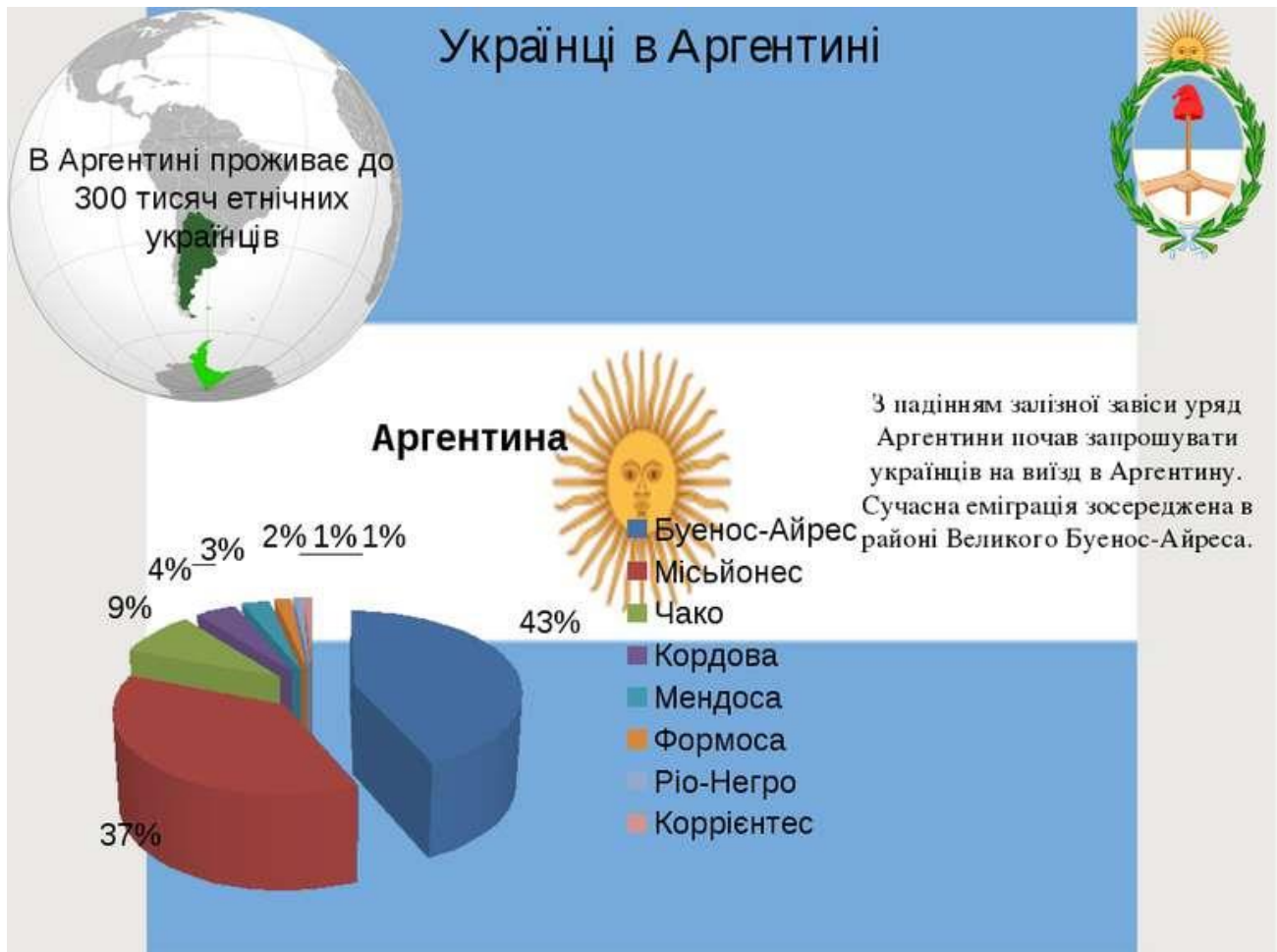
1913.

Осторога перед еміграцією до Аргентини. Канадійський часопис «The Montreal Daily Star», що виходить в Монреалі, подає ось таку осторогу перед еміграцією до Аргентини: «На велику небезпеку наражується той, хто їде до Аргентини. Тих, хто туди поїхали, зустріло дотепер саме нещастя». Управитель канадійського імміграційного бюро звертає увагу на острогу канадійського правительства проти еміграції до Аргентини. Таку осторогу прийшлося канадійському правительству видати з огляду на численні случаи, коли канадійські горожани, виїхавши до Аргентини, йшли на таку біду, що треба було вертати їх на кошт державний. Тепер же, видавши оцю осторогу, правительство не бере на себе одвічальності за мігрантів і не буде їх власним коштом завертати. Найсвіжіша така пригода трапилася з Іваном Оленюком, з місцевості Ред Дір, в Альберті. В Аргентині обдерли його до сорочки, так що канадійські власті мусили відослати його до Альберти державним коштом. Отцю осторогу, звернену до переселенців в Канаді, слід подати також до відома всіх наших селян, між якими несовісні агітатори вербують поселенців до Аргентини [58].

Березень.

З життя земляків у Аргентині. В г. Азарі живе зараз тисяча семей українських.

Це здебільшого ті українці, що виїхали з Галичини то що. Вони нещодавно завели у себе українську читальню. (Зоря) [59].

Аргентина

- Українці – національна меншина в Аргентині, яка нараховує 305 тис. чоловік (0,76% всього населення країни). Більша частина українців проживає в Gran Buenos Aires, провінціях Місьонес, Чако.
- Перша хвиля української імміграції в Аргентину складалась всього з 12-14 сімей з Австро-Венгрії у 1897 році. Коли іммігранти дістались Аргентини, влада направила їх в провінцію Місьонес, де вони поселились в містечку Апостолес.
- Всього відбулось чотири імміграційні хвилі українців в Аргентину:
  1. з 1897 по 1914 – перед Першою світовою війною (10-14 тис. чол.).
  2. з 1918 по 1939 – між світовими війнами (50 тисяч).
  3. з 1945 по 1991 – після Другої світової війни (5 тисяч).
  4. з 1991 – пострадянська хвиля іммігрантів (близько 4 тисяч).

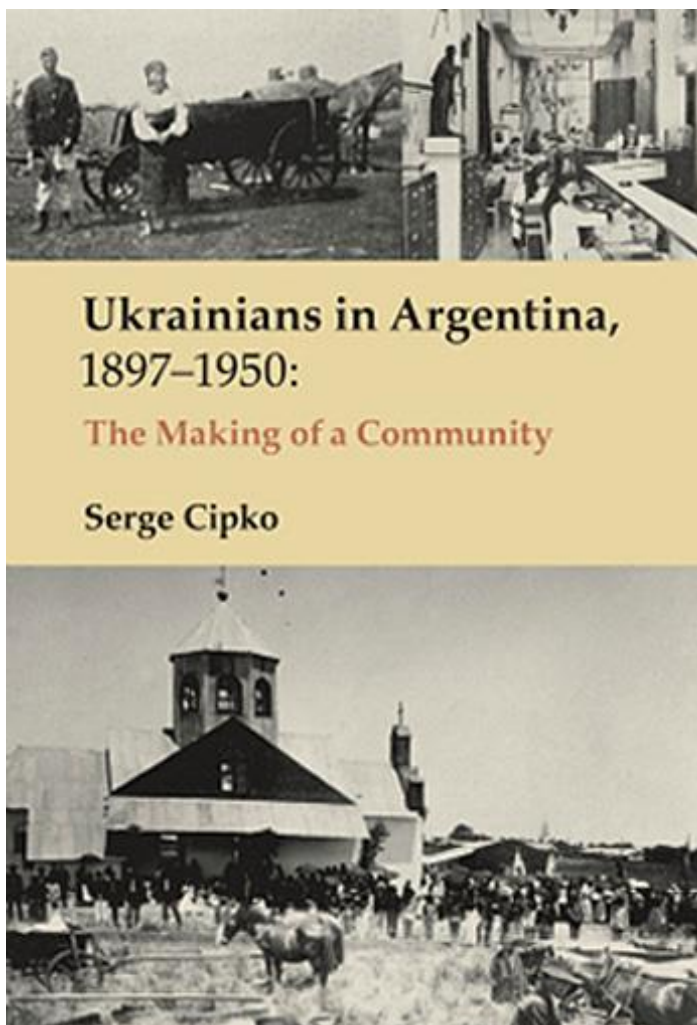

Травень.

Еміграція до Парани та Аргентини. Безземелля, неврожаї та всякі інші нещастя за останні часи дуже збільшили на Україні число переселенців до Бразилії та Аргентини. В Галичині та Буковині між сільською людністю знов розсіваються тисячі відозв і крутяться численні еміграційні агенти, які заохочують до еміграції і використовуючи теперішню скрутну пору, обіцяють то ґрунти, то польові роботи. Наша сільська інтелігенція відноситься досить рівнодушно до тої появи і не старається спинити цеї злочинної агітації, не знаючи, яке пекло жде наших людей в тім захвалюванім раю. Парана і Аргентина – це не Канада, ані Злучені Держави Північної Америки. Полуднево-американські краї, до яких мандрують наші люди, цілком не пригожі для нашої еміграції і наражують емігрантів на великі матеріальні і моральні втрати. Передовсім не відповідає нам тамошній клімат, які зносять тільки привичні до спеки і суші італійці, іспанці і португальці. Наділи землі достати тепер що раз трудніше і треба місяцями ждати на те, коли уряд призначить наділ в якій дикій і недоступній околиці. Багато людей утікає проте часто з таких колоній, або й вертається додому. Навіть як би справді хто заробив яке майно, то і так не певний свого, бо нещастя там трапляються дуже часто, а що не знищить клімат, то поїсть сарана, від якої тяжко оборонитися. Окрім того і Парана, і Аргентина занедбані що до управи: в обох крях ніхто не є безпечний перед визиском, а навіть розбоєм, урядники легковажать собі цілком закони, які і так не є прихильні для переселенців, а великі пани визискують людність безкарно. В краю нема ані доброго судівництва, ані достаточної опіки і забезпечення (хоч би, приміром, перед нападами дикунів і так званих бурлак), ані національного шкільництва. власті стараються винародовити чужу напливову людність і розміщують тому переселенців і мішаних оселях, не допускаючи до заснування національних колоній. Шкільництво в чужих руках, а навіть священики мусять знати краєві мови, щоб дістати місце між своїми земляками. Одним словом, проти еміграції до згаданих країв промовляє усе, і тому ми повинні всілякими способами не допускати до того.

Багатьох людей спокушають обіцянки, що в Аргентині при польових роботах заробляється од 10 до 15 корон денно, не вчисляючи в це харчів і помешкання, та що облесні відозви обіцяють за жнива, за 110 днів, од 1.100 до 1.500 корон заробітку.

В 1911 році еміграційне товариство вислало було до Аргентини свого підпоручника, п. Йордана, щоб розглянувся в аргентинських відносинах. І що ж, пан Йордан подібно, як і інші совісні люди, переконався, що Аргентина – це край визиску для бідного емігранта. Проте пише він ось що: «Коли візьмемо пересічний денний заробіток при польових роботах (4 корони), то за 23 робочих дні можна заробити на місяць 92 кор., а за 4 місяці жнив 368 кор., чого не вистане навіть на кошти дороги туди і назад, на що треба коло 500 крон». Такі то правдиві відносини в Аргентині [60].

Український Національний Хор в Америці.

Буенос-Айрес, в червні 1923.

Хвала Богові благополучно доїхали до Аргентини. Вперед всього напишу про останні дні нашого відпочинку в Америці. Співанки продовжувались до останнього дня нашого перебування. 28-го квітня наш імпресаріо влаштував в Нью-Йорку в великій конвертовій салі величезного готелю «Асторія», спеціальний концерт. На цьому концерті були присутні виключно журналісти всіх американських газет (це були часи їхнього зїзду). Так оце м-р Рабіноф презентував їм наш виступ. Опріч журналістів були на концерті присутні деякі американські міністри і почесний гість член Ліги Націй льорд Сесіль. Проспівано було п'ять наших і п'ять американських пісень (які вивчили на відпочинку). Ці американські (негритянські) пісні досить гарні і музичні. Цей концерт мав користь лише ту, що багато журналістів виявило свою думку в часописах. Всі рецензії не вдалось прочитати, але ось що пише вашингтонський офіціоз: „Американці завжди звикли бачити людей, що приїзять до Америки для того, щоби від Американців навчитись чогось, а от приїхали люде (аєб то наш хор), які не тільки нічого не беруть від Америки а навіть ще й привезли Америці таке мистецтво, якому Американцям треба повчитись", Після першого відділу концерту влаштовано для нас вечерю.

Відпочинок закінчився 3 травня і в цей день всі переїхали до Нью-Йорку. 3 травня о вечері в театральній салі „Український Народний Дім", жіноча громада міста Нью-Йорку влаштувала для членів хору прощальну вечеру на якій почесним гостем був Олександр Антонович Кошиць. Тепло вітали нас, говорили сердечні промови, тут же був д. Залізник, що на днях приїхав з Берліна. Вечеря закінчилася танцями. Грав дуже гарний духовий оркестр (український).

5 травня всі сіли на пароплав і попливли до далекої країни Аргентини. Поїздка наша мусіла тягнутися цілий місяць, треба було проїхати два тропіки і екватор. Пароплав попався досить добрий, не дуже великий, але капітан і команда були досить старі морські службовці і їхати було безпечно. Підїзжаючи до тропіка над палубою повісили брезент, аби нас не попекло сонце. Ну булаж дійсно спека. В кабінах не

можна було заснути від спеки та духоти, а підіймаючись до екватори не можна було собі й місця найти, де хоч трохи можна було освіжитись. Біля екватора в один день налетіла на нас невелика буря. Йшов дощ біля години дві та більше нічого не було, на океані було тихо й спокійно. Морською хворобою ніхто вже з нас не хорував, так що співанки відбувались щоденно; приготували чотири, п'ять програм наших концертів, сюди входять, також американські, мексиканські і аргентинські пісні. На пароплаві, що звався «Базарі», улаштовано в першій класі концерт для всіх пасажирів, який пройшов дуже гарно, капітан особливо симпатично відносився до нашого хору і після концерту улаштовано для нас бенкет. Взагалі на пароплаві без діла не сиділи; більшість членів хору вчиться енергійно англійської мови. Думаємо, що за шість місяців, що пробудемо в Аргентині, добре її вивчимо. Що надійшло на пароплаві Ш це їжа, страшенно обридла вона нам (більше всього консерви) і мала якійсь специфічний запах. Ну слава Богу скінчилось. З червня ми підїхали до цього чудового міста Буенос-Айрес. Це велике місто по своїй площі з не дуже високими будівлями, вузькими, окрім головних, вулицями з гарними трамваями. Рух і в день і вночі великий. Тут дуже велика колонія російських та українських Жидів, Росіян і Поляків. £ тут і Українці але непомітні бо не живуть по нашому. Тут не так, як в північній Америці. Організації ніякої, навіть ніде і не почується наша мова. Може тому тут таке безладдя, що хоч повітря й гарне тут, але робота дуже важка і платня не висока. Церкви нашої нема, є православна російська церква, в якій правлять службу Божу на славянській, грецькій і арабській мовах. Населення всіх націй відноситься до нас добре, розмістились ми хто в готелях, а хто в приватних домах. Думаємо пробути тут цілий місяць та опісля їхати по провінції і інших сусідніх республіках. Концерти щоденно, крім п'ятниць та понеділків, в суботу та в неділю по два концерти. Реклямовано про наш приїзд дуже гарно. Перший концерт відспітано в „Театро копізео“ 3. червня в день нашого приїзду, збір був великий але неповний тому, що нас очікували 1 червня а ми спізнилися на два дні. На другий день в цьому театрі влаштовано всіма театральними силами Буенос-Айрес збірний

концерт, що затягнувся майже до ранку. Нам також прийшлося прийняти у ньому участь. Для нас було це дуже гарно, бо на концерті були аргентинські журналісти, в яких честь улаштовано цей концерт, був також і президент Аргентини. Коли ми вийшли на естраду, Олександр Кошиць вітав від імені хору Аргентинську Республіку і Президента на іспанській мові і слова його зустріли гучними оплесками. Рецензії були і є дуже гарні. Аргентинці цілком зго дні та потверджують признану нам Американцями назву «Huwan Symphone Orkasjra».

В Буенос-Айрес будемо чотири тижн», дальший пляи концерту ще остаточно не вирішений. 5 жовтня мусимо бути в Нью-Йорку де призначений перший концерт [61].

1928.

Кольонія Дора в Аргентині.

Українські переселенці в Аргентині живуть головно в її чотирьох провінціях а саме в Санта Фе, Місіонес, Чако і Сант Яго дель Естеро. В провінції Чако лежить кольонія Дора, де живе трохи українських родин. Підсоння цієї місцевости горяче і сухе. Якби не ріка Салядо, що бере початок з таючих снігів у горах Кордилієрах і перепливає через кольонію Дору, то життя в ній не булоб ніякого. В зимовій порі ріка ця має так багато води, що нераз виступає зі своїх берегів і заливає широкі лростори-рівнини, степи і ліси. Вилив цей треба використати, тому будують здовж берегів ріки вали, з котрих пізніше проводять канали-рови і ними спроваджують воду на управні поля. Таке наводнювання має місце в місяцях від квітня до серпня. В цю пору люди сіють люцерну і коли в сухі місяці верхні верстви землі висихають, рослина ця з причини, що коріння її зростає в глибину землі до 2 метрів, де находить вогкість, посухи не боїться і може жити. Тому в кожній кольонії надається найбільше під управу люцерна І з неї можна мати деяку користь. Люцерну косять 7 до 8 разів у році. Кожна косовиця дає пересічно 1 до 2 тон з гектара. По скошенні люцерну прасують машиною у 20- до 40-кільограмові вязанки. Ціна одної тони в літі виносить: 1 кляса від 18 до 20 долярів, 2 кляса від 13 до 20 долярів. У зимі: 1 кляса від 30 до 45 долярів, 2 кляса від 20 до 30 долярів. Державної землі в кольонії Дора

нема. Належить вона до мільонера Агреля і жида барона Гірша. Останній закупив певну кількість землі від Агреля і призначив її під колонізацію жидів. Агрельо також переводить колонізацію своїх земель. Перші осіли тут французи, німці й жиди. Згодом французи й німці покинули Дору і лишилися самі жиди. Пізніше прибули українці, чехи й словаки, але і з них сьогодні мало лишилось. Були дві причини, що вони покидали Дору. Перша, коли переселенець натрапив на селітровий ґрунт, а друга, коли високоположений ґрунт не можна наводнювати. З тих причин переселенці покидають невдячну землю і їдуть даліше шукати праці, щоби заробити на шматок хліба або стрінати нову невдачу. Для закупна землі є тут такі умовини: По перше, коли хто хоче тут поселитися, мусить власними руками викорчувати 5 – 6 гектарів землі, покопати рови для наводнення і тоді щойно, коли земля вичищена, дає Агрельо на кредит дріт до обгородження це землі і насіння на засів. А коли хто може власними руками при вести до порядку 12 гонтарів, дістане в кредит косарку, а навіть грабачку. Колиж переселенець заведе сяку-таку господарку, толі сплачує власникові за заняту і приведену до порядку землю. За гектар платиться від 30 до 100 долярів. Речинець сплати триває 33 роки. З мого погляду тутешні господарські умовини мають для українських емігрантів чимало й інших злих сторін. Найважніше де умовини наводнювання. Підливання тут чергове. Вода з річки пливе ровом і наперед перший господар черпає і підливає, потім другий, третій і т. д. Трапитися може таке, що в сухі місяці води в річці небагато і перш господарі попідливають свої поля, а дальшим вже не стає води. Тоді пропадає вся їх праця і засіви.

Віктор Ляц [62].

1930.

Листопад.

ЛИСТ З АРГЕНТИНИ.

„Люстров. Курер Цодз.“ з дня 20 листопада ц. р. подав такий лист, який прийшов до редакції від якогось робітника в Аргентині:

«Ми, польські емігранти в Аргентині звертаємося через «Іл. Курер Цолз.» за помічю до ч оіпих братів у Польщі (Підкреслення «ІКЦ»). Від кількох тижнів, від коли польський уряд забрався до ліквідації українських терористів у Сх. Галичині – падемо жертвою тутешніх Українських емігрантів, котрі кермуються крайнім шовінізмом і ненавистю до всього, що польське.

„Як відомо, ми, поляки, маємо в Полудневій Америці з причини фальшивих понять тутешніх мешканців виїмково злу славу: уявляють собі нас як диких людей, а Польщу як некультурний край. Слово „поляко" (поляк) і „русо" (росіянин) значить тут шось найгірше, тому наш емігрант не може тут дістати праці. Але українці, завдяки своїй пропаганді, мають добрі посади і там, де один з них дістанеться, тягне за собою інних своїх братів.

„У нашій фабриці консерв у Росярію працює біля 2.000 людей. З нього є половина українців, а може 30 поляків. Майже всі начальники є італійцями або українцями. З хвилиною, коли з Польщі наспіла вістка, що в Східній Галичині піднято боротьбу з українськими терористами, зачалася нагінка проти тих 30 поляків, котрі працюють у фабриці. Отож начальники українці склали фальшиве донесення про всіх поляків, представили їх за бандитів, за шо всіх нас викинено з фабрики, як зредукованих робітників.

«З тої причини повстала під фабрикою сварка і ж полякями й українцями, а один з поляків, Павло Прокеш, котрому сказали «лях – бандит», ударив українця по лиці, за шо оден з українців пробив ножем Прокеша, який погіб на місці. Поліція робить тепер слідство, але воно є тільки формальністю, бо колись заб'ють поляка, то тутешня поліція не звертає на те великої уваги».

При кінці автор цього листа пише:

«З тої причини кличемо помочи. Гайдамаки грозять нам пімстою і ми не знаємо, за що» [63].

1931.

Липень.

Українці в Аргентині.

Молода українська іміграція в Буенос-Айрес береться до громадянської роботи.

В тижневику «Україна», який виходить у Буенос Айрес, столиці Аргентини, у виданні з 10 травня 1931 читаємо:

Писалося вже у нас про політику і про значіння мирової конференції і про пляни Юнга, потребу консолідації і т. п. Але ніхто не завдав собі труда застановитися над тим, як властиво виглядаємо ми, українці, ось тут в Аргентині, а передовсім у столиці, Буенос-Айрес. Ми, що так сказати, творимо чи не найбільший еміграційний контингент по італійцях та еспанцях. Яка наша сила, які наші успіхи дотепер, що ми зробили та як виглядаємо?

Дотепер маємо, можна сказати, аж три центри, де гуртуються наші імігранти, відповідно до своїх переконань і симпатій. Маємо Просвіту в Буенос-Айрес, маємо Український Національний Клуб і Просвіту на Док-Суд. Кожне товариство нараховує якесь число членів, кожне товариство старається дати якнайбільше праці та виказати якнайбільше енергії.

Дві організації, які є в центрі, себто Просвіта та Український Нац. Клуб, обмежили свою працю до видавання часописів, театральних вистав, іноді виступів з рефератами чи теж відчитами, не маючи змоги здобутися на щось більше, бо обставини і міський ґрунт на це не дозволяють.

Хоч центральні товариства і в центрі поміщені, одначе не мали змоги дати того, щодало маленьке та скромне товариство Просвіта на Док Суд. Правда, що Док Суд зорганізував себе перший, як того й вимагали обставини. Помало в чужій винаймленій хаті люди доброї волі працювали над піднесенням організації та над освідомленням своїх членів. І нині треба щиро признати, що там зродилося багато добрих і гарних ідей. Там у перше зродилася думка заснувати перони й український часопис; там теж уперто пішли до зреалізування та до будови першого Українського Переднього Дому, який, хоча скромненький, а все таки гордо стоїть, яко твердиня української іміграції та вказує кожному, що доксудяни – це пчоли, які поволі і

помало, а всеж таки збудували той вулик, з якого голосять світові про свою силу і солідарність.

Помало-помало громада на Док Суд почала розростатися. Помало і байдужі члени нашого громадянства почали несміливо заглядати під рідний дах і сьогодні саля не помішує своїх членів. Тепер виділ товариства, працює над тим, як би розширити свого хату, щоби дати змогу всім охочим громадно являтися як на вистави, так і на товариські забави і сходуни. Ми віримо, що й це діло доведуть доксудяни до успішного кінця. Ми пенні, що Док Суд раз розпочате діло закінчить і через те стане моральним центром нашої іміграції. Поодинокі члени Просвіти на Док Сул, які тримали і тримають прапор товариства, дають нам запоруку, що їх праця не іде намарне та що під їх проводом наша громада дочекається ще багато більших та гарніших результатів своєї праці.

Нашим обовязком піддержати їх корисну працю та всіми силами спільно працювати для користи нашої іміграції [64].

3.3. УКРАЇНЦІ В ПАРАГВАЇ.

Парагвай

В останньому часі серед нашого громадянства на еміграції замітне деяке хвилювання і неспокій за свою дальшу долю. Починається жива акція за прискорену еміграцію з Німеччини. І це було б добре, якби деяка частина громадянства не попадала водночас у скрайність, своїм хвилюванням не зраджувала інших. Тепер не почуєте іншої розмови, крім розмови про афідавіти, Бельгію, Канаду, США, Аргентину, а навіть про... Парагвай. Це не було б ще шкідливо, коли б люди не забували, що ми маємо свої українські організації, маємо ЦПУЕ, Центральну Переселенську Управу, що всі переселенські справи полагоджується за їх посередництвом, чи за їхніми вказівками; тимчасом багато наших громадян, на власну руку „нав'язує” контакт з чужими переселенськими осередками, або з чужими, чи з своїми агентами, нікому ближче невідомими, щоби швидше виїхати із

тих „Дніпівських таборів” у вільний світ. І це явище крайнє шкідливе. Організоване громадянство повинно й організовано полагоджувати всі свої громадські справи, а тим паче таку важливу, якою є справа нашого переселення.

У деяких таборах, як маємо відомості, людей опанувала просто якась еміграційна „гарячка”, а зокрема „гарячка” виїзду до... Парагваю. Хтось розсилає навіть листи з Парагваю, друкувайі на циклостилі в... Женеві, надуживаючи доброго імени нашого земляка з Парагваю, п. І. Падучака, щоб заманити туди якнайбільше осіб.

Один такий лист з Женеві з'явився навіть на 'сторінках нашої преси. Шкода лише, що без коментарів Центральної Переселенської Управи.

З того приводу хочемо подати коротку інформацію про Парагвай, на основі якої читачі самі вироблять собі погляд про можливість нашого переселення до Парагваю.

Територія і населення

Парагвай це країна, що лежить в середині Південної Америки. Від півночі і сходу межує з Бразилією, від півдня і частинно від сходу з Аргентіною; на заході з Болівією. Ріка Парагвай ділить край, подібно як у нас Дніпро, на дві частини: східню „орієнталь” і західню „чако”. Площа краю: 404.444 км. Населення за статистикою з 1938 р., було 942.000 тепер нараховують коло 1 міл. Расовий склад різний переважно індієці та метиси. На 1 км. кв. припадає 2,5 мешканця.

Підсоння (клімат)

Підсоння Парагваю субтропічні, тобто гаряче й сухе, в холодній порі (зими в нашому розумінні там нема) падають дощі, опади вагаються середньо в різних частинах краю від 500 —1500 мм. і вище. Зимою температура ніколи не спадає нижче нуля. Місцевості, положені низько, малярійні, але назагал малярії в Парагваї нема.

Мова і державна форма влади

Парагвай має дві мови: еспаиську і місцеву індієську. Державна форма; від 1811 р. республіка. Парагвай має конституційну демократичну форму правління. Парлямент складається з 38 послів. Президента вибирають на 5 літ. Одначе останній президент

державою, зневажаючи всі конституційні порядки. Край поділений на 14 департаментів. Столиця: місто Асунсіон (172.000 населення), немає ще водогону. Асунсіон також головна річна пристаць в Парагваю, віддалена на 1.600 км. від моря.

Комунікація

Головні комунікаційні лінії в Парагваю є ріки: Парагвай і Парана. Залізниць дуже мало, заледви 1.500 км., тобто на 1.000 мешканців припадає всього 1 км. Битих шляхів, шосе, взагалі в Парагваю нема.

Гроші і фінанси.

Грошова одиниця тепер т. зв. гварана, а до останньої війни була еспанська пезета. Курю на основі англійського фунта стерлінгів; 1 фунт ст. 12,3 гварані. У цілому краї маємо всього два місцевих і три закордонних банки. Бюджет за 1943 р. становив 20,000.000 гварані, з чого половина бюджетових видатків — це видауки на військо й поліцію.

Освіта й шкільництво

Загальна освіта населення дуже примітивна. 80% населення неписьменних. Навчання в народніх школах безплатне, але цих шкіл небагато. Статистика за 1943 р. виказує, що до народніх шкіл ходило 139.000 дітей. Є також і середні та вищі школи, але вони слабо розбудовані.

Господарство

Господарство в Парагваї дуже ще примітивне й слабо розвинене. Люди скупчені здебільша коло міст і над берегами рік, зокрема над ріками Парагвай і Парана. Для прикладу, як розвинене сільське господарство, вистачить згадати, що городину для столиці ще й досі мусять імпортувати із-за кордону. Південні краї Америки, а зокрема Парагвай, Уругвай тй інші, за виїмком Аргентіни, є господарсько найвідсталіші. Більшість людей живе бідно й примітивно; в глиняних хатах, з дуже примітивними меблями, ніяких домашніх речей, ніякої вигоди, комфорту, електрики, нема. Міста розбудовані трохи краще, видно навіть хмародери, але столиця... не має ще й досі водогону.

Основні види господарства а) Рільництво, ліси, годівля худоби. Рільництво почало розвиватись щойно тоді, коли проголошено самостійність Парагваю, тобто з 1811 р. Головний продукт Парагваю танін, що його видобувають з цінного дерева „квебрихо”. Танін уживається як гарбник у виправі шкір. Продукція таніну доходить до 50.000 тонн річно. Другий дуже важливий продукт є т. зв. „черва мате” (рід чаю), що частинно росте дико, в підзворотникових лісах, частинно вирощують на плантаціях. Найбільш поширене є вирощування цукрової тростини, бавовни, тютюну, кукурудзи, рижу, картоплі та інших. Пшениці сіють мало привозять з Аргентини, зате дуже багато вирощують у Парагваї овочів, зокрема садовини й винограду. Рільнича культура дуже низька, але ґрунт й підсоння дуже сприяють розвиткові штучних угноєнь. Досі під рілею занято трохи більше ніж 1*/» загальної площі, зате великі обшари землі уживається на випас худоби, якої тепер у Парагваї нараховують коло 4.000.000 шт., а саме до 3 міл. рогатої худоби, 135 тис. овець, 185 тис. коней, 32 тис. свиней та інші. Загально на одного мешканця припадає 4 шт. худоби. Ліси займають більше 2/3 поверхні краю; самі праліси, джунглі займають майже 1/4 поверхні Парагваю.

б) Гірництво і промисл. Промисловість слабо розвинена, дещо зроблено при допомозі англійського та американського капіталу. Важкої промисловости взагалі нема, хоч залізної руди, міді, мангану та інших копалин на терені Парагваю є багато, але нема кому їх експлуатувати. Промисловість обмежена перерібною сільсько-господарських продуктів, зокрема:

м'ясна промисловість, горілчаний промисел, броварні, миловарні і т. д.

Торгівля

Торгівля внутрішня й зовнішня розвинена теж слабо. Загальна вартість експортованих товарів не перевищує 15 мільйонів доларів у рік. Експортовані товари це: тонін, м'ясо, шкіри, бавовна, чай, овочі. Імпортові товари: текстильні вироби, пшениця та інші харчі, напої, комунікаційні матеріали та різні машини.

Іміграція

Еміграція до Парагваю започаткована ще десь у 18. і 19. столітті, але найбільша була з початком 20. ст., до Першої світової війни. За час від 1905 до 1939 року прибуло до Парагваю за стат. відомостями 34.000 осіб. Української еміграції небагато, нараховують до 2-ох тисяч, стільки є й поляків. Українські колонії розміщені в холоднішій, західній частині краю, коло Енкарпасіану. Є ще емігранти з Галичини, Полісся й Підлясся, що прибули сюди по першій світовій війні, найбільше

в 1925 і 1937 р. р. Українці мають 5 домів „Просвіти”, 3 „Рідні Школи” і майже не мають інтелігентів.

Можливості переселення

Можливості переселення є: уряд погодився допустити якусь частину європейських скитальців, називають 100.000 осіб. Одначе умовили праці дуже важкі. Уряд даї на родину по 20 гектарів лісу, який треба викорчувати й загосподарити. Земля на сплату по 13 —15 доларів за гектар. Хто молодий, здоровий і сильний, може туди їхати і бути таніром, добиватися власного господарства, але для широкого загалу нашої еміграції це не підходить. їдучи до Парагваю, треба раз на завжди або принаймні на довші роки, відмовитися від усякого культурного життя, а треба віддатися боротьбі з дикою природою, кліматичними умовинами і диким станом краю. З останніх пресових звідомлень знаємо. що під проводом комуністів збунтувалося три дивізії війська, щоб зробити державний переворот. Переворот одначе не вдався. Тому, хто рішається на виїзд до Парагваю, мусить все це взяти до уваги, і щойно тоді рішатися, бо пізніше вже буде важко виправити непередумане рішення. А. К-р [65].

Українці в Парагваю.

Незавидне життя українських колоністів. – Правда перемогла. – Українські організації. – Московські хулігани проти українців. – Комітет опіки над українськими емігрантами ім. М. Заячківського.

Попри Бразилію и Аргентину Парагвай треба вважати новішим теремом української еміграції. Раніше їхали туди поодинокі особи, головно в цілях заробітку. Десь коло 1930 року еміграція українців до Парагваю почала прибирати більш

масовий характер. Не зважаючи на комунікаційні труднощі, почали туди їхати родини на поселення. Манила їх дешева земля і перш за все летючки різних агентів, головно голосного у свій час московського генерала Беляєва, який за терен своєї агітації вибрав Волинь, Холмщину та Полісся. На терен Галичини ці летючки не трапляли.

Що українська еміграція до Парагваю збільшилася, цього доказом теперішнє число наших людей у Парагваю, яких є вже 15 тисяч душ. Це будь-що-будь поважна скількість, так що після Бразилії й Аргентини Парагвай став тепер важним осередком української еміграції в Полудневій Америці.

Важко доводилося привикати нашим людям до нових умовній життя в Парагваю, який так різниться під кліматичним та господарським оглядом від старого краю. Важка праця від світанку до пізної ночі, журба за прожиток, захитували нераз найбільшими смільчаками.

Щоденні злидні українського переселенця не вичерпуються ще тим ствердженням. У боротьбі за щоденний шматок хліба український переселенець мусів ще вести іншу боротьбу: в обороні свого національного імеки і своїх прав. Цю боротьбу виповіли йому московські авантюристи, що навіть у далекому Парагваю зуміли найти вигідне гніздечко. На їх чолі станув деінікінець Бутлегеров, який за ціну того, що брав участь у болівійсько-парагвайській війні, в нагороду став директором українських колоній.

Свою працю п. Бутлегеров зачав від того, що почав агресивно виступати проти всього, що українське. Заборонив українським переселенцям улажувати культурні та економічні зібрання, усаджувати концерти й забави, замкнув українську школу на колонії Уру-Сапукай, здер український прапор викинув на вулицю. Попри це де міг, там шкодив перед парагвайською владою українцям, представляючи їх всюди за комуністів, хоч у ту саму пору помагав ширитися комунізмові, правдивому не видуманому комунізмові, серед московських емігрантів.

Слідами п. Бутлегерова пішли його однодумці, не жахаючись найбільш варварських метод боротьби. П'ять трупів українських кольоністів – це доказ московської озвірлості.

Але правда перемогла! Українські переселенці рішили всіми силами протиставитись московській нагінці. В тій цілі покликано до життя Український Центральний Організаційний Комітет, на чолі якого станув найстарший український емігрант, п. І.Падучак, як голова і п. І.Палятинський, як секретар. Як плян своєї діяльності згаданий Комітет намітив; увійти у порозуміння з парагвайським урядом, щоб йому вияснити положення українських переселенці у Парагваю та домагатися припинення московської нагінки, дозволу на заложення товариства „Просвіта“, бібліотек і головно кооператив.

Праця Комітету мала незвичайний успіх. Делегати парагвайського уряду відвідали українські кольонії, де переконатися, яка велика була московська брехня. У висліді відпали всі заборони закладати українські культурні та економічні установи.

Великим днем українських переселенців у Парагваю треба вважати день 11 червня 1937 р., коли то в місті Енкарнасіоні зібралися делегати всіх українських кольоній, щоб відкрити товариство „Просвіта“. Реферат про положення української еміграції в Парагваю виголосив п. І.Палятинський, після чого вибрано управу товариства у складі; голова І.Палятинський. заст. І.Мартинюк, секретар М. Кушлій, скарбник О.Бачун, заст. П.Кузьмович, члени В.Король. А.Винниченко і М.Рабчук. Згідно зі статутом покликано такі секції: Комітет опіки над українськими емігрантами ім. М. Заячківського, Комітет кооперації, шкільництва, релігійно-моральної опіки, літератури й музики, фізичного виховання, жіночий, допомогового фонду і музею. Від цього дня почалася оживлена праця що триває по нинішній день. Голова товариства п. І.Палятинський об'їхав усі українські кольонії і скрізь позакладав філії товариства. Створено теж низку кооператив.

Українські переселенці чуються сьогодні бадьоріше та бачать, що вони сила, з якою числяться [66].

3. 4. УКРАЇНЦІ В УРУГВАЇ

Українці в Уругваю.

ПЕРШІ ВРАЖЕННЯ ЗЕМЛЯКА.

Монтевідео, 3 травня 1936. Всіх українців в Уругваю начисляють коло 10 тисяч, з того у самім Монтевідео понад 7 тисяч. Українські емігранти походять з усіх українських земель, знад Дніпра, Волині, Галичини, Буковини і Закарпаття. Збитою масою не живуть, а порозкидані по цілім місті і передмістях, яке має кількадесяти квадратних миль. В однім місці живе около 1.000 осіб близько себе це буковинці і бесарабці (під проводом одного комуністичного „туза“ теж буковинця). Між усіми тими українцями у Монтевідео є ріжні елементи. Під оглядом релігійним є православні, греко-кат., євангелики, баптисти і чимато атеїстів. Під оглядом політичним є найбільше з переконання (радше затуманення) комуністів. Є і соціалісти, націоналісти, анархісти та решта як звичайно, безпартійні. Організації тут такі:

1) Український Робітничий Союз ім.. Т.Шевченка заложений 1927 р. Має 55 активних членів і поважну бібліотеку та багато симпатиків. Цей Союз в не лиш під впливом Комінтерну, але працює за вказівками Москви. Я мав нагоду переконатися особисто, будучи на Загальних Зборах Союзу в характері обсерватора та не протестаційному проти впливу Польщі скликанім цим Союзом, теж у характері обсерватора. Там на зборах і вічу викрикували проти Польщі, але і проти українського національного руху. Кричали проти УНДО, проти УПР, проти ОУН, РСУК, незалежної преси, одним словом проти всього і вся, що українське. Балакав я пізніше приватно з провідниками тутешніх комуністів і переконався, що моя співпраця з ними виключена.

2) Т-во „Воля" це неофіціальна філія згаданого Союзу, заложена в 1935 р. Має 30 членів активних. Тут згуртовані буковинці.

3) Товариство ім. І. Франка – це відламок У. Р. Союзу Шевченка, наложена в 1935 р. Має 31 активних членів. Напряма праці цього Т-ва ще досі не вдалось мені особисто ствердити.

4) Читальня „Просвіти“, заложена в 1934 р. 48 паперових членів, лише 22-ох активних. Бідненька „бібліотека“ на 43 томи і ті нічого не варті. Це товариство національне, але тут брак людей до праці. Провідниками цієї „Просвіти“ брак такту, не вміють пізнати душі робітника і через те мають мало членів, а ще до того комуністи виробили марку цій „Просвіті“, що вона білогвардійська, бо там є колишні підстаршини наддніпрянці петлюрівці, а тут комуністи, на жаль, галичани скричали Петлюру як зрадника і запродавця українських земель Польщі.

Церква тут православна, а батюшке в ній москаль, якому пахне „єдина неділімая“. Це ко ишній полковник царської армії. Школи української тут нема, сотні дітей не вміють по нашому говорити не то писати.

Матеріальне життя булоб ще не найгірше, якби не лютерія, кінеля, кирера. Грають що тижня всі ці три три, а горілка тут дешева, що страх.

Виходить, що національно наше становище тут сумне. Та решта, що лишилася ще здалека під усіх організацій, це здебільша люди тяжкі до якої небудь праці. Одначе і можнаб їх зорганізувати, але треба би кількох людей до роботи. Треба би тут священника українця, доброю промовця і музикального; доброго режисера до вистав; учительки до дітей; економіста-кооператора, який був би містком між соціалістами, пів комуністами, націоналістами і католиками та і православними. Якщо булоб тут чотирьох таких людей, тоді можнаб щось зробити тут і за яких два-три роки дати значну поміч „Лемківщині“. Людей мусілаб дати Галичина і життя їх могло б бути таке. Священника покищо мусілиб утримувати наші владики принайменше 1 – 2 роки. Режисер крім свого фаху мусів би бути хоч трохи столяр, кравець, стрижей, чи який інший фахівець і не всіх фахів, лиш одного досить йому, і то не з дипломами, лиш якби вмів робити.

Учителька училаб діти двічі а може тричі в тижні, а крім цього моглаб дістати працю у фабриці чеколяди, цукерків чи папіросів, де можна працювати акордово, остаточно прати білизну своїм і за це може заробити до 160 зол. місячно. Якжеж дістатись сюди? Гроші на дорогу мусілиб вони мати свої 150 доларів і 10 долярів на вироболення афідавіту, а кавцію в квоті 300 доларів постарались би вже тутешні лемки. Лише одно – ці люди мусілиб бути працьовиті і сильні характери, які не потонулиб у комуністичнім морі і люди рішені на те, що як не булоб умової праш, треба працювати фізично. Страху нема, тут можна жити.

Щодо життя лемків, то їх тут є коло 200 осіб з ріжних сіл, 11 лемків є членами УРС Шевченка, двох є членами „Просвіти" решта здалека від одних і других. Вони хоч темні, але практичні і кажуть: „те лем што нам з тих політиків, штоби закладали якус кооперативу або будували свій дім, то ми булиб членами, а так не хочемо". До „Просвіти", яка тут уже є, покищо не можна притягнути лемків, бо вони зражені до проводу, а усунути провід тяжче. Хоч би і це вдалося змінити, то з другої сторони не вийде це на добре. Я згуртував коло себе 26-ох лемків. Ціль того гуртка покищо така: зійтись в неділю і поготорити. Головна ціль приєднати більше членів і створити якусь організацію. Думаю, чи не можна би zorganizувати якийсь український безпартійний союз, який мав би за ціль збудувати тут Український Дім та zorganizувати тут школу і т. д.

Ті, що працюють тут фізично мають змову працювати 8 годин денно, в суботу лише до полудня, опісля працювали би в організації. Щодо священника, то Виділ „Просвіти" годиться на те, щоб прийшов український священник. Навіть всі православні заявили, що годяться, тільки не можуть взяти на себе зобовязання утримати його, бо не є всилі, але я переконаний, що за яких 2 роки мав би тут повне утримання. Якщо хтось з наших владик згодився би вислати сюди священника своїм коштом, то тут радо привиталиб його українці, що ще лишилися вірні церкві і релігії.

Ще раз кажу, що страху тут нема з прожитком. Тут можна дати собі раду. Паничі або пані, що думалиб, що відразу чекав посада за столиком по приїзді – нехай не їдуть, але люди праці сміло можуть. Тут якби підготовив хто добру виставу, то може заробити на один раз 200—300 зол. Так само добре підготований хор навіть до радія може співати. Уругвайці приймають гостей дуже радо. З хором булоб трудніше через брак голосів, бо що здібніше захопили комуністи, але зчасом здалось би все

притягнути, бо хоч у комуністів є кілька інтелігентів, але це демагоги і крикуни, нічого не зробили і не роблять.

Карточок, що дали мені з Кружка Гідної Школи я не продав, навіть не розпакував їх, бо нема надії їх продати. Наш брат пиво зафундує, трамвай заплатить, але карточки ані часопису красного не купить. В Аргентині дещо інакше, там розвивається українське життя повним ходом, культурно і економічно. Тут, у Монтевідео, мають рай комуністи, бо Уругвай це щось в роді європейської Швейцарії, все вільно.

Ще одно щодо виїзду наших українців тут:

Панночка, яка вміла би провадити кухню ресторан роботяща, знайшлаб працю і добре заробилаб. Хлопець пекар теж знайшов би працю у своїх як майстер пекарський. Тут хліб печуть без дріжджей, отже наші емігранти не можуть їсти цього хліба – не люблять. Заложилиб ми пекарню, гроші булиб, лиш фахівця нема...

Особисто почуваюсь тут добре, задоволений, що приїхав. Покищо учусь мови і письма. За два місяці думаю зачинити якийсь інтерес.

Олександр Галушак [67].

3. 5. УКРАЇНЦІ У ВЕНЕСУЕЛІ.

1949.

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИХ ІНЖЕНЕРІВ У ВЕНЕСУЕЛІ

Громадське життя українців у Венесуелі все більше і більше активізується та набирає форми солідної організованості. Українська громада існує тут тепер, як офіційний чинник, затверджений владою, і все громадське життя її підпорядковане Управі Громади, як керівному органу, а через неї УНРаді.

У Венесуелі більшість інтелігенції складають інженери різних фахів, які майже всі мають добрі посади і не зле заробляють. Тільки в одному Каракасі, перебуває нині 22 інженери, а у всій Венесуелі їх до 35 чол. Маючи на увазі конечну мету – здобуття волі й самостійності української нації та розбудову нашої держави, коли технічні кадри відограватимуть дуже важливу роллю, виникла потреба зібрати, зорганізувати та зберегти до слушного часу ці кадри За ініціативою інж І. Лазаренка були скликані 27 лютого ц. р. загальні збори українських інженерів й на них засновано Товариство Українських Інженерів у Венесуелі та обрана його управа: голова — інж. І.Лазаренко, заст. голови – інж. Король, секретар – інж.-архіт. Б.Васюк.

Як базу, загальні збори ухвалили прийняти засади Т-ва Українських Інженерів у США. Загальні збори зобов'язали Управу Т-ва опрацювати статут, зібрати дані про всіх інженерів-українців у Венесуелі, об'єднати навколо Т-ва всі технічні кадри, нав'язати співпрацю з усіма українськими інженерами в цілому світі та, якщо буде змога, утворити акційне підприємство з українським капіталом, яке дасть можливість піднести добробут українських інженерів, а також забезпечить працею певну кількість українських робітників.

Українці у Венесуелі не заражені партійною боротьбою. Мабуть саме тому, що тут усім керують інженери, які більш реально підходять до проблем життя і всі питання розв'язують без демагогії та зайвої балаканини [68].

КОМУНІКАТ УПРАВИ

Товариства Українських Інженерів (ТУІ) у Венесуелі.

Управа ТУІ:

1. Приєднується до закладу Т-ва Українських Інженерів у Америці і вважає за певну потребу зібрати, організувати й підготувати інженерів усіх фахів, що прибули до Венесуелі, як найчільніших представників української культури, до виконання почесного обов'язку в майбутній розбудові держави.

2. Запрошує всі українські технічні організації та гуртки в цілому світі до консолідації та товариської співпраці.

3. Закликає всіх інженерів-українців у Венесуелі стати членами рідного професійного товариства.

4. Подає до відома українському громадянству, що метою ТУІ є; а) через заохочування, та поради, по можливості також і активну співпрацю, плекати потребу поглиблення технічних знань у своїх членів; б) всіма приступними засобами допомагати своїм членам у їхній науковій діяльності, додержуючи контакт у цій справі з місцевими науковими чинниками; в) координуючи фахові досягнення своїх членів та впливаючи на методи їхньої праці, репрезентувати українських інженерів у Венесуелі, як добрих фахівців, надійних працівників та високої моральної вартості! громадян.

5. Захищати права українських інженерів у Венесуелі та допомагати їм досягти прагнучого матеріального стану.

6. Намагатися утворити технічне підприємство з українським капіталом у Венесуелі, у якому не тільки інженери, але й робітники могли б знайти собі добрий заробіток.

7. Збирати статистичні дані про інженерів у Венесуелі щодо застосування у роботі.

На підставі даних, які до цього часу вдалося зібрати інж. І. Лазаренкові в столиці Венесуелі, Каракасі, перебуває тепер 22 українських інженерів різних фахів, а у всій Венесуелі їх нараховується до 35 (докладних даних ще немає). Всі інженери, за винятком трьох економістів, мають працю за фахом з доброю заробітною платню, а два з них працюють, як професори у місцевому університеті.

Інженери складають більшість нашої інтелігенції в Каракасі й беруть активну участь у громадській та організаційній праці.

За Управу: голова інж. І. Лазаренко, секретар інж.-архіт. Б.Васюк [68].

Лист з Венецуелі

Від нашого бувшого співробітника що опинився тепер у Венецуелі, одержуємо такі вістки про життя українців тамже:

Довший час я збирався відвідати українську колонію в Лялома (Едоляра). На дорогу потрібно було 5 днів, а мені треба було працювати. Вістки з колонії були страшні. Я вибрався на наш Великдень туди. Дня 30. 4. 48 виїхав з Каракасу автобусом до Баркесімето, де живе чимало українців.

Багато говорять там в Європі про гарячий клімат у Венецуелі. Всежтаки тут можливо жити. От зараз місяць квітень, найгарячіший в році, але спеки не відчувається. Тепло так, як бувало в серпні-вересні в південній Україні.

Автобуя іде бетоною шосею в Каракасу до Льос-Текес. Від Льос-Текес шоса починає спускатись вниз і стає гарячіше. Біля години 10 їздимо в містечко. Маракай, в долині, і аж ту відчувається спека. Дальше шоса проходить через містечко Валенція, спускається до Порео-Кабелло, а далі повертає в ліво і піднімається аж до Сан-Філіп. Тут дошкулює не так спека, як пилука, яку піднімають авта, що ідуть майже одне за другим без перериву.

Околиця Сан-Філіп славиться великими плантаціями бананів. Біля 18 години підїждемо до Баркесімето, що лежить в дуже великій долині, але на горбкові. Гарячі не відчувається, дме легенький вітерець. Містечко досить гарне, хати переважно одноповерхові, але вже трапляються 4-роповерхові доми та модерні вілли. Влаштуюсь в готелю на ніч і виходжу на вулицю, може кого де стріну. Українці звичайно забувають подавати один одному свої адреси, а вже пізно, щоб розвідати за них у відповідній інституції. Випадко стрічаю п. Волкова і від нього довідуюсь адресу родини Гончаренків. Знайти його легко, бо вже відніє здалека вивіска «Меблярська майстерня Україна», а коло неї наш тризуб.

Завели дружню розмову. Родина правильно підійшла до розв'язки життєвих проблем. Зразу заклала собі підприємство. Син працював десь перекладачем в еміграційному інституті, вивчив мову і являється торговельним директором фірми. А вся родина, батько, зять, внучка і ще 5 чужих помішних робітників працюють. Кажуть, що працюють багато, але живуть зате добре. Діло йде і всі вдоволені. За 5 місяців побуту тут вони вже дечого доробились. Хай їм Бог помагає!

Рядом з ними заложили українці Михайло Лень і Борисенко також столярню. І вони вдоволені. Решта українців працює, хто де і як примостився. Ті, що хочуть працювати, зароблять 10 —12 боліварів денно. Це вистарчає на прожиття, а другі, що привикли лінюхувати в таборі, оббивають пороги допомогових інституцій. Є і такі, що соромно до них признаватись і сором, що вони звать себе українцями.

1 травня їду даліше. Бачу сумну картину. Широченна долина, зовсім без води, земля червона, ростуть тільки кактуси та бідненькі кущики. Так тягнеться коло 80 кілометрів. Даліше дорога звертає в гори, де вже є зелень і вода. По дорозі мене дігнав голова колонії, яку я зібрався відвідати, п. Підприхода і вже разом доїхали аж до хати.

Недалеко колонії чудова картина. Гори покриті зеленим лісом та зеленими луками. Здавалось мені, що я повернув до Австрії, де раніше жив. Тепло, гарно, вітрець продуває, як в травні в Тиролю. Прямо вірити не хочеться, що така краса в тропічній країні. Місцевіть лежить 1400 метрів над морем, а довкола гори до 2400 метрів. Повітря дуже гарне, якось легко дихається.

Підприхода показує в один бік, де видно білі хатки, криті бляхою, а біля хаток чорніють то зеленіють оброблені поля. Підїзджаємо до хаток. Помітно, що тут йде життя. Ходять кури, корова на привязі з тел'ятком, в хліві свиня. Вражіння таке, що тут люди вже довший час живуть. Приглядаюсь ближче і бачу, що ще не всі хати викінчені. Бракує ще тинів, української криниці і т. п. Алеж колонія живе ледви 6 місяців, отже дивно, що і так багато зроблено.

Вже в Баркесімето мені розказували про внутрішні непорядки в колонії. Унікаю розмов на ту тему Прошу п. Оденка показати мені поле. Обходимо городи. Кожна родина має 1 гектар городу коло хати. Все, спускається нібито в долину. А там вода. П'ю її. Холодна і смашна. Це рідко трапляється у Венецуелі. Йдемо по полі. Бачу, пасуться два коні, два воли і декілька корів. Підходимо до річки, широкої метрів з два. Пан Сушко мені пояснює, яка це земля, що можна сіяти, показує заготовлену

розсаду. Оглядаємо вже засіяні поля з кукурузою і входимо до хутора. З одного боку бачу трактор, плуги і борони.

Положення колонії чудове, клімат прегарний, вода є, земля на 50%, що не треба собі бажати кращої, а 20% треба обробити, щоб була добра. Треба попрацювати, щоб її очистити і просушити. Алеж на мокрій землі в сухі частини року можна сіяти без поливки.

Колонія закупила 100 гектарів землі і в додатку 15 гектарів під оселю від приватної власниці під умовою, що всі стануть зразу до праці і на протязі 4 років сплатять власниці по 150 боліварів за гектар поля і по 1000 боліварів за гектар городу. Доки земля не виплачена, доти власниця дістає 25% від урожаю. Один кредитовий інститут дав 80 000 боліварів кредиту.

Здавалося, що тільки Богу дякувати за те і працювати та бути вдоволеним. Цеж рідке щастя на чужині, працювати і відразу працювати для себе.

Почалися розмови про внутрішні відносини. Прямо вірити не хотілось, що щось таке на чужині можливе. За два дні бачив дві бійки і люди просто один на одного не може дивитись. На протяді двох днів майже зі всіми розмовляв, Дійшов до висновку, що колонія стоїть на краю пропасти. Зібрати всіх разом і поговорити по совісті мені не вдалось, бо більша частина колонії так «похристосувалась» була, що треба було сподіватись загальної баталії.

Як до того дійшло? Колонія зорганізувалась на кооперативних умовах. Інститут дає кредит тільки на групу, щоб спільно обробляли землю, доки не стане кожний на власні ноги. Після того можуть ділитись землею з початку все йшло добре. Але на нещастя з Каракасу заїхали туди якісь типи Микола Чумак та Тимофій Маленко. Тому, що з інститутом була вже умова підписана, вони не змогли не рівних правах пристати до колонії. Вони приписались до одного добродушного холостяка як рідня і стали рівноправними членами колонії. Пан Маленко, чоловік солідний і розумний, побачив, що для нього це не вигідне діло, кинув все і пішов працювати за фахом як електрозварщик. Чумак натомість, хоч виглядав на розумного чоловіка, вибрав інше.

Він покинув колонію і якимсь чином здобув собі довіря власниці землі. Він краща, як інші, опанував мову і поселився навіть в її хаті. Для відводу очей ніби індивідуально почав обробляти землю і задумав зробитись щось в роді «главнокомандуючого». Для того, щоб було ким управляти, треба було, колонію розбити на дрібні господарства. В противному випадку він не мав власних доходів. Розумніші люди в колонії, бачучи, що готується панщина для них на кроитьсь Чумака, не піддавались. Без кредитів інституту не можливо працювати покищо. Чумак почав намовляти людей, що власниця землі буде помагати, як підуть на індивідуальну господарку і порвуть умову з інститутом. Для того, було використано деякі дрібні невдачі колонії, щоб людей розсварити. За три місяці праці того руйнника дійшло до того, що люди перестали виходити на працю. Почались сварки, обвинувачення і т. п. Стратили одну фазу посіву, чекаючи на розділ, але інститут на розділ не годиться. Колонія стоїть перед загрозою голоду. Безладдя і бійки на порядку денному, а помочі не дістануть нізвідки. За розділом 5 родин, проти розділу 10.

Коли проаналізувати все, то видно, що ті, що за розподілом, це найгірший елемент, який думає, що власниця землі за їхні гарні очі буде їм помагати. Коли взяти трудодні, то виходить, що вони їх найменше, мають, хоч самі для себе працюють, а не для чужих. Коротко кажучи, забули на небезпеку, що їм грозила в Європі і шукають легкого життя. Не добачують, що тим пхають голову в тяжке ярмо.

Кажуть, що винен всьому п. Підприхода. Він три місяці розбивався за кредитами. Дістав їх. Зорганізував колонію. А інші собі їли в той час за кошт інституту і нічого не робили. Проїдали кредит, якого добився п. Підприхода. Є родини, які за 4 місяці по 4 свині проїли, а горілки то відрами повипивали. А тепер замість того, щоб оцінити ті щасливі умови, в які попали, все діло руйнується, а пан Підприхода в деяких і узурпатор, і диктатор, і грабіжник, і злодій, і бандит і т. п. А пан Підприхода може і жаліє, що всявся допомогти своїм людям, зложив свою працю в діло нерівні з іншими. Він бувби собі і так дав раду краще за других.

Як буде даліше? Інститутові вже набридла та вічна пісонька. Він визначив свого комісара, який буде управляти колонією. Наші без чужого багато не можуть жити. А комісар буде висилати тих, що не захочуть працювати.

Тут наявно видно, що може наробити один лихий чоловік. Він заохтів збудувати коштом інших свій дуже сумнівний добробут, оплюгавив українське ім'я і підірвав довіря до можливості поселити українців в подібних колоніях на землі.

Моя порада організаторам подібних колоній не братись за таке діло з нашими людьми, бо стануть незаслужено лише злодіями і всім іншим. Тим, що думають в Європі виїздити сюди на поселення на землі раджу вибирати якусь іншу країну. Тут в'ке завдяки таким типам, як Чумак, кредиту не дістануть. Отже будуть вічними батраками або будуть пухнути з голоду на окраїнах міст, як це діється з тими розумними, що не хотіли працювати в колоніях або колонію покинули, щоб шукати легкого заробітку.

За працю для тих, хто не має фаху, тутдуже важко.

Інж. Іван Назаренко, місто Каракас, Венецуеля [69].

РОЗДІЛ УКРАЇНЦІ В АВСТРАЛІЇ

1913.

Лист з Австралії.

Останніми часами в Австралії з'явилося велике число росіян, що тепер досягає трьох тисяч. Англійські часописи всіх, що приїждять з Росії, вважають за росіян – Russ ans. Серед емігрантів, які до останнього часу їхали в Австралію виключно з Далекого Сходу, тепер уже досить велике число складають осетини, євреї, поляки та українці.

Українці здебільшого їдуть сюди ті, що перед тим пробували на Далекому Сході; зовсім недавно з'явилися і з України. Це все, за рідким винятком, москалі, робітники з копалень, трапляються серед них бувші переселенці, що поприїздили у Сибір, а потім у Австралію і, нарешті, багацько робітників-українців з китайсько-східної залізниці.

Річ цілком можлива, що з часом еміграція з України у Австралію вельми збільшиться, бо тепер уже тут є багацько звідти людей; а це через те, що звістки та неправдиві чутки розповсюджуються про великі заробітки через листування приватних людей.

Коли багатьом були б відомі справжні умовини життя в австралійській республіці, то, мабуть, так легко ніхто не зважився б їхати шукати собі долі через Тихий океан; а поки все прибувають та прибувають.

Тепер вже по де-яких містах живе багато емігрантів з Росії, а в Бризбені організувався «Русській клубъ», котрий в значній частині складається з українців з породи «тоже малороссовъ». Там же ставлять руські вечори та впорядковують спектаклі. Цікаво те, що на цих вечорах «Russian evenings» хлопець в українському вбранні танцює „комаринської” та „по улице мостовой”, а також читають Шевченкові вірші. Доводилося цьому „Русському клубу” впорядковувати українські пьєси; на ці вистави приходило багато англійців, які вельми зацікавились тим, що бачили; зрозуміть вони, звичайно, нічого не зрозуміли. Але цікаво, що чисто українські пьєси якимсь то чином виходили «Russian». Це, як кажуть, на тій підставі, що англійцям невідомі ні Україна, ні українці. Коли ж називати „Наталку Полтавку” російською пьєсою, тоді вони знають, що то воно таке. Одначе англійці про Україну де що таки знають: декому з емігрантів доводилося гостювати в англійців на пароході і вони показували географічні карти, в яких було позначено: Ukraine, Poland, White Russia. Потім доводилось бачити людей навіть серед робітників, яким добре відома назва «Little Russia».

Взагалі тутешні росіяне ставляться дуже неприхильно до означення своєї національної окремішности: коли у себе вдома, то ще сяк-так, а як в Австралії це вже тхне небезпекою для Великої Росії. Навіть помітно вороже відношення, коли хто назветься перед англійцями не «Russian», а «Ukraine» або «Lite russian». Зовсім инша річ, – коли мова йде про осетинів, які стоять на нижчому культурному рівені ніж росіяне. Про тих росіяне кажуть, що то не «Russian», а тільки турок з Росії.

Але й самі українці з „Рус. клубу” не поклопотались навіть, щоб виписать що небудь не кажу вже з літератури, а хоча б з часописів. Можливо, що тут був би на перешкоді російський „космополітизм”, але річ така, що її можна було б подолати. Піддубний [1].

1928.

„Наталка Полтавка" в Австралії. В українській „Америці", що виходить у Філадельфії находимо в числі з 23-го лютого таку новинку: „Перший раз в історії міста Брізбейн виставили дня 27-го грудня 1927 несу „Наталка Полтавка" Івана Котляревського. Української пєси ще тут не було і тому новина викликала велике зацікавлення. Прийшли українці, москалі і жили, дарма, що цих останніх слово Україна дразнить від процесу проти вбийника Петлюри Шварцбарта. Та поправді і на душі українців той процес оставив великі сліди. Це було помітно між гістьми на „Наталці Полтавці" хоч би й у нас на австралійській землі. Бувало колись на виставах „Наталки Полтавки" українці і жиди дружились, а тепер зукоса на себе споглядають. Видно, цей настрій рознісся по цілому світі і передається поколінням та відібється в історії, Брізбейн це столиця провінції Квінсленд в Австралії. Квінсленд одинока провінція в рямцях Бритійської Імперії, де немає сенату. Простір Квінсленд двічі завбільшки України; населення має 1.000.000 душ, а а того четвертина живе в столиці провінції (біля моря) Брізбейн. „Наталка Полтавка" має 109 літ, а Брізбейн має всього 103 роки. За 109 літ безсмертна дочка Котляревського перейшла увесь світ, аж ось появилась і в наймолодшому світі, біля моря Коралевого і Тихого Океану" [2].

1953.

Гетьманці в Австралії

Українці, розкидані, немов кораблі після бурі, після того, як покинули Ді-Пі-табори – помалу вростають у австралійську землю. Знаходять своїх близьких, знайомляться й зживаються з новими людьми й наново починають будувати нове українське життя.

Організуються тут і наші гетьманці. В Мельборні вже рік, як зорганізувалася Місц. Орг. С.Г.Д. Мельборн. Відбуваються сходи, читаються реферати, освідомлюється українська громада.

В неділю 3 травня ц. р. в українській православній Церкві була відправлена панахида по сл. нам. ЯВП. Гетьмані Павлі – настоятелем церкви о. Борисом Сташишиним і прот. Іваном Винницьким, який сказав глибокозмістовне слово.

Управа Української Громади (на чолі з інж. Б.Шеметом, проф. Т. Ляховичем, інж. М.Зімницьким і п. П.Мельниченком) скликала загальні збори всіх українських організацій, на яких ухвалено улаштувати академії три рази річно – Свято Державних Актів, Свято Української Культури й Свято Збройної Боротьби. Перше з цих свят буде присвячене й роковинам відновлення Української Гетьманської Держави.

Не дивлячись на те, що всі українські імігранти в Австралії заробляють на прожиття фізичною працею, МО СГД працює досить інтенсивно сходи відбуваються майже регулярно. На них інж. Б.Шемет відчитав декілька рефератів на державно-національні й ідеологічні теми [3].

Побратим

ЛИСТ З АВСТРАЛІЇ

Батгурст, 19. 5. 1948.

Мої дорогенькі!

В першу чергу прошу прийняти від мене з нової землі щиро-сердечний привіт і повідомляю Вас, що я, дякувати Богу, щасливо прибув до тієї «обіцяної землі». З Амбергу виїхали ми 12-го квітня, а до порту Венеція в Італії прибули ми 16 квітня і

того ж дня заладувалися до корабля, а 17 квітня вирушили в дорогу, ктера тривала 27 днів.

Їхали ми через Середземне море, Суезький канал, Червоне море, Арабське море і Індійський океан. Під час подорожі мали ми 3 зупинки, а то: в Порт-Саїді в Єгипті, в Суезі в Аравії і в Коломбо в Індії.

В Австралію прибули ми до порту Сідней 15. 4. 1948. Наш Великдень святкували ми якраз на самому Екваторі (рівнику), з нагоди якого видали ми окрему газетку на кораблі, яку Вам пересилаю.

Із Сідней їхали ми поспішним поїздом до міста Батгурст, яке знаходиться около 200 кілом від Сідней, звідсіля автобусами поїхали ми до переходового табору, який є недалеко міста. Тут ми мусимо перейти всякі формальності, а опісля по 2-ох – 3-ох тижнях підемо на плянтації цукрової тростини, при якій можна заробити акордово 10 – 15 фунтів в тиждень, а за один фунт йожна купити стільки, як за двадцять зл. за Польщі. Життя тут дуже дешеве, а гроші мають велику вартість. Напр., сорочка коштує 1,5 шилінга, (фунт має 20 шилінгів), а за одного фунта можна жити цілий тиждень. Подорож до Австралії коштує 100 фунтів з харчами, а міністр праці нам загарантував, що за сезон, який буде тривати 3 – 5 місяців, кожний з нас заробить 250—300 фунтів. Жіночого цвіту тут є більше, як треба, бо на кожного мужчину припадає 7,5 жінок, до яких треба бути дуже обережним, бо якщо з нею піти 3 – 4 рази на прохід, то тоді вже мусиш женитися, бо інакше вона подасть до суду і справа пропаща.

Тут тепер є пізня осінь і є досить холодно. Тут робітник є дуже високо заасекурований і в разі безробіття або пошкодження побирає високу допомогу. На кораблі кормили дуже добре і тут теж дістаємо досить і добрий харч, а головно є багато овочів. Кінчаючи цей перший мій лист, я запевняю Вас, що як хто буде щасливий, дістатися сюди, то не пожаліє! Здоровлю як найщиріше всіх в кімнаті і всіх знайомих. Прошу писати про все і багато.

Ваш бувший співмешканець ДП табору Петро Ярема.

Боа Бруле Ашафенбург [4].

УМОВИ ПЕРЕСЕЛЕННЯ ДО АВСТРАЛІЇ

Австралійський уряд ПОВІДОМИВ ПРО, ЩО ВІН ПОГОДЖУЄТЬСЯ ПРИЙНЯТИ 100 000 ДП до 30 червня 1950 р. Кошти переїзду забезпечує ПРО.

Прийматимуться робітники до праці, що не вимагає певного фаху. Особи, які мають той чи інший практичний фах, можуть розраховувати на відповідну працю за фахом. До цих категорій належать; а) жінки, як служниці, робітниці кваліфіковані та напівкваліфіковані промислових підприємств, робітниці пралень, а також кваліфіковані або некваліфіковані медичні сестри та інший допоміжний персонал лікарень й інших медичних установ; б) чоловіки, як робітники різних промислових підприємств. зокрема ливарень, фермери, будівельні робітники залізниць, водних споруд, електровень тощо.

МЕЖА ВІКУ: Можуть емігрувати самітні чоловіки до загальних робіт — до 45 р., самітні чоловіки до роботи на плянтаціях цукрової трості – до 35 р., самітні жінки до роботи у домашньому господарстві (служниці) – до 40 р., медичні сестри без достатньої кваліфікації – до 25 р., кваліфіковані медичні сестри – до 45 р., родини без дітей – чоловік до 45 р.. жінка – до 40 р.

РОДИНА. Голова родини мусить мати менше 50 р. Набиратимуть лише такі родини, які складаються з чоловіка, жінки і неодружених дітей, Кількість дітей, які є непрацездатними, не має перевищувати трьох. Першість у переселенні матимуть, як правило, малі родини, за винятком тих випадків, коли родина має перевагу працездатних осіб. Дорослі неодружені діти можуть бути включені до складу родини, незалежно від того чи живуть вони з батьками чи ні. Чоловік — голова родини повинен бути працездатним, а родина мусить мати у своєму складі одного члена, який міг би опікуватися малими дітьми. Головами родини вважатимуться лише працездатні чоловіки. Одружені сини або дочки розглядаються, як окремі подружні пари. Якщо вони мають дітей, то як самостійні родинні одиниці. Діти, які мають понад 16 р., прийматимуться, як самітні робітники.

Удовці або удови з дітьми або самітні, про чоловіків (чи жінок) яких немає ніяких відомостей, вважатимуться, як родинна група, а не як самітні робітники.

Одруженими вважатимуться лише ті особи, які мають відповідні документальні докази шлюбу.

Дискваліфікація з тих чи інших причин когось з членів родини дискваліфікує всю родину, якщо допущені члени цієї родини не погоджуються їхати до Австралії без дискваліфікованого її члена.

Голова родини мусить вирішити — хто саме з його утриманців має з ним їхати і повідомити про це представника переселенчої комісії. Члени родини мають переходити комісію разом з її головою. Це стосується лише до членів родини першого ступеня родинної спорідненості, а також і до залежних кривних, які живуть разом з головою родини і безпосередньо від нього залежні (напр. старі батьки).

Утриманці, які не можуть бути прийняті, як окремі особи, але яких голова родини хоче взяти з собою, мають переходити комісію разом з ним (нею)

НАЦІОНАЛЬНІСТЬ. За національними ознаками до Австралії тепер приймаються; українці, білоруси, естонці, латвійці, литовці, чехи, югослави та бездержавні. Особи, що є за національністю українцями, мають реєструватися, як українці. Поляки та мадяри лише самітні робітники та подружжя. Нансеністи приймаються без огляду на колишню державну приналежність

ПОТРІБНІ ДОКУМЕНТИ: 1. реєстраційна картка ІРО (2 прим.), 2. медична картка ІРО (1 прим.). 3. картка австралійської комісії, 4. документ про шлюб (1 прим.), 5. документ туберкульозної експертизи з рентгенівськими знімками (3 прим.), 6. фотографічні картки» паштортового розміру з власноручним підписом даної особи (3 прим.).

ПЕРЕСЕЛЕНЧІ КВОТИ. У зв'язку з великою кількістю переселенців, що їх приймає Австралія, **ЖОДНОЇ ПЕРЕСЕЛЕНЧОЇ КВОТИ НЕ ІСНУЄ.** Кожний переселеними центр повинен мати від 1000 до 1200 осіб, яких кожного дня може відвідати представник австралійської еміграційної комісії, яка оперує в даному

переселенчому центрі. Інструкції уряду Австралії не дозволяють перевозити на кораблі більше, ніж 75 членів родин, а тому і набір родин мусить не перевищувати 20% загальної кількості робітників до того часу, доки не поліпшаться можливості транспорту до Австралії.

В американській зоні Німеччини перебувають постійно дві австралійські еміграційні комісії. Кожна з них урядує в певному переселенчому таборі протягом місяця, а потім переїжджає до другого табору. Через те, що всіх переселеннях таборів, з яких відбуватиметься переселення до Австралії є п'ять, то кожний табір має два місяці між відвідинами згаданих комісій.

ТРАНСПОРТ. Треба сподіватися, що скоро транспортні можливості будуть поліпшені та прийняті до переселення особи вневдовзі перевезені. Тепер найбільша кількість емігрантів відпливає з Генуї (Італія). Списки осіб, яких включають до транспорту передають з Головної квартири австралійської місії до переселенчих таборів за найкоротші терміни. Це продовжуватиметься до того часу, коли будуть створені табори в портах, звідки відпливатимуть кораблі з емігрантами до Австралії [5].

Переселенчі вісті:

СКИТАЛЬЦІ ВИЇДЖАЮТЬ

У перших днях вересня до Аргентини відходить черговий транспорт. З цим транспортом з американської зони Німеччини відїжджають до Аргентини 250 чол. українців, в мають кривих в Аргентині 3 тому ч. і 21 особа виїжджає з Мюнхена. Разом із цим транспортом їде також кілька родин, що мають візи до Парагваю [6].

За повідомленням з Зальцбургу протягом цього року з Австрії До різних країн світу виїхало 40 тисяч скитальців. Значну частину їх складають українці [6].

У період з 15 до 22 серпня з Німеччини та Австрії виїхало 2 231 скитальців. Переважна більшість з них виїхала до Австралії, Канади та Бразилії [6].

ІРО провадить переговори з канадйським урядом про організацію таборів для членів родин тих робітників-скитальців, які тепер працюють у Канаді, на терені

самої Канади. В цих таборах родини житимуть, аж доки б не відшукають для себе приватних мешкань [6].

Перша група членів родин ДП, що виїхали до Австралії, залишила Зеедорф (Британська зона Німеччини) 21 серпня. В цьому таборі живуть виключно родини тих, які виїхали до Австралії. їм тут надається можливість опанувати англійську мову і віджитися, бо перед виїздом вони мусітимуть переходити лікарську комісію [6].

Головна квартира ІРО повідомляє про умови виїзду до Канади та Австралії родин тих осіб, які вже там працюють. Виїзд родин відбудеться тоді, коли голова родини в Австралії або Канаді матиме цілком забезпечну роботу, матиме там відповідне помешкання і коли будуть місця на пароплавах [6].

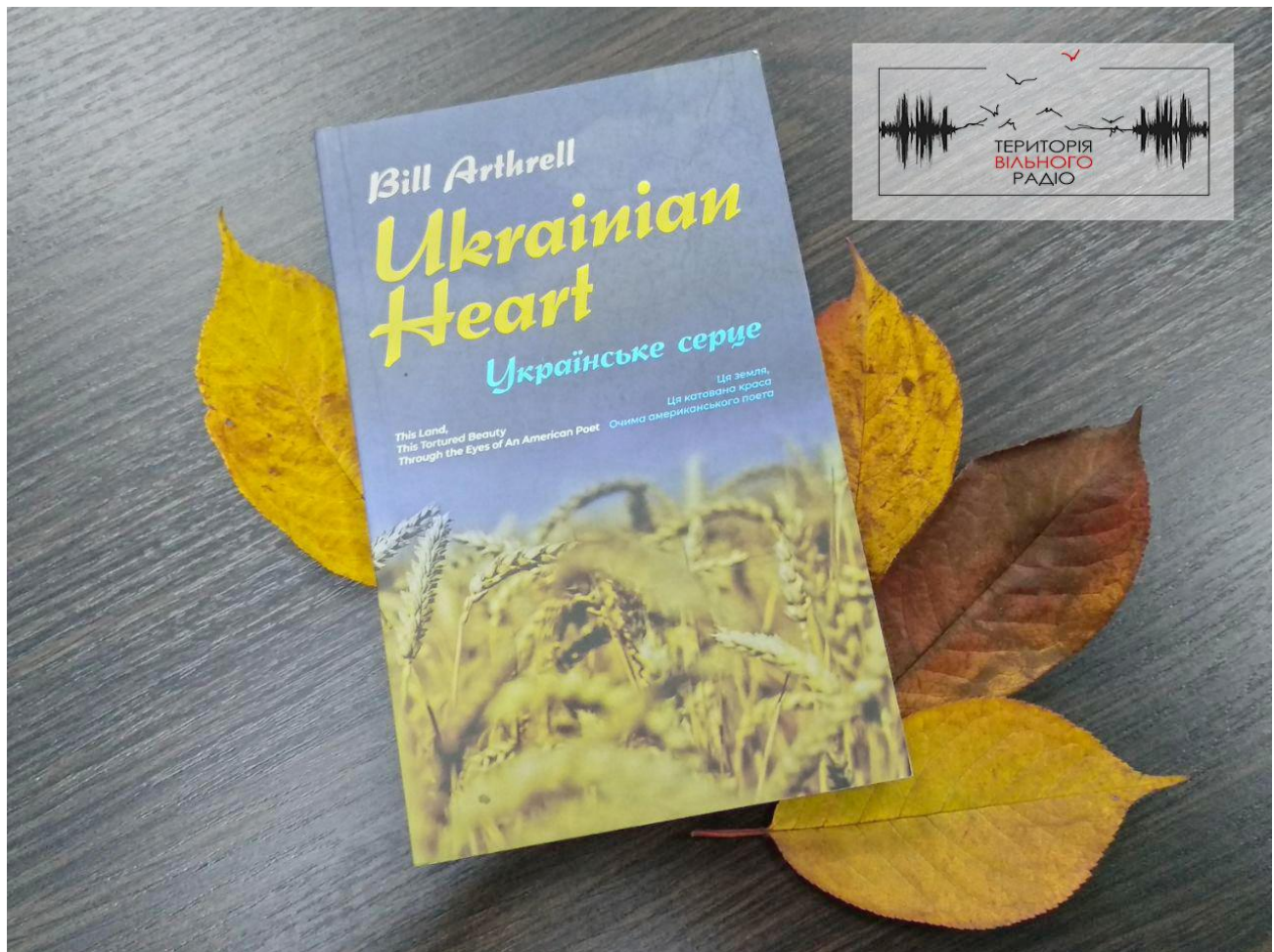

ПІСЛЯМОВА

Нашого цвіту – по всьому світу!!!!

Українці, розсіяні по всьому світу залишилися українцями – дітьми Неньки України. Наші українці за океаном всі роки страшної, людиноненависницької радянської влади бережно берегли мову, культуру, традиції, звичаї українського народу. Наші українці в діаспорі являються величезним щитом та надзвичайно сильною зброєю, адвокатом, заступником України в світі. Українці за океаном відіграли та відіграють величезну роль в історії України та всього світу, будучи громадянами, підданими своїх нових Батьківщин.

Масові організації, збереження та примноження сили українських церков в Новому світі – теж величезна заслуга наших земляків за океаном.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Розділ 1. ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ЗА ОКЕАН, УКРАЇНЦІ В США

1. Електронний код доступу: <https://www.google.com.ua/search?q>
2. Промінь (Зальцбург). – 1949. – № 9, 4 березня.
3. Рада. – 1907. – № 223, 4 октября.
4. Електронний код доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
5. Електронний код доступу: <https://slovar.cc/enc/brokhausz-efron/1689146.html>
6. Утро. – 1913. – № 1916, 24 марта.
7. Там само. – № 1995, 17 июня.
8. Рада. – 1907. – № 209, 16 сентября.
9. Діло. – 1925. – № 130, 16 червня.
10. Там само. – № 131, 17 червня.
11. Там само. – № 132, 18 червня.
12. Там само. – № 174, 7 серпня.
13. Український вісник. – 1943. – № 7, 4 квітня.
14. Там само. – № 8, 18 квітня.
15. Там само. – № 10, 16 травня.
16. Рада. – 1909. – № 1, 1 января (14 січня).
17. Там само. – № 90, 22 апріля (5 травня).
18. Рада. – 1912. – № 258, 10 ноября (23 листопада).
19. Рада. – 1913. – № 11, 13 января (27 січня).
20. Там само. – № 156, 9 іюля (22 липня).
21. Там само. – № 277, 4 декабля (17 грудня).
22. Рада. – 1914. – № 25, 31 января (14 лютого).
23. Радянська Волинь. – 1924. – № 83. 7 листопада.
24. Діло. – 1932. – № 84, 17 квітня.
25. Український вісник. – 1943. – № 11, 30 травня.
26. Рада. – 1907. – № 64, 17 березоля (марта).

27. Там само. – № 97, 27 квітня (апріля).
28. Там само. – № 120, 26 травня (мая).
29. Там само. – № 207, 13 вересня (серпня).
31. Там само. – № 209, 16 вересня (серпня).
32. Там само. – № 212, 20 серпня.
33. Там само. – № 239, 23 жовтня.
34. Там само. – № 263, 23 жовтня.
35. Там само. – № 275, 8 грудня.
36. Там само. – № 275, 8 грудня.
37. Там само. – № 272, 4 грудня.
38. Там само. – № 291, 30 грудня.
39. Рада. – 1908. – № 30, 6 лютого (19 лютого).
40. Там само. – № 30, 6 лютого (19 лютого).
41. Там само. – № 34, 10 лютого (23 лютого).
42. Там само. – № 66, 19 березня (1 квітня).
43. Там само. – № 72, 27 березня (9 квітня).
44. Там само. – № 84, 10 квітня (23 квітня).
45. Там само. – № 86, 12 квітня.
46. Там само. – № 90, 19 квітня.
47. Там само. – № 105, 7 травня.
48. Там само. – № 128, 5 червня.
49. Там само. – № 165, 19 липня.
50. Там само. – № 212, 17 вересня.
51. Там само. – № 234, 14 жовтня.
52. Там само. – № 270, 26 жовтня (9 листопада).
53. Там само. – № 139, 18 червня.
54. Рада. – 1909. – № 35, 13 лютого.
55. Там само. – № 129, 9 червня.

56. Там само. – №106, 12 травня.
57. Там само. – № 127, 6 червня.
58. Там само. – № 147, 1 липня.
59. Там само. – № 135, 16 червня.
60. Там само. – № 139, 20 червня.
61. Там само. – № 23, 29 січня.
62. Там само. – № 123, 1 червня.
63. Там само. – № 24, 30 січня.
64. Там само. – № 31, 8 феvрeля (21 лютого).
65. Там само. – № 33, 11 феvрeля (24 лютого).
66. Там само. – № 53, 6 марта (19 березіля).
67. Там само. – № 83, 14 априля (27 квітня).
68. Там само. – № 98, 1 мая (14 травня).
69. Там само. – № 119, 28 мая (10 червня).
70. Там само. – № 127, 6 червня.
71. Там само. – № 155, 10 липня.
72. Там само. – № 165, 23 липня.
73. Рада. – 1910. – № 14, 19 янвeря (1 лютого).
74. Там само. – № 33, 11 феvрeля (24 лютого).
75. Там само. – № 33, 11 феvрeля (24 лютого).
76. Там само. – № 48, 28 феvрeля (13 березіля).
77. Там само. – № 53, 6 марта (19 березіля).
78. Там само. – № 200, 3 сентября (16 вересня).
79. Там само. – № 219, 28 вересня.
80. Рада. – 1911. – № 150, 5 іюля (18 липня).
81. Там само. – № 152, 7 іюля (20 липня).
82. Там само. – № 152, 7 іюля (20 липня).
83. Там само. – № 217, 27 сентября (10 жовтня).

84. Там само. – № 217, 27 септєбря (10 жовтня).
85. Рада. – 1913. – № 61, 14 марта (27 березня).
86. Там само. – № 83, 10 апріля (23 квітня).
87. Там само. – № 93, 24 апріля (7 травня).
88. Там само. – № 104, 7 мая (20 травня).
89. Там само. – № 111, 15 мая (28 травня).
90. Там само. – № 111, 15 травня.
91. Там само. – № 131, 9 червня.
92. Там само. – № 136, 15 іюня (28 червня).
93. Там само. – № 160, 13 іюля (26 липня).
94. Там само. – № 163, 18 липня.
95. Там само. – № 164, 19 липня.
96. Там само. – № 255, 7 листопада.
97. Там само. – № 259, 12 ноябрю (25 листопада).
98. Рада. – 1914. – № 25, 31 января (14 лютого).
99. Там само. – № 37, 14 февраля (27 лютого).
100. Там само. – № 38, 15 февраля (28 лютого).
101. Там само. – № 70, 27 марта (9 квітня).
102. Там само. – № 84, 15 апріля (28 квітня).
103. Там само. – № 89, 20 апріля (3 травня).
104. Там само. – № 109, 15 мая (28 травня).
105. Там само. – № 105, 10 мая (23 травня).
106. Там само. – № 124, 4 іюня (17 червня).
107. Там само. – № 128, 8 іюня (21 червня).
108. Там само. – № 133, 14 іюня (27 червня).
109. Там само. – № 130, 11 іюня (24 червня).
110. Там само. – № 146, 29 іюня (12 липня).
111. Там само. – № 158, 13 іюля (26 липня).

112. Рада. – 1919. – № 4, 6 вересня (19 вересня).
113. Діло. – 1923. – № 55, 13 червня.
114. Діло. – 1932. – № 187, 25 серпня.
115. Діло. – 1934. – № 150, 10 червня.
116. Там само. – № 204, 4 серпня.
117. Там само. – № 154, 14 червня.
118. Діло. – 1937. – № 118, 1 червня.
119. Там само. – № 121, 4 червня.
120. Гадяцька газета. – 1943. – № 35, 3 липня.
121. Більшовик (Київ). – 1924. – № 232, 11 жовтня.
122. Селянська правда (Харків). – 1925. – № 102, 13 вересня.
123. Діло. – 1926. – № 163, 27 липня.
124. Там само. – № 166, 30 липня.
125. Там само. – № 247, 6 листопада.
126. Діло. – 1929. – № 186, 22 серпня.
127. Там само. – № 269, 4 грудня.
128. Діло. – 1930. – № 60, 18 березня.
129. Діло. – 1931. – № 143, 30 червня.
130. Електронний код доступу: <https://ru-klukva-ru.livejournal.com/1922554.html>
131. Діло. – 1934. Там само. – № 186, 17 липня.
132. Там само. – № 241, 10 вересня.
133. Там само. – № 250, 19 вересня.
134. Там само. – № 292, 31 жовтня.
135. Діло. – 1935. – № 33, 8 лютого.
136. Діло. – 1935. Там само. – № 36, 11 лютого.
137. Діло. – 1939. – № 138, 20 червня.
138. Там само. – № 138, 20 червня.
139. Там само. – № 226, 12 жовтня.

140. Дзвін (Біла Церква). – 1942. – № 23, 10 травня.
141. Рідна нива (Пирятин). – 1942. – № 37, 29 травня.
142. Український вісник. – 1942. – № 2, 31 травня.
143. Світанок (Бердянськ). – 1942. – № 7, 13 червня.
144. Наше життя (Авгсбург). – 1947. – № 28, 21 липня.
145. Там само. – 1947. – № 18, 12 травня.

Розділ 2. УКРАЇНЦІ В КАНАДІ

1. Електронний код доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
2. Промінь (Зальцбург). – 1948. – № 21, 25 серпня.
3. Рада. – 1907. – № 25, 31 січня (января).
4. Там само. – № 92, 19 квітня (апріля).
5. Там само. – № 239, 23 октябрю.
6. Там само. – № 239, 23 октябрю.
7. Рада. – 1908. – № 8, 10 января (23 січня).
8. Там само. – № 36, 13 лютого.
9. Там само. – № 48, 27 февраля (11 березня).
10. Там само. – № 65, 18 березня.
11. Там само. – № 73, 28 марта (10 квітня).
12. Там само. – № 74, 29 березня.
13. Там само. – № 83, 9 апріля (22 квітня).
14. Там само. – № 146, 26 червня.
15. Там само. – № 154, 5 липня.
16. Там само. – № 155, 6 липня.
17. Там само. – № 159, 11 липня.
18. Там само. – № 163, 17 липня.
19. Там само. – № 186, 14 серпня.
20. Там само. – № 276, 3 декабря (16 грудня).
21. Там само. – № 277, 4 грудня.

22. Рада. – 1909. – № 3, 4 січня.
23. Там само. – № 14, 18 января (31 січня).
24. Там само. – № 14, 18 января (31 січня).
25. Там само. – № 15, 20 января (3 лютого).
26. Там само. – № 26, 1 лютого.
27. Там само. – № 50, 3 марта (16 березіля).
28. Там само. – № 50, 3 марта (16 березіля).
29. Там само. – № 60, 14 марта (27 березіля).
30. Там само. – № 62, 17 марта (30 березіля).
31. Там само. – № 68, 24 марта (6 квітня).
32. Там само. – № 68, 24 марта (6 квітня).
33. Там само. – № 81, 11 квітня.
34. Там само. – № 97, 30 априля (13 травня).
35. Там само. – № 102, 6 мая (19 травня).
36. Там само. – № 103, 7 мая (20 травня).
37. Там само. – № 114, 22 травня.
- 38.. Там само. – № 114, 22 травня.
39. Там само. – № 119, 28 мая (10 червня).
40. Там само. – № 121, 30 травня.
41. Там само. – № 126, 5 червня.
42. Там само. – № 127, 6 червня.
43. Там само. – № 127, 6 червня.
44. Там само. – № 129, 9 червня.
45. Там само. – № 141, 23 червня.
46. Там само. – № 154, 9 липня.
47. Там само. – № 173, 1 серпня.
48. Там само. – № 206, 12 сентября (25 вересня).
49. Там само. – № 212, 20 сентября (3 жовтня).

50. Там само. – № 213, 22 сентября (5 жовтня).
51. Там само. – № 240, 24 октября (6 листопада).
52. Там само. – № 243, 28 октября (10 листопада).
53. Рада. – 1910. – № 4, 6 января (19 січня).
54. Там само. – № 4, 6 января (19 січня).
55. Там само. – № 24, 30 января (12 лютого).
56. Там само. – № 24, 30 января (12 лютого).
57. Там само. – № 33, 11 февраля (24 лютого).
58. Там само. – № 33, 11 февраля (24 лютого).
59. Там само. – № 33, 11 февраля (24 лютого).
60. Там само. – № 33, 11 февраля (24 лютого).
61. Там само. – № 33, 11 февраля (24 лютого).
62. Там само. – № 44, 24 февраля (9 березіля).
63. Там само. – № 48, 28 февраля (13 березіля).
64. Там само. – № 48, 28 февраля (13 березіля).
65. Там само. – № 53, 6 марта (19 березіля).
66. Там само. – № 53, 6 марта (19 березіля).
67. Там само. – № 53, 6 марта (19 березіля).
68. Там само. – № 53, 6 марта (19 березіля).
69. Там само. – № 57, 11 марта (24 березіля).
70. Там само. – № 67, 23 марта (5 квітня).
71. Там само. – № 178, 8 августа (21 серпня).
72. Там само. – № 178, 8 августа (21 серпня).
73. Там само. – № 179, 10 августа (23 серпня).
74. Там само. – № 179, 10 августа (23 серпня).
75. Там само. – № 191, 24 августа (6 вересня).
76. Там само. – № 209, 16 сентября (29 вересня).
77. Там само. – № 249, 3 ноября (16 листопада).

78. Рада. – 1911. – № 64, 19 марта (1 квітня).
79. Там само. – № 152, 7 іюля (20 липня).
80. Там само. – № 152, 7 іюля (20 липня).
81. Там само. – № 172, 31 іюля (13 серпня).
82. Рада. – 1912. – № 272, 28 ноябрю (11 грудня).
83. Рада. – 1913. – № 12, 15 января (28 січня).
84. Там само. – № 22, 26 января (9 лютого).
85. Там само. – № 86, 13 априля (26 квітня).
86. Там само. – № 100, 2 мая (15 травня).
87. Там само. – № 111, 15 мая (28 травня).
88. Там само. – № 111, 15 мая (28 травня).
89. Там само. – № 136, 15 іюня (28 червня).
90. Там само. – № 158, 11 іюля (24 липня).
91. Там само. – № 164, 19 липня.
92. Там само. – № 167, 23 іюля (4 серпня).
93. Там само. – № 167, 23 іюля (4 серпня).
94. Там само. – № 174, 31 іюля (13 серпня).
95. Там само. – № 174, 31 іюля (13 серпня).
96. Там само. – № 180, 8 августа (21 серпня).
97. Там само. – № 212, 17 вересня.
98. Там само. – № 220, 26 сентября (9 жовтня).
99. Там само. – № 255, 7 ноябрю (20 листопада).
100. Там само. – № 259, 12 ноябрю (25 листопада)
101. Там само. – № 259, 12 ноябрю (25 листопада)
102. Рада. – 1914. – № 2, 3 января (15 січня).
103. Там само. – № 8, 11 января (24 січня).
104. Там само. – № 25, 31 января (14 лютого).
105. Там само. – № 57, 11 марта (23 березня).

106. Там само. – № 70, 27 марта (9 квітня).
107. Там само. – № 74, 1 апріля (14 квітня).
108. Там само. – № 75, 2 апріля (15 квітня).
109. Там само. – № 77, 4 апріля (17 квітня).
110. Діло. – 1934. – № 210, 10 серпня.
111. Промінь (Зальцбург). – 1949. – № 8, 25 лютого.
122. Там само. – 1949. – № 9, 4 березня.

Розділ 3. УКРАЇНЦІ В КРАЇНАХ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

1. Рада. – 1912. – № 172, 28 юля (10 серпня).
2. Промінь (Зальцбург). – 1948. – № 26, 29 вересня.

3. 1. УКРАЇНЦІ В БРАЗИЛІЇ

3. Електронний код доступу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/Бразилія#/media/Файл:Universidade_Federal_do_Parana_3_Curitiba_Parana.jpg

4. Електронний код доступу: <http://ukrainianchi.com/на-службі-громади-українська-греко-ка/>

5. Рада. – 1909. – № 127, 6 червня.
6. nis/rio-de-ukraienasites.google.com/site/litpridniprovj/proza/katalog/suho
7. Рада. – 1907. – № 6, 9 січня (января).
8. Там само. – № 282, 16 декабля.
9. Там само. – № 283, 18 декабля.
10. Там само. – № 291, 30 декабля.
11. Там само. – № 290, 29 декабля.
12. Рада. – 1908. – № 120, 25 травня.
13. Там само. – № 146, 26 червня.
14. Там само. – № 117, 21 травня.
15. Там само. – № 142, 21 червня.
16. Там само. – № 122, 28 травня.

17. Там само. – № 158, 10 липня.
18. Там само. – № 17, 27 липня.
19. Там само. – № 208, 12 вересня.
20. Там само. – № 215, 20 вересня.
21. Там само. – № 273, 29 ноября (12 грудня).
22. Там само. – № 276, 3 декабря (16 грудня).
23. Рада. – 1909. – № 7, 10 января (23 січня).
24. Там само. – № 32, 10 лютого.
25. Там само. – № 72, 29 марта (11 квітня).
26. Там само. – № 95, 28 априля (11 травня).
27. Там само. – № 125, 4 червня.
28. Там само. – № 214, 23 сентября (6 жовтня).
29. Рада. – 1910. – № 35, 13 февраля (26 лютого)
30. Там само. – № 35, 13 февраля (26 лютого)
31. Там само. – № 35, 13 февраля (26 лютого)
32. Там само. – № 53, 6 марта (19 березіля).
33. Рада. – 1911. – № 163, 21 июля (3 серпня).
34. Рада. – 1912. – № 284, 13 декабря (26 грудня).
35. Рада. – 1913. – № 86, 13 априля (26 квітня).
36. Там само. – № 86, 13 априля (26 квітня).
37. Там само. – № 100, 2 мая (15 травня).
38. Там само. – № 100, 2 мая (15 травня).
39. Там само. – № 100, 2 мая (15 травня).
40. Там само. – № 132, 11 июня (24 червня).
41. Там само. – № 132, 11 июня (24 червня).
42. Там само. – № 132, 11 июня (24 червня).
43. Там само. – № 132, 11 июня (24 червня).

44. Там само. – № 174, 31 іюля (13 серпня).
45. Там само. – № 157, 10 іюля (23 липня).
46. Там само. – № 259, 12 ноября (25 листопада).
47. Там само. – № 280, 8 декабря (19 грудня).
48. Рада. – 1914. – № 98, 1 мая (14 травня).
49. Там само. – № 108, 14 мая (27 травня).
50. Там само. – № 124, 4 іюня (17 червня).
51. Там само. – № 137, 19 іюня (2 липня).
52. Діло. – 1928. – № 181, 15 серпня.
53. Промінь (Зальцбург). – 1948. – № 19, 11 серпня.
54. Промінь (Зальцбург). – 1949. – № 15, 15 квітня.

3. 2. УКРАЇНЦІ В АРГЕНТИНІ

56. Рада. – 1908. – № 276, 3 декабря (16 грудня).
57. Там само. – № 126, 1 червня.
58. Рада. – 1913. – № 93, 24 апріля (7 травня).
59. Рада. – 1908. – № 68, 21 березня.
60. Рада. – 1913. – № 120, 26 мая (8 червня).
61. Діло. – 1923. – № 88, 24 липня.
62. Діло. – 1928. – № 181, 15 серпня.
63. Діло. – 1930. – № 267, 30 листопада.
64. Діло. – 1931. – № 151, 10 липня.

3. 3. УКРАЇНЦІ В ПАРАГВАЇ.

65. Наше життя (Авгсбург). – 1947. – № 12, 1 квітня.
66. Діло. – 1937. – № 289, 31 грудня.

3. 4. УКРАЇНЦІ В УРУГВАЇ

67. Діло. – 1936. – № 136, 20 червня.

3. 5. УКРАЇНЦІ У ВЕНЕСУЕЛІ.

68. Промінь (Зальцбург). – 1949. – № 15, 15 квітня.

69. Промінь (Зальцбург). – 1948. – № 12, 20 червня.

РОЗДІЛ 4. УКРАЇНЦІ В АВСТРАЛІЇ

1. Рада. – 1913. – № 279, 6 грудня.

2. Діло (Львів). – 1928. – № 60, 16 березня.

3. Ранок. – 1953. – № 10, 22 серпня.

4. Промінь (Зальцбург). – 1948. – № 16, 25 липня.

5. Промінь (Зальцбург). – 1949. – № 14, 8 квітня.

6. Промінь (Зальцбург). – 1948. – № 22, 1 вересня.